HOLDFÉNY

Klasszikus elbeszélések

VERMES MAGDA VÁLOGATÁSA

A KÖTET FORDÍTÓI:

BARTÓCZ ILONA
DEVECSERINÉ GUTHI ERZSÉBET
GÖTZL ANDOR
ILLÉS ENDRE
LENGYEL BALÁZS
LONTAY LÁSZLÓ
RAB ZSUZSA
RÉZ ÁDÁM
SZÁSZ IMRE
SZŐLLŐSY KLÁRA
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN
VERMES MAGDA

TARTALOM

THEODOR STORM: **IMMENSEE** *(Szász Imre)*
ALEKSZANDR SZERGEJEVICS PUSKIN: **A HÓVIHAR** *(Trócsányi Zoltán)*
CHARLES DICKENS: **GÓLYAHÍR DOKTOR** *(Vermes Magda)*
FJODOR MIHAJLOVICS DOSZTOJEVSZKIJ: **FEHÉR ÉJSZAKÁK** *(Devecseriné Guthi Erzsébet)*
ALPHONSE DAUDET: **A JOYEUSE CSALÁD** *(Bartócz Ilona)*
OSCAR WILDE: **AZ INFÁNSNŐ SZÜLETÉSNAPJA** *(Lengyel Balázs)*
JAN NERUDA: **MÁRY KISASSZONY KÉRŐI** *(Götzl Andor és Réz Ádám)*
ANTON PAVLOVICS CSEHOV: **LELKECSKÉM** *(Szőllősy Klára)*
MAGDALENE THORESEN: **HARDANGERI TÖRTÉNET** *(Lontay László)*
HANS CHRISTIAN ANDERSEN: **IB ÉS KRISZTINKA** *(Rab Zsuzsa)*
LEV NYIKOLAJEVICS TOLSZTOJ: **BÁL UTÁN** *(Szőllősy Klára)*
GUY DE MAUPASSANT: **HOLDFÉNY** *(Illés Endre)*

THEODOR STORM

IMMENSEE

AZ ÖREGEMBER

Egy késő őszi délután jól öltözött öregember ballagott felfelé az utcasoron. Sétáról térhetett haza, mert divatjamúlt csatos cipőjét belepte a por. Hosszú, aranygombos bambuszpálcáját a hóna alatt vitte; sötét szeme, amelyben mintha egész elveszett ifjúsága tovább élt volna, s amely sajátosan elütött hófehér hajától, nyugodtan nézett körül vagy le, az alkonyborongásban fekvő város felé. Csaknem idegennek látszott; mert a járókelők közül csak kevesen köszöntötték, bár egyik-másik akaratlanul is rákényszerült, hogy a komoly szemekbe nézzen. Végül megállt egy magas, oromfedeles ház előtt, még egy pillantást vetett a városra, aztán belépett a tornácra. Az ajtócsengő hangjára benn a szobában valaki elhúzta a zöld függönyt a kukucskálóablakról, amely a tornácra szolgált, s egy öregasszony arca vált láthatóvá az üveg mögött. Az ember intett neki bambuszpálcájával.

- Még nem kell világosság! - mondta enyhén délies kiejtéssel, s a házvezetőnő megint leengedte a függönyt. Az öreg végigment a széles tornácon, aztán a vendégszobán, ahol nagy tölgyfa szekrények álltak a fal mellett, tetejükön porcelán vázákkal; a szemközti ajtón belépett egy kicsi előszobába, ahonnan keskeny lépcső vezetett a hátsó ház emeleti szobáihoz. Lassan felment a lépcsőn, fenn kinyitott egy ajtót, s egy közepes nagyságú szobába lépett. A szoba csendes és barátságos volt; az egyik falat csaknem végig polcok és könyvszekrények borították, a másikon arc- és tájképek lógtak; egy zöld terítős asztalnál, amelyen néhány nyitott könyv hevert szanaszéjjel, ormótlan karosszék állt, vörös selyemvánkossal.

Az öreg, miután a sarokba tette kalapját, botját, a karosszékbe ült, s összekulcsolt kézzel a sétáját látszott kipihenni.

Amint ott ült, lassacskán egyre sötétebb lett; végül holdsugár vetődött az ablaktáblákon keresztül a falon függő festményekre, s az ember szeme akaratlanul is követte a lassan továbbhúzódó fénycsíkot. Most egy sima, fekete keretbe foglalt képhez ért a sugár.

- Elisabeth - mondta az öreg halkan; s amint a szót kiejtette, átváltozott az idő - *ifjúkora tért vissza.*

A GYEREKEK

Csakhamar egy kislány bájos alakja lépett hozzá. Elisabethnek hívták, s úgy ötéves lehetett; ő maga kétszer annyi idős volt. A kislány piros selyemkendőcskét viselt a nyakán; jól illett barna szeméhez.

- Reinhard - kiáltotta -, szünetünk van! Ma egész nap nincs iskola, és holnap se lesz.

Reinhard fürgén az ajtó mögé dugta a hóna alá csapott számolótáblát, aztán mindkét gyerek keresztülfutott a házon, ki a kertbe, s a kertajtón át a rétre. Pompásan jött a nem remélt vakáció. Reinhard, Elisabeth segítségével, házat épített itt téglákból, abban akartak nyári estéken lakni; de a pad még hiányzott. Reinhard tüstént nekilátott a munkának; a szegek, a kalapács, a szükséges deszkák már oda voltak készítve. Elisabeth ezalatt végigment a fal

mellett, és kötényébe szedte az erdei mályva gyűrű alakú magjait; láncot és nyakravalót akart belőlük csinálni; s amikor Reinhard végre néhány félrekalapált szög ellenére is összeeszkábálta a padját, s újból előjött a napfényre, a kislány már messze, a rét másik végében járt.

- Elisabeth! - kiáltotta Reinhard. - Elisabeth! - s a lányka jött is, csak úgy repdestek a fürtjei. - Gyere - mondta a fiú -, most már kész a házunk. Hisz egész kimelegedtél; gyere be, leülünk az új padra. Mesélek neked valamit.

Mind a ketten bementek, s leültek az új padra. Elisabeth előszedte kötényéből a gyűrűcskéit, s hosszú madzagra fűzte; Reinhard mesélni kezdett...

- Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer három fonóasszony...

- Aj - mondta Elisabeth -, hisz ezt már kívülről tudom; ne meséld mindig ugyanazt.

Reinhard hát magába fojtotta a három fonóasszony történetét, s ehelyett a szegény ember történetét mesélte el, akit az oroszlánverembe dobtak.

- Éjszaka volt - mondta -, tudod, egész sötét éjszaka, és az oroszlánok aludtak, közben azonban ásítottak álmukban, s kidugták piros nyelvüket. Aztán megborzongott az ember, s azt hitte, hajnalodik. Egyszerre fényes sugarak vetődtek rá, s amint felnézett, egy angyal állt előtte. Az angyal intett neki a kezével, s aztán egyenest bement a sziklafalba.

Elisabeth figyelmesen hallgatta.

- Egy angyal? - kérdezte. - Voltak szárnyai?

- Ez csak olyan mese - felelte Reinhard. - Nincsenek is angyalok.

- Ó, pfuj, Reinhard! - mondta a kislány, és mereven az arcába bámult. Mikor azonban a fiú sötéten rápillantott, kételkedve megkérdezte: - Akkor hát miért mondják mindig, anya, a nénikém meg az iskolában is?

- Nem tudom - felelte a fiú.

- De Reinhard - kérdezte Elisabeth -, hát oroszlánok sincsenek?

- Oroszlánok? Hogy vannak-e oroszlánok? Indiában a pogány papok kocsi elé fogják őket, s úgy hajtanak a sivatagon keresztül. Ha nagy leszek, egyszer én is elmegyek oda. Ott ezerszer szebb, mint itt nálunk; ott egyáltalán nincs tél. Neked is velem kell jönnöd. Eljössz?

- Igen - felelte Elisabeth -, de akkor anyának is jönnie kell és a te édesanyádnak is.

- Nem - mondta Reinhard -, addigra nagyon öregek lesznek, nem jöhetnek velünk.

- De én nem mehetek egyedül.

- Majd jöhetsz; akkor már igazából a feleségem leszed, és akkor mások nem parancsolhatnak neked.

- De édesanyám sírni fog.

- Hiszen visszajövünk! - mondta Reinhard indulatosan. - Azt mondd meg őszintén: el akarsz-e velem utazni? Másképp egyedül megyek, és akkor soha többé nem jövök vissza.

A kicsi közel állt a síráshoz.

- Ne nézz ilyen mérgesen - mondta -, hiszen elmegyek veled Indiába.

Reinhard féktelen örömmel kapta el a két kezét, s kihúzta a kislányt a rétre.

- Indiába, Indiába! - énekelte, s úgy megkerengette, hogy a piros kendőcske lerepült a kislány nyakáról. De aztán hirtelen elengedte, s komolyan mondta: - Mégse lesz ebből semmi. Nincs benned bátorság.

- Elisabeth! Reinhard! - hangzott most a kertajtó felől.

- Itt vagyunk! - felelték a gyerekek, és kéz a kézben hazafelé ugrándoztak.

AZ ERDŐBEN

Így éltek együtt a gyerekek; a lány gyakran túl csendes volt a fiúnak, a fiú túl heves a lánynak, de azért el nem váltak volna egymástól. Csaknem minden szabad órájukat együtt töltötték, télen valamelyikük anyjánál, a kicsi szobában, nyáron erdőn, mezőn.

Mikor egyszer Elisabethet Reinhard jelenlétében megdorgálta a tanító, a fiú haragosan az asztalra lökte a tábláját, hogy magára irányítsa a férfi bosszúságát. A tanító nem vette észre. De Reinhard ezután nem figyelt a földrajzórán; ehelyett hosszú költeményt írt, s ebben magát ifjú sashoz, az iskolamestert szürke varjúhoz hasonlította, s Elisabeth volt a fehér galamb; a sas megfogadta, hogy bosszút áll a szürke varjún, mihelyt a szárnyai kinőnek. Az ifjú költőnek könny szökött a szemébe: nagyon nemes lelkűnek érezte magát. Mikor hazaért, sikerült szereznie egy kis pergamenkötetet, sok fehér lappal, s az első pár oldalra beírta szorgalmas kézzel a legelső költeményét. Hamarosan másik iskolába került; itt új barátságot kötött néhány magával egykorú fiúval, de Elisabethtel való mulatozását ez nem zavarta. Nekifogott, hogy az elmondott mesékből, amelyeket újra meg újra elmesélt neki, leírja azokat, amelyek a kislánynak legjobban tetszettek; közben gyakran motoszkált a fejében, hogy a mesébe valamit a saját gondolataiból is belekölt, de maga sem tudta, miért, sose jutott el odáig. Így hát pontosan úgy jegyezte fel őket, ahogy maga is hallotta. Aztán odaadta a lapokat Elisabethnek, aki gondosan elrakta a szekrénykéjének egyik fiókjába; s a fiúnak jóleső megelégedésére szolgált, ha hallgatta, mikor a kislány az ő jelenlétében, az általa írt füzetekből esténként felolvasta ezeket a történeteket az anyjának.

Hét esztendő telt el. Reinhard elhagyni készült a várost, felsőbb iskolába ment. Elisabeth sehogy se tudott belenyugodni a gondolatba, hogy lesz olyan idő, mikor egyáltalán nincs ott Reinhard. Örült, mikor a fiú egyik nap azt mondta, hogy ezután is leír majd neki meséket, mint eddig, s a leveleiben fogja elküldeni az édesanyjához; Elisabethnek pedig majd meg kell írnia, hogyan tetszettek. Közeledett az elutazás ideje; de előtte még került néhány rím a pergamenkötetbe. Csak ez maradt titokban Elisabeth előtt, bár őmiatta született a könyv s javarészt a versek is, amelyek idestova betöltötték a fehér lapoknak csaknem a felét.

Június volt; Reinhardnak másnap kellett utaznia. Egy ünnepi napot akartak hát utoljára együtt eltölteni. Ezért kirándulást rendeztek, nagyobb társasággal, a közeli erdőségbe. Az egyórás utat az erdő széléig kocsin tették meg; ott letették az elemózsiás kosarakat, és gyalog mentek tovább. Először egy fenyvesen kellett átvágniuk, itt hűvös volt és félhomály, s a földet mindenfelé puha tűlevelek borították. Félórás kószálás után a fenyőborongásból élénk bükkösbe jutottak; itt csupa fény, csupa zöld volt minden, minduntalan áttört egy-egy napsugár a sűrű lombú gallyak közt; fejük felett mókus ugrált ágról ágra.

Egy helyen, ahol ősrégi bükkfák koronája áttetsző lombboltozattá nőtt össze, a társaság megállt. Elisabeth anyja kinyitotta az egyik kosarat; egy öregúr megtette magát ételosztónak.

- Ide körém mind, ti madárfiókák! - kiáltotta. - És jegyezzétek meg jól, amit mondok. Reggelire mindegyikőtök két üres cipót kap, a vaj otthon maradt; a hozzávalót magatoknak kell megkeresnetek. Van elég szamóca az erdőben, mármint annak, aki tudja, hol kell keresni. Aki ügyetlen, annak üresen kell megennie a kenyerét; így van ez mindenütt az életben. Megértettétek, amit mondtam?

- Igen! Megértettük! - kiáltották a fiatalok.

- Hanem tudjátok - mondta az öreg -, ezzel nincs még vége a dolognak. Mi, öregek, már eleget hányódtunk életünkben, azért most itthon maradunk, vagyis itt, e nagy fák alatt, és krumplit hámozunk, tüzet rakunk, asztalt terítünk, és mire tizenkét óra lesz, megfőnek a tojások is. Mindezért pedig fizetni tartoztok a szamócátok felével, hogy csemegét is szolgálhassunk fel. Most pedig menjetek, amerre láttok, és tisztességgel járjatok.

A fiatalok mindenféle kópéfintorokat vágtak.

- Megállj! - kiáltott az öreg búcsúzóul. - Azt talán nem kell mondanom, hogy aki nem talál, annak nem is kell szamócát szállítania; de véssétek jól a csavaros kis eszetekbe: az tőlünk, öregektől, sem kap semmit. No, most már elég hasznos leckét kaptatok a mai napra; ha még szamócát is szereztek hozzá, akkor már csak elboldogultok valahogy az életben.

A fiatalok ugyanúgy vélekedtek, s párosával nekikészülődtek az útnak.

- Gyere, Elisabeth - mondta Reinhard -, tudok egy szamócás helyet; nem fogsz üres kenyeret enni.

Elisabeth összekötötte szalmakalapjának zöld szalagjait, s a kalapot a karjára akasztotta.

- Gyere hát - mondta -, a kosár készen van.

Bementek az erdőbe, egyre mélyebbre s mélyebbre; nyirkos, kifürkészhetetlen lombhomályon át, ahol minden csendes volt, csak felettük a levegőben ujjongtak láthatatlan sólymok; aztán oly sűrű bozóton át, hogy Reinhardnak előre kellett mennie, utat törni: itt letörni egy gallyat, amott félrehúzni egy indát. Hamarosan hallotta, hogy hátul Elisabeth a nevét kiáltja. Megfordult.

- Reinhard! - kiáltotta a kislány. - Várj meg már, Reinhard!

A fiú sehogy sem találta; végül észrevette, amint kis távolságra a bokrokkal küszködött; finom fejecskéje alig valamicskével a páfrányok hegye felett imbolygott. Megint visszament hát, s keresztülvezette a cserjék és bokrok kusza sűrűségén, ki egy tisztásra, ahol kék pillangók csapongtak a magányos vadvirágok között. Reinhard félresimította Elisabeth kihevült arcáról nedves haját; aztán fel akarta tenni rá a szalmakalapot, de a kislány sehogy sem akarta eltűrni; ekkor azonban a fiú kérlelni kezdte, s erre mégiscsak megengedte.

- De hol a szamóca? - kérdezte végül, s megállt, majd néhány mély lélegzetet vett.

- Itt volt - felelte Reinhard -, de megelőztek a békák vagy a nyestek vagy talán a manók.

- Igen - mondta Elisabeth -, a levele még itt van. De ne beszélj itt manókról. Gyere, menjünk, egy cseppet sem vagyok még fáradt; keressünk tovább.

Előttük kicsi patak folyt, s a túloldalon folytatódott az erdő. Reinhard karjába vette Elisabethet, és átvitte. Egy idő múlva az árnyas lombok alól megint nagy tisztásra léptek.

- Itt kell szamócának lennie - mondta a kislány. - Olyan édes illatot érzek.

Keresgélve végigmentek a napos térségen, de semmit sem találtak.

- Nem - mondta Reinhard -, ez csak a seprővirág illata.

Málna- és magyalbokrok álltak mindenfelé összekeveredve; a talaj szabad részein kurta fűvel váltakozva seprővirágok virítottak, s szaguk betöltötte a levegőt.

- Nagyon magányos itt - szólt Elisabeth. - Hol lehetnek a többiek?

A visszavezető úttal nem gondolt Reinhard.

- Várj csak; merről fúj a szél? - mondta, s magasba emelte kezét. De nem fújt szél.

- Csitt - mondta Elisabeth -, úgy tetszik, beszélni hallottam őket. Kiálts egyet arrafelé.

Reinhard tölcsért csinált a kezéből, s kiáltott:

- Gyertek ide!

- Ide!... - jött vissza a hang.

- Felelnek! - mondta Elisabeth, és tapsolt.

- Nem, ez semmi, csak a visszhang.

Elisabeth megragadta Reinhard kezét.

- Félek! - mondta.

- Nem - mondta Reinhard -, félni nem szabad. Csodálatos itt. Ülj le ott az árnyékban a fűre. Pihenjünk egy kicsit, majd megtaláljuk a többieket.

Elisabeth leült egy kihajló bükk alá, és figyelmesen hallgatózott minden irányba; Reinhard néhány lépéssel arrább egy fatönkre ült, és szótlanul nézett a kislány felé. A nap éppen felettük állt; izzó déli hőség volt; kis, aranyfényű, acélkék legyek függögettek szárnylibegtetve a levegőben; körülöttük mindenfelé finom surrogás, zümmögés s néha, az erdő mélyéről, harkályok kopácsolása és más erdei madarak kiáltozása hallatszott.

- Hallod? - mondta Elisabeth. - Harangoznak.

- Hol? - kérdezte Reinhard.

- Mögöttünk. Hallod? Dél van.

- Akkor mögöttünk van a város; és ha ebben az irányban megyünk, egyenesen előre, találkoznunk kell a többiekkel.

Nekiindultak hát visszafelé; a szamócakeresésről lemondtak, mert Elisabeth elfáradt. Végre felcsendült a fákon túl a társaság kacagása; aztán egy fehér kendőt láttak felcsillanni a földön, ez volt az asztal, s halomszámra állt rajta a szamóca. Az öregúr asztalkendőt tűzött a gomblyukába, s folytatta erkölcsi előadását az ifjúságnak, miközben buzgón szeletelte a sültet.

- Itt vannak a későnjövők! - kiáltották a fiatalok, mikor észrevették a fák között közeledő Reinhardot és Elisabethet.

- Ide hozzám! - kiáltotta az öregúr. - Kendőket kiteríteni, kalapot kiborítani! Na, mutassátok, mit találtatok.

- Éhséget és szomjúságot! - mondta Reinhard.

- Ha ez minden - felelte az öreg, s feléjük emelte a tele tálat -, akkor csak tartsátok meg magatoknak. Ismeritek a megállapodást: nem fogunk itt naplopókat etetni - végül azonban engedte, hogy levegyék a lábáról, s ebédhez ültek; egy rigó fütyölgetett a borókabokrok közt.

Így telt el a nap.

Reinhard azonban mégis talált valamit; ha nem is szamóca volt, mégis az erdőben termett. Mikor hazaért, ezt írta a régi pergamenkötetébe:

Itt a hegyoldalon
a szelek elpihennek;
mélyen lecsügg a gally,
s alatta ül a gyermek.

Ül a kakukkfűben,
száll rá az illat árja;
a légben kék legyek
zümmögnek elcikázva.

Oly néma a sűrű,
s ő oly komolyan nézdel;
szép, barna fürtjeit
a nap befonja fénnyel.

Kakukk szól messziről,
s bennem egy gondolat kél:
ő is aranyszemű,
mint az erdei tündér.

Így hát Elisabeth nemcsak a védence volt, hanem a kifejezése minden kedvesnek és csodálatosnak nyiladozó életében.

ÍM, OTT ÁLLT AZ ÚTON A GYERMEK

Elérkezett a karácsony. Délutánra járt, Reinhard több diákkal együtt a városházi borpince öreg tölgyfa asztalánál ült. A falilámpák égtek, mert itt benn már alig derengett; de vendég csak kevés gyűlt össze, a pincérek tétlenül támaszkodtak az oszlopoknak. A boltozatos helyiség egyik sarkában egy hegedűs meg egy cigányos arcú citeráslány ült; hangszerüket az ölükbe fektették, s közömbösen néztek maguk elé.

A diákasztalnál pezsgősüveg dugója pukkant.

- Igyál te is, füstös képű galambom! - kiáltotta egy fiatal, junker külsejű férfi, s tele poharat nyújtott át a lánynak.

- Nem iszom - mondta az anélkül, hogy tartásán változtatott volna.

- Akkor énekelj! - kiáltotta a junker, s egy ezüstpénzt dobott az ölébe. A lány lassan végigsimította ujjaival fekete haját, miközben a hegedűs valamit sugdosott a fülébe, de a lány hátravágta a fejét, s állát a citerára támasztotta.

- Annak nem játszom - mondta.

Reinhard poharával a kezében felugrott, és elébe állt.

- Mit akarsz? - kérdezte a lány morcosan.

- A szemedbe nézni.

- Mi közöd neked az én szememhez?

Reinhard égő szemmel nézett le rá.

- Jól tudom, hogy hamis.

A lány nyitott tenyerébe hajtotta arcát, s fellesett rá. Reinhard szájához emelte a poharat.

- Arra a szép, bűnös szemedre! - mondta és ivott.

A lány nevetett, és megrázta a fejét.

- Adjál! - mondta, s fekete szemét Reinhard tekintetébe kapcsolva, lassan kiitta a maradékot. Aztán egy hármashangot pendített meg, s mély, szenvedélyes hangon énekelte:

Ma még, ma még
oly szép vagyok,
holnap, ó, holnap
elhervadok.

Már csak egy órát
vagy az enyém.
Magam, egymagam
halok meg én.

Mialatt a hegedűs gyors ütemben a záródallamot játszotta, egy újonnan érkező csatlakozott a csapathoz.

- Be akartam szólni érted, Reinhard - mondta. - Már nem voltál otthon, de a Kisjézus benézett hozzád.

- A Kisjézus? - kérdezte Reinhard. - Az már nem jön hozzám.

- Ugyan? Csak úgy illatozik a szobád a fenyőtől meg a kalácstól.

Reinhard letette kezéből poharat, és sapkája után nyúlt.

- Hová mész? - kérdezte a lány.

- Majd visszajövök.

A lány homlokát ráncolta.

- Maradj! - szólt halkan, és bizalmas tekintetet vetett a fiúra.

Reinhard tétovázott.

- Nem maradhatok - mondta.

A lány nevetve megtaszította a lába hegyével.

- Eredj! - mondta. - Nem érsz te semmit; így együtt, ahogy vagytok, nem értek ti semmit - s amíg félrefordult, Reinhard lassan fellépkedett a pincelépcsőn.

Kinn az utcán erősen sötétedett, érezte a friss téli levegőt forró homlokán. Itt-ott égő karácsonyfa fénye világított az ablakokból; egyszer-másszor bentről kis sípok és bádogtrombiták zajongása hallatszott s közben ujjongó gyerekhangok. Koldusgyerekek csapatai jártak házról házra, vagy felmásztak a lépcsőkorlátra, s igyekeztek az ablakon át legalább egy pillantást vetni a gyönyörűségre, amit tőlük megtagadtak. Közben hirtelen kivilágosodott egy ajtó, és szitkozódó hangok egész csapat ilyen kis vendéget kergettek ki a világos házból a sötét utcára; másutt a hallban régi karácsonyi ének szólt; többen énekeltek, köztük csengő lányhangok is. Reinhard nem hallotta, gyorsan elment mellette, egyik utcát a másik után hagyta el. Mire a lakásához ért, csaknem teljesen besötétedett; felbotorkált a lépcsőn, és belépett a kuckójába. Édes illat csapta meg, s honvágyat ébresztett benne, s úgy illatozott, mint otthon az anyja kará-

csonyfás szobája. Remegő kézzel gyújtott világot: jókora csomag feküdt az asztalon, s amikor kibontotta, jól ismert barna kalácskák fordultak ki belőle, egyik-másikra cukorból kiöntötték a neve kezdőbetűit; ezt nem csinálhatta senki más, csak Elisabeth. Aztán egy csomagocska került elő, hímzett fehérneművel, kendőkkel és kézelőkkel, legvégül pedig anyja és Elisabeth levele. Reinhard először az utóbbit bontotta fel.

> *A szép cukorbetűk bizonyára elárulják neked* - írta Elisabeth -, *ki segédkezett a kalácskészítésnél; ugyanaz a személy hímezte a kézelőket. Nálunk igen csendes lesz a karácsonyeste; édesanyám már fél tíz tájban a sarokba szokta tenni rokkáját; olyan üres ez a tél, hogy nem vagy itt. Múlt vasárnap még a kenderike is meghalt, amelyet Te ajándékoztál nekem; nagyon sírtam, hisz mindig gondját viseltem. Délután szokott énekelni, mikor a nap a kalickájára sütött; anya, tudod, gyakran leterítette egy kendővel, hogy elhallgattassa, mikor tele torokból énekelt. Most hát még csendesebb a ház, csak a Te régi barátod, Erich látogat meg hébe-korba. Azt mondtad egyszer, olyan, mint a barna felöltője. Ez jut mindig eszembe, ha belép az ajtón, és ez olyan nevetséges, de ne mondd meg anyának, ettől egykettőre borús lesz.*
>
> *Találd ki, mit ajándékozok édesanyádnak karácsonyra? Nem találod ki? Saját magamat! Erich fekete krétával lerajzol: már háromszor kellett neki ülnöm, mindig egy egész órát. Nagyon kedvem ellen volt, hogy egy idegen ember ilyen jól kiismerje az arcomat. Nem is akartam, de anya rábeszélt; azt mondta, igen nagy örömet fog okozni a jó Wernerné asszonynak.*
>
> *De Te nem tartod meg a szavadat, Reinhard. Nem küldtél meséket. Sokszor bepanaszoltalak édesanyádnál; mindig azt mondja, hogy neked most fontosabb dolgaid vannak az ilyen gyerekségeknél. De én nem hiszem; alighanem másképp áll a dolog.*

Reinhard most elolvasta az anyja levelét is, s amikor mindkét levéllel végzett, és lassan megint összehajtogatta és félretette, könyörtelen honvágy fogta el. Egy ideig fel-alá járkált a szobájában; halkan, később félhangon beszélt magában:

> *Eltévedt volna már,*
> *bolyongott összevissza,*
> *s ím, ott állt az úton*
> *a gyermek, s hazahívta.*

Azután a szekrényéhez lépett, némi pénzt vett elő, s újból lement az utcára. Az utca közben megcsendesedett, a karácsonyfagyertyák leégtek, a gyerekek felvonulása véget ért. Szél nyargalt a kihalt utcákon; öregek és fiatalok családiasan együtt üldögéltek otthonukban; elkezdődött a karácsonyeste második felvonása.

Mikor Reinhard a városházi borpince közelébe ért, hegedűszót hallott odalentről s a citerás-lány énekét; csengetett a pinceajtón, s egy sötét alak imbolygott fel a széles, tompán megvilágított lépcsőn. Reinhard a házak árnyékába lépett, s aztán gyorsan továbbment. Nemsokára egy ékszerész kivilágított boltjához ért; s miután itt egy kis piros korallkeresztet vásárolt, ugyanazon az úton, amelyen jött, ismét visszament.

Nem messze a lakásától észrevett egy kicsi, nyomorúságos rongyokba bugyolált lánykát: magas házkapunál állt, s hasztalan igyekezett kinyitni.

- Segítsek? - kérdezte Reinhard. A gyerek nem felelt, elengedte a nehéz kapukilincset.

- Nem - mondta Reinhard -, kizavarhatnak; gyere velem. Adok neked karácsonyi kalácsot.

Becsukta a kaput, s kézen fogta a kislányt, aki szótlanul ment vele a lakására.

Elmenetelekor égve hagyta a lámpát.

- Tessék, itt a kalács - mondta, s beletette a kislány ölébe a kincse felét, csak a cukorbetűsekből nem adott.

- Most menj haza, és adj belőle anyádnak is.

A gyerek félénk tekintettel nézett fel rá; úgy látszott, szokatlan neki ez a barátságosság, s nem tud rá mivel felelni. Reinhard kinyitotta az ajtót, világított, s a kicsi madárként repült kalácsával le a lépcsőn, ki a házból.

Reinhard felpiszkálta a tüzet, s asztalára tette a beporosodott tintatartót; azután leült és írt, írt egész éjszaka, leveleket írt anyjának és Elisabethnek. A karácsonyi kalács maradéka érintetlenül feküdt mellette, de az Elisabethtől kapott kézelőket felgombolta, ami meglehetős furcsán hatott fehér posztókabátja mellett. Még akkor is így ült, mikor a téli nap a jégvirágos ablaktáblákra esett, s szemben vele, a tükör egy sápadt, komoly arcot mutatott.

OTTHON

Mikor eljött a húsvét, Reinhard hazautazott. Megérkezésére virradó reggel elment Elisabethhez.

- Hogy megnőttél! - mondta, mikor a szép, nyúlánk leány mosolyogva elébe jött. Elisabeth elpirult, de nem felelt; kezét, melyet a fiú üdvözlésnél a magáéba fogott, igyekezett gyengéden elhúzni. Reinhard kétségeskedve nézett rá: azelőtt nem így viselkedett; most úgy érezte, valami idegenség lép közéjük, s ez megmaradt akkor is, mikor már hosszabb ideig ott volt, s napról napra meglátogatta. Ha kettesben ültek, hosszú szünetek álltak be, ő kínosnak érezte, s azután aggodalmasan igyekezett megelőzni őket. Hogy a vakáció alatt állandó mulatságuk legyen, tanítani kezdte Elisabethet botanikára, amivel egyetemi évének első hónapjaiban lelkesen foglalkozott. Elisabeth, aki megszokta, hogy mindenben kövesse, s ezenkívül tanulékony volt, készségesen elfogadta a tervet. Így hát hetenként többször kirándultak a földekre vagy a mezőre; s ha délben hazavitték a fűvel és virággal teli, zöld növénygyűjtő táskát, akkor Reinhard néhány óra múlva megint eljött, hogy megossza Elisabethtel a közös zsákmányt.

Ilyen szándékkal lépett be egyik délután a szobába, Elisabeth az ablaknál állt, s egy aranyozott kalitkára, amelyet Reinhard eddig még nem látott, friss tyúkhúrt font. A kalitkában kanárimadár verdesett a szárnyával, és csivitelve kapkodott a csőrével Elisabeth ujjai után. Azelőtt Reinhard madara lógott ezen a helyen.

- Hát az én szegény kenderikém sármánnyá változott a halála után? - kérdezte vidáman.

- Ez nem szokásuk a kenderikéknek - mondta Elisabeth anyja, aki a karosszékben ült és font. - Barátja, Erich küldte be ma Elisabethnek a majorságból.

- Miféle majorságból?

- Nem tudja?

- Mit?

- Hogy Erich egy hónapja átvette apja második majorját Immensee-nél.

- Hisz egy árva szóval sem tetszett említeni.

- Ej - mondta az anya -, ön sem érdeklődött egy árva szóval sem a barátja után. Nagyon kedves, értelmes fiatalember.

Az asszony kiment, hogy kávét készítsen, Elisabeth hátat fordított Reinhardnak, s még mindig kis lugasának építésével foglalkozott.

- Bocsáss meg egy pillanatra - mondta -, rögtön kész vagyok.

Mivel Reinhard szokása ellenére nem felelt, megfordult. A fiú szemében hirtelen aggodalmas kifejezés jelent meg, amit még sose látott benne.

- Mi bajod van, Reinhard? - kérdezte, s közel lépett hozzá.

- Nekem? - kérdezte az szórakozottan, s álmodozva függesztette szemét a lányra.

- Olyan szomorúnak látszol.

- Elisabeth - mondta Reinhard -, nem szenvedhetem ezt a sárga madarat.

A lány csodálkozva nézett rá. Nem értette.

- Olyan furcsa vagy - mondta.

Reinhard megfogta mind a két kezét, s a lány nyugodtan átengedte neki. Hamarosan újból belépett Elisabeth anyja.

A kávé után az asszony ismét rokkájához ült; Reinhard és Elisabeth a szomszédos szobába mentek, hogy növényeiket rendezzék. Porzókat számoltak, gondosan kisimították a leveleket, virágokat, s minden fajtából két példányt betettek száradni egy nagy fóliáns lapjai közé. Napsugaras délutáni csend volt; csak a rokka duruzsolt odaát, s időnként Reinhard fojtott hangja hallatszott, amint a növénycsaládok rendszerét magyarázta, vagy Elisabethet javította, aki hibásan ejtette a latin neveket.

- Hiányzik még a minapról a gyöngyvirágom - mondta a lány, mikor már meghatározták és elrendezték az egész szerzeményt.

Reinhard egy kis fehér pergamenkötetet húzott elő a zsebéből.

- Itt van egy gyöngyvirágtő számodra - mondta, s kivette a félig száradt növényt.

Elisabeth látta a teleírt oldalakat, és megkérdezte:

- Megint meséket költöttél?

- Ezek nem mesék - felelte Reinhard, és átnyújtotta neki a könyvet.

Csupa vers volt, nagyobbára legfeljebb ha egyoldalasok. Elisabeth egyik oldalt a másik után lapozta; úgy látszott, csak a címeket olvassa: *Mikor az iskolamester megdorgálta; Mikor eltévedtünk az erdőben; Húsvéti mese; Mikor először írt nekem.* Ilyenformán hangzott majdnem mind. Reinhard vizsgálódva pillantott rá, s amint a lány egyre tovább lapozott, látta, hogy végül finom pír süt át tiszta arcán, s lassanként egészen elborítja. Szerette volna a szemét látni; de Elisabeth nem nézett fel, s végezetül némán elébe tette a könyvet.

- Ne így add vissza! - mondta Reinhard.

Elisabeth egy megbarnult növényt vett elő a bádogtáskából.

- A kedvenc füvedet teszem bele - mondta, s kezébe adta a könyvet.

Végül elérkezett a vakáció utolsó napja s az elutazás reggele. Kérésére Elisabeth engedélyt kapott anyjától: elkísérheti barátját a postakocsihoz, amelynek otthonuktól néhány utcányira volt az állomása. Mikor kiléptek a kapun, Reinhard a karját nyújtotta; így ment szótlanul a

karcsú lány mellett. Minél közelebb értek a célhoz, annál határozottabban érezte, hogy valami fontosat kell közölnie vele, mielőtt ilyen hosszú időre elbúcsúznának - valamit, amitől jövendő életének minden szépsége és értelme függ, s mégse tudott rájönni a megváltó szóra. Ez aggasztotta, s mind lassabban ment.

- Elkésel - mondta a lány -, már tízet harangoztak a Mária-templomban.

Reinhard mégse ment gyorsabban. Végül dadogva megszólalt:

- Elisabeth, két évig egyáltalán nem fogsz látni... leszek-e majd annyira kedves neked, mint most, ha majd megint hazajöttem?

Elisabeth bólintott, és barátságosan az arcába nézett.

- Még védtelek is - mondta kis szünet után.

- Engem? Ki ellen kellett védened?

- Anyám ellen. Tegnap este, mikor elmentél, még sokáig beszéltünk rólad, ő úgy vélte, már nem vagy olyan jó, mint amilyen voltál.

Reinhard egy pillanatig hallgatott; azután kezébe fogta a lány kezét, s komolyan gyerekszemébe tekintve, így szólt:

- Éppolyan jó vagyok, mint voltam: te csak hidd ezt szilárdan. Elhiszed, Elisabeth?

- Igen - mondta a lány.

A fiú elengedte a kezét, s gyorsan végigment vele a legutolsó utcán. Minél jobban közeledett a búcsúzás, annál vidámabb lett az arca. Csaknem túlságosan sietett már.

- Mi van veled, Reinhard? - kérdezte a lány.

- Egy titkom van, egy szép titkom - mondta, és fénylő szemmel nézett rá. - Ha két év múlva megint itt leszek, akkor majd megtudod.

Közben elérték a postakocsit; még éppen elegendő idejük volt. Reinhard még egyszer megfogta Elisabeth kezét.

- Isten áldjon! - mondta. - Isten áldjon, Elisabeth! Ne felejtsd el a titkot.

A lány a fejét rázta.

- Isten áldjon! - mondta.

Reinhard beszállt, s a lovak nekiindultak.

Mikor a kocsi befordult a sarkon, Reinhard még egyszer látta a kedves alakot: lassan ment visszafelé az úton.

EGY LEVÉL

Csaknem két évvel később Reinhard lámpája mellett, könyvek és papírok között ült, s egy barátját várta, akivel közös szakra járt. Valaki feljött a lépcsőn. „Tessék!” A háziasszony volt.

- Levele van, Werner úr - mondta, azután újból kiment.

Reinhard a vakáció óta nem írt Elisabethnek, s ő sem kapott tőle levelet. Ez se tőle jött; megismerte anyja keze írását. Reinhard feltörte, elolvasta, és csakhamar a következő sorokhoz jutott:

A Te korodban, kedves gyermekem, csaknem minden évnek más arca van; mert a fiatalság nem hagyja magát elszegényíteni. Itt is megváltozott egy és más, s ez neked először bizonyára fájdalmat okoz, ha jól ismerem érzelmeidet. Erich tegnap végre igenlő választ kapott Elisabethtől, miután az utolsó negyedévben kétszer hiába kérte meg. Elisabeth sehogy se tudta magát rászánni; végül aztán mégiscsak beleegyezett; túlságosan fiatal is még. Az esküvőt rövidesen megtartják, s utána Elisabeth anyja velük megy.

IMMENSEE

Ismét évek teltek el. Egy meleg tavaszi délutánon erőteljes, napbarnított arcú fiatalember ballagott lefelé az árnyas erdei úton. Komoly, szürke szeme a távolba meredt, mintha az egyhangú útnak valamilyen változását várná, ami csak nem akar bekövetkezni. Végül egy szekér jött lassan felfelé.

- Adjisten, barátom - szólt oda a vándor a mellette elhaladó parasztnak. - Ez az út visz az Immensee-hez?

- Csak egyenesen - felelte az ember, s megbökte a kalapja karimáját.

- Messze van még odáig?

- Már közel jár hozzá az úr. Fél pipa dohány, és ott van a tónál; az uraság háza éppen a szélén áll.

A paraszt továbbhajtott; a fiatalember gyorsabban ment előre a fák alatt. Negyedóra múlva balfelől hirtelen megszűnt az árnyék; az út völgyhajlat mellett vitt el, melyből alig látszottak ki a százéves tölgyek csúcsai. Túl rajtuk nagy, napos táj tárult a szem elé. Messze lenn feküdt a mélykék, sima tó; csaknem teljesen körülfogták a napfény megvilágította erdők; csak egy ponton váltak széjjel, s messzi kilátást nyújtottak a tekintetnek, míg útját nem állták kék hegyek. Rézsút szemben, az erdők zöld lombja között, mintha hó fehérlett volna: gyümölcsfák virágoztak ott, s közülük emelkedett ki a magas parton fehéren, piros cseréppel fedve a kúria. Gólya repült fel a kéményről, s lassan körözött a tó felett.

- Immensee! - kiáltotta a vándor, mintha máris elérte volna utazása célját Mozdulatlanul állt, s elnézett az alatta meredő fák csúcsa felett a túlsó partra, ahol a kúria tükörképe lágyan ringatózva úszott a vízen. Aztán hirtelen folytatta útját.

Csaknem meredeken ment lefelé, az alul álló fák megint árnyékot vetettek, de ugyanakkor elfedték a tavat, amely csak néha-néha villant át az ágak résein. Hamarosan ismét enyhe emelkedőn járt, s most eltűnt jobbról-balról az erdő; helyette sűrű levelű szőlődombok kísérték az utat, s mindkét oldalon virágzó gyümölcsfák, teli zümmögő, nyüzsgő méhekkel. Egy barna kabátos, szép szál férfi jött szembe a vándorral. Mikor már csaknem odaért hozzá, meglóbálta a sapkáját, és vidám hangon kiáltotta:

- Hozott isten, Reinhard pajtás, hozott isten! Hozott isten az Immensee-majorban!

- Minden jót, Erich, és köszönöm a hozottistent! - kiáltotta feléje a másik.

Azután egymáshoz értek, s kezet fogtak.

- Igazán te lennél az? - kérdezte Erich, mikor ilyen közelről nézett régi iskolatársa komoly arcába.

- Persze hogy én vagyok, Erich, s te is te magad vagy; csak éppen még vidámabbnak látszol tán, mint amilyen mindig is voltál.

Ezekre a szavakra boldog nevetés tette Erich egyszerű vonásait még sokkal vidámabbá.

- Az ám, Reinhard pajtás - mondta, s még egyszer kezet nyújtott -, de azóta kihúztam a főnyereményt, hiszen tudod! - kezét dörzsölte, s elégedetten felkiáltott: - Ez lesz ám a meglepetés! Erre nem számít élete végéig se.

- Meglepetés? - kérdezte Reinhard. - Ugyan kinek?

- Elisabethnek!

- Elisabethnek! Nem szóltál neki semmit a látogatásomról?

- Egy szót se, Reinhard pajtás; nem is gondol rád, se ő, se az anyja. Egész titokban írtam neked, hogy annál nagyobb legyen az öröm. Tudod, nekem mindig voltak ilyen csendes kis tervecskéim.

Reinhard elgondolkozott; úgy érezte, egyre nehezebben lélegzik, amint az udvarhoz közeledtek. Baloldalt most már a szőlők is elmaradtak, s a hosszan elnyúló konyhakert következett, amely majdnem a tó partjáig futott le. A gólya közben leereszkedett, és méltóságteljesen sétált a zöldségágyások között.

- Hahó! - kiáltotta Erich, s összeverte a tenyerét. - Megint lopja a hosszú lábú egyiptomi a zsenge borsótöveimet.

A madár lassan felemelkedett, s felrepült egy új épület tetejére, amely a konyhakert végében állt, s falát felkötözött őszibarack- és kajszifák ágai futották be.

- Ez a szeszgyár - mondta Erich. - Csak két esztendeje állítottam fel. A gazdasági épületeket megboldogult apám újonnan emeltette; a lakóházat még nagyapám építette, így jutunk mindig egy kicsit előre.

Ezeknél a szavaknál tágas térségre értek: két oldalát gazdasági épületek zárták le, hátul a kúria, amelynek mindkét szárnyához magas kertfal csatlakozott; a fal mögött tiszafák sötétlő sora látszott, imitt-amott virágzó orgonaágak hajoltak át az udvarba. Naptól és munkától felhevült arcú emberek mentek át a téren, s köszöntek a két barátnak. Erich pedig egyiknek is, másiknak is odakiáltott valami utasítást vagy kérdést a napi munkával kapcsolatban. A házhoz értek. Magas, hűvös előcsarnok fogadta be őket, a végénél balra fordultak egy némileg sötét oldalfolyosóra. Erich kinyitott egy ajtót, s tágas kerti szobába léptek, amelyet a szemközti ablakokat befedő sűrű lomb mindkét oldalán zöld derengésbe borított; közbül azonban a két magas, sarkig kitárt szárnyas ajtó bebocsátotta a tavaszi nap egész ragyogását, s kilátást nyújtott a kertre, a kerekre rakott virágágyásokra, a magas, meredek lombfalra, melyet egyenes, széles út osztott ketté, s azon át az ember ellátott a tóig és tovább, a szemközt fekvő erdőig. Mikor a barátok beléptek, a huzat illatáradatot sodort feléjük.

A kertajtó előtt a teraszon fehér, lányos nőalak ült. Felállt, és a belépők felé ment, de félúton megtorpant, mintha a lába földbe gyökerezett volna, s mozdulatlanul meredt az idegenre. Az mosolyogva nyújtotta feléje a kezét.

- Reinhard! - kiáltotta a nő. - Reinhard! Istenem, te vagy az! Régóta nem láttuk egymást.

- Régóta - mondta Reinhard, és elakadt a szava; mert amikor a hangját meghallotta, enyhe fájdalmat érzett a szíve körül, s amikor felnézett rá, ugyanaz a könnyű, törékeny alak állt előtte, akinek évekkel ezelőtt a szülővárosában istenhozzádot mondott.

Erich örömtől sugárzó arccal visszamaradt az ajtónál.

- No, Elisabeth - mondta -, fogadok, erre nem számítottál soha életedben!

Elisabeth testvéri tekintetet vetett rá.

- Olyan jó vagy, Erich! - mondta.

Erich kedveskedve kezébe vette az asszony keskeny kezét.

- Most pedig, hogy a miénk lett - mondta -, egyhamar nem bocsátjuk szabadon. Nagyon sokáig csavargott odakünn, de mi majd megint otthonülővé tesszük. Nézd csak, milyen idegen és előkelő külseje lett.

Elisabeth félénk pillantása végigsimította Reinhard arcát.

- Csak az idő teszi, amit külön töltöttünk - mondta az.

Ebben a pillanatban Elisabeth anyja lépett be, karján kulcsos kosárkával.

- Werner úr! - mondta. - Ejha! Amilyen váratlan, olyan kedves vendég.

És most már zökkenő nélkül tellett mulatságuk a kérdésekben, feleletekben. Az asszonyok munkához láttak, s amíg Reinhard elfogyasztotta a neki készített frissítőket, Erich rágyújtott nehéz tajtékpipájára, és pöfékelve, beszélgetve ült barátja mellett.

Másnap Reinhardnak ki kellett vele mennie a szántóföldekre, a szőlőbe, a komlókertbe, a szeszgyárba. Minden szép rendről tanúskodott: az emberek, akik a földeken és a kazánoknál dolgoztak, egészségesnek és megelégedettnek látszottak. Ebédre a kerti szobában gyűlt össze a család, s a napot ezután a gazda elfoglaltsága szerint többé vagy kevésbé együtt töltötték el. Csak a vacsora előtti s a kora délelőtti egy-két órában maradt Reinhard a szobájában dolgozni. Évek óta gyűjtötte a nép száján élő verseket, dalokat, ahol csak rájuk talált, s most azzal foglalkozott, hogy kincseit elrendezze, s lehetőleg gyarapítsa új feljegyzésekkel a környékről.

Elisabeth mindig gyengéd és barátságos volt; Erich sose csökkenő figyelmességét csaknem alázatos hálával fogadta, s Reinhardnak ilyenkor az jutott eszébe, hogy a hajdani vidám gyermek nem ilyen csendes asszonyt ígért.

Ittlétének második napja óta esténként sétálni szokott a tó partján. Az út szorosan a kert alatt vezetett. A kert végében, egy kiugró bástyán, magas nyírfák alatt pad állott; Elisabeth anyja napnyugati padnak keresztelte el, mert a hely nyugatra tekintett, s a napnyugta kedvéért rendszerint ebben az időpontban látogatták. Reinhard egyik este sétájáról tért vissza az úton, amikor váratlanul eleredt az eső. Egy part menti hársfa alatt keresett menedéket; de a nehéz esőcseppek hamarosan keresztülvertek a lombokon. Beletörődött abba, hogy átázott, s lassan folytatta útját visszafelé. Csaknem besötétedett már, s az eső egyre sűrűbben esett. Mikor a napnyugati padhoz közeledett, úgy vélte, fehér nőalakot lát a csillámló nyírfatörzsek között. Az alak mozdulatlanul állt, s amint közelebb ért hozzá, úgy látta: szemben áll vele, mintha várna valakit. Azt hitte, Elisabeth az. Mikor azonban arrafelé sietett, hogy elérje, s vele együtt térjen vissza a kerten át a házba, az alak lassan elfordult, és eltűnt a sötét mellékutakon. Reinhard nem tudta megmagyarázni a dolgot: szinte haragudott Elisabethre - és mégis kétel-kedett, vajon őt látta-e, de félt megkérdezni tőle; igen, hazaérve nem ment a kerti szobába, csakhogy Elisabethet véletlenül belépni ne lássa a kerti ajtón.

ÉDESANYÁM ÚGY AKARTA

Néhány nappal később, estefelé, a család, mint rendszerint ebben az időpontban, együtt ült a kerti szobában. Az ajtók nyitva álltak; a nap már lebukott a túlparti erdők mögé.

Reinhardot kérték, adjon elő néhány népdalt, amit délután kapott egy vidéken lakó barátjától. Felment a szobájába, s rövidesen néhány tisztán teleírt lapból álló papírtekerccsel tért vissza.

Az asztalhoz ültek, Elisabeth Reinhard mellé.

- Vaktában olvasunk - mondta Reinhard -, még én magam sem néztem át őket.

Elisabeth kigöngyölte a kéziratot.

- Itt hangjegyek vannak - mondta. - Ezt el kell énekelned, Reinhard.

Az először egy-két tiroli táncrigmust olvasott fel, s olvasás közben néha félhangon rá is zendített a vidám dallamra. Általános vidámság fogta el a kis társaságot.

- Ki csinálta ezeket a szép dalokat? - kérdezte Elisabeth.

- Ej - szólt Erich -, hisz kihallani belőlük: szabólegények, borbélyok és más ilyen vidám népség.

- Nem úgy csinálják őket - mondta Reinhard. - Teremnek, a levegőből hullanak le, szálldosnak az országban, mint az ökörnyál, ide is, oda is, és ezer helyen éneklik egyszerre őket. Ezekben a dalokban megtaláljuk minden dolgunkat és szenvedésünket; olyanok, mintha mindnyájan segédkeztünk volna a létrejöttükben.

Másik lapot vett elő.

- *Magas hegyen álltam én...*

- Ezt ismerem! - kiáltotta Elisabeth. - Kezdd csak el, Reinhard, én majd segítek - és elénekelték azt a dallamot, amely oly talányos, még elhinni is nehéz, hogy emberek gondolták ki; Elisabeth kicsit fátyolos alt hangján kísérte a tenort.

Elisabeth anyja közben szorgalmasan varrt. Erich összekulcsolta a kezét, és áhítatosan hallgatott. Mikor a dal véget ért, Reinhard némán félretette a papírlapot. A tó partjáról az esti csendességben felhangzott a nyájkolomp; akaratlanul is arra figyeltek, s egyszerre tiszta gyerekhangot hallottak énekelni:

Magas hegyen álltam én,
s lenéztem a völgybe.

Reinhard elmosolyodott:

- Halljátok? Így megy szájról szájra.

- Gyakran éneklik ezen a vidéken - szólt Elisabeth.

- Igen - mondta Erich -, a bojtárgyerek az. Tereli haza a nyájat.

Egy ideig csendben figyeltek, a kolompszó fenn, a gazdasági épületek mögött halt el.

- Őshangok ezek - mondta Reinhard -, az erdők mélyén alszanak; isten tudja, ki találta meg őket.

Új lapot húzott elő.

Már sötétebb volt; vörös esti fény habja feküdt a túloldali fákon. Reinhard kigöngyölte a lapot. Elisabeth a papír egyik oldalára tette a kezét, s ő is nézte. Reinhard olvasott:

Édesanyám úgy akarta,
hogy a lányát másnak adja.
Akit eddig én szerettem,
ezután már elfeledjem.
De a szívem nem akarta.

Jó anyámnak panaszt teszek,
hogy vétekre vitt engemet.
Ami máskor jó hír, érdem,
nekem az most nehéz szégyen.
Jaj, mit tegyek?

Büszkeségem és örömem
csak keservet hozott nekem.
Jaj, bárcsak ez ne lett volna,
inkább járnék én koldulva
utakon és réteken.

Olvasás közben Reinhard észrevétlen remegést érzett a papíron; mikor végzett, Elisabeth halkan hátratolta a székét, s szótlanul lement a kertbe. Anyja tekintetével követte. Erich utána akart menni, de az öregasszony azt mondta:

- Elisabethnek dolga van kint.

Ennyiben maradt a dolog.

Kinn azonban egyre jobban ráfeküdt a sötétség a kertre és a tóra, az éjszakai pillék surrogva nyilaltak el a nyitott ajtó előtt, s egyre erősebben áradt be a virágok és cserjék illata; a víz felől békák kuruttyolása hangzott fel, az ablak alatt fülemüle csattogott, mélyen benn a kertben a másik; a hold a fák fölött fénylett. Reinhard egy ideig még nézte a helyet, ahol Elisabeth törékeny alakja eltűnt a lombsövények között; azután összetekerte kéziratát, elköszönt a jelenlevőktől, s a házon keresztül lement a vízhez.

A fák némán álltak, és árnyékukat messze kivetették a tóra; a víztükör közepe dermedt holdfényben remegett. Néha-néha halk zizegés borzongott a fák közt, de nem szél volt, csak a nyári éj lélegzete. Reinhard folyton a part mentén ment. Egy kődobásnyira a száraztól fehér vízililiomot pillantott meg. Egyszerre kedve támadt, hogy közelebbről is megnézze. Ledobta ruháit, és a vízbe lépett. A víz sekély volt, éles növények és kövek vágták a lábát, s még mindig nem ért mély vizet, hogy úszhasson. Azután hirtelen eltűnt alóla a talaj, összecsapott felette a víz, s egy kis időbe került, mire megint a felszínre jutott. Mozgatta karját és lábát, s körben úszkált, míg meg nem találta a helyet, ahol a vízbe lépett. Csakhamar megtalálta újra a liliomot is; magányosan feküdt a nagy, sima levelek között. Lassan úszott befelé, közben felfelemelte a karját, s a lepergő vízcseppek szikráztak a holdfényben, de úgy tetszett, mintha a távolság közte és a virág között mindig ugyanaz maradna; csak a part lett mind homályosabb, párásabb, ha visszatekintett. Mégsem hagyott fel a vállalkozásával, hanem erőteljesen úszott tovább ugyanabba az irányba. Végre olyan közel ért a virághoz, hogy a holdfényben világosan meg tudta különböztetni ezüstös szirmait; de közben úgy érezte, mintha hálóba keveredett volna: a sima szárak felnyúltak a fenékről, és rátekerőztek meztelen végtagjaira. Az ismeretlen víz sötéten feküdt körülötte; háta mögött hal ugrását hallotta; hirtelen olyan hátborzongatónak tetszett minden itt az idegen elemben, hogy vadul széttépte a növények szövevényét, s esze-

veszett sietséggel úszott a part felé. Kintről visszapillantott a tóra, s a liliom, mint előbb is, messze és magányosan lebegett a sötét mélység felett. Felöltözött, s lassan hazaballagott. Mikor a kertből a szobába lépett, Erich és Elisabeth anyja éppen előkészültek egy kis üzleti utazásra, amelyre másnap akartak indulni.

- Hol járt ilyen késő éjszaka? - kiáltotta feléje az asszony.

- Én? - felelte Reinhard. - Szerettem volna meglátogatni a vízililiomot, de nem lett belőle semmi.

- Ezt meg már ki a csuda érti? - mondta Erich. - Mi dolgod volt neked a vízililiommal?

- Ismertem valamikor régen - mondta Reinhard -, de annak már jó ideje.

ELISABETH

A következő délután Reinhard és Elisabeth a tó túlpartján bolyongott, hol az irtásban, hol a magas, kiugró partszegélyen. Erich meghagyta Elisabethnek, hogy távollétük alatt Reinhardnak mutassa meg a legszebb kilátást a környék egyes pontjairól, különösképpen azt, ami a túlpartról magára az udvarra nyílik. Most egyik helyről a másikra mentek. Elisabeth végül elfáradt, s leült az alácsüggő ágak árnyékába. Reinhard szemben vele egy fatörzsnek támaszkodott; hallotta az erdő mélyéről a kakukk kiáltását, s hirtelen eszébe jutott, hogy mindez egyszer már megtörtént velük. Furcsán mosolyogva nézett Elisabethre.

- Keressünk szamócát? - kérdezte.

- Nincs még itt az ideje - mondta Elisabeth.

- Hamarosan megjön.

Elisabeth némán rázta a fejét; azután felállt, és folytatták kószálásukat; s amint az asszony így mellette ment, Reinhard tekintete újra meg újra feléje fordult; mert Elisabeth szépen ment, mintha a ruhája hordozná. Reinhard gyakran akaratlanul is hátramaradt egy lépéssel, hogy egészen és hiánytalanul tekintetébe foghassa. Így értek egy szabad, hangával benőtt helyre, ahonnan messzire el lehetett látni a vidékre. Reinhard lehajolt, s szedett néhányat a tisztáson növő füvekből. Mikor újra felnézett, arcára szenvedélyes gyötrelem ült ki.

- Ismered ezt a virágot? - kérdezte.

Elisabeth kérdően nézett rá.

- Erika. Gyakran szedtem az erdőben.

- Van otthon egy öreg könyvem - mondta Reinhard -, mindenféle dalokat és verseket szoktam beleírni; de most már régóta nem került bele semmi. A lapjai között egy erika is fekszik; egy elfonnyadt erika. Tudod, kitől kaptam?

Elisabeth némán bólintott; de lesütötte szemét, csak a növényt nézte Reinhard kezében. Így álltak sokáig. Mikor Elisabeth felemelte rá tekintetét, Reinhard látta, hogy a szeme tele van könnyel.

- Elisabeth - mondta -, ott a kék hegyek mögött volt az ifjúságunk. Mondd, hol maradt?

Nem szóltak többet; hangtalanul mentek egymás mellett le a tóhoz. A levegő fülledt volt, nyugaton fekete fellegek gyülekeztek.

- Vihar lesz - mondta Elisabeth, és meggyorsította lépteit.

Reinhard némán bólintott, s mindketten sietve mentek végig a parton, míg el nem érték ladikjukat.

Az átkelés alatt Elisabeth a ladik peremén nyugtatta a kezét. Reinhard evezés közben rárápillantott, de az asszony elnézett mellette a messziségbe. Így hát tekintete lesiklott, s megállapodott Elisabeth kezén, s ez a halovány kéz elárulta neki, amit az arc elhallgatott előtte. Látta rajta a titkos fájdalom finom vonalát, amely oly szívesen keríti hatalmába a finom asszonykezeket, ha azok éjszaka beteg szíven nyugszanak. Mikor Elisabeth megérezte, hogy Reinhard tekintete a kezein nyugszik, lassan kicsúsztatta őket a palánkon át a vízbe.

Az udvarba érkezve, köszörűs kordét találtak az urasági épület előtt; lógó hajú, fekete ember hajtotta buzgón a kereket, s cigánynótát zümmögött a fogai között; felszerszámozott kutya feküdt mellette nyelvlógatva. A ház tornácán rongyokba burkolt szép, dúlt arcú lány állt, és kéregetve Elisabeth felé nyújtotta kezét.

Reinhard a zsebébe nyúlt, de Elisabeth megelőzte, és gyorsan a koldusasszony nyitott tenyerébe rázta pénztárcája egész tartalmát. Aztán hirtelen elfordult, és Reinhard hallotta, hogy zokogva megy fel a lépcsőn.

Meg akarta állítani, de észbe kapott, s visszamaradt a lépcsőn. A lány még mindig a tornácon állt, mozdulatlanul, kezében az alamizsnával.

- Mit akarsz még? - kérdezte Reinhard.

A lány összerezzent.

- Nem akarok semmit - mondta, aztán fejét Reinhard felé fordította, dúlt tekintettel rámeredt, és lassan az ajtó felé ment. Reinhard egy nevet kiáltott, de a lány nem hallotta; lehajtotta fejét, karját keresztbefonta a mellén, és keresztülvágott az udvaron.

Magam, egymagam
halok meg én.

Egy régi dal zúgott a fülében, lélegzete elállt; kis idő múlva megfordult, és felment a szobájába.

Nekiült dolgozni, de nem tudott gondolkodni. Miután egy óra hosszat hasztalanul erőlködött, lement a nappali szobába. Senki nem volt ott, csak a hűvös, zöld derengés; Elisabeth varróasztalán vörös szalag feküdt, délután a nyakán viselte. Kezébe vette, de fájt, s újra letette. Nem volt nyugta, lement a tóra, és eloldotta a csónakot; átevezett, s még egyszer végigjárta az utakat, amelyeken nemrégen Elisabethtel sétált. Mire újra hazaért, már sötét volt; az udvaron szembejött vele a kocsis, aki a parádés lovakat vitte legeltetni, az utazók éppen most értek vissza. Felment a tornácra, s hallotta, hogy Erich fel-alá járkál a kerti szobában. Nem lépett be hozzá; egy pillanatig csendben állt, aztán halkan felment a lépcsőn, a szobájába. Itt az ablakhoz ült a karosszékbe; azt akarta elhitetni magával, hogy a fülemülét szeretné meghallgatni, amely lenn a tiszafasövényen csattogott; de csak a szíve verését hallotta. Alatta a házban minden elnyugodott, az éjszaka repült, s ő nem vette észre. Így ült órákig. Végre felállt, s kihajolt a nyitott ablakon. Égi harmat pergett a levelekre, a fülemüle nem csattogott már. Lassan a mélykék éji égen keletről sápadtsárga derengés tört át; hűvös szél támadt, s végigsimította Reinhard forró homlokát; az első pacsirta ujjongva emelkedett fel a levegőbe. Reinhard hirtelen megfordult, s az asztalhoz lépett; tapogatva kereste ceruzáját, s amikor megtalálta, leült, s néhány sort írt egy ív tiszta papirosra. Miután ezzel végzett, vette a kalapját, botját, s az írást hátrahagyva, óvatosan kinyitotta az ajtót, s lement az előcsarnokba. Még hajnali derengés ült minden zugon; a nagy házimacska kinyújtózott a gyékényen, s Reinhard szórakozottan

odanyújtott kezéhez riszálta a hátát. Kinn a kertben azonban már szónokoltak a verebek az ágakon, s hirdették mindenkinek, hogy elmúlt az éjszaka. Reinhard ajtót hallott csikordulni fenn a házban; valaki jött le a lépcsőn; felnézett. Elisabeth állt előtte. Karjára tette a kezét, mozgott a szája, de Reinhard egy szavát sem hallotta.

- Nem jössz vissza soha többé - mondta végül az asszony. - Tudom, ne hazudj; nem jössz vissza soha többé.

- Soha - mondta ő.

Az asszony leejtette a kezét, s nem szólt. Reinhard keresztülment az előcsarnokon az ajtóhoz; ott még egyszer hátrafordult. Elisabeth mozdulatlanul állt ugyanazon a helyen, s halott szemmel nézett rá. Reinhard egyet lépett előre, s feléje tárta karját. Aztán erőszakkal elfordult, és kiment az ajtón.

Kinn friss reggeli fényben fürdött a világ, pókhálókon függő harmatgyöngyök szikráztak az első napsugarakban. Nem nézett vissza; gyorsan ment kifelé, s mind jobban és jobban elsüllyedt mögötte a csendes majorság, s kitárult előtte a széles nagyvilág.

AZ ÖREGEMBER

A hold sugarai már nem világítottak be az ablaktáblákon: sötét lett; az öregember azonban még mindig ott ült összefont kézzel a karosszékben, s nézett maga elé, a szoba mélyére. Szeme előtt a fekete homály lassan széles, fekete tóvá változott; fekete víz mögött fekete víz terült el, mind mélyebb s mind távolibb vizek, s az utolsón, oly messze, hogy az öregember szeme alig-alig hatolt el odáig, széles, sima levelek között magányos, fehér vízililiom lebegett.

Nyílt a szobaajtó, éles fénysugár világított be a szobába.

- Jó hogy jön, Brigitta - mondta az öregember. - Tegye csak a lámpát az asztalra.

Azután az asztalhoz húzta a széket, fogta az egyik nyitott könyvet, s elmélyült tanulmányaiban, melyeken egykor ifjúsága erejét próbálgatta.

ALEKSZANDR SZERGEJEVICS PUSKIN

A HÓVIHAR

A szán szélként tovaszáll,
a mély havat vágva...
Amott szentély fala áll
a pusztán magába.

Forgószél körös-körül,
ömlik a hó árja;
fekete holló repül,
csattog lomha szárnya;
baljóslóan károg: „Kár!”
Fülelnek a mének:
merevre borzolva már
a lengő sörények.

ZSUKOVSZKIJ

Az 1811. év végén, ebben a nekünk oly emlékezetes korban, a derék Gavrila Gavrilovics R. Nyenaradovóban éldegélt birtokán. Híres volt a környéken vendégszeretetéről és előzékenységéről; a szomszédok sűrűn jártak hozzá vendégeskedni, iddogálni. Feleségével, Praszkovja Petrovnával ötkopejkás alapon bosztont játszottak, sokan pedig azért keresték fel, hogy láthassák leányát, a karcsú, halvány, tizenhét esztendős Marja Gavrilovnát. Gazdag férjhezadó leány volt, és sokan kiszemelték már maguknak vagy fiuknak.

Marja Gavrilovna francia regényeken nevelkedett, és következésképpen szerelmes volt. Szerelme tárgya, kiválasztottja egy szegény zászlós, szabadságát falujában töltötte. Magától értetődik, hogy a fiatalember éppúgy lángolt a szenvedélytől, és hogy szerelmesének szülei, észrevéve kölcsönös vonzalmukat, megtiltották leányuknak, hogy még csak rá is gondoljon, és rosszabbul fogadták a zászlóst, mint egy elbocsátott segédjegyzőt.

A szerelmesek leveleztek egymással, és mindennap találkoztak a fenyőbokrok között vagy a régi kápolnánál. Itt örök szerelmet esküdtek egymásnak, panaszkodtak sorsuk miatt, és különféle terveket szőttek. Ily módon levelezve és beszélgetve (nagyon természetesen) a következő megállapításra jutottak: „Mi egymás nélkül még lélegzeni sem tudunk, ám a rettenetes szülők akarata megakadályozza boldogságunkat; de hát az ő belegyezésük nélkül nem lehetünk egymáséi?” Magától értetődik, hogy ez a szerencsés gondolat először a fiatalembernek jutott eszébe, és nagyon megtetszett Marja Gavrilovna romantikus képzeletének.

Beköszöntött a tél, és megszakította légyottjaikat; a levélváltás azonban annál élénkebben folyt. Vlagyimir Nyikolajevics minden levelében könyörgött, hogy a lány engedjen kérésének: esküdjenek meg titokban. Rejtőzzenek el egy időre, aztán boruljanak a szülők lábához, akiket végül is meghat majd a szerelmesek hősies állhatatossága és szerencsétlen sorsa, s föltétlenül azt fogják mondani: „Gyermekek! Gyertek karjainkba!”

Marja Gavrilovna sokáig habozott: sok szökési tervet vetettek el, míg végre beleegyezett. A kitűzött napon Marjának nem volt szabad vacsoráznia, hanem főfájás ürügye alatt szobájába kellett vonulnia. Szobaleányát beavatta az összeesküvésbe; mind a kettőjüknek ki kellett menniük a hátsó lépcsőn a kertbe, a kert alatt vár rájuk a szánka. Beleülnek, és elhajtatnak ötversztnyire[1] Zsadrino falvába, egyenest a templomba, ahol Vlagyimir már várja őket.

A sorsdöntő nap előestéjén Marja Gavrilovna egész éjjel nem aludt; rakosgatott, fehérneműt és ruhát csomagolt, hosszú levelet írt barátnőjének, egy érző szívű kisasszonynak, egy másik levelet pedig a szüleinek. A legmeghatóbb kifejezésekkel búcsúzott tőlük, szenvedélyének ellenállhatatlan erejével mentegette tettét, és azzal végezte, hogy élete legboldogabb pillanatának azt fogja tartani, amikor megengedik, hogy drága szülei lábához borulhasson. Lepecsételte a levelet - a pecsét két lángoló szívet ábrázolt a megfelelő felírással -, és közvetlenül virradat előtt az ágyra dőlt. Elszenderült, de rettentő álmai miatt szinte minden pillanatban fölriadt. Azt álmodta, hogy abban a percben, amikor a szánkóba ült, hogy az esküvőre menjen, atyja föltartóztatta, végigvonszolta a havon, és bedobta egy sötét, feneketlen föld alatti üregbe... és ő gyorsan, megmagyarázhatatlan szívszorulással repült. Majd meg Vlagyimirt látta, a füvön, fekve, sápadtan, vértől borítva. Haldokolva, átható hangon kérlelte, hogy siessenek megesküdni... és más szörnyű, értelmetlen látomások peregtek le előtte, egyik a másik után. Végre fölkelt, a szokottnál sápadtabban és makacs főfájással. Atyja, anyja észrevette nyugtalanságát; nyájas aggodalmaskodásuk és szüntelen kérdéseik - „Mi lelt, Masa? Nem vagy-e beteg, Masa?” - szívét szaggatták. Igyekezett vidámnak látszani, hogy megnyugtassa őket, de nem volt rá képes. Leszállt az est. Arra a gondolatra, hogy az utolsó napot tölti családja körében, elszorult a szíve. Szinte alig élt; titokban elbúcsúzott minden személytől, minden tárgytól, amely körülvette. Betálalták a vacsorát; szíve erősen megdobbant. Remegő hangon azt mondta, hogy nem kíván vacsorázni, és búcsúzkodni kezdett atyjától, anyjától. Szülei megcsókolták, és szokás szerint megáldották: majdnem sírva fakadt. Bement a szobájába, egy karosszékbe dobta magát, és megeredtek könnyei. Szobaleánya megpróbálta csitítgatni és felvidítani. Minden elő volt készítve. Egy félóra múlva Masának örökre el kellett hagynia a szülői házat, szobáját, csöndes leányéletét... Künn hóvihar dúlt; szél bömbölt, a spaletták recsegtek; Masa mindent fenyegető, szomorú előjelnek érzett. A házban hamarosan minden elcsendesedett, és álomba merült. Masa beburkolódzott kendőjébe, meleg köpenyt vett magára, kezébe fogta dobozát, és lement a hátsó lépcsőn. A szolgáló két batyut cipelt utána. Kiléptek a kertbe. A hóvihar nem csendesedett; a szél szembe fújt velük, mintha meg akarná állítani a fiatal vétkezőt. Alig tudtak eljutni a kert végébe. Az úton már várta őket a szánka. A lovak fáztak, nem bírtak egy helyben állni, Vlagyimir kocsisa a rúd előtt járkált, igyekezett visszatartani a tüzes állatokat. Felsegítette a kisasszonyt és a szobaleányt, s elhelyezte a batyukat meg a dobozt; kezébe vette a gyeplőt, és a lovak nekiiramodtak. A kisasszonyt a sors gondoskodására és Tyereska kocsis ügyességére bízva, térjünk vissza a szerelmes ifjúhoz.

Vlagyimir egész nap úton volt. Reggel a zsadrinói papnál járt, és nagy nehezen megegyezett vele. Azután elment tanúkat keresni a szomszéd földbirtokosok között. Az első, akinél megjelent, Dravin, egy negyvenéves nyugalmazott lovassági zászlós, szívesen beleegyezett. Ez az eset, mondogatta, a régebbi időkre és a huszárcsínyekre emlékezteti őt. Rábeszélte Vlagyimirt, maradjon nála ebédre, és biztosította arról, hogy a másik két tanúval nem lesz dolga. Valóban tüstént ebéd után megjelent Schmidt mérnök, egy bajuszos, sarkantyús férfi, és a rendőrkapitány tizenhat esztendős fia, aki nemrégiben lépett be az ulánusokhoz. Ezek nemcsak elfogad-

[1] Verszt - orosz mérföld (1067 m)

ták Vlagyimir ajánlatát, hanem esküvel is biztosították róla, hogy életüket is feláldozzák érte. Vlagyimir lelkesen ölelte meg őket, és hazament készülődni.

Már erősen sötétedett. Tyereskát, bizalmasát trojkával Nyenaradovóba küldte részletes és kimerítő paranccsal, magának pedig befogatott egy egylovas kis szánkába, és egyedül, kocsis nélkül hajtott Zsadrino felé, ahová két óra múlva meg kellett érkeznie Marja Gavrilovnának is. Az utat jól ismerte, a távolság mindössze húszpercnyi volt.

De alig hajtott ki a faluból, hirtelen szél támadt, és olyan hóvihar kerekedett, hogy Vlagyimir semmit sem látott maga előtt. Egy pillanat alatt be volt temetve az út; a táj eltűnt a zavaros és sárgás ködben, amelyen keresztül fehér hópelyhek repültek; az ég összefolyt a földdel; Vlagyimir azt vette észre, hogy a mezőn van, és hiába akart újból kijutni az útra, a ló csak találomra baktatott előre. Hol hóbuckára szaladt, hol gödörbe bukott bele; a szánka minden pillanatban felborult. Vlagyimir csak arra törekedett, hogy el ne veszítse a helyes irányt. De úgy rémlett neki, hogy már egy félóránál több telt el, és ő még mindig nem jutott el a zsadrinói cserjésig. Megint eltelt vagy tíz perc - a cserjés még mindig nem volt látható. Vlagyimir mély szakadékokkal átszelt mezőn hajtott át. A hóvihar nem csendesült, az ég nem világosodott. A ló fáradni kezdett. Vlagyimirról pedig patakzott az izzadság, noha minden pillanatban derékig süppedt a hóba.

Végre észrevette, hogy nem a helyes irányban hajt. Megállt: gondolkozni kezdett, erőltette emlékezetét, és rájött, hogy jobbra kellett volna hajtania. Arrafelé indult. Lova alig cammogott. Már több mint egy órája úton volt; Zsadrinónak már közel kellett lennie. De ment, ment, és a mezőségnek csak nem volt vége. Egyre csak hófúvás meg gödör; a szán minden pillanatban felbillent, és ő lépten-nyomon felállította. Az idő telt-múlt; Vlagyimir már nagyon nyugtalankodott.

Végre oldalt valami feketéllett. Vlagyimir arrafelé kanyarodott. Amint közelebb ért, meglátott egy cserjést. Hála istennek - gondolta magában -, most már közel van. Elhajtott a cserjés mellett; remélte, hogy rögtön rátalál az ismerős útra, és Zsadrino ott lesz közvetlenül a cserjés mögött. Hamarosan rábukkant az útra, és továbbhajtott a kopár téli fák sötétjében. A szél itt nem tudott garázdálkodni; az út sima volt; a ló fürgébb lett, és Vlagyimir megnyugodott.

Ment, ment, de Zsadrino csak nem bukkant fel előtte; a cserjésnek nem akart vége szakadni. Vlagyimir iszonyattal látta, hogy ismeretlen erdőbe hajtott be. Kétségbeesett. Végigvágott lován; a szegény állat ügetésbe csapott, de hamarosan elfáradt, és egy negyedóra múlva ismét csak lépésben haladt, hiába ösztökélte a szerencsétlen fiatalember.

Lassanként megritkultak a fák, és Vlagyimir kijutott az erdőből. Éjfélre járhatott az idő; Zsadrinónak nyomát sem látta. Szeméből könnyek törtek elő; vaktában hajtott tovább. A vihar elcsendesült, a felhők szétváltak; előtte síkság terült el, hullámos fehér takaróval borított síkság. Az éjszaka elég világos volt. Nem messzire megpillantott egy kis falut, amely négy vagy öt udvarból állott. Vlagyimir odahajtott. Az első házikónál kiugrott a szánkából, az ablakhoz szaladt, és kopogtatni kezdett. Néhány pillanat múltán a tábla kinyílt, és egy öregember dugta ki rajta ősz szakállát.

- Mit akarsz?

- Messze van-e Zsadrino?

- Hogy Zsadrino messze van-e?

- Igen, igen! Messze van-e?

- Nem nagyon messze; úgy vagy tíz verszta.

Erre a feleletre Vlagyimir a hajába markolt. Dermedten állt ott, mint a halálraítélt.

- Honnan jössz? - folytatta az öreg.

Vlagyimirnak nem volt ereje válaszolni erre a kérdésre.

- Tudsz-e, öreg - szólalt meg végre -, lovat szerezni Zsadrinóig?

- Nincs nekünk lovunk - felelte a paraszt.

- Nem kaphatnék-e hát legalább vezetőt? Megfizetem, amennyit csak kér.

- Várj - szólt az öregember, lebocsátva az ablaktáblát -, kiküldöm neked a fiamat, az majd odavezet.

Vlagyimir türelmetlenül várt. Alig egy perc múlva megint kopogtatott. Az ablak föltárult, a szakáll megjelent.

- Mi kell?

- Mi van már a fiaddal?

- Rögtön kimegy, csak csizmát húz. Átfáztál? Gyere be megmelegedni.

- Köszönöm, küldd hamar a fiadat.

Az ajtó megcsikordult; kijött egy legény doronggal a kezében. Előrement, hol mutatta, hol kereste a hófúvásokkal betakart utat.

- Hány óra? - kérdezte Vlagyimir.

- Hát bizony már hamarosan virrad - felelte a fiatal muzsik. Vlagyimir egy szót sem szólt többé.

A kakasok kukorékoltak, és már kivilágosodott, amikor beérkeztek Zsadrinóba. A templom zárva volt. Vlagyimir kifizette a vezetőt, s bement a paphoz. Az udvaron nem volt ott az ő trojkája. Micsoda hír várt reá!

De térjünk vissza a derék nyenaradovói földbirtokoshoz, és lássuk, mi történik náluk.

Semmi.

Az öregek felébredtek, és kimentek a szalonba, Gavrila Gavrilovics hálósapkában és bolyhos kabátban, Praszkovja Petrovna bélelt pongyolában. Felállították a szamovárt, és Gavrila Gavrilovics elküldte a szobaleányt, tudja meg Marja Gavrilovnától, hogy szolgál az egészsége, és hogyan töltötte az éjt. A szobaleány visszatért, jelentette, hogy a kisasszony rosszul töltötte az éjszakát, de most már könnyebben érzi magát, és tüstént bejön a szalonba. Valóban, az ajtó nyílt, és Marja Gavrilovna bejött üdvözölni papuskát, meg mamuskát.

- Hogy van a fejecskéd? - kérdezte Gavrila Gavrilovics.

- Jobban, apuskám.

- Te Masa, bizonyosan a széngáztól betegedtél meg tegnap - mondta Praszkovja Petrovna.

- Meglehet, anyuskám - felelte Masa.

A nap szerencsésen elmúlt, de éjszaka Masa rosszul lett. Elküldtek a városba orvosért. Estére megérkezett, és a beteget már önkívületben találta. Erős láz mutatkozott, és a szegény leány két heten át a sír szélén volt.

Senki sem tudott a házban a tervezett szökésről. A szökés előtti estén írt leveleket elégette Masa; szobalánya pedig, ura haragjától félve, senkinek sem mondta el a dolgot. A pap, a

nyugalmazott lovassági zászlós, a nagy bajuszú mérnök és a kis ulánus titoktartók voltak, és nem ok nélkül. Tyereska, a kocsis soha nem szólt egyetlen fölösleges szót sem, még berúgott állapotban sem. Ily módon a több mint fél tucat összeesküvő megőrizte a titkot. De maga Marja Gavrilovna, szüntelen lázálmában, mégis kibeszélte. Szavai azonban annyira nem feleltek meg semmi ténynek, hogy anyja, aki el nem mozdult ágyától, csak annyit tudott megérteni belőle: leánya halálosan szerelmes Vlagyimir Nyikolajevicsbe, és bizonyára szerelme az oka betegségének. Tanácskozott férjével, egynéhány szomszéddal, és végre egyhangúlag megállapították, hogy nyilván ez Marja Gavrilovna sorsa, a szegénység nem szégyen, hogy nem a vagyonnal, hanem az emberrel élünk együtt, és más ehhez hasonlókat. Az erkölcsös szólásmondások csudálatosan hasznosak olyan esetekben, amikor magunktól keveset tudunk kigondolni saját igazolásunkra.

Közben a kisasszony a gyógyulás útjára lépett, Vlagyimirt már régen nem lehetett látni Gavrila Gavrilovics házában. Félt a szokásos fogadtatástól. Elhatározták, hogy érte küldenek, és közlik vele a váratlan boldogságot: beleegyezésüket a házasságba. De mekkora volt csodálkozásuk, amikor feleletül egy félbolond levelet kaptak tőle. A fiatalember kijelentette, hogy soha többé nem teszi be lábát a házukba, és kérte, hogy felejtsék el a boldogtalant, akinek egyetlen reménysége már csak a halál. Néhány nap múlva megtudták, hogy Vlagyimir elutazott hadtestéhez. Ez 1812-ben történt.

Sokáig nem merték ezt közölni a gyógyuló Masával. A lány sohasem említette Vlagyimirt. Néhány hónappal később, amikor megtalálta nevét a borogyinói csatában kitüntetettek és súlyosan sebesültek között, elájult, és most attól féltek, hogy láza visszatér. Szerencsére azonban az ájulásnak nem voltak következményei.

Más bánat látogatta meg: Gavrila Gavrilovics meghalt, és ráhagyta birtokait. De az örökség nem vigasztalta meg; őszintén osztozott a szegény Praszkovja Petrovna fájdalmában, és megesküdött, hogy sohasem válik el tőle; mind a ketten odahagyták Nyenaradovót, szomorú emlékeik színhelyét, és elköltöztek ***-i birtokukra.

A vőlegényjelöltek itt is körülvették a kedves és gazdag hajadont, de ő senkinek sem nyújtotta a legcsekélyebb reménységet sem. Anyja néha ösztökélte, hogy válasszon közülük. Marja Gavrilovna csak a fejét rázta és eltűnődött. Vlagyimir már nem élt: meghalt Moszkvában, a francia bevonulás előestéjén. Emléke, úgy látszott, szent volt Masa előtt; legalábbis mindent megőrzött, ami reá emlékeztette: a könyveket, melyeket néha olvasott, rajzait, jegyzeteit és verseit, melyeket lemásolt számára. A szomszédok, akik minderről tudtak, csodálták állhatatosságát, és kíváncsian várták a hőst, akinek végre is diadalmaskodnia kell e szűzies Artemisz szomorú kitartásán.

Közben a háború dicsőségesen befejeződött. Ezredeink visszatértek külföldről. A nép futott eléjük. A zenekar az ellenségtől tanult darabokat játszotta: a *Vive Henri Quatre*[2]-t, tiroli keringőket és áriákat a Joconde[3]-ból. A tisztek, akik szinte kamaszként mentek el a háborúba, a harctéri levegőben megférfiasodva, kitüntetésekkel tértek vissza. A katonák vidáman beszélgettek egymással, minden percben német és francia szavakat keverve beszédükbe. Feledhetetlen idő! A dicsőség és lelkesültség ideje! Hogy feldobogott az orosz szív a haza szóra! Mily édesek voltak a viszontlátás könnyei! Hogyan fonódott össze szívükben a nép büszkesége az uralkodó iránti szeretettel! És az ő számára is - micsoda perc volt ez!

---

[2] Vive Henri Quatre! - Éljen IV. Henrik!

[3] Joconde - Nicolo Issouard francia zeneszerző vígoperája

A nők, az orosz nők ekkoriban felülmúlhatatlanul kedvesek voltak. Szokásos hidegségük eltűnt. Valóban mámorosan lelkesedtek, amikor a győzőkkel találkoztak, azt kiáltották: éljen! és bóbitáikat feldobálták[4].

Ki nem ismeri el az akkori tisztek közül, hogy az orosz nőtől kapta a legdrágább jutalmat...

Ebben a ragyogó időszakban Marja Gavrilovna anyjával a ***-i kormányzóságban élt, és nem látta, hogyan ünnepelte a két főváros a hadsereg visszatérését. De a járásokban és falvakban talán még nagyobb volt az általános lelkesedés. Ilyen helyeken megjelenni tisztnek valóságos diadalt jelentett, és a frakkos szerelmes pórul járt mellette.

Már mondtuk, hogy - bármily hidegen viselkedett is - Marja Gavrilovna éppúgy körül volt véve kérőkkel, mint azelőtt. De valamennyi kénytelen volt meghátrálni, amikor a leány kastélyában megjelent Burmin sebesült huszárezredes - Szent György-érdemrenddel gomblyukában és *érdekes sápadtsággal az arcán*, ahogy az ottani kisasszonyok mondták. Körülbelül huszonhat éves lehetett. Szabadságra érkezett birtokára, amely Marja Gavrilovna falujának szomszédságában feküdt. Marja Gavrilovna nagyon megkülönböztette őt. Jelenlétében felélénkült, nem volt olyan elgondolkodó, mint másszor. Nem mondhatnók, hogy kacérkodott vele; de a költő észrevéve viselkedését, azt mondta volna:

Se amor non è, che dunque?...[5]

Burmin valóban nagyon kedves fiatalember volt. Éppen olyan kedélyű, amilyen tetszik a nőknek; jó modorú és figyelmes, tartózkodó, és hanyagul gúnyoros. Marja Gavrilovnával egyszerűen és fesztelenül viselkedett, de bármit mondott vagy tett is a leány, lelke és tekintete követte. Csöndes és egyszerű embernek látszott, de az a hír járta felőle, hogy valamikor igen csélcsap volt. Ez nem ártott neki Marja Gavrilovna szemében, aki (mint a fiatal nők általában) örömmel bocsátotta meg azokat a kópéságokat, amelyek a jellem bátorságát és lobbanékonyságát árulják el.

De mindennél inkább... (jobban, mint nyájassága, érdekes sápadtsága, jobban, mint bekötözött keze) mindennél inkább a fiatal huszár hallgatagsága izgatta a lány kíváncsiságát és képzeletét. Lehetetlen volt észre nem vennie, hogy nagyon megtetszett a huszárnak; bizonyára a huszár is észrevehette már, eszével és tapasztalatával, hogy a leány figyelmére méltatja; miért nem látta hát még eddig lábainál, és miért nem hallotta vallomását? Mi tartotta vissza? A félénkség, amely elválaszthatatlan az igaz szerelemtől, a büszkeség vagy a nőhódító ravaszsága? Mindez talány volt előtte. Jól megfontolva a dolgot, megállapította, hogy ennek egyedüli oka a félénkség, és elhatározta, hogy nagyobb figyelmességgel, sőt a körülményektől függően nyájassággal is bátorítani fogja. A legváratlanabb megoldást készítette elő, és türelmetlenül leste a regényes vallomás percét. A titok, bármilyen legyen is, mindig nyomasztja a nő szívét. Hadműveleteinek megvolt a kívánt sikere: Burmin legalábbis annyira gondolkodóba esett, fekete szemei olyan tűzzel állapodtak meg Marja Gavrilovnán, hogy úgy látszott, a döntő pillanat már közel van. A szomszédok úgy beszéltek az esküvőről, mint valami befejezett tényről, és a jó Praszkovja Petrovna örült, hogy leánya végre hozzá illő vőlegényt talált.

Az öregasszony egy alkalommal egyedül üldögélt a szalonban, a nagy pasziánszot rakta ki, amikor Burmin belépett a szobába, és azonnal Marja Gavrilovna után tudakozódott.

---

[4] „... és bóbitáikat feldobálták” - idézet Gribojedov *Az ész bajjal jár* című darabjából

[5] „Se amor non è, che dunque?...” - „Mi ez, ha nem szerelem?...” Idézet Petrarca XXXVIII. szonettjéből

- A kertben van - felelte az öreg hölgy -, menjen ki hozzá, én itt megvárom magukat.

Burmin elment, az öreg hölgy keresztet vetett, és azt gondolta: „Talán ma befejeződik a dolog.”

Burmin Marja Gavrilovnát a tó mellett találta, a fűzfa alatt, kezében könyvvel, fehér ruhában, igazi regényhősnőként. Az első kérdések után a lány szándékosan abba-abbahagyta a beszélgetést, hogy ily módon erősítse a kölcsönös zavart, melyből csak hirtelen és határozott vallomással lehet szabadulni. Így is történt: Burmin helyzete kínosságát érezve, kijelentette, hogy már régen kereste az alkalmat szíve feltárására, és egypercnyi figyelmet kért. Marja Gavrilovna becsukta könyvét, és beleegyezése jeléül lesütötte szemét.

- Szeretem önt - mondta Burmin -, szenvedélyesen szeretem... (Marja Gavrilovna elpirult, és még jobban lehajtotta fejét.) Vigyázatlanul cselekedtem, átengedve magam a kedves megszokásnak, hogy mindennap lássam és halljam önt... (Marja Gavrilovnának eszébe jutott St. Preux[6] első levele.) Most már késő sorsommal szembeszállni; az önre való emlékezés, az ön drága alakja lesz mostantól kezdve életem kínja és öröme. De még egy nehéz kötelesség vár rám, el kell árulnom önnek egy rettenetes titkot, amellyel elháríthatatlan akadályt állítok közénk...

- Ez mindig is megvolt... - szakította félbe élénken Marja Gavrilovna. - Sohasem lehettem volna a maga felesége...

- Tudom - felelte csöndesen -, tudom, hogy maga valamikor szerelmes volt, de a halál és háromévi bánkódás... Jóságos, kedves Marja Gavrilovna! Ne akarjon megfosztani utolsó vigaszomtól: az a gondolat, hogy maga beleegyezett volna boldogságomba, ha...

- Hallgasson, az istenért, hallgasson! Kínszenvedéseket okoz...

- Igen, tudom, érzem, hogy az enyém lett volna, de - én vagyok a legszerencsétlenebb lény a világon... nős ember vagyok!

Marja Gavrilovna megdöbbenve nézett rá.

- Nős vagyok - folytatta Burmin -, már négy éve nős vagyok, és nem tudom, ki a feleségem, hol van, és láthatom-e valaha!

- Mit beszél?! - kiáltott föl Marja Gavrilovna. - Milyen különös! Folytassa; aztán én is elmondom... de folytassa, legyen szíves.

- 1812 elején - folytatta Burmin - Vilnába siettem, ahol ezredünk állomásozott. Egy alkalommal késő este érkeztem a postaállomásra, és megparancsoltam, hogy minél gyorsabban fogják be a lovakat. Hirtelen rettenetes hóvihar támadt, és a postamester meg a kocsisok azt tanácsolták, hogy várjam be a végét. Hallgattam rájuk, de megfoghatatlan nyugtalanság vett erőt rajtam; úgy tetszett, mintha valaki taszigált volna. Ezalatt a hóvihar nem csendesedett, nem birtam tovább, megint kiadtam a parancsot, hogy fogjanak be, s a legnagyobb viharban útra keltem. A kocsisnak az jutott eszébe, hogy menjünk a folyó mentén, ami három versztával rövidíti meg utunkat. A partot befútta a hó; a kocsis elhajtott a mellett a hely mellett, ahol rá kellett volna térni az útra, és ilyen módon ismeretlen vidéken találtuk magunkat. A vihar nem csendesedett; világosságot láttam, és oda hajtattam. Betértünk egy faluba; a fatemplomból fény szűrődött ki. Ajtaja nyitva volt, a kerítés mellett néhány szánka állott; az előcsarnokban emberek jártak. „Ide, ide!” - kiáltotta néhány hang. Parancsot adtam kocsisomnak, hogy hajtson oda. „De kérlek, hol késlekedtél? - mondta valaki. - A menyasszony elájult, a pópa

[6] St. Preux - Rousseau regényhőse

nem tudja, mit csináljon, mi már készültünk visszamenni. Szállj le hát hamar.” Némán kiugrottam a szánkóból, és bementem a templomba, amelyet csak halványan világított meg két-három gyertya. Egy leány a templom sötét zugában ült egy padon; egy másik a halántékát dörzsölte. „Hála istennek - szólalt meg ez -, az utolsó pillanatban jött, majdnem megölte a kisasszonyt.” Az öreg pap ezzel a kérdéssel lépett hozzám: „Parancsolja, hogy megkezdjük?” - „Kezdje, kezdje, bátyuska” - feleltem szórakozottan. A leányt fölemelték. Tetszett... Érthetetlen, megbocsáthatatlan könnyelműség... melléje álltam az olvasópolc előtt; a pap sürgött-forgott; a három férfi és a szobaleány a menyasszonyt támogatta, és csak vele voltak elfoglalva. Összeeskettek bennünket. „Csókolják meg egymást” - mondták nekünk. Feleségem felém fordította sápadt arcát. Meg akartam csókolni... Felsikoltott: „Jaj, nem ő! Nem ő!” - és eszméletlenül esett össze. A tanúk rémült szemeket meresztettek rám. Megfordultam, minden akadály nélkül kimenteni a templomból, bevetettem magamat fedett szánkámba, és nagyot kiáltottam: „Hajts!”

- Istenem! - kiáltotta Marja Gavrilovna. - És nem tudja, mi lett szegény feleségével?

- Nem tudom - felelte Burmin -, nem tudom, hogy hívják azt a falut, ahol esküdtem; nem emlékszem, melyik állomásról indultam el. Akkoriban oly kevés fontosságot tulajdonítottam bűnös csínyemnek, hogy a templomtól elhajtva, elaludtam, és csak másnap reggel ébredtem fel, már a harmadik állomáson. A szolga, aki akkor velem volt, meghalt a háborúban, s így még reményem sincs arra, hogy megtaláljam azt, akivel ilyen szörnyű tréfát űztem, és aki ily rettenetes bosszút áll rajtam.

- Istenem, istenem! - mondta Marja Gavrilovna, megragadva kezét. - Hát maga volt az! És nem ismer rám?

Burmin elsápadt... és a lábaihoz borult...

CHARLES DICKENS

GÓLYAHÍR DOKTOR

Olcsójános vagyok, vásári kereskedő, apám neve Gólyahír Vili volt. Országúton születtem, s mert a doktor olyan derék jó ember volt, hogy pénzt se fogadott el, csupán egy teástálcát, iránta való hálából Doktornak kereszteltek. Így lett a nevem Gólyahír Doktor.

Jelenleg zömök testalkatú, középkorú férfiú vagyok, kordbársony térdnadrágot és ujjas zekét viselek, amelyiknek folyton hátracsúszik a madzagja. Hiába rángatom helyre, nyomban megereszkedik, mint a hegedű húrja. Legszívesebben fehér kalapot hordok, nyakam köré pedig szeretek csak úgy lazán és könnyedén egy sálkendőt kanyarítani. Ülő helyzetben érzem magam a legjobban, és ha egyáltalában kielégíti valami az ízlésemet a személyi cicoma terén, akkor az egy sor gyöngyházgomb! Hát így festek én életnagyságban.

A kordélyom hágcsóján állva csavartam el a feleségem fejét. Úgy bizony. Fiatal suffolki lány volt, az egész pedig Ipswichben, a vásártéren ment végbe, pontosan szemben a gabonakereskedő boltjával. Figyelmes lettem rá, amint odafent egy ablakból nagyon is méltányolta tevékenységemet. Ez egy szombati napon történt. Nyomban megtetszett nekem, és azt mondtam magamban: ha még eladó, enyém lesz ez a kedves jószág! Következő szombaton aztán a szekeremmel ugyanott ütöttem tanyát, ahol az előző héten, és pompás jókedvemben ugyancsak kitettem magamért: egész idő alatt rengett a kacagástól mindenki, közben pedig egymás után adogattam el a portékámat.

Végül előhúztam a mellényzsebemből egy selyempapírba burkolt apró tárgyat, és ekkép fűztem mondókámat (miközben felkacsintottam az ablakban álló leányzóra):

- Most pedig, szépséges angol hajadonok, íme, egy árucikk, utolsónak tartogattam a mai vásárra, és egyedül csak nektek ajánlom fel, nem adnám oda más emberfiának, még ha ezer fontot[7] ígérne is érte. Ugyan mi lehet? Ejnye, megmondom hát, micsoda. Színaranyból készült, nincs rajta törés-hasadás, lyukas a közepe, és erősebb minden bilincsnél, amelyet valaha is kovácsoltak, noha kisebb, semhogy beleférne a tíz ujjam bármelyike. Igen ám, de hát mindezen felül mi még? Figyeljetek, elárulom: ez egy jegygyűrű. Most pedig azt is megmondom, mit csinálok vele. Ezt a gyűrűt nem adom el pénzért. Annak adom oda közületek, szépséges hajadonok, aki elsőnek neveti el magát, azután meglátogatom holnap reggel, mikor pontosan fél tízet üt az óra, és magammal viszem egy sétára, hogy kihirdettessük a lagzit. - A lány odafenn elnevette magát, és megkapta a gyűrűt. Mikor reggel aztán beállítottam hozzá, ezzel fogadott: „Ó, istenem, maga volna az? Hát komolyan gondolta?”

- Én vagyok bizony - mondtam -, és nagyon is komolyan gondoltam, és tiéd vagyok mindörökre!

Így hát összeházasodtunk, miután háromszor kihirdettek - ami, mellesleg szólva, pontosan az olcsójánosok módszere, és megint csak arra vall, mennyire áthatják az olcsójánosok szokásai az egész társadalmat.

Nem volt rossz asszony, csak heves természetű.

---

[7] Font - angol pénzegység

Milyen gyönyörűséges lehetett volna az életünk! Megvolt a tágas kordélyunk, kívül tele-aggatva a nagyobb terjedelmű árucikkekkel - az ágyunkat is alászíjaztuk, mikor úton voltunk -, volt egy vasfazékunk, egy kondérunk, kályhánk a hidegebb időjárásra, kéménnyel, lógós polcunk, szekrényünk, egy kutyánk és egy lovacskánk. Kell ennél több? Az ember letér egy árnyas ösvényről valamelyik gyepes tisztásra, vagy megáll az útszélen, kipányvázza hű lovát, hadd legeljen kedvére, tüzet rak az előtte ott járt vándor hamurakásán, megfőzi a jó birka-tokányt, és nem cserélne még a francia császárral sem! De éljen a szekereden egy házsártos asszony, aki folyton szitkozódik és raktárod legkeményebb portékáit vagdalja a fejedhez, akkor mi haszna az egésznek? Szeretném tudni!

A dologban az volt a legrosszabb, hogy született egy kislányunk, én meg a szívem mélyéig szeretem a gyerekeket, de ha a feleségemre rájött a bolondóra, akkor ütötte-verte a csöppséget.

Zsófika igazán bátor kislány volt. Odaadóan szerette szegény apját, noha olyan kevésben lehettem segítségére. Zsófikának csodálatosan dús, ragyogó fekete haja volt, és természetesen göndörödő fürtökben omlott a vállára.

Amint már elmondtam, igazán bátor kislány volt.

- Legközelebb ne vedd úgy a szívedre, édesapám - súgta a fülembe nemegyszer még lángvörös arcocskával, csillogó szemében még könnyekkel -, ha nem sírok hangosan, akkor tudnod kell, hogy nem is fáj olyan nagyon a verés. De még ha hangosan sírok is, csak azért teszem, hogy anya abbahagyja, és elengedjen.

Más tekintetben azonban az anyja nagyon jól gondját viselte, a kislány ruhái mindig tiszták voltak és csinosak, az asszony fáradhatatlanul mosott rá.

Egészségtelen, rossz volt az időjárás, mikor odalenn jártunk a mocsaras vidéken, azt hiszem, ennek tudható be, hogy alattomos lázak támadták meg Zsófikát.

Az olcsójános-üzlet rosszabbul ment, mint amióta az eszemet tudom, minden összejátszott ellenünk, és teljesen kifogyott a pénzünk. Egyik este - akkoriban, mikor Zsófika olyan rosszul volt - nem maradt más hátra: vagy lemondunk ételről, italról, vagy megállunk a szekérrel, és megnyitom a boltot, amit meg is tettem.

Nem tudtam rávenni drága gyermekemet, hogy lefeküdjék, sem hogy eleresszen, őszintén szólva ezt meg se próbáltam, nem vitt volna rá a lélek, így hát karomon a nyakamba csimpaszkodó kislánnyal léptem ki a kocsi hágcsójára. Harsány nevetés fogadott, és egy bamba képű süvölvény (gyűlölöm is emiatt) nyomban rálicitált Zsófikára.

- Adok érte két pennyt!

- Ide figyeljetek, falusi nagyokosok - mondtam, közben olyan volt a szívem, mint mázsás kő a zsineg végén -, figyelmeztetlek benneteket, hogy nem hagyom nyugton a pénzeteket a zsebe-tekben - viszont olyat adok érte, hogy ezentúl szombat esti bérfizetéskor imádkozni fogtok, hadd találkozzunk újra, hátha jut még nektek valami az árumból. Csakhogy nem jut ám, így aztán jobb lesz, ha most közlitek, ki mire vágyik ma este!

- Előbb azonban hadd mondjam el, miért ölel át engem ez a kislány. Nem vagytok rá kíváncsiak? Akkor is megmondom. Ez egy tündérke, aki belelát a jövendőbe. Mindent meg tud súgni nekem rólatok, előre megmondja, megvesztek-e valamit, vagy elálltok a vásártól. Nézzük hát, kell-e fűrész. Nem, azt mondja, nem kell nektek, túlságosan ügyetlenek vagytok, semhogy használni tudnátok. Máskülönben itt van ez a fűrész, élethossziglan áldást jelentene

egy ügyes fickó kezében, négy shilling[8] az ára... odaadom három és félért... háromért... kettő és félért... kettőért... sőt másfélért... No, most megkérdem tőle, mi az, amit igenis kívántok. (Ekkor odasúgtam a kislánynak: „Olyan forró a kis fejed, csillagom, biztosan nagyon fáj." Zsófika pedig ki se nyitotta ólmos pillájú szemecskéjét, úgy felelte: „Csak egy kicsit fáj, édesapám.") Aha, ez a kis jósnő azt mondja, egy zsebkönyvet akartok. Akkor meg miért nem bökitek ki? Itt van, la. Tessék, nézzétek meg! Kétszáz lapja van, aki nem hiszi, számolja utána; szépen megvonalozva a kiadásaitok feljegyzésére, hozzá örökké tartó, hegyes iron, ezzel beírhatjátok, kétpengéjű tollkés, ezzel kivakarhatjátok, mellé egy könyvecske nyomtatott tabellával, ezzel kiszámíthatjátok minden bevételeteket, és egy összecsukható szék, hogy legyen mire ülnötök, mikor számolásra adjátok a fejeteket. Állj! És egy napernyő, hogy ne süssön a hold az arcotokba, ha szuroksötét éjszaka van, mikor rászánjátok magatokat a számolásra. Most pedig nem azt kérdem, milyen sokat ígértek mindezért, hanem milyen keveset. Milyen kevésre gondoltok? Ne szégyelljetek kimondani, mert a kis jósnőm már tudja úgyis - ekkor, mintha súgnék neki valamit, megcsókoltam Zsófikát, ő pedig visszacsókolt. - Ejnye, azt mondja, nem gondoltok többre, mint három és egynegyed shillingre! El se hittem volna, még rólatok sem, ha nem ő mondja. Három és egynegyed shilling! Beleértve a nyomtatott számoló tabellát, amelynek segítségével egészen évi negyvenezer forintig kiokumulálhatjátok a jövedelmeteket! Évi negyvenezer mellett sokalltok három és egynegyed shillinget! Na, hát akkor megmondom, erről mi a véleményem! Annyira megvetem a negyedshillinget, hogy el se fogadom, inkább odaadom három shillingért az egészet. Így, ni. Három shilling... három shilling... három shilling! Senki többet? Nesze neked, szerencsés fickó!

Minthogy egyáltalán nem licitált senki, körös-körül mindenki rávigyorgott mindenkire, közben suttyomban megsimogattam Zsófika arcát, és megkérdeztem tőle, vajon nem érzi-e, hogy gyenge vagy kábult. „Nem nagyon, édesapám - felelte. - Nemsokára elmúlik úgyis." Elkaptam tekintetemet szép szelíd szeméről, és minthogy nem láttam mást olajlámpásom világánál, mint csupa vigyorgó ábrázatot, folytattam mondókámat az olcsójánosok módján. - Hol az a mészáros? (Bánatos szemem sarkából épp megpillantottam a csődület szélén egy tenyeres-talpas mészároslegényt.) Azt súgja a tündérkém, a mészárosé a szerencse! Merre van?

Fülsiketítő kurjongatás közepette előretaszigálták az iruló-piruló legényt, az meg nem tehetett egyebet, zsebébe nyúlt, és megvette az egész garmadát. Általában, akit így kiszemelek, hat közül legalább négy úgy érzi, kötelessége, hogy megvásárolja az összeválogatott portékát. Ezután egy másik tételt állítottam össze, emennek szakasztott mását, és ezt fél shillinggel olcsóbban akasztottam rá valakire, ilyesminek mindig nagy a sikere. Azután a női készletet kínáltam fel, a teáskanna - teáspikszis - üveg cukortartó - fél tucat kiskanál és csésze - összeállítást, és egész időn át az előbbiekhez hasonló kifogások örve alatt egy-két pillantást vetettem szegény kislányomra, vagy szóltam hozzá néhány szót. Éppen mikor a második női készlet tartotta lenyűgözve a körülálló bámészkodókat, éreztem, amint Zsófika kissé felhúzódzkodik a vállamra, hogy végiglásson a sötét utcán.

- Mi bajod van, drágám?

- Semmi bajom, édesapám. Egyáltalában semmi. De amott nem egy gyönyörű szép temető az, amit látok?

- De igen, drágám.

- Csókolj meg kétszer, édesapám, és fektess le, hadd pihenjek annak a temetőnek selymes zöld füvén.

---

[8] Shilling - angol váltópénz

Zsófika feje a vállamra hanyatlott, én meg visszabotorkáltam vele a kocsi belsejébe, és odaszóltam a feleségemnek:

- Gyorsan! Csukd be az ajtót! Nehogy belásson az a röhögő népség!

- Mi történt? - kiáltott fel az asszony.

- Ó, te szerencsétlen - mondtam neki -, soha többé nem rángatod már a hajánál fogva az én kis Zsófikámat, mert elszállt tőlünk az égbe!

Lehet, hogy keményebbre sikerültek ezek a szavak, mintsem szándékoltam, de ettől az időtől fogva a feleségem egyre csak emésztette magát, órák hosszatt elült a kocsiban, vagy bandukolt mellette karba tett kézzel, földre szegezett szemmel. Addig ment ez így, míg meg nem halt.

Természettől fogva érzékeny ember lévén, rettentő magányosnak éreztem magam ezután. Legyűrtem ugyan magamban ezt az érzést a vásárok idején, minthogy fenn kellett tartanom a jó hírnevemet (nem is szólva arról, hogy saját magamat is), de ha egyedül bandukoltam, csak rám nehezedett, és két vállra fektetett. Ebben a lelkiállapotban voltam, amikor megismerkedtem egy óriással. Talán fennebb hordom az orrom, és nem elegyedek szóba vele, ha nem érzem magam annyira magányosnak. Mert az országutat járók törvénye az öltözködésnél szab határvonalat. Aki más mezt ölt, hogy megélhessen, azzal nemigen keveredhetünk. Ez az óriás pedig rómainak öltözött, mikor kiállt a közönség elé.

Lomha fiatalember volt, biztos azért, mert a keze olyan messze esett a lábától. Kicsi volt a feje, a kicsiben meg kevés lakozott, gyenge a szeme, és gyenge a térde, mindenestül meg, ha ránézett az ember, csak azt érezte: sem a csontja, sem az esze meg nem támogatja ezt az embert. Azért megnyerő fickó volt, noha kissé félénk; akkor ismerkedtünk össze, mikor két vásár között kifogta a lovát és leszerszámozta. Rinaldo di Valescónak hívták, valódi nevén Csicsóka Kázmérnak.

Ez az óriás, vagyis Csicsóka, titokban elárulta nekem - megesküdtem rá, nem adom tovább -, mennyire elviselhetetlenül terhes számára az élet, nem csupán behemót termete miatt, hanem mert a gazdája olyan kegyetlenül bánik a mostohalányával, aki süketnéma. A kislány anyja meghalt, nincs egy teremtett lélek, aki pártját fogná, és durvák hozzá. Azért utazik csupán a gazda vándorcirkuszával, mert nincs kire hagyni, és az óriás, vagyis Csicsóka, nagyon is úgy véli, a gazdája már nemegyszer megpróbálta útközben elveszteni a gyereket.

Mikor meghallottam az óriás, vagyis Csicsóka elbeszélését és azt is, hogy annak a szegény kislánynak gyönyörű hosszú fekete haja van, és hogy gyakran rángatják a hajánál fogva, sőt meg is verik, belepte valami a szememet, nem láttam keresztül rajta még az óriást sem.

A gazdát Mimnek hívták, igen durva alak volt, ismertem, néhányszor beszéltem már vele. Szekeremet künnhagytam a város szélén, közönséges magánemberként mentem el a vásárra, és mialatt javában folyt a mutatványosok előadása, addig-addig keresgéltem a lakókocsik mögött, míg végül rábukkantam arra a szegény süketnéma kislányra, amint ott szunyókált, nekivetve hátát egy sáros kocsikeréknek. Éppen annyi idős volt, mint a saját kislányom lett volna, ha azon a szomorú estén szép fejecskéje nem hanyatlik a vállamra.

Hogy rövidre fogjam, beszéltem bizalmasan Mimmel, miközben Csicsóka két előadása közt javában verte a gongot a bámész népségnek. Ezzel álltam eléje:

- Ugyancsak terhedre van az a lány. Mit kívánsz érte?

- Egy nadrágtartót - felelte.

- Hát ide figyelj - kaptam a szón -, hozok neked a kocsimról fél tucatot a legfinomabb nadrágtartóimból, aztán magammal viszem a lányt.

- Akkor hiszem, ha látom - jelentette ki Mim. Nosza, siettem, ahogy tudtam, nehogy meggondolja magát, és megkötöttük a vásárt.

Boldog napok virradtak mindkettőnkre, mikor aztán útra keltünk a kocsimon Zsófikával. Rögtön elneveztem Zsófikának, hogy mindig a saját kislányomat lássam benne. Az ég jóvoltából hamarosan eljutottunk odáig, hogy kezdtük megérteni egymást, amikor a gyerek látta, milyen őszintén szívemen viselem a sorsát. Rövid időbe telt, és bámulatosan megszeretett engem.

Kacagtatok volna, ha látjátok, amint tanítani próbáltam Zsófikát. Eleinte segítségemre voltak - sohasem találnátok ki, micsodák - az országúti mérföldkövek! Volt egy skatulyám, tele az ábécé nagybetűivel, egyenként csontlapocskákra pingálva; aztán, ha azt mondtam, hogy utunk célja WINDSOR, odaadtam Zsófikának ugyanebben a sorrendben a megfelelő betűket, közben pedig rámutattam a királyi kastélyra. Máskor meg kiraktam számára a *szekér* betűit, és a szót ráírtam krétával a kocsira. Megint máskor sorra került GÓLYAHÍR DOKTOR, és rátűztem a megfelelő feliratot a mellényemre. Az emberek, akikkel találkoztunk, néha megbámultak és kinevettek, de törődtem is vele, az volt a fontos, hogy Zsófika értse, miről van szó. Megértette, hosszú, türelmes munka és sok vesződség árán, azután már, higgyétek el, ment minden, mint a karikacsapás. Eleinte bizony előfordult, hogy engem nézett szekérnek és a szekeret királyi kastélynak, de ez elég hamar elmúlt.

Megvoltak a jelzéseink is, százával. Nemegyszer ült előttem a kislány, és törte a fejét, hogyan közöljön valamit velem, ami éppen eszébe ötlött, hogyan kérjen magyarázatot valamire, amit meg akart érteni; ilyenkor annyira hasonlított a gyermekemre - hozzászámítva a közben elmúlt éveket -, hogy félig-meddig elhittem, ő az, és azt próbálja elmondani nekem, hol járt odafenn az égben, és mi mindent látott az óta a szerencsétlen este óta, amikor elröppent. Csinos arcocskája volt, és most, hogy senki sem ráncigálta ragyogó sötét haját, és mindig takarosan járt, valami elmondhatatlanul megható báj ömlött el külsején, amitől a szekerem rendkívül békés, nyugodt - de korántsem kedélytelen hajlékká vált.

A mód, ahogy megértette szemem minden rebbenését, valóban meglepő volt. Olyankor, mikor este árusítottam, benn ült a kocsiban, a kívül állók számára láthatatlanul, s ha bekukkantottam hozzá, tekintete mohón tapadt arcomra, és nyomban odanyújtotta nekem pontosan azt a portékát, amelyikre szükségem volt. Ilyenkor tapsolt és nevetett örömében. Ami meg engem illet, mikor ilyen vidámnak láttam, és emlékembe idéztem, milyen volt, mikor először rábukkantam, az a kiéhezett, összevissza vert, rongyos kis jószág, aki ott aludt, hátát nekivetve a sáros kocsikeréknek, olyan jókedvem kerekedett, hogy nagyobb hírnévre tettem szert, mint valaha - és Csicsóka (más néven Mim Vándoróriása) számára egy ötfontos bankót hagyományoztam a végrendeletemben.

Ez a boldog élet a szekér hátán eltartott, míg Zsófika tizenhat éves nem lett, mikor is egyre gyakrabban merült fel bennem a gondolat, hogy nem tettem meg mindent, ami kötelességem iránta, és azon kezdtem töprengeni, milyen magasabbrendű tanításban kellene részesülnie, mint amilyet én nyújthatok neki. Sok könnyet hullattunk mindketten, amíg sikerült megértetnem vele, mi a nézetem, de ami helyénvaló, az helyénvaló, és sem könnyek, sem nevetés meg nem másíthatja.

Így hát egy napon kézen fogtam Zsófikát, és elmentem vele a Süketnémák Intézetébe, Londonba, és mikor odajött az az úr, hogy beszéljen velünk, így szóltam hozzá:

- Megmondom, uram, mi hozott önhöz. Nem vagyok én más, csak egy olcsójános, az utóbbi években mégis sikerült borús napokra félretennem egy keveset. Ez itt az egyetlen lányom (fogadott gyermekem), és nem találhat nála süketebbet vagy némábbat. Tanítsa meg a legtöbbre, ami megtanítható, a lehető legrövidebb idő alatt; jelölje meg, mibe kerül, én benne vagyok, leszúrom az árát. Nem alkuszom le egyetlen garast sem, ellenben hálásan megtetézem egy fonttal, ha elfogadja. No!

Az az úr elmosolyodott.

- Jól van, jól - mondta aztán. - De tudnom kell előbb, mit tanult már a lánya. Hogyan érteti meg magát vele?

Bemutattam neki ezt is, és Zsófika sok mindenfélének leírta a nevét nyomtatott betűkkel, aztán élénk társalgásba bocsátkoztunk, Zsófika meg én, egy történetkéről. Ez a történet abban a könyvben volt, amit az az úr megmutatott neki, és a kislány elolvasott.

- Ez igazán rendkívüli - mondta az úr -, úgy értsem, ön volt eddig a lány egyetlen tanítója?

- Én voltam, bizony, az egyetlen tanítója, uram - szögeztem le -, persze saját magán kívül.

- Akkor - szólalt meg az úr, és ennél kedvemre valóbb szavakat nem mondott nekem még soha senki - ön derék ember, és jó ember!

Ezt Zsófikával is megértette, ő meg erre megcsókolta az úr kezét, tapsolt, nevetett és sírt egyszerre.

Négy ízben voltunk mindössze annál az úrnál. Mikor feljegyezte, hogy hívnak, és megkérdezte, hogy az ördögbe sikerült szert tennem a Doktor névre, akár hiszitek, akár nem, kiderült, miszerint ő maga nem más, mint anyai ágon unokaöccse tulajdon annak az orvosnak, aki után engem elneveztek! Ez még jobban megpecsételte barátságunkat, és az úr ezekkel a szavakkal fordult hozzám:

- Nos hát, Gólyahír Doktor, mondja meg, mit szeretne, mit tudjon még a fogadott lánya.

- Szeretném, uram, ha fogyatékossága csak a lehető legcsekélyebb mértékben rekesztené ki őt az egészséges emberek világából. Szeretném, ha tökéletes könnyedséggel, sőt élvezettel tudna elolvasni mindent, amit csak írtak.

- Ejnye, jó ember - vetette ellen az úr, tágra nyitva a szemét -, erre még jómagam sem vagyok képes!

Értettem a tréfát, elnevettem magam, és megfelelően kijavítottam, amit mondtam.

- Mi a szándéka a lánykával azután? - kérdezte az úr kétkedő tekintettel. - Magával viszi a kocsiján mindenfelé az országban?

- A kocsiban, uram, csakis a kocsiban. Tudja, magánéletet él majd, benn a kocsiban. Eszembe se jutna, hogy mások elé teregessem a fogyatékosságát. Semmi pénzért nem mutogatnám.

Az úr bólintott, látszott rajta, helyesli, amit hall.

- Nos hát - mondta -, el tudna szakadni tőle két teljes évre?

- Ha ezzel a javát szolgálom... igen, uram.

- Van aztán még egy kérdés... - az úr Zsófika felé vetett egy pillantást. - Vajon ő el tud válni öntől két esztendőre?

Nem tudom, ez volt-e a dolog súlyosabb része (mert a másik már épp eléggé nehezemre esett), de ezen bizony sokkal keservesebben estünk túl. Végül azonban Zsófika belényugodott, és megállapodtunk abban, hogy elválunk egymástól. Hogy mennyire lesújtott mindkettőnket, amikor ez ténylegesen bekövetkezett, és egyik sötét este otthagytam a lányomat a kapuban, azt nem mesélem el. Azt azonban tudom: erre az estére emlékezve soha többé nem léphetem át annak az intézetnek a küszöbét másképp, mint fájó szívvel, torkomat fojtogató könnyekkel.

Magamra hagyatva keltem útra ezután a szekéren, de ez mégsem az a régi magányosság volt, mert határát lehetett szabni, ha mégoly sokáig kellett is várnom rá, és mert ha nagyon nyomta lelkemet a bánat, arra gondoltam, hogy Zsófika hozzám tartozik, én meg őhozzá. Minthogy folyton terveket szőttem arra az időre, mikor visszatér hozzám, néhány hónap múlva új kocsit vásároltam, és mit gondoltok, mi volt a szándékom vele? Megmondom. Kiterveltem, hogy felszerelem polcokkal, rajtuk könyvek lesznek, ezeket majd Zsófika olvasgatja, és lesz benne egy szék, ahol én üldögélek majd, nézem, amint olvas, és arra gondolok, hogy én voltam az első tanítója. Nem volt a dolog sietős, a felszerelést teljesen a saját elgondolásom szerint és felügyeletem alatt eszkábáltattam össze, és íme, emitt állt az ágya, függönyökkel, amott az olvasóasztalkája meg az íróasztala, másutt szép sorjában egymás mellett a könyvei, képekkel és képek nélkül, kötve és kötetlenül, arany metszéssel és egyszerű köntösben, ahogy éppen össze tudtam szedni a vásári tételekből szerte az országban. És mikor már összeszedtem annyi könyvet, amennyi szépszerével elfért a kocsimban, egy új terv fogamzott meg a fejemben, ez pedig, amint kiderült, lefoglalta időm s figyelmem jó részét, és átsegített a két esztendő minden nehézségén.

Anélkül, hogy zsugori természetű lennék, szeretem, ha bizonyos dolgok az enyémek. Nem kívánnék például társas viszonyba lépni veletek az olcsójános-szekeremmel. Nem mintha nem bíznék meg bennetek, de mert jobb szeretem, ha a magaménak tudom. Hasonlóképpen ti meg inkább azt szeretnétek, ha a tiétek volna. Nos hát, egy amolyan féltékenységféle rágta a lelkemet, mikor elgondoltam, hogy ezeket a könyveket már sok-sok ember elolvasta Zsófika előtt. Úgy tetszett: ezáltal nem tarthatja magát igazi tulajdonosuknak. Így aztán befészkelte magát a fejembe a kérdés: nem tudnék-e vajon előteremteni egy újonnan készült könyvet, kifejezetten Zsófika részére, amelyet ő olvasna először?

Tetszett nekem ez a gondolat, nagyon tetszett, és minthogy sohasem voltam az a legény, aki hagytam, hogy meddő maradjon egy ötlet, munkához láttam.

Gyakran sajnáltam, hogy Zsófika soha nem láthatott a kocsi hágcsóján, és soha nem hallotta, ahogy beszélek. Úgy gondoltam, az volna a leghelyesebb, ha azzal kezdeném a könyvét, hogy elmondok egyet-mást magamról, és némi ízelítőt kap abból, ahogy a portékámat árulom. Így talán fogalmat alkot majd magának arról, milyen kiváló vagyok ezen a téren.

No, jó. Miután elhatároztam, hogy írni fogok, most már a címen törtem a fejem. Hogyan oldottam meg ezt a fogas kérdést? A következőképpen: a legnehezebb volt megmagyaráznom annak idején a kislánynak, hogyan jutottam hozzá, hogy Doktornak tituláljanak, amikor nem vagyok az. Végezetül úgy éreztem, bármennyire igyekeztem is, nem sikerült tökéletesen megértetnem vele a dolgot. Bízva azonban a két év alatt bekövetkező fejlődésében, úgy gondoltam, számíthatok a megértésére, ha majd rákerül a sor, és elolvassa saját kezem írását, ahogy lejegyeztem. Aztán eszembe jutott, hogy megpróbálom megtréfálni, és majd megfigyelem, hogyan fogadja. A fogadtatás elárulja, megértett-e engem.

Először ugyanis annak kapcsán tisztázódott kölcsönös félreértésünk, hogy Zsófika egy ízben megkért: írjak fel neki valamilyen orvosságot. Azt hitte, orvosdoktor vagyok. Így gondolkoztam tehát: ha ennek a könyvnek azt a címet adom: „Receptjeim”, és ha Zsófika felfogja,

hogy a receptjeim csupán a szórakoztatására és érdeklődése kielégítésére valók - arra, hogy jólesően megnevettessem, vagy jólesően megríkassam -, az ragyogó bizonyítéka lesz mindkettőnk részére annak, hogy legyőztük nehézségeinket. A dolog tökéletesen sikerült. Mert mikor Zsófika meglátta a könyvet, ahogy elkészíttettem - kinyomtatva és bekötve -, amint ott feküdt az íróasztalán a kocsiban, és elolvasta a címét: „Gólyahír Doktor Receptjei", egy pillanatig csodálkozva bámult rám, majd átlapozta a könyvecskét, és gyöngyöző nevetésre fakadt, aztán megtapogatta saját érverését, miközben rázta a fejét, utána meg forgatta a lapokat, és úgy tett, mintha figyelmesen végigolvasná, és csókot dobott felém a könyvvel, és a szívéhez szorította mindkét kezével. Életemben még elégedettebb nem voltam.

Ez a könyv lefoglalta minden szabad időmet. Végül elkészült, és a két év is elszaladt a többi után, amely előtte ment el, és hogy hová lett, ki tudná megmondani? Elkészült az új kocsi is - kívül szép sárgára pingálva, karmazsinpirossal cifrázva, és sárgarézből volt minden verete. Az öreg lovacskát fogtam be eléje - az olcsójános-szekér elé ugyanis új lovat vettem, mellé pedig felfogadtam egy fiút -, aztán kimosakodtam, hogy elmenjek Zsófikáért. Napsütéses, hideg idő volt, a lakókocsik kéményei füstölögtek mind - egy üres telken álltak lecövekelve odaát Wandsworthban, ahol megláthatjátok őket, ha nincsenek úton, a Délnyugati vasútról. (A városból kifelé menet a jobb kézt eső ablakon át kell kinézni.)

- Gólyahír barátom - mondta az az úr az intézetben, miközben kezet fogott velem -, örülök, hogy látom.

- Márpedig alig hiszem, uram - mondtam -, hogy ön félannyira örül az én látásomnak, mint én az önének.

- Nagyon hosszúnak érezte az időt, ugye?

- Ha tényleges hosszát veszem, akkor még ezt sem mondhatnám, csakhogy...

- Tyü, ezt jól kezdi, barátom!

Meghiszem azt, hogy jól kezdtem! Zsófika felnőtt hölggyé érett. Milyen csinos volt, milyen értelmes, kifejező a tekintete! Rögtön tudtam, tényleg hasonlítania kell a saját gyermekemre, különben sohasem ismertem volna fel, amint ott állt nyugodtan az ajtóban.

- Nagyon felindult... - szólalt meg barátságosan az az úr.

- Érzem, uram - mondtam -, hogy nem vagyok egyéb, mint egy faragatlan tuskó a durva ujjasomban.

- Én meg úgy érzem - mondta az az úr -, hogy ön emelte ki ezt a lánykát a nyomorúságból, és hozta össze a vele egyívásúakkal. De miért beszélgetünk itt csupán mi ketten, mikor olyan jól elbeszélgethetnénk vele is? Szólítsa csak meg, ahogy mindig szokta.

- Olyan durva fickó vagyok, uram, az ujjas zekében, - mondtam -, ő meg egy olyan szépséges hölgy, és olyan nyugodtan áll ott az ajtóban.

- Próbálja csak meg, hallgat-e a régi jelre - tanácsolta az úr.

Összebeszéltek ketten, hogy örömet szerezzenek nekem. Mert amint megadtam a régi jelt, Zsófika hozzám szaladt, térdre omlott előttem, karját kitárta felém, és szeméből kicsordult az öröm és szeretet könnyáradata. Mikor pedig kézen fogtam és felemeltem, átkarolt, és a nyakamba borult, aztán hosszú ideig ott maradt. Fogalmam sincs róla, nem pityeredtem-e el magam én is, míg aztán mindhárman leültünk, hogy hangtalanul elbeszélgessünk, ez meg olyan volt, mintha a mi kedvünkért valami lágy, jóleső anyag terült volna az egész világra.

Így tehát tervem minden részét siker koronázta. Megelégedés és boldogság kísérte két kocsimat, mikor a kerekek végiggördültek az úton, és kitartott mellettünk olyankor is, mikor megállt a két kocsi.

Valamit azonban kifelejtettem a számításomból.

Odalent jártunk éppen Lancasterben; két estén át jóval az átlagon felüli forgalmat bonyolítottam le, ott, azon a tágas téren, egy kőhajításnyira Ravasz uram kocsmájától és vendégfogadójától, a Három Címertől és a Koronától. Mim Vándoróriása, vagyis Csicsóka véletlenül szintén ott próbált szerencsét a városban. Ezúttal rangosan megadták a módját. Itt szó sem volt cirkuszi kocsiról. Zöld kárpittal bevont előszobán át jutott be az ember Csicsókához, egy nagy árverési csarnokba.

Elmentem a szóban forgó helyiségbe, kongott az ürességtől, csupán dohos szag terjengett benne, no meg Csicsóka: ott kuksolt egymagában egy vörös pokrócon. Ez kapóra jött nekem, minthogy bizalmasan, négyszemközt óhajtottam egy-két szót váltani vele. Így szóltam hozzá:

- Csicsóka, sokat köszönhetek neked, ezért megemlékeztem rólad a végrendeletemben egy ötfontos bankóval. Vegyük azonban elejét a sok huzavonának, nesze négy és fél font készpénzben, ez megfelel a te felfogásodnak is, és így nyomban rendezhetjük a dolgot.

Mielőtt elhangzott ez a kijelentés, Csicsóka olyan fancsali ábrázattal ült ott, mint egy hosszú római szurokfáklya, amelyet elfelejtettek meggyújtani, erre az elismerésre azonban úgy felragyogott a képe, hogy az felért nála egy parlamenti szónoklattal.

Amit viszont valójában kibökött a Vándoróriás, vagyis Csicsóka, az így hangzott:

- Gólyahír Doktor - igyekszem szó szerint idézni szavait, de a legcsekélyebb reményem sincs rá, hogy érzékeltetni tudnám elhaló hangját -, ki az az idegen fiatal legény, aki állandóan ott kódorog a kordélyod körül?

- Az az idegen legény? - ismételtem a kérdést, és azt hittem, leányt akart mondani, Zsófikára célozva, de minthogy nehezen forognak agyának kerekei, eltévesztett egy szótagot.

- Doktor - felelt az óriás olyan szánalmasan, hogy még egy meglett férfi szeme is könnybe lábadt a hallatára -, ha gyenge is a felfogásom, annyira mégsem gyenge, hogy ne tudnám, mit mondok. Ismétlem tehát: az az idegen legény!

Kiderült, hogy Csicsóka, akinek ha kedve szottyant egy kis mozgásra - ami ritkán fordult elő -, kénytelen volt olyankor sétálgatni, amikor senki sem bámulhatta meg ingyen, vagyis az éjszaka kellős közepén vagy hajnaltájt, két ízben látta azt az ismeretlen fiatalembert, amint ott ténfergett a kocsim környékén.

Ez kissé kibillentett az egyensúlyomból. Ugyanúgy sejtelmeim sem volt róla akkor, mi mindent jelenthet ez számomra, mint ahogy önöknek sincs most, de mondhatom, kihozott a sodromból! Pirkadatkor lesbe álltam, sőt mi több, meg is láttam a fiatalembert. Jól öltözött, jóképű fickó volt. Ott őgyelgett a két kordélyom közelében, s úgy figyelt rájuk, mintha őrködnék felettük, aztán röviddel napfelkelte után sarkon fordult, és elment. Utána kiáltottam, de nem fordult hátra, meg se rezzent, egyáltalában nem vett tudomást rólam.

Egy-két órával később elhagytuk Lancastert, és útban voltunk Carlisle felé. Másnap hajnalban ismét kilestem, és kerestem az idegen fiatalembert, de nem láttam sehol. Következő reggel azonban újfent kilestem, és ott állt megint. Most is rákiáltottam, de csakúgy, mint először, a legény semmi jelét nem adta, mintha ez zavarba hozná. Ez szeget ütött a fejembe. Ezek után különböző módon és más-más időben figyeltem meg - felesleges bővebben kitérnem erre -, míg végül rájöttem, hogy az idegen fiatalember süketnéma.

Alaposan feldúlt ez a felfedezés, mert tudtam, hogy az intézetben, ahol Zsófika tanult, fenntartottak egy osztályt fiatalemberek részére is (s köztük nem egy igen jómódú volt), és így morfondíroztam magamban: „Ha a lánynak tetszik a fiú, mi lesz velem? Mi végre dolgoztam annyit, mi lesz a terveimből?” Abban a reményben - be kell vallanom önzésemet -, hogy Zsófika talán mégsem kedveli a legényt, elhatároztam: ennek a végére járok! Sok próbálkozás után végül véletlenül jelen voltam, mikor egyszer künn a szabadban összetalálkozott a két fiatal. Egy fenyőfának dőlve néztem végig az egészet, tudtukon kívül. Megrázó találkozás volt, mindhármunk részére. Megértettem minden szavukat, csakúgy, mint ők maguk. A szememmel hallgattam ki őket, hisz az idők folyamán úgy kiélesedett a szemem a süketnémák beszédére, mint a fülem a beszélni tudó emberek hangjára. Megtudtam, hogy az ifjú egy nagy kereskedelmi vállalat alkalmazottjaként Kínába készül, ugyanúgy, mint annak előtte az apja. A körülményei megengedik, el tudna tartani egy asszonyt, és azt akarja, Zsófika legyen a felesége, és menjen vele Kínába. A lány állhatatosan rázta a fejét: nem! A fiú megkérdezte, tán nem szereti őt. Ó, igen, mélységesen szereti - válaszolt Zsófika -, csakhogy nem tudná soha cserbenhagyni az ő szeretett, jóságos, nemes, nagylelkű és mit tudom én, még mi minden apját (vagyis engem, az ujjas zekében járó olcsójánost), és vele marad - áldja meg az Isten! -, noha meghasad a szíve. Ekkor keserves sírásra fakadt Zsófika, és ez aztán eldöntött mindent. Határoztam.

Amíg a lelkem mélyén háborogtam amiatt, hogy Zsófika szereti a fiatalembert, eszeveszetten haragudtam Csicsókára. Szerencséje, hogy már megkapta az örökségét, mert gyakran megfordult a fejemben: ha nem ártja bele magát az a gügye óriás, eszem ágába se jutna tépelődni és gyötrődni a fiatalember miatt. De amint megtudtam, hogy Zsófika szereti az ifjút, amikor láttam, hogy sír miatta - más képe lett az egész dolognak. Lelkemben azonmód kibékültem Csicsókával, és összeszedtem magam, hogy úgy cselekedjek, ahogy mindnyájunk szempontjából helyes.

Zsófika addigra már elvált a fiatalembertől (mert eltartott néhány percig, amíg megemberéltem magam), az ifjú pedig nekivetve hátát egy másik fenyőfának - volt ott garmadával -, kezébe temette arcát. Megérintettem a vállát. Amint felpillantott és meglátott, így szólt a maguk süketnéma módján:

- Ne haragudjon, kérem.

- Nem haragszom, fiam. A barátja vagyok. Jöjjön velem.

Otthagytam a könyvtárkocsi lépcsője lábánál, és egyedül mentem fel. Zsófika éppen a könnyeit szárítgatta.

- Te sírsz, drágám.

- Igen, apám.

- Miért?

- Fáj a fejem.

- Nem a szíved fáj?

- Mondtam, hogy a fejem, apám.

- Gólyahír Doktornak van receptje erre a fejfájásra.

Zsófika elővette a „Receptjeim” kötetet, és erőltetett mosollyal nyújtotta felém, látva azonban, hogy meg sem moccanok, és komolyan nézek rá, csendesen letette a könyvet ismét, és feszült figyelemmel szegezte rám tekintetét.

- A receptem nem ott található, Zsófika.

- Hol van akkor?

- Itt van, kedvesem.

Bevezettem leendő ifjú férjét, kezébe tettem a kezét, és csupán ennyit mondtam nekik:

- Íme, Gólyahír Doktor utolsó receptje. Egész életre szóló javallat! - azután szedtem az irhámat, ahogy tudtam.

Mikor elérkezett az esküvő napja, életemben először és utoljára kabátot öltöttem (kék színe volt, ragyogó gombokkal), és magam vezettem az oltárhoz Zsófikát. Csupán mi hárman voltunk jelen meg az az úr, aki abban a bizonyos két esztendőben gondját viselte a lányomnak. A könyvtárkocsiban rendeztem meg a négyszemélyes lakodalmi ebédet. Galambpástétom volt, pácolt sonka meg szárnyaspecsenye, a hozzá illő zöldségfélékkel és a legfinomabb italokkal. Kivágtam egy beszédet, azután az az úr köszöntött fel bennünket, tréfáink úgy repkedtek, mint a rakéták. Beszélgetés közben elmagyaráztam Zsófikának, mi a szándékom; elhatároztam, hogy megtartom a könyvtárkocsit lakókocsinak olyankorra, mikor nem vagyunk úton, és megőrzöm részére a könyveit mind, úgy, ahogy vannak, amíg vissza nem jön értük.

Zsófika tehát elutazott ifjú férjével Kínába; nehéz volt a búcsú, belesajdult a szívünk. A legénynek, akit felfogadtam néhány éve, szereztem másik gazdát, így most megint, mint hajdanában, mikor meghalt a gyermekem s a feleségem, egyes-egyedül róttam az országutat, vén lovacskám mellett baktatva, vállamon az ostornyéllel.

Zsófika sok levelet írt nekem, én is sokat írtam neki. Az első esztendő vége felé kissé bizonytalan kézírással ez állt az egyikben: *„Drága apám, nincs egy hete, édes kislánykám született. Máris olyan jól vagyok azonban, hogy szabad megírnom neked ezt a pár sort. Édes jó apám, remélem, a gyermekem nem lesz süketnéma, de ezt most még nem tudhatom.”* A válaszomban burkoltan érdeklődtem utána, minthogy azonban Zsófika soha nem tért vissza erre a kérdésre, úgy éreztem, biztosan szomorú lenne a közlendője, és többé nem érintettem a dolgot. Hosszú időn át rendszeresen váltottunk levelet, később aztán kevésbé rendszeresen, Zsófika férjét ugyanis áthelyezték máshová, jómagam pedig folytonosan vándoroltam. Gondolatban azonban folyton együtt voltunk, akár jött levél, akár nem.

Öt év és jó néhány hónap telt el, amióta eltávozott Zsófika. Még mindig én voltam az olcsójánosok koronázatlan királya, népszerűbb, mint valaha. Egész ősszel pazarul ment a vásár, és 1864. december 23-án, mikor megérkeztem Uxbridge-be, Middlesex grófságban, már az utolsó szálig kiárusítottam minden portékámat. Így hát könnyűszerrel, kényelmesen felbaktattam vén lovacskámmal Londonba, hogy ott töltsem a karácsonyestét és karácsony napját, magányosan a tűz mellett a könyvtárkocsimban, utána meg beszerezzem vadonatúj árukészletemet mindenféléből, hogy megint eladjam, és legyen pénzem.

Jól értek a főzéshez, és most elmondom, mit teremtettem össze a könyvtárkocsiban, karácsonyi vacsorára: egy hatalmas bifsztekpuddingot, két vesével, egy tucat osztrigával és egy marék gombával töltve! Olyan ez a pudding, hogy menten kibékül tőle az ember az egész világgal! Miután kellőképp kiélveztem a puddingot, és elmosogattam, lecsavartam a petróleumlámpa lángját, leültem a kályha mellé, és figyeltem, ahogy a tűz fénye megvilágítja Zsófika könyveinek gerincét.

Zsófika könyvei olyannyira felidézték magát Zsófikát, hogy egészen világosan magam előtt láttam megható arcocskáját, mielőtt elszundítottam a tűz mellett. Ez lehetett az oka, amiért egész időn át, amíg szunyókáltam, úgy tűnt, mintha Zsófika csendesen ott állna mellettem, karján süketnéma gyermekével. Úton voltam, aztán meg letértem az útról mindenfelé, északra,

délre, keletre, nyugatra, és mindenütt, állandóan mellettem állt Zsófika, süketnéma kislányával a karján. Mikor hirtelen felriadtam, még mindig úgy éreztem, ott áll mellettem, akár egy pillanattal előbb, álmomban.

Ami felébresztett, az valódi zaj volt, és a kocsi lépcsője felől eredt. Egy gyermek könnyű, gyors lépteit hallottam, amint kapaszkodik felfelé. A gyermeki lépések nesze valamikor annyira ismerős volt, hogy egy röpke pillanatig azt hittem, mindjárt feltűnik egy pirinyó kis szellem.

Csakhogy egy valódi kisgyerek keze érintette az ajtó külső kilincsét, aztán fordult a kilincs, és résnyire kinyílt az ajtó, és egy valódi kisgyerek kukucskált be rajta - egy óriási fekete szemű, mosolygós, bájos kislány.

Miközben nyíltan rám szegezte tekintetét, a csöpp kis jószág levette parányi szalmakalapját, és homlokába hullottak dús, sötét fürtjei. Aztán szólásra nyílt ajka, és kedves hangján ezt mondta:

- Nagypapa!

- Ó, istenem - kiáltottam fel -, tud beszélni!

- Tudok bizony, drága nagyapám! Azt mondták, kérdezzem meg, kire hasonlítok.

Egy pillanattal később Zsófika borult a nyakamba, férje pedig a kezemet szorongatta, miközben eltakarta arcát, és alaposan össze kellett szednünk magunkat mindnyájunknak, amíg legyűrtük meghatottságunkat. Mikor aztán végre túl voltunk ezen is, megláttam, amint a bájos kislány kedvesen, fürgén, mohó igyekezettel mond valamit az anyjának azzal a jelbeszéddel, amelyre először én tanítottam Zsófikát, kicsordultak szememből a boldogság és megrendülés könnyei, és végigperegtek orcámon.

FJODOR MIHAJLOVICS DOSZTOJEVSZKIJ

FEHÉR ÉJSZAKÁK

...Vagy tán azért jött a világra,
hogy ha csak pillanatra is,
szíved közelében lehessen?

I. TURGENYEV

ELSŐ ÉJSZAKA

Csodás éjszaka volt, olyan csodás, amilyen talán csak akkor lehet, mikor még fiatalok vagyunk, kedves olvasó. Az ég olyan csillagos volt, olyan fényes, hogy ha az ember felnézett rá, szinte ajkára kívánkozott a kérdés: hát lehetséges, hogy ilyen ég alatt annyi haragos és házsártos ember él? Maga ez a kérdés is a fiatalokra jellemző, a nagyon fiatalokra, kedves olvasó, de adja isten, hogy lelkedet minél gyakrabban foglalkoztassa! Ha már különféle haragos és házsártos urakról van szó, nem hagyhatom említés nélkül azt sem, hogy én milyen kifogástalanul viselkedtem egész nap. Már reggel óta valami különös bánat gyötört. Egyszerre úgy éreztem, hogy engem, magányos embert, mindenki elhagy, és mindenki megtagad. Persze, joggal lehetne kérdezni: ki hát az a mindenki? Mert már nyolc éve lakom Pétervárott, de még jóformán egyetlen ismerőst sem sikerült szereznem. Minek is nekem az ismerős? Úgyis ismerem én egész Pétervárt. S éppen ezért, mikor egész Pétervár hirtelen kapta magát, és elment nyaralni, úgy éreztem, hogy mindenki elhagy. Borzasztó volt nekem, hogy így egyedül maradtam; mélységesen elszomorodva kóboroltam a városban három teljes napon át, és sehogy sem értettem, mi történik velem. Akár a Nyevszkijen bolyongok, akár a városkertben, akár a folyóparton csatangolok - sehol egyetlen ember azok közül, akikkel egész évben mindennap, ugyanabban az órában, ugyanazon a helyen szoktam találkozni. Ők persze nem ismernek engem, de én ismerem őket, mégpedig nagyon jól, hisz bőven volt alkalmam tanulmányozni az arcukat - és gyönyörködöm bennük, ha jókedvűek, bánkódom, ha elborul a tekintetük. Egy kis öregemberrel - akivel minden áldott nap, mindig ugyanabban az órában találkozom a Fontanka partján - már majdnem barátságot kötöttem; arca olyan komoly, olyan tűnődő; állandóan suttog magában, bal kezével hadonász, jobb kezében hosszú, görcsös, aranygombos sétapálcát szorongat. Ő is észrevett engem, és jóindulatú érdeklődést tanúsít irántam. Ha egyszer úgy hozná a véletlen, hogy én a szokott órában nem jelennék meg a Fontanka partjának szokott helyén, biztosan búsulna, erről meg vagyok győződve. Ezért van az, hogy olykor majdnem köszönünk egymásnak, különösen amikor mindketten jó hangulatban vagyunk. Nemrégiben teljes két napig nem láttuk egymást, és a harmadik nap, amikor találkoztunk, már-már a kalapunkhoz nyúltunk, de szerencsére mindketten idejében észbe kaptunk, leeresztettük karunkat, és barátságosan elhaladtunk egymás mellett. A házak is ismerőseim. Mikor megyek, mendegélek, mintha mindegyik elém szaladna az utcán, rám néz valamennyi ablakával, majdhogy azt nem mondja: „Jó napot! Hogy érzi magát? Hála istennek, én is egészséges vagyok, és májusban még egy emeletet építenek rám”, vagy: „Hogy és mint? Engem holnap tatarozni kezdenek”, vagy: „Én majdnem leégtem, borzasztó ijedtség volt” és így tovább. Vannak közöttük kedvenceim, vannak közeli barátaim; egyikük a nyáron építésszel akarja gyógykezeltetni magát. Feltett szándékom, hogy mindennap útba ejtem, és meg-

nézem, nem kúrálják-e agyon valamiképp, isten őrizze szegényt! Sosem fogom elfelejteni egy elragadó, világos rózsaszín kis ház esetét. Olyan bájos kőházacska volt, olyan nyájasan nézett rám, olyan gőgösen nézett otromba szomszédaira, hogy örült a szívem, valahányszor elmentem előtte. A múlt héten megyek az utcán, s amint ránézek barátomra, egyszerre csak panaszos kiáltást hallok: „Ó, jaj, sárgára fognak festeni!" Gonosztevők! Barbárok! Nem kíméltek meg semmit: sem az oszlopokat, sem a párkányokat, és a barátom olyan sárga lett, akár egy kanárimadár. Láttára majd elöntötte az epe, úgyhogy kis híján én is sárgaságba estem, és még most sincs erőm ahhoz, hogy meglátogassam szegény elcsúfított barátomat, a házat, amelyet a Mennyei Birodalom színére festettek[9].

Így hát, kedves olvasó, bizonyára megérti, milyen természetű ismeretség fűz engem egész Pétervárhoz.

Azt már említettem, hogy teljes három napon át gyötört a nyugtalanság, míg végre kitaláltam az okát. Az utcán is rosszul éreztem magam (ez sincs itt, az sincs itt, hát amaz hová tűnt?) - és otthon sem találtam a helyemet. Két estén át töprengtem: vajon mi hiányzik nekem az odúmban? Mi teszi olyan kellemetlenné az ott-tartózkodást? - és értetlenül bámultam a zöld, füstös falakat, a mennyezetet, a pókhálókat, amelyeket Matrjona oly sikeresen tenyészt, fürkésző tekintettel nézegettem a bútorokat, minden egyes széket, hátha azokban van a hiba (mert ha történetesen valamelyik szék nem úgy áll, mint előző napon állt, akkor én már magamon kívül vagyok), megnéztem az ablakot is... hiába, sehogy se tudtam megnyugodni! Tanácstalanságomban már odáig jutottam, hogy behívjam Matrjonát, és atyai korholásban részesítettem a pókhálók és általában a rendetlenség miatt; de ő csak csodálkozva nézett rám, és anélkül, hogy egy szóval válaszolt volna, kiment, így hát a pókhálók mindmáig háborítatlanul csüngnek helyükön. Végre ma reggel - ilyen sokára! - rájöttem, miről van szó. Ejnye! Hiszen ezek mind meglépnek tőlem, nyaralni! Bocsánat a faragatlan kifejezésért, de most semmi kedvem a stílus előkelőségére ügyelni... hiszen mindenki, aki csak Pétervárott volt, elutazott nyaralni, vagy kiköltözött a villájába; minden tiszteletre méltó, tekintélyt keltő megjelenésű úr, aki bérkocsin hajtatott, az én szememben rögtön derék családapává változott, aki napi hivatali munkája elvégzése után csak úgy, csomagok nélkül családi fészkébe, környékbeli nyaralójába tart; mert most minden járókelőnek egész szokatlan volt az arckifejezése, mintha minden szembejövőnek azt hirdette volna: „Mi, uraim, csak úgy átmenetileg vagyunk itt, két óra múlva már indulunk is a nyaralóba." Ha valahol kinyílt egy ablak, amelyen előbb karcsú, hófehér ujjacskák doboltak, aztán csinos leányfejecske nézett ki rajta, hogy odaszólítsa az utcai árust, aki virágcserepekkel házalt - mindjárt azt képzeltem, hogy ezeket a virágokat csak úgy megveszik, azaz egyáltalán nem abból a célból, hogy a fülledt városi lakásokban élvezni lehessen a tavaszt és a virágokat, hiszen az emberek rövidesen mind nyaralni mennek, és a virágokat magukkal viszik. Mi több, e különös, újfajta felfedezéseimben már olyan sikereket értem el, hogy első pillantásra pontosan meg tudtam mondani, melyik ember melyik nyaralóhelyen lakik. A Kamennyij- meg az Aptyekarszkij-szigetek, valamint a peterhofi út lakosai elegáns mozdulataikkal, finom modorukkal, legújabb divatú nyári ruháikkal tűntek ki, valamint pompás hintóikkal, amelyeken bejártak a városba. Pargolov és a távolabbi nyaralóhelyek lakosai mindjárt első pillantásra a komoly, tekintélyes emberek benyomását keltették; a Kresztovszkij-sziget nyaralóit rendületlen jó kedélyük jellemezte. Ha teherfuvarozó kocsisok hosszú menetét láttam, amint kezükben a gyeplővel, kényelmesen lépkedtek a szekerek mellett, amelyeken mindenféle bútorok, asztalok, székek, török és nem török pamlagok egész hegyei

[9] „... a Mennyei Birodalom színe..." - az 1912-68 forradalom előtt Kína (a „Mennyei Birodalom") nemzeti színe a sárga volt

tornyosultak, legtetejükben pedig többnyire valami ványadt szakácsnő trónolt, és úgy vigyázott gazdája holmijára, mint a szeme világára, ha berendezkedési tárgyakkal, háztartási eszközökkel zsúfolt ladikokat láttam tovasiklani a Néván, a Fontankán a Csornaja folyócska vagy a szigetek irányába - az én szememben a szekerek és ladikok száma megtízszereződött, megszázszorozódott; úgy tűnt, mintha minden felkerekedett és útra kelt volna, valóságos karavánok özönlöttek a környék felé, mindenki nyaralni ment. Mintha egész Pétervárt az a veszély fenyegetné, hogy rövidesen néptelen pusztasággá változik, s én végül már úgy éreztem, hogy ami velem történik, az megszégyenítő, bántó és elszomorító; nekem nem volt hova mennem nyaralni, határozottan nem. Hajlandó lettem volna elmenni bármelyik szekérrel vagy bármelyik tiszteletre méltó külsejű úrral, aki a szekeret bérelte; de egyik sem hívott meg, senkinek eszébe se jutott, hogy meghívjon; rólam teljesen megfeledkeztek, mintha csakugyan idegen volnék számukra!

Sokáig kószáltam, és szokásom szerint sikerült tökéletesen elfelejtenem, merre járok, mikor egyszerre csak azon vettem észre magam, hogy a sorompónál vagyok. Abban a szempillantásban felvidultam, átléptem a sorompó rúdján, mentem tovább, bevetett szántóföldek és rétek között, nem voltam fáradt, egész lényemmel azt éreztem, hogy valami teher esik le a szívemről. A kocsik, szekerek utasai olyan barátságosan néztek rám, szinte köszöntöttek. Mind úgy örültek valaminek, és egytől egyig szivaroztak. Én is örültem, ahogyan még soha. Mintha hirtelen Olaszországba kerültem volna - úgy elbűvölt a táj, olyan elragadtatásba ejtett a természet engem, a göthös városi embert, aki már szinte fuldokoltam a város falai között.

Van valami kifejezhetetlenül megindító a mi Pétervár környéki tájainkban tavasszal, amikor hirtelen egész szépségükben, az égtől nyert vonzóerejük teljében mutatkoznak meg, amikor minden rügyezik, lombosodik, virágokkal tarkállik... Engem a táj ilyenkor fiatal lányra emlékeztet, tüdővészes, sorvadó leánykára, akire az ember néha szánakozva néz, néha valami részvétteli szeretettel, néha egyszerűen észre se veszi, de aki egy pillanatra hirtelen, váratlanul és megmagyarázhatatlanul csodálatos szépséggé változik, úgyhogy az ember elképedve, ámultan gondolja: mitől csillognak ilyen tüzesen ezek a szomorú, merengő szemek? Mi csalta a vért ebbe a halvány, lesoványodott arcba? Miért hullámzik úgy ez a kebel? Mi árasztotta el szenvedéllyel ezeket a gyöngéd arcvonásokat? Mi varázsolt ilyen hirtelen erőt, életet, szépséget e szegény leányka arcára? Mitől ragyog rajta ilyen mosoly, mi indítja ilyen élénk, gyöngyöző kacagásra? Az ember körülnéz, keres valakit, találgatja, hogy mi lehet a nyitja a dolognak. De a pillanat tovaszáll - és az ember talán már holnap megint a régi szórakozott, eltűnődő tekintetet látja rajta, ugyanazt a sápadt arcot, mozdulataiban ugyanazt a megadást és félénkséget, valami bűntudatosságot és valami halálos szomorúság, sőt a pillanatnyi kivirulása miatt érzett keserűség nyomait... És sajnálni fogja, hogy a pillanatra felragyogott szépség ilyen gyorsan, ilyen visszahozhatatlanul elhervadt, hogy ily csalóka és hiábavaló volt, hisz még annyi ideig se tartott, hogy az ember megszerethette volna...

Hanem az éjszakám még szebb volt, mint a nappalom! Ez történt:

Nagyon későn értem vissza a városba, már a tízet is elütötte, mikor a lakásom felé ballagtam. Utam a csatorna partján vitt, ahol az estnek ebben az órájában már egy lélek sem szokott járni. Igaz, hogy én a város távol eső, külső részén lakom. Hát mentem-mendegéltem és dudorásztam, mert én, ha boldog vagyok, mindig dudolok, csak úgy, magamnak, mint általában az olyan boldog emberek, akiknek nincsenek se barátai, se jó ismerősei, hát az öröm pillanataiban nincs kivel megosztaniuk örömüket. Ekkor egyszerre csak váratlan, kalandos eset történt velem.

Közvetlen közelemben, a csatorna korlátjának támaszkodva, egy nő állt; a rácsra könyökölt, és - minden jel szerint - nagyon figyelmesen nézte a csatorna zavaros vizét. Elragadó sárga kis kalap és kacér fekete köpenyke volt rajta. „Leány, és egész biztosan barna” - gondoltam ma-

gamban. Nyilván nem hallotta lépteimet, mert meg se moccant, mikor - lélegzet-visszafojtva és hevesen dobogó szívvel - elmentem mellette. „Különös - gondoltam magamban -, bizonyára nagyon mélyen elgondolkozott.” Hirtelen megálltam, mintha földbe gyökeredzett volna a lábam. Elfojtott zokogást véltem hallani. Igen! Nem csalódtam: a leány sírt, s egy perc múlva újra meg újra kitört belőle a zokogás. Istenkém! Úgy elszorult a szívem. Nők társaságában mindig nagyon bátortalan vagyok, de ez rendkívüli pillanat volt! Visszafordultam, odaléptem hozzá, és biztosan így szóltam volna: „Kisasszony!” - ha nem tudtam volna, hogy ez a felkiáltás az összes orosz nagyvilági regényekben már ezerszer elhangzott. Csakis ez tartott vissza. De míg én a megfelelő szavakat keresgéltem, a leány felocsúdott, körülnézett, hirtelen észbe kapott, lehajtotta fejét, és tovasuhant mellettem a parton. Én rögtön utána indultam, de ő gyanította ezt, elsietett a partról, átment az utca túlsó oldalára, és a járdán folytatta útját. Nem mertem átmenni utána. Sebesen vert a szívem, mint a foglyul ejtett madáré. S ekkor egyszerre csak segítségemre jött a véletlen.

Odaát a járdán, nem messzire az én ismeretlenemtől, hirtelen felbukkant egy frakkos, középkorú, tehát feltehetően már józan gondolkodású úr, a járásáról azonban nem lehetett volna azt állítani, hogy józanságra vall. Tántorogva lépkedett, és óvatosan neki-nekitámaszkodott a falnak. A leány pedig csak ment félénken, de sebesen, akár a nyúl, mint az olyan fiatal leányok szoktak, akik nem akarják, hogy valaki csatlakozzék hozzájuk, és éjszaka hazakísérje őket; a dülöngélő úr persze semmiképpen nem érte volna utol, ha az én sorsomból nem azt a tanulságot meríti, hogy ügyesebb módszerhez kell folyamodnia. Hirtelen nekiiramodott hát, és futott az én ismeretlenem után, ahogy csak bírta a lába. A leány rohant, de a tántorgó ember egyre a nyomában volt, végül utolérte, a leány felsikoltott, és... én áldom a sorsot azért a nagyszerű görcsös botért, amelyet történetesen éppen a jobb kezemben szorongattam. Egy szempillantás - és én az utca tulsó oldalán voltam; egy szempillantás - és a hivatlan úr megértette, miről van szó, átlátta a helyzetet, elhallgatott, elmaradt, s csak mikor már jó messze jártunk, tiltakozott eljárásom ellen - meglehetősen erélyes kifejezésekkel. De szavai már alig hallatszottak hozzánk.

- Nyújtsa a karját - mondtam az ismeretlen fiatal leánynak -, akkor az az ember többé nem merészel idetolakodni.

Némán nyújtotta az izgatottságtól és ijedtségtől még remegő karját. Ó, te hivatlan úr! Hogy áldottalak téged ebben a percben! Futólag útitársnőmre pillantottam: nagyon bájos volt és - jól sejtettem - barna. Fekete szempilláin még az iménti ijedtség - vagy az azt megelőző szomorkodás? - könnyei csillogtak. De ajkán már mosoly fénylett. Lopva ő is megnézett engem, kicsit elpirult, és lesütötte a szemét.

- Látja, látja, miért kergetett el? Ha én ott lettem volna, nem történhetett volna semmi baj.

- De hiszen nem ismertem magát. Azt hittem, hogy szintén...

- Hát most talán ismer?

- Egy kicsit. Például miért reszket most?

- Ó, hogy kitalált rögtön mindent! - feleltem, és elragadtatva állapítottam meg magamban, hogy a leány okos, ez pedig - olyanoknál, akik szépek is - sosem zavar. - Lám, az első pillantásra tudta, kivel van dolga. Eltalálta: nőtársaságban csakugyan félénk szoktam lenni, nem tagadom, és most feldúlt is vagyok, éppen annyira, mint magácska volt egy pillanat előtt, mikor ez az úr úgy megijesztette... Valami döbbenetet érzek... mintha álom volna minden... de én még álmomban sem hittem volna, hogy valaha is bármiféle nővel fogok beszélgetni.

- Micsoda? Hát lehetséges, hogy?...

- Úgy bizony, ha reszket a karom, az azért van, mert még sosem kapaszkodott belé olyan bájos kis kéz, mint a magáé. Teljesen elszoktam a nőktől; azaz még sosem is szoktam hozzájuk, hiszen egyedülálló ember vagyok. Azt se tudom, hogy kell beszélni velük. És lám, most se tudom, nem mondtam-e valami ostobaságot. Mondja meg nyíltan; én nem szoktam megsértődni...

- Nem, dehogy, szó sincs róla, sőt ellenkezőleg. És ha már azt kívánja, hogy nyíltan beszéljek, akkor kijelenthetem, hogy a nőknek tetszik az effajta félénkség; ha pedig még többet akar tudni: nekem is tetszik, így hát nem is küldöm el magát, amíg csak haza nem érünk.

- Maga úgy beszél velem - kezdtem a boldogságtól csaknem elfúló hangon -, hogy mindjárt elmúlik a félénkségem, akkor pedig vége egész vonzóerőmnek...

- Vonzóerejének? Miféle vonzóerőről beszél? Ez már helytelen.

- Bocsánat, többé soha... csak úgy kiszaladt a számon... De hogy is kívánhatja, hogy ilyen pillanatban ne akarjak...

- Tetszeni?

- Hát igen, tetszeni; de az isten szerelmére, legyen elnéző. Ítélje meg, ki vagyok én! Huszonhatodik évemet betöltöttem, és soha senkim nem volt. Hogy tudhatnék én jól, eszesen, ügyesen beszélni? Ön viszont tisztábban fog látni, ha mindent őszintén elmondok magamról... Én nem tudok hallgatni, mikor a szívem megszólal. No, mindegy... Akár hiszi, akár nem, én még egyetlenegy nőt sem ismertem, soha, soha! Nincs semmiféle ismeretségem! Csak mindennap ábrándozom, hogy valamikor mégis találok valakit. Ó, ha tudná, hányszor voltam már szerelmes ilyen módon!

- De hogyan? Kibe?

- Senkibe, egy eszményképbe, akit álmaimban szoktam látni. Ábrándozásaimban egész regényeket élek át. Ó, magácska nem ismer engem! Igaz, két-három nővel már találkoztam - hisz ez elkerülhetetlen -, de miféle nők voltak azok? Gazdasszonyok meg effajták. De most megnevettetem magát azzal, amit elmondok: többször is gondoltam arra, hogy az utcán, csak úgy, minden teketória nélkül, megszólítok valami arisztokrata hölgyet, persze, ha egyedül van; félénken, tisztelettel, szenvedélyesen fogok beszélni hozzá; azt fogom mondani neki, hogy elpusztulok az egyedüllétben, ne kergessen el, hogy nincs módom nőkkel megismerkedni; meg fogom értetni vele, hogy nőnek nem is szabad visszautasítania a magamfajta boldogtalan ember félénk könyörgését. S hogy utóvégre mindössze az az óhajom, hogy szóljon hozzám egy-két testvéri, részvevő szót, ne űzzön el magától mindjárt az első lépésnél, higgyen őszinteségemben, hallgassa meg, amit mondani szeretnék, nevessen ki, ha úgy tetszik, de mondjon néhány vigasztaló, biztató szót, csak néhány szót, aztán... akár sose találkozzunk többé! Látom, nevet... különben nem baj, hisz éppen azért mondtam mindezt...

- Ne haragudjék; azon nevetek, hogy valósággal ellensége önmagának; hiszen próbálkozása talán sikerrel járt volna, még az utcán is; mentől egyszerűbb, annál jobb... Igazán jólelkű nő - hacsak nem ostoba, vagy éppen abban a pillanatban nem különösen bosszús valamiért - semmiképpen sem küldte volna el önt a nélkül a néhány szó nélkül, amelyért ön olyan félénken esdekel... Különben mit tudom én! Biztosan bolondnak tartotta volna. Hisz én magamról ítélek. Magam is jól tudom, hogyan élnek az emberek a világon.

- Ó, köszönöm! - kiáltottam fel. - Nem is tudja, mit tett most értem!

- Jó, jó! De mondja, miből gondolta, hogy én olyan nő vagyok, akivel... akit méltónak tartott... a figyelemre és barátságra... szóval, hogy nem „gazdasszony” vagyok, ahogyan az előbb mondta. Miért határozta el, hogy odalép hozzám?

- Miért? Miért? Hiszen ön egyedül volt, az az úr pedig túlságosan merészen viselkedett... és éjszaka van: beláthatja, hogy kötelességemnek éreztem...

- Nem, nem, még előbb, ott a túlsó oldalon. Hiszen már akkor oda akart jönni hozzám.

- Ott a túlsó oldalon? Igazán nem is tudom, mit feleljek; attól tartok, hogy... Tudja, ma boldog voltam; kinn jártam a város környékén, járkáltam, dudorásztam; még sosem voltak ilyen boldog pillanataim. Maga pedig... lehet, hogy csak nekem tűnt úgy... hm... bocsásson meg, hogy emlékezetébe idézem: nekem úgy tűnt, hogy maga sír, és én... nem bírtam hallgatni, elszorult a szívem. Ó, istenem, hát nekem talán nem lett volna szabad bánkódnom maga miatt? Talán bűn, hogy testvéri részvétet éreztem maga iránt? Bocsásson meg a részvét szóért... Egyszóval, talán csak nem tekinti sértésnek, hogy szándékomban volt odalépni magához?

- Hagyja, elég, ne is folytassa - mondta a leány; fejét lehajtotta, és megszorította a karomat. - Én vagyok a hibás, hogy szóba hoztam ezt; de örülök, hogy nem csalódtam magában... Hanem én már itthon is vagyok, csak be kell fordulnom ebbe a kis mellékutcába, innen már csak két lépés... Isten vele, köszönöm...

- Ezek szerint... talán nem is látjuk többé egymást? Lehetséges, hogy ezzel vége is mindennek?

- Látja - mondta a leány nevetve -, maga először csak két szót akart, most pedig... Hát különben nem mondok semmit... Lehet, hogy találkozunk még...

- Holnap eljövök ide - mondtam. - Jaj, bocsásson meg, máris milyen követelőző vagyok...

- Igen, nagyon türelmetlen... csakugyan majdnem követelőző...

- Hallgasson meg, hallgasson meg! - szakítottam félbe. - Ne haragudjék, ha megint valami olyat mondok... De a dolog így áll: semmiképpen sem fogom kibírni holnap, hogy el ne jöjjek ide. Én ábrándozó vagyok; a való élet olyan keveset nyújt nekem... nem tudok lemondani arról, hogy a mostaniakhoz hasonló pillanatokat - amelyek oly ritkák az én életemben - újra átélhessem. Egész éjszaka, egész héten, egész évben magáról fogok ábrándozni. Okvetlenül eljövök holnap ide, pontosan ide, ugyanerre a helyre, ugyanebben az órában, és boldog leszek, boldoggá fog tenni az emlékezés ezekre a mai percekre. Ez a hely már kedves nekem. Már van két-három ilyen helyem Pétervárott. Sőt az emlékek hatása alatt egyszer sírva is fakadtam, mint maga... Ki tudja, az imént talán maga is az emlékezéstől sírt... Bocsásson meg, már megint megfeledkeztem magamról; ön talán valamikor nagyon boldog volt itt...

- No, jó - mondta a leány -, nem bánom, holnap én is eljövök ide, szintén tíz órakor. Látom, már nem tilthatom el innen... A dolog ugyanis úgy áll, hogy nekem holnap itt kell lennem; de ne gondolja, hogy most találkát adok magának; hangsúlyozom, hogy nekem ettől függetlenül, magántermészetű okokból kell itt lennem. Hanem azért... hát őszintén megmondom: nem fog ártani, ha maga is itt van; először is, megint történhetnek olyan kellemetlenségek, mint ez a mai volt... de nem ez a lényeg... Szóval, egyszerűen szeretném viszontlátni... és egy-két szót mondani magának. De nem fog most elítélni engem? Azt ne higgye valamiképp, hogy én ilyen könnyen adok találkát... Most sem adtam volna, ha... No de ez már csak maradjon az én titkom! Csakhogy van egy kikötésem...

- Hadd halljam! Mondja meg! Kérem, közölje velem máris; én mindenbe beleegyezem, mindenre kész vagyok! - kiáltottam elragadtatva. - Felelek magamért, engedelmes és tisztelettudó leszek... hiszen ismer engem...

- Igen, ismerem, éppen azért vagyok hajlandó találkozni magával holnap - mondta a leány nevetve. - Tökéletesen ismerem magát. De figyelmeztetem, hogy csak egy feltétellel jöhet; mindenekelőtt (csak legyen olyan jó, és teljesítse is, amit kérek; látja, őszintén beszélek magával) ne szeressen belém... Ennek nem szabad megtörténnie, higgye el nekem. Barátságra kész vagyok, itt a kezem... De belém szeretnie nem szabad... nagyon kérem!

- Esküszöm! - kiáltottam, és megragadtam felém nyújtott kezecskéjét.

- Hagyja, ne esküdjék, hiszen tudom, milyen könnyen lángra lobban... olyan, akár a puskapor. Ne ítéljen el, amiért így beszélek. Ha tudná... Nekem sincs senkim, akivel kibeszélhetném magam, akitől tanácsot kérhetnék. Persze, tanácsadókat nem az utcán szokás keresni, de maga kivétel. Úgy ismerem magát, mintha már húsz éve barátok volnánk... Ugye, nem fog csalódást okozni nekem?

- Majd meglátja... csak nem tudom, hogy fogom kivárni ezt az egy napot is.

- Aludjék jól; jó éjszakát, és ne feledje, hogy én már bízom magában! De amit az előbb mondott, az olyan igaz volt: vajon lehet számot adni minden érzésről, akár a testvéri érzésről is? Tudja, ezt olyan szépen mondta, hogy rögtön arra gondoltam: önben megbízhatom...

- De mire nézve, az istenért? Miről van szó?

- Holnap megmondom. Addig mindez maradjon titok. Ez önnek jobb, mert legalább így, messziről valami regényesség van a dologban. Lehet, hogy már holnap elmondom, lehet, hogy nem... Addig még beszélgetni fogok magával, jobban megismerkedünk...

- Ó, hiszen én már holnap mindent el fogok mondani magamról! De mi ez? Mintha csoda történnék velem... Hol vagyok, úristen? No, mondja meg, most talán elégedetlen, hogy nem haragudott meg rám, mint más leány tette volna, hogy nem kergetett el magától mindjárt kezdetben? Két perc - örökre boldoggá tett engem. Igen, boldoggá; ki tudja, talán kibékített önmagammal, eloszlatta kétségeimet... Lehet, hogy még jönnek olyan pillanatok... De hiszen holnap mindent elmondok önnek, megtud rólam mindent, mindent...

- Rendben van; akkor tehát maga fogja kezdeni.

- Jó.

- Viszontlátásra!

- Viszontlátásra!

És elváltunk. Egész éjszaka járkáltam. Nem tudtam rászánni magam, hogy hazamenjek. Olyan boldog voltam... Holnap!

MÁSODIK ÉJSZAKA

- No lám, mégis sikerült kivárnia! - mondta a leány nevetve, és mindkét kezemet megszorította.

- Már két órája vagyok itt; nem tudja, micsoda izgalomban éltem egész nap.

- Tudom én azt, tudom... de térjünk a tárgyra. Tudja, miért jöttem el? Nem ostobaságokat fecsegni ám, mint tegnap. Ide figyeljen: ezentúl okosabban kell viselkednünk. Minderről tegnap sokáig gondolkoztam.

- Miben, milyen tekintetben kell okosabban viselkednünk? Ami engem illet, mindenre kész vagyok, de őszintén szólva, még soha életemben nem történt velem okosabb dolog, mint most.

- Csakugyan? Hát először is: kérem, ne szorítsa úgy a kezeimet; másodszor: kijelentem, hogy ma nagyon sokáig gondolkoztam magáról.

- És milyen eredményre jutott?

- Milyen eredményre? Arra, hogy mindent elölről kell kezdenünk, mert ma, gondolataimat összegezve, megállapítottam, hogy még egyáltalában nem ismerem magát; hogy tegnap úgy viselkedtem, mint egy gyerek, egy kislány, és természetesen kiderült, hogy mindennek az én jó szívem az oka, vagyis megdicsértem magamat; mindig így végződik a dolog, ha az ember a saját viselkedését kezdi elemezni. És hogy jóvátegyem a hibát, elhatároztam: tüzetesen megtudakolok magáról mindent. Mivel azonban nincs senki, akinél érdeklődhetném maga felől, személyesen kell elmondania mindent, mégpedig a legrészletesebben. Hát rajta - kezdje máris, mondja el a történetét.

- A történetemet! - kiáltottam ijedten. - A történetemet! Hát ki mondta magának, hogy nekem történetem van? Nincs nekem történetem...

- Hát hogyan élt, ha nincs története? - vágott szavamba a leány nevetve.

- Anélkül, hogy bármiféle történetem lett volna! Csak úgy éldegéltem magamban, mint mondani szokás, vagyis egyedül, teljesen egyedül - érti, mi az, hogy teljesen egyedül?

- Hogyhogy egyedül? Azt jelenti ez, hogy sosem találkozik senkivel?

- Dehogynem, találkozni találkozom, de mégis egyedül vagyok.

- Hogy lehet az, hát talán nem szokott beszélni senkivel?

- A szó szoros értelmében - senkivel.

- De hát miféle ember maga, beszéljen érthetően! Különben várjon, majd kitalálom. Biztosan magának is van nagyanyja, mint nekem. Az én nagyanyám vak, és soha sehová el nem ereszt maga mellől, úgyhogy valósággal elfelejtettem beszélni. Két év előtt, mikor valami csintalanságot követtem el, és rájött, hogy nem képes féken tartani, gondolt egyet, és a ruhámat gombostűvel a magáéhoz tűzte; azóta egész napokon át így üldögélünk. Ő - bár vak - harisnyát köt, én meg ülök mellette, és varrok, vagy felolvasok neki valamit... fura dolog, most már két éve így oda vagyok tűzve hozzá...

- Jaj, istenem, milyen borzasztó! De nekem nincs ilyen nagyanyám.

- Hát akkor hogy lehet, hogy mindig otthon ül?

- Hallgasson ide, tudni akarja, ki vagyok én?

- Igen, igen!

- A szó szoros értelmében?

- A szó legszorosabb értelmében!

- Hát tessék, megmondom: én - típus vagyok.

- Típus, típus? Miféle típus? - kiáltotta a leány, és kacagni kezdett, de úgy, mintha már egy álló esztendő óta nem nevetett volna. - No lám, hiszen magával kitűnően lehet szórakozni! Nézze, itt van egy pad, üljünk le, erre nem jár egy lélek sem, senki sem fog hallani bennünket. Rajta, mondja el a történetét! Mert hiába is mesterkedik, meggyőződésem, hogy van magának története, csak titkolja. Először is: mi az, hogy típus?

- Típus? A típus, az olyan különc alak, olyan mulatságos ember - feleltem, s a leány gyermekded kacagására én is elnevettem magamat. - Az olyan fura természetű lény. Hallgasson ide: tudja maga, mi az, hogy álmodozó?

- No, hallja, már hogyne tudnám! Én magam is álmodozó vagyok! Néha csak üldögélek a nagymama mellett, és annyi minden jár az eszemben! Olyankor aztán ábrándozni kezdek, eltűnődöm, csapong a képzeletem - például feleségül megyek a kínai trónörököshöz... és néha jó is így ábrándozni! Különben nem... isten tudja... Kivált ha az embernek amúgy is van mire gondolnia - tette hozzá a leány, ezúttal elég komolyan.

- Nagyszerű! No, ha már a kínai császárhoz ment feleségül, akkor bizonyára tökéletesen megért engem. Nézze... de bocsásson meg, hiszen még azt se tudom, hogy hívják.

- No, végre! Csakhogy eszébe jutott!

- Ó, istenem! Nem is gondoltam rá, nekem így is olyan jó volt.

- Nasztyenyka a nevem.

- Nasztyenka! Csak?

- Csak! Ez talán nem elég magának? Nézze meg az ember, milyen telhetetlen!

- Nem elég? Sőt ellenkezőleg, sok, nagyon sok, hiszen számomra mindjárt kezdettől fogva Nasztyenyka lett, kedves, jó Nasztyenyka!

- No, azért!

- Hát hallgassa csak, Nasztyenyka, milyen mulatságos lesz ez a történet.

Leültem mellé, fontoskodó-komoly képet vágtam, és rákezdtem, mintha könyvből olvastam volna:

- Ha nem tudná, Nasztyenyka, vannak Pétervárott eléggé különös zugok. Ezekbe a helyiségekbe mintha nem is ugyanaz a nap küldené sugarait, amely a többi pétervári emberre ragyog, hanem valami más, új nap, amelyet mintha külön e zugok számára rendeltek volna meg, s mindent egészen más, sajátságos fénnyel árasztana el. Ezekben a zugokban, kedves Nasztyenyka, mintha egészen más életet élnének, nem is hasonlót ahhoz, amely körülöttünk zajlik, hanem amilyen talán csak valami hetedhét országon túli, ismeretlen birodalomban lehetséges, nálunk azonban, a mai nagyon komoly időkben - nem. És ez az élet a tiszta, szárnyaló képzelet, a forró lelkesedés és egyúttal (ó, jaj, Nasztyenyka!) a szürke próza és hétköznapiasság, hogy azt ne mondjam, a hihetetlen sivárság keveréke.

- Hű! Uramisten! Micsoda bevezetés! Mit fogok én még hallani!

- Azt fogja hallani, Nasztyenyka (úgy érzem, sosem fogok betelni azzal, hogy Nasztyenykának szólíthatom), azt fogja hallani, hogy ezekben a zugokban különös emberek - álmodozók élnek. Az álmodozó - ha pontosan akarjuk meghatározni - nem ember, hanem, tudja, mondhatni, középlény. Többnyire valami hozzáférhetetlen zugban lakik, ott húzódik meg, rejtőzve még a napvilág elől is, és ha már megtelepedett a zugában, úgy hozzánő, akár a csiga a héjához, vagy legalábbis ebben a tekintetben nagyon hasonlít ahhoz az érdekes élőlényhez, amely állat is, ház is, és amelyet teknősbékának neveznek. Mit gondol, az álmodozó miért szereti annyira odújának négy falát, a zöldre festett, kormos, csúf, agyonfüstölt négy falat? Ha kevés ismerőse közül valamelyik nagy néha meglátogatja (de végül persze valamennyien elmaradnak), ez a nevetséges ember miért fogadja olyan feszengve, olyan elváltozott arccal, olyan zavartan, mintha négy fala között éppen az imént valami bűnt követett volna el, mintha hamispénzt gyártott volna, vagy verset írt volna, amelyet egy folyóiratnak akarna beküldeni névtelen

levélben, azzal a megjegyzéssel, hogy a vers költője már meghalt, de ő, a barátja, szent kötelességének tartja, hogy az elhunyt művét nyilvánosságra hozza? Mondja, Nasztyenyka, miért van az, hogy az álmodozó és látogatója között sehogy sem sikerül a beszélgetés? Miért nem hangzik sem nevetés, sem vidám szó a hirtelen betoppanó és meghökkent barát ajkáról, aki pedig máskor nagyon szereti a vidám szót is, a nevetést is, a szépnemről való beszélgetéseket is meg más derűs témákat is? Végül pedig miért jön olyan zavarba ez a látogató - valószínűleg nem régi ismerős, és először van itt, de ez az alkalom már nem fog megismétlődni, ez az ember másodszor már nem jön el -, miért feszeng ő maga is, minden szellemessége ellenére (ha ugyan van benne szellemesség), miért dermed meg, mikor feldúlt arcú házigazdájára néz, aki már végképp kínos zavarba jutott az óriási, de meddő erőfeszítések után, hogy könnyedén, simán és színesen társalogjon, hogy megmutassa: ő is tájékozott a nagyvilági dolgokban, ő is tud a szépnemről beszélni, hogy legalább ezzel az igyekvő alkalmazkodással járjon kedvében a szegény, véletlenül odakerült embernek, aki tévedésből jött el hozzá látogatóba? Végül pedig miért nyúl a vendég oly hirtelen a kalapjáért, miért megy el olyan gyorsan, mintha váratlanul eszébe jutott volna, hogy halaszthatatlanul sürgős teendői vannak - ebből persze egy szó sem igaz -, és csak nagy nehezen tudja kiszabadítani ujjait a házigazda forró kézszorításából, aki minden eszközzel igyekszik kifejezésre juttatni bűnbánatát és jóvátenni a jóvátehetetlent? Miért neveti el magát a távozó vendég, mihelyt kilépett az ajtón, és miért fogadja meg becsületszavára, hogy ő ugyan soha többé nem jön el ehhez a csodabogárhoz, noha ez a csodabogár tulajdonképpen igen derék legény, hanem azért a vendég nem tudja megtagadni magától azt a kis szórakozást, hogy iménti házigazdája arcát - amilyen az beszélgetésük egész ideje alatt volt - összehasonlítsa, hacsak távolról is, azzal a szerencsétlen kis macskáéval, amelyet a gyerekek álnokul foglyul ejtettek, összekínoztak, megfélemlítettek, és mindenféleképpen bántalmaztak, míg végül a kis állat elbújt előlük a szék alá, a sötétbe, s ott aztán egy teljes órán át fúj és prüszköl, fésülgeti megtépázott bundáját, két mellső lábával mosdatja összenyomorgatott kis pofáját, azután még sokáig ellenségesen néz a világra meg az életre, sőt még a gazdái ebédjéből maradt ennivalóra is, amelyet a könyörületes szívű kulcsárnő tett félre neki?

- Figyeljen ide - vágott szavamba Nasztyenyka, aki egész idő alatt ámulva, szemét tágra meresztve, szájacskáját nyitva felejtve hallgatott -, figyeljen ide: én ugyan nem tudom, hogyan és miért történt mindez, és miért éppen maga intéz hozzám ilyen nevetséges kérdéseket; azt azonban bizonyosan tudom, hogy amit elmondott, az mind szóról szóra megtörtént magával.

- Kétségkívül - feleltem a legkomolyabb arccal.

- No, ha kétségkívül, akkor folytassa - felelte Nasztyenyka -, mert nagyon érdekel, hogyan végződik a dolog.

- Azt akarja tudni, Nasztyenyka, hogyan élt odújában a mi hősünk, azaz jobban mondva: én, mert az egész történet hőse - én vagyok, az én szerény személyem; azt akarja tudni, miért riadtam meg olyan nagyon, és barátom váratlan látogatása miért zavarta meg a fejemet egész napra? Azt akarja tudni, miért ijedtem úgy meg, miért pirultam úgy el, mikor benyitottak a szobámba, miért nem tudtam illően fogadni látogatómat, és miért törtem össze olyan szégyenletesen saját vendégszeretetem súlya alatt?

- Igen, igen! - felelte Nasztyenyka. - Ezt akarom tudni. De nézze, maga mindezt olyan gyönyörűen mondja el... nem lehetne valahogy kevésbé gyönyörűen beszélnie? Mert így olyan az egész, mintha könyvből olvasná.

- Nasztyenyka! - feleltem nyomatékos és szigorú hangon, miközben alig bírtam visszafojtani nevetésemet. - Kedves Nasztyenyka, tudom, hogy gyönyörűen beszélek, de bocsásson meg, másképp nem tudok beszélni. Kedves Nasztyenyka, én most olyan vagyok, mint Salamon

király szelleme, amely ezer éven át, hét pecsét alatt volt egy palackba zárva, s amelyről végre levették a hét pecsétet. Most, kedves Nasztyenyka, amikor ily hosszú távollét után újra találkoztunk - mert én már régen ismerem magát, Nasztyenyka, mert én már régen kerestem valakit, és minden jel arra vall, hogy éppen magát kerestem, és a sors rendelte, hogy most viszontlássuk egymást -, a fejemben ezer szelep nyílt meg, hát ontanom kell a szavak áradatát, mert különben megfulladok. Ezért, Nasztyenyka, megkérem, hogy ne szakítson félbe, hanem hallgasson engedelmesen, szelíden, mert ellenkező esetben - nem mondom tovább.

- Jaj, nem, nem, nem! A világért se! Beszéljen! Egy szót se fogok szólni!

- Folytatom: tudja, kedves barátnőm, Nasztyenyka, van a napnak egy órája, amelyet rendkívül szeretek. Az az óra ez, amelyben majdnem mindenfajta teendő, hivatali munka, üzleti tevékenység véget ér, és mindenki siet haza ebédelni, egyet szundítani; ilyenkor útközben más vidám tervek is felvetődnek, kellemes tervek az estére, az éjszakára és a többi szabad időre vonatkozóan. Ebben az órában a mi hősünk is - mert ha megengedi, Nasztyenyka, továbbra is harmadik személyben fogok beszélni, tudniillik nagyon kínos lenne nekem mindezt első személyben elmondanom -, szóval, ebben az órában a mi hősünk, aki szintén nem töltötte tétlenül a napját, a többi után lépked. Sápadt, kissé gyűrött arcán különös öröm fénye árad el. Kedvtelve nézi az alkonypírt, amely lassan kialszik a hideg pétervári égen. De amikor azt mondom: nézi, nem mondok igazat; nem néz, hanem csak szemlélődik, ösztönszerűen, eltűnődve, mintha fáradt volna, vagy valami más, érdekesebb dolog foglalkoztatná, úgyhogy a körülötte levő dolgokra szinte akaratlanul és csak mellékesen fordít figyelmet. Elégedett, mert másnapig már nem kell a számára unalmas, sivár ügyekkel törődnie, és örül, akár az iskolás fiú, akit kiengedtek az iskolapadból, hogy kedvére játszhassék és pajkoskodhassék. Vessen rá egy pillantást oldalról, Nasztyenyka: rögtön látni fogja, hogy az öröm érzése már jótékonyan hatott gyönge idegeire és betegesen izgatott képzeletére. Lám, most elgondolkozik valamin... Azt hiszi, az ebéden? A mai estén? Vajon mit néz olyan elmerülten? Talán ezt a tekintélyesnek látszó urat, aki olyan festői meghajlással köszönti a fürge lábú paripák röpítette, fényes hintóban tovaszáguldó hölgyet? Nem, Nasztyenyka, mit érdeklik őt most az efféle apróságok? Őt most már teljesen betölti a maga sajátos élete, annak minden gazdagsága; valahogy hirtelen meggazdagodott, s a lenyugvó nap búcsúsugara nemhiába ragyogott előtte olyan vidáman, felmelegedett szívében a benyomások egész raját keltve. Most alig veszi észre azt az utat, amelyen azelőtt a legjelentéktelenebb apróság is feltűnt neki. Most a „képzelet istennője" (ha olvasta Zsukovszkijt, kedves Nasztyenyka) már szőtte szeszélyes kezével a maga aranyfonadékát, sosem volt csodás élet aranyló mintáit csillogtatva meg előtte, és ki tudja, szeszélyes kezével talán felvitte a hetedik mennyországba, ahol hősünk gyönyörű gránitjárdán mendegél hazafelé. Próbálja most megállítani, próbálja hirtelen megkérdezni tőle, hol áll most, milyen utcán ment végig. Ő bizonyára semmire sem fog emlékezni, sem arra, hogy hol áll most, sem arra, hogy merről jött, és bosszúságában elpirulva, okvetlenül hazudni fog valamit, az illendőség kedvéért. Ezért rezzent úgy össze - majdnem felkiáltott, és ijedten nézett körül -, mikor egy nagyon tisztes külsejű öregasszony udvariasan megállította a járda közepén, és egy útirány felől kérdezősködött, amelyet eltévesztett. Homlokát bosszúsan összeráncolva halad tovább, alig veszi észre, hogy egyes járókelők ránéznek, elmosolyodnak, és megfordulnak utána, hogy valami kislány, miközben félénken kitért az útjából, hangosan elnevette magát, és mélázó mosolya, élénk hadonászása láttára tágra nyílt szemmel bámult rá. De hősünk csapongó, játékos képzelete röptében magával sodorja az öregasszonyt is, a kíváncsi járókelőket is, a nevető kislányt is, a parasztocskákat is, akik a Fontankán horgonyzó bárkáikon töltik az estét (tegyük fel, hogy hősünk útja éppen arra vitt el), mindent és mindenkit pajzánul körülfon szálaival, mint pók a legyet a hálójában. A különc pedig új szerzeményeivel hazaér kis odújába, ebédhez ül, már régen meg is ebédelt, s csak akkor tért magához, mikor a merengő és

örökkön bánatos Matrjona, aki kiszolgálja, már mindent leszedett az asztalról, már a pipát adta oda neki - magához tért, és meglepve eszmélt rá, hogy már megebédelt, és egyáltalán nem vette észre, miképp történt ez. Szobája már sötét volt, lelke puszta és szomorú; körülötte az ábrándok egész birodalma összeomlott, nyom nélkül, zaj és dörej nélkül, tovaszállt, mint az álom, s ő már nem is emlékszik, miről ábrándozott. De keblébe valami homályos érzés hatol, amelytől kissé elszorul a szíve, képzeletét valami csábító, új vágy izgatja, és új látomások egész raját kelti benne. A kis szobában csönd van. A magányosság és tétlenség serkenti a képzeletét, amely fellángol, forrni kezd, mint a víz az öreg Matrjona kannájában, aki egykedvűen tesz-vesz a konyhán, miközben főzi a kávét. Az én álmodozómat már kezdik magukkal ragadni ábrándjai, már a könyv is, amelyet minden cél nélkül, csak úgy találomra vett elő, kiesik a kezéből, mielőtt még sikerült volna a harmadik oldalig eljutnia. Képzelete megint felajzottan csapong, és hirtelen megint új, csodás kilátásokkal kecsegtető életet, varázslatos új világot csillogtat meg előtte. Új álom - új boldogság! A mámorító, édes méreg új bűvölete! Ó, törődik is ő a mi valóságos életünkkel! Az ő megbabonázott szemében a mi kettőnk élete, Nasztyenyka, olyan unalmas, olyan lassú iramú, olyan lendülettelen; az ő szemében mindnyájan oly elégedetlenek vagyunk sorsunkkal, úgy elcsigáz bennünket az élet. És csakugyan, nézze, első pillantásra milyen rideg, mogorva, szinte haragos minden magunkfajta ember... „Szegények!" - gondolja az én álmodozóm. És nem is csoda, hogy ezt gondolja. Tekintsen csak e csodálatos látomások világába, amelyek magukkal ragadóan, szeszélyesen és vég nélküli bőségben tárulkoznak a szeme elé, varázslatos és lelkesítő képet festve, amelynek előterében - talán mondani sem kell - ő maga áll, a mi álmodozónk, ő a főszereplője ennek a képnek, a maga sajátos egyéniségével. Nézze, az élményeknek milyen sokfélesége, a lelkesült ábrándoknak milyen vég nélküli raja! Azt kérdezi talán, Nasztyenyka, hogy miről ábrándozik? Minek ezt kérdezni? Hát mindenről... a költő szerepéről, akit kezdetben nem akartak elismerni, aztán megkoszorúztak; a Hoffmannal való barátságról; a Szent Bertalan-éj[10], Diana Vernon[11], Iván Vasziljevics[12] hősi szerepe Kazany bevételekor, Clara Mawbray, Effie Deans[13], a prelátusok gyülekezete és Husz[14], a halottak feltámadása az Ördög Róbertben[15] (emlékszik a zenéjére? - temetőszaga van), Minna[16] és Brenda[17], a berezinai ütközet[18], költemények felolvasása V... a D... a grófnőnél[19], Danton[20], *Cleopatra e i suoi amanti*[21], a kolomnai házikó,

---

[10] Szent Bertalan-éj - 1527. aug. 23-ról 24-re virradó éjszaka Párizsban lemészárolták a francia reformátusokat, a hugenottákat

[11] Diana Vernon - Walter Scott romantikus angol író *Rob Roy* című regényének hősnője

[12] Iván Vasziljevics - IV. (Rettegett) Iván cár 1552. okt. 2-án szabadította fel Kazanyt a tatár uralom alól

[13] Clara Mawbray és Effie Deans - Walter Scott regényhősnői

[14] Husz János (1369-1415) - a cseh reformáció és a nemzeti felszabadító mozgalom vezére

[15] Ördög Róbert - Meyerbeer (1791-1864) német zeneszerző operája

[16] Minna - Schiller *Minna von Barnhelm* című drámájának hősnője

[17] Brenda - Iván Ivanovics Kozlov (1779-1840) orosz költő balladája

[18] A berezinai ütközet - az orosz csapatok a Berezina folyó partján mértek megsemmisítő csapást 1812 novemberében Napóleon visszavonuló seregeire

[19] V...a D...a grófnő (1818-1856) - Alekszandra Kirillovna Voroncova-Doskova

[20] Danton (1759-1794) - a francia polgári forradalom egyik vezéralakja

[21] Cleopatra e i suoi amanti - Kleopátra és szeretői, utalás Puskin *Egyiptomi éjszakák* című elbeszélésére

saját kis zuga, mellette egy bájos teremtés, aki téli estén hallgatja, nyitva felejtett szájacskájával, bámuló szemekkel, mint most maga engem, angyalkám... Á, Nasztyenyka, kell is neki, a semmittevés gyönyörét élvezőnek, kell is neki az az élet, amely után maga is, én is úgy sóvárgunk? Ő úgy vélekedik, hogy ez szegényes, szánalmas élet; nem sejti, hogy valamikor talán az ő számára is ütni fog a szomorú óra, amikor ennek a szánalmas életnek egyetlen napjáért odaadja majd ábrándokban gazdag éveit; mégpedig nem örömért, nem boldogságért adja oda - hiszen a szomorúságnak, megbánásnak, keserűségnek abban az órájában nem lesz kedve mérlegelni. De egyelőre még nem következett be ez a félelmetes idő - álmodozóm nem kíván semmit, mert felette áll a vágyaknak, mert mindene megvan, mert minden óhaja teljesült, mert saját életének ő az alkotóművésze, és minden órában tetszése szerint teremti újjá életét. Hiszen oly könnyen, oly természetesen alakul ez a képzeletbeli mesevilág! Mintha nem is látomás volna. Némely pillanatban szinte hajlandó elhinni, hogy ez az egész élet nem érzéseinek felfokozottsága, nem délibáb, nem képzeletének csalóka játéka, hanem a valóság! Mondja, Nasztyenyka, mitől van az, hogy ilyenkor elakad a lélegzet? Miért, milyen varázslat folytán, micsoda ismeretlen erő hatására kezd gyorsabban lüktetni a vér az erekben, miért hullanak könnyek az álmodozó szeméből forró, sápadt arcára, miért árasztja el egész lényét oly kifejezhetetlen öröm? Mitől van az, hogy hosszú, álmatlan éjszakák oly gyorsan telnek, mint egyetlen pillanat, kiapadhatatlan elragadtatásban és boldogságban, és mikor a hajnal rózsaszínű sugarai megcsillannak az ablakon, s a sivár szobát megvilágítják bizonytalan fényükkel, mint nálunk, Pétervárott - álmodozónk kimerülten, elcsigázva veti magát ágyára, és betegesen felzaklatott lelkében az elragadtatás aléltságával, szívében édes fájdalommal alszik el? Igen, Nasztyenyka, az ember ámítja magát, akaratlanul is hiszi, hogy valódi, őszinte szenvedély kavarja fel a lelkét, akaratlanul is hiszi, hogy testetlen álmaiban élő, kézzelfogható valóság van! És micsoda csalás - hogy például a szerelem a szívébe költözött kimeríthetetlen örömeivel, minden gyötrő kínjával... Nézzen csak rá, és győződjék meg róla! Elhiszi-e, kedves Nasztyenyka, ha ránéz, hogy ő a valóságban sosem ismerte azt, akit rajongó ábrándjaiban úgy szeretett? Talán csak varázsos látomásaiban lebegett előtte, és csupán álmodta ezt a szenvedélyt? Talán egyáltalán nem is jártak annyi éven át karonfogva, magukban, kettesben, megfeledkezve az egész világról úgy, hogy mindegyikük egész világa, élete egybeforrt a másik életével? Hát talán nem a szeretett nő volt az, aki késő éjjel, mikor elérkezett a válás pillanata, zokogva feküdt az ő keblén, nem hallva a sötét ég alatt tomboló vihart, a süvítő szelet, amely fekete szempilláiról lefújta és magával sodorta könnyeit? Talán mindez csak álom volt - a kert is, a szomorú, vigasztalan, elvadult kert, a mohával benőtt, elhanyagolt ösvények, ahol oly gyakran andalogtak kettesben, reménykedtek, bánkódtak, szerettek, szerették egymást, oly sokáig, „oly sokáig és oly gyöngéden”? És ez a különös, ősi ház, amelyben a szeretett nő oly sokáig élt elhagyatottan és szomorúan, öreg, mogorva, mindig szótlan és epés férje mellett, akitől úgy féltek, mint a gyerekek, és aggódva, bátortalanul titkolták szerelmüket egymás előtt. Hogy kínlódtak, hogy remegtek, milyen ártatlan és tiszta volt szerelmük, és milyen gonoszak voltak az emberek (ez magától értetődik, Nasztyenyka). És, istenem, később talán nem találkozott hősünk a szeretett nővel, messze hazája partjaitól, idegen ég alatt, a forró délszaki ég alatt, a csodás Örök Városban, a bál ragyogásában, a zene hangjai mellett, egy fényárban tündöklő palazzóban (feltétlenül palazzóban), ezen a mirtusszal és rózsával borított erkélyen, ahol a nő, ráismerve szerelmesére, oly gyorsan levette álarcát, és odasúgta neki: „Szabad vagyok!” - aztán remegve, zokogva vetette magát az ölelő karokba, boldogan felkiáltottak, s egymáshoz simulva, egy pillanat alatt elfelejtettek minden bánatot, a válás kínjait, minden szenvedést, a komor házat, az öreg férjet, a szomorú kertet a távoli hazában, a padot, amelyen a nő egy utolsó szenvedélyes csókkal kiszakította magát a kétségbeesés kínjától megdermedt karok közül... Ó, kedves Nasztyenyka, lássa be, hogy ilyen körülmények között az ember összerezzen, zavarba jön, és elpirul - akár az iskolás fiú, aki éppen most dugta

zsebébe a szomszéd kertből lopott almát -, amikor valami hosszú, egészséges legény, vidám, mókás fickó, a mi hívatlan barátunk, benyit hozzá, és harsog, mintha mi sem történt volna: „Most érkeztem Pavlovszkból, testvér!” Istenem! Az öreg gróf meghalt, kimondhatatlan boldogság következnék - és ennek éppen ekkor kell Pavlovszkból megérkeznie!

Patétikus előadásomat befejezve, ünnepélyesen elhallgattam. Emlékszem, hogy borzasztóan szerettem volna valahogy erőt venni magamon és felkacagni, mert már éreztem, hogy megmozdult bennem valami ellenséges kis ördög, hogy már kezdett összeszorulni a torkom, meg reszketni az állam, és hogy szememben egyre több a nedvesség... Azt vártam, hogy Nasztyenyka, aki okos szemét tágra nyitva hallgatott, gyermekes, fékezhetetlenül vidám nevetésben fog kitörni, és már kezdtem bánni, hogy túlságba vittem a dolgot, kezdtem sajnálni, hogy elmondtam azt, ami már régen felgyülemlett a szívemben, amiről úgy tudtam beszélni, mintha könyvből olvasnám, mert már régen készültem rá, hogy ítéletet mondjak magam felett és most nem álltam meg, hogy ezt az ítéletet fel ne olvassam, bár őszintén szólva nem vártam, hogy meg fognak érteni; Nasztyenyka azonban, meglepetésemre, rövid hallgatás után gyöngéden megszorította a kezemet, és valami félénk részvéttel kérdezte tőlem:

- Hát csakugyan így élte le egész életét?

- Egész életemet, Nasztyenyka - feleltem -, így éltem, és úgy látszik, így is fogom befejezni.

- Nem, ennek nem szabad megtörténnie - mondta nyugtalanul -, ez lehetetlenség: hiszen akkor talán én is így fogom leélni egész életemet a nagyanyám mellett. Hallgasson ide: egyáltalában nem helyes így élni, tudja ezt?

- Tudom, Nasztyenyka, tudom! - kiáltottam, most már nem fojtva vissza érzéseimet. - És most jobban tudom, mint valaha, hogy hiába vesztegettem el legszebb éveimet! Most tudom ezt, és ez a felismerés még fájdalmasabban érint, mert önt maga isten küldte nekem jó angyalomul, hogy ezt megmondja és bebizonyítsa nekem. Most, hogy itt ülök maga mellett, és beszélgetek magával, borzalmas a jövőre gondolnom, mert a jövő az én számomra - megint csak a magány, megint ez az áporodott, haszontalan, fölösleges élet; és miről álmodozhatom én még, mikor ébren olyan boldog voltam maga mellett? Ó, áldott legyen, kedves, drága, hogy nem kergetett el mindjárt az elején, hogy most már elmondhatom: éltem életemben, ha csak két estét is.

- Ó, nem, nem! - kiáltott Nasztyenyka, és szemében könnyek csillantak meg. - Nem, ezután már nem lesz így; nem így válunk el egymástól! Mi ez a két este!

- Ó, Nasztyenyka, Nasztyenyka! Tudja-e, hogy hosszú időre kibékített önmagámmal? Tudja-e, hogy most már nem leszek olyan rossz véleménnyel magamról, mint eddig voltam bizonyos pillanatokban? Tudja-e, hogy többé nem fogok azon búsulni, hogy vétkeztem, bűnt követtem el, mert hiszen az ilyen élet vétek és bűn! És ne gondolja, hogy túloztam valamit, az istenért, ne gondolja, Nasztyenyka, mert vannak perceim, amikor olyan bánat, olyan keserves bánat nehezedik rám... Mert az ilyen percekben néha már világossá válik előttem, hogy sosem leszek képes igazi életet kezdeni; mert azt már látom, hogy elvesztettem minden kapcsolatot a valósággal, semmi érzékem hozzá... végül pedig, mert elátkoztam magamat; mert átálmodozott éjszakáim után néha már a kijózanodás pillanatai következnek, amelyek irtózatosak! És az ember közben hallja, hogy zsibong és örvénylik a tömeg az élet forgatagában, hallja és látja, hogyan élnek az emberek - ébren élnek; nyilvánvaló, hogy számukra az élet - nem tilos terület, hogy az ő életük nem röppen tova, mint az álom, mint a látomás, hanem örökkön megújul, örökkön fiatal, egyetlen órája sem hasonlít a másikhoz, míg a szomorú és kietlenül egyhangú, félénk képzelet rabja az árnyéknak, a gondolatnak, az első fellegfoszlánynak, amely hirtelen eltakarja a napot, és szomorúsággal tölti el az igazi pétervári szívet, amelynek oly

drága a napvilág - de ebben a szomorúságban is mennyi a képzelet! Az ember érzi, hogy az örökös feszültségtől végre elfárad, kimerül ez a kiapadhatatlan képzelet, mert hiszen az ember férfiasodik, elveti régebbi eszményképeit: azok porrá válnak, összeomlanak; ha pedig nincs más élete, ezekből a törmelékekből kell felépítenie. De a lélek valami másra áhítozik, mást akar! És az álmodozó hiába kutat régi ábrándjaiban, mint a hamuban, valami kis szikrát keresve, hogy ráfújjon, felélessze, s az újra felszított tűzzel melengesse kihűlt szívét, és feltámasszon benne mindent, ami azelőtt oly kedves volt neki, ami megrendítette lelkét, felforralta vérét, könnyeket csalt szemébe, és olyan csodásan ámította! Tudja, Nasztyenyka, hova jutottam én? Tudja, hogy már kénytelen voltam érzéseim évfordulóit megtartani, évfordulóit mindannak, ami azelőtt oly kedves volt nekem, ami tulajdonképpen sosem volt - hisz az évfordulókat mindig ugyanazoknak az ostoba, testetlen ábrándoknak megfelelően tartottam, és már ezek az ostoba ábrándok sincsenek, mert nincs mivel életben tartanom őket: hisz az ábrándok is elenyésznek! Tudja, most szeretek emlékezni és gondolatban időnként felkeresni azokat a helyeket, ahol valamikor a magam módján boldog voltam; szeretem a jelenemet a már visszahozhatatlan múlttal egybevágóan építeni, és gyakran kószálok, mint az árnyék, minden ok és cél nélkül, szomorúan, csüggedten a pétervári sikátorokban és utcákon. Micsoda emlékek kötnek mindegyikhez! Eszembe jut például, hogy éppen itt, pontosan egy évvel ezelőtt ugyanebben a napszakban, ugyanebben az órában, ugyanezen a járdán, éppen olyan magányosan, éppen olyan szomorúan csatangoltam, mint most! És eszembe jut, hogy akkor is szomorú álmaim voltak, és bár azelőtt sem éltem jobban, mégis valahogy úgy érzem, mintha könnyebb és nyugodtabb lett volna az életem, hogy nem voltak ilyen sötét gondolataim, mint most, hogy nem gyötört így a lelkiismeret, nem kínoztak így ezek a nyomasztó, komor lelkifurdalások, amelyek most sem éjjel, sem nappal nem hagynak nyugtot. És azt kérdezem magamtól: hát hol vannak az álmaid? Csak csóválom a fejemet, és azt mondom: milyen gyorsan repülnek az évek! És megkérdezem magamtól: mit csináltál az éveiddel? Hova temetted legjobb esztendeidet? Éltél vagy nem? Nézd - mondom magamnak -, nézd, milyen hideg kezd lenni a világ. Még néhány év - és következik a sivár magány, jön kampósbotjával a reszkető öregség, azután a vigasztalan szomorúság. A képzelet világa elhalványul, az álmok megsápadnak, elhervadnak, és lehullnak, mint sárga falevelek az ágakról... Ó, Nasztyenyka! Olyan szomorú lesz egyedül maradni, teljesen egyedül, és még csak nem is lesz mit sajnálni - semmi a világon, mert hiszen mindaz, ami elveszett, semmi volt, ostoba, nagy semmi, üres ábránd csupán!

- No, ne ríkasson meg még jobban! - mondta Nasztyenyka, letörölve a szeméből alágördülő könnycseppet. - Ennek most már vége! Most már ketten leszünk; most már, bármi történjék is velem, sosem fogunk elválni. Hallgasson ide. Én egyszerű leány vagyok, keveset tanultam, noha nagyanyám tartott mellettem nevelőt; hanem azért igazán megértem magát, mert mindazt, amit most elmondott nekem, én is átéltem, amikor a nagyanyám gombostűvel tűzött a ruhájához. Én persze nem tudtam volna ilyen szépen elmondani, mint maga... én nem tanultam - tette hozzá félénken, mert ünnepélyesen szárnyaló beszédem, magasröptű stílusom valamiféle tiszteletet keltett benne -, de nagyon örülök, hogy teljesen őszinte volt hozzám. Most már tökéletesen ismerem magát, tökéletesen. És tudja mit, én is elmondom magának az én történetemet, mindent, titkolózás nélkül, maga pedig azután majd tanácsot ad nekem. Maga nagyon okos ember; megígéri, hogy tanácsot ad?

- Ah, Nasztyenyka - feleltem -, én ugyan még sosem voltam tanácsadó, még kevésbé okos tanácsadó, de most látom, hogy ha mindig így fogunk élni, az nagyon okos lesz, és igen-igen sok okos tanácsot fogunk adni egymásnak. No hát, édes-kedvesem, Nasztyenyka, milyen tanácsra van szüksége? Beszéljen nyíltan, most olyan vidám, olyan boldog, bátor és okos vagyok, hogy egy kis leleményességért nem kell a szomszédba mennem.

- Nem, nem! - vágott szavamba Nasztyenyka, és elnevette magát. - Nekem nemcsak okos tanácsra van szükségem, hanem együtt érző, testvéri tanácsra, mintha már egész életében szeretett volna engem.

- Ez az, Nasztyenyka, ez az! - kiáltottam lelkesülten. - És ha már húsz éve szeretném is, akkor se szerethetném jobban, mint most!

- Kezet rá! - mondta Nasztyenyka.

- Tessék! - feleltem, kezemet nyújtva neki.

- Akkor hát kezdem a történetemet.

NASZTYENYKA TÖRTÉNETE

- Történetem felét már tudja, hogy ugyanis van nekem egy öreg nagyanyám...

- No, ha a másik fele is ilyen rövid, mint ez... - vágtam szavába mosolyogva.

- Hallgasson és figyeljen. Mindenekelőtt egy kikötés: ne vágjon a szavamba, különben még belezavarodom. Hát szóval maradjon nyugton.

- Van nekem egy öreg nagyanyám. Még egészen kisgyermekkoromban kerültem hozzá, mert apám is, anyám is meghalt. Úgy látszik, nagyanyám azelőtt tehetősebb volt, mert még most is szokta emlegetni a jobb napokat. Ő maga tanított meg franciául, azután nevelőt fogadott mellém. Amikor tizenöt éves voltam (most tizenhét vagyok), befejeztük a tanulást. Akkoriban valami csínyt követtem el, hogy mit, azt nem mondom meg, elég annyit tudnia, hogy jelentéktelen eset volt. De nagyanyám egy reggel magához hívott, azt mondta, hogy mivel ő vak, nem tud rám vigyázni, hát fogott egy tűt, odatűzte ruhámat a magáéhoz, és kijelentette, hogy így fogunk üldögélni egész életünkön át, természetesen, ha meg nem javulok. Egyszóval, eleinte semmiképpen sem volt lehetséges elmennem tőle: ott, mellette kellett kézimunkáznom, olvasnom, tanulnom. Egyszer megpróbáltam túljárni az eszén, rávettem Fjoklát, hogy üljön a helyemre. Fjokla a szolgálónk és süket. Úgy is lett, Fjokla a helyemre ült; nagymama akkor éppen elaludt a karosszékben, én pedig elmentem egy közelben lakó barátnőmhöz. De a dolog rosszul végződött. Nagyanyám a távollétemben felébredt, és kérdezett valamit, abban a hitben, hogy még mindig engedelmesen ülök a helyemen. Fjokla látja, hogy nagymama kérdez valamit, de nem hallja, mit; gondolkozott, gondolkozott, mitévő legyen, végül is kihúzta a tűt, és elszaladt.

Itt Nasztyenka félbeszakította a történetet, és kacagni kezdett. Én is elnevettem magam, mire ő azonnal elhallgatott.

- Hallja, ne nevessen a nagymamán! Én azért nevetek, mert olyan mulatságos volt... Mit csináljak, ha a nagymama ilyen, csakhogy én azért mégis szeretem egy kicsit. No hiszen, kaptam én akkor! Azonnal leültetett a helyemre, és most már el sem moccanhattam mellőle.

- Elfelejtettem mondani, hogy mi a saját házunkban... azaz nagyanyám házában lakunk, vagyis inkább házikó az, mindössze három ablaka van, teljesen fából épült, és olyan öreg, mint a nagymama; fent padlásszoba van; hát ebbe a szobába egyszer új lakó költözött...

- Ezek szerint régi lakó is volt? - jegyeztem meg mellékesen.

- Volt hát, hogyne lett volna - felelte Nasztyenyka. - Az bezzeg jobban tudott hallgatni, mint maga. Igaz, hogy már a nyelvét is alig tudta mozgatni. Sovány öregecske volt, néma, vak és sánta, úgyhogy végül már lehetetlen volt élnie a világon, meg is halt; ezért kellett az új lakó;

mert lakó nélkül mi nem tudnánk megélni: amit az fizet meg a nagymama nyugdíja - majdnem összes jövedelmünk. Az új lakó - mintha a sors rendelte volna - fiatal ember volt, nem idevalósi, átutazó. Minthogy nem alkudott, nagymama kiadta neki a szobát, aztán megkérdezett engem: „Fiatal ember az új lakónk, Nasztyenyka?” Nem akartam hazudni. „Hát, nagymama - mondom -, nem egészen fiatal, de nem is öreg.”

- „És kellemes külsejű?” - kérdezte nagymama.

- Megint nem akartam hazudni. „Igen, nagymama feleltem -, kellemes külsejű.” Erre azt mondja nagymama: „Jaj, milyen csapás, milyen csapás! Ezt azért mondom neked, kis unokám, hogy ne nagyon nézegesd! Micsoda időket élünk! Hallatlan, ilyen kis szobát bérel, aztán még kellemes külsejű is. Régen bezzeg nem így volt ez!”

- Nagymama mindig a régi időket emlegeti. Régen ő is fiatalabb volt, a nap is melegebben sütött, régen a tejszín sem savanyodott meg olyan hamar - örökké csak azok a régi idők! Én meg ülök, hallgatok, és azt gondolom magamban: no hát ez a nagymama, ő maga hívja fel figyelmemet a lakóra, vajon miért kérdezgeti, hogy jól külsejű-e, fiatal-e? De éppen csak ennyit gondoltam, aztán megint kezdtem a szemeket számolni - harisnyát kötöttem -, és hamarosan elfelejtettem az egészet.

- Egy reggel bejön hozzánk a lakó, és megkérdezi, hogy állunk a tapétával, mert, azt mondja, megígértük neki, hogy kitapétáztatjuk a szobáját. Szó szót követ, nagymama - aki beszédes természetű - azt mondja: „Menj csak be, Nasztyenyka, a hálószobámba, hozd ki a számvetőt.” Azonnal felugrottam, egész arcom lángba borult, magam se tudom miért, el is felejtettem, hogy én oda vagyok tűzve, és ahelyett, hogy titokban, észrevétlenül kihúztam volna a gombostűt, úgy nekiiramodtam, hogy nagymama karosszéke is elindult. Mikor láttam, hogy a lakó most már mindent megtudott rólam, elpirultam, úgy álltam egy helyben, mintha gyökeret vert volna a lábam, és hirtelen sírva fakadtam, úgy szégyelltem magam, úgy kétségbeestem, hogy legszívesebben a föld alá süllyedtem volna! Nagyanya meg rám kiáltott: „Mit állsz itt?” Erre még jobban kezdtem sírni... A lakó, mikor látta, hogy szégyellem magam előtte, elköszönt, és nyomban kiment.

- Ettől kezdve, mihelyt valami nesz hallatszott a pitvar felől, én valósággal megdermedtem. No, gondoltam, tán a lakó jön, és titokban mindenesetre kihúztam a gombostűt. De sosem ő volt; nem jött be. Elmúlt két hét; egyszer csak a lakó beüzen Fjoklával, hogy neki sok francia könyve van, mind nagyon jó könyvek, azokat érdemes elolvasni, nem akarja-e nagymama, hogy én felolvassak neki belőlük, akkor nem unatkoznánk. Nagymama köszönettel beleegyezett, csak egyre kérdezgette, hogy erkölcsös könyvek-e vagy sem, mert ha erkölcstelenek, akkor - azt mondja - „neked, Nasztyenyka, semmiképp sem szabad olvasnod, rosszat tanulnál belőlük.”

- „Ugyan mit tanulhatok belőlük, nagymama? Miről szólnak?”

- „Miről? - azt mondja. - Hát arról, hogy miképp csábítják el a fiatalemberek a tisztességes hajadonokat, hogyan szöktetik meg őket a szülői házból, azt állítva, hogy feleségül akarják venni őket, végül hogyan hagyják sorsukra ezeket a szerencsétlen teremtéseket, akik aztán nyomorúságosan elpusztulnak. Én sok ilyen könyvet olvastam - azt mondja nagyanyám -, és mind olyan gyönyörűen van megírva - azt mondja -, hogy az ember egész éjszakákon át csak olvassa, olvassa. Hanem - azt mondja - te, Nasztyenyka, vigyázz, el ne olvasd őket. Milyen könyveket küldött?”

- „Á, csupa Walter Scott-regényt, nagymama.”

- „Walter Scott-regényeket! Az ám, de nincs-e valami fortély a dologban? Nézd csak meg, nem rejtett-e beléjük valami szerelmes levélkét?”

- „Nem, nagymama - feleltem -, itt nincs semmiféle szerelmes levélke.”

- „Nézd csak meg a kötés alatt is; néha oda szokták rejteni a gazfickók.”

- „Nem, nagymama, ott sincs semmi.”

- „No, azért!”

- Így hát elkezdtük olvasni Walter Scottot, és körülbelül egy hónap alatt csaknem a felét elolvastuk. A lakó aztán újra meg újra küldött, Puskint is küldött, úgyhogy végül már nem is tudtam meglenni könyv nélkül, és már nem töprengtem azon, hogy miképp mehetnék nőül a kínai trónörököshöz.

- Így állt a dolog, amikor egy ízben véletlenül találkoztam lakónkkal a lépcsőn. Nagymama elküldött valamiért. A lakó megállt, én elpirultam, ő is elpirult; de azért mosolygott, köszöntött, érdeklődött nagymama egészsége felől. „No, elolvasta a könyveket?” - kérdezte. „El” - feleltem én. „És melyik tetszett a legjobban?” „Ivanhoe[22] meg Puskin tetszett a legjobban” - feleltem. Beszélgetésünk ezzel véget is ért.

- Egy hét múlva megint találkoztunk a lépcsőn. Ezúttal nem nagymama küldött, nekem magamnak volt valami dolgom. Két óra múlt, lakónk ilyentájban szokott hazajönni. „Jó napot!” - mondja ő. „Jó napot!” - feleltem én.

- „Mondja, nem unalmas önnek egész nap a nagymama mellett üldögélni?”

- Amikor ezt kérdezte tőlem, már nem is tudom, miért: ismét elpirultam, szégyelltem magamat, és bántott, hogy már másoknak is feltűnt ez a dolog. Nem is szándékoztam felelni, szó nélkül tovább akartam menni, de nem volt hozzá erőm.

- „Hallgasson ide - azt mondja -, ön derék leány. Bocsásson meg, hogy így beszélek önnel, de biztosíthatom róla, hogy én inkább akarom a javát, mint a nagymamája. Nincsenek önnek barátnői, akikhez eljárhatna?”

- Azt feleltem, hogy nincsenek; egy volt, Masenyka, de az is elköltözött Pszkovba.

- „Nézze - azt mondja -, nem akarna velem színházba jönni?”

- „Színházba? Mit szólna hozzá a nagymama?”

- „Hiszen - azt mondja - a nagymamától titokban, szép csendesen megszökhetik...”

- „Nem - feleltem -, nem akarom megcsalni a nagymamát... Isten önnel!”

- „Hát akkor isten önnel!” - mondta, s ennél többet nem is szólt.

- Hanem ebéd után bejött hozzánk, leült, sokáig beszélgetett nagymamával, kérdezősködött, hogy szokott-e eljárni valahová, vannak-e ismerősei, és egyszerre csak azt mondja: „Vettem mára egy páholyt az Operába, a »Szevillai borbély«-t adják. Ismerőseim akarták megnézni, de aztán úgy alakult a dolog, hogy nem jöhetnek, hát nyakamon maradt a jegy.”

- „A »Sevillai borbély«-t! - kiáltott fel nagymama. - Ez ugyanaz a borbély, akit a régi időkben is játszottak?”

---

[22] Ivanhoe - Walter Scott angol regényíró romantikus műve

- „Igen, ugyanaz a borbély” - felelte lakónk, és rám nézett. Én ekkor már mindent megértettem, és a szívem csak úgy repesett a várakozástól, az izgalomtól.

- „Hát azt én ismerem, hogyne ismerném! - mondta nagymama. - Valamikor egy műkedvelő előadáson Rosinát játszottam benne!”

- „Hát akkor nem jönnének el ma a színházba? - kérdezte a lakónk. - Másképp kárba vész a jegyem.”

- „Talán legjobb lesz, ha elmegyünk - felelte nagymama. - Miért is ne mennénk? Ez az én Nasztyenykám még úgyse volt színházban soha.”

- Uram isten, micsoda öröm! Azonnal készülődni kezdtünk, felöltöztünk és elmentünk. Nagymama ugyan vak, de a zenét szerette volna hallani, meg aztán olyan jólelkű öregasszony: főképpen nekem akart örömet szerezni, mi magunk sose jutottunk volna el az Operába. Hogy milyen hatást tett rám a „Sevillai borbély”, arról most nem beszélek, de lakónk egész este olyan szépen nézett rám, olyan kedvesen beszélt, hogy mindjárt kitaláltam: délelőtt, mikor hívott, hogy magam jöjjek vele a színházba, csak próbára akart tenni. Ó, micsoda öröm! Olyan büszkén, olyan elégedetten feküdtem le aludni, a szívem úgy dobogott, hogy egy kis lázam is volt, és egész éjjel a „Sevillai borbély”-ról ábrándoztam.

- Azt hittem, hogy lakónk ezek után egyre gyakrabban fog meglátogatni bennünket - de nem jött. Csaknem egészen beszüntette látogatásait. Legföljebb egy hónapban egyszer nézett be hozzánk, akkor is csak azért, hogy meghívjon bennünket színházba. Vagy kétszer megint elmentünk vele. Csakhogy ezzel én már egyáltalán nem voltam megelégedve. Láttam: egyszerűen sajnál engem, hogy így, mindentől és mindenkitől elzárva élek a nagymama mellett - semmi több. Lassanként aztán valami nyughatatlanság fogott el: nem voltam képes egy helyben ülni, olvasni se tudtam, kézimunkázni se tudtam, néha nevetgéltem, és megbosszantottam nagymamát, máskor meg minden érthető ok nélkül sírva fakadtam. Végül lesoványodtam, és majdnem beteg lettem. Az operaidény véget ért, és lakónk most már sosem jött be hozzánk; ha találkoztunk - persze, mindig a lépcsőn -, olyan némán, olyan komolyan hajolt meg, mint aki szólni sem akar, s ő már régen kiért a tornácra, én meg még mindig a lépcső közepén álltam, pirosan, mint a cseresznye, mert mihelyt találkoztam vele, minden vérem a fejembe tódult.

- Most már mindjárt vége is az egész történetnek. Pontosan egy évvel ezelőtt, májusban, bejön hozzánk a lakó, és azt mondja nagymamának, hogy itt teljesen elintézte minden dolgát, s most egy évre vissza kell mennie Moszkvába. Mikor én ezt meghallottam, elsápadtam, és leroskadtam a székre, mint akiben már nincs élet. Nagymama nem vett észre semmit, ő pedig, kijelentve, hogy elutazik, meghajolt és távozott.

- Mitévő legyek? Töprengtem, tépelődtem, rettentően bánkódtam, és végül döntöttem. Holnap kell elutaznia, s én elhatároztam, hogy este, mikor nagymama lefekszik, cselekedni fogok. Úgy is lett. Egy kis batyuba összekötöttem minden ruhámat, fehérneműt, amennyi kellett, és kezemben a batyuval, se elevenen, se holtan - elindultam a padlásszoba felé, a lakónkhoz. Azt hiszem, egy álló órába telt, míg feljutottam a lépcsőn. Mikor benyitottam hozzá, és megpillantott engem, felkiáltott, azt hitte, kísértetet lát, aztán sietve egy pohár vizet adott, mert alig álltam a lábamon. A szívem úgy zakatolt, hogy a fejem is megfájdult bele, és minden összefolyt a szemem előtt. Mikor magamhoz tértem, első dolgom az volt, hogy kis batyumat az ágyra tettem, aztán magam is mellé kuporodtam; kezeimmel eltakartam arcomat, és keservesen sírni kezdtem, csak úgy patakzott szememből a könny. Ő, azt hiszem, egy pillanat alatt mindent megértett, sápadtan állt előttem, és olyan szomorúan nézett rám, hogy majd meghasadt a szívem.

- „Nézze, Nasztyenyka - kezdte -, hallgasson meg, én semmit sem tehetek; szegény ember vagyok, egyelőre nincs semmim, még rendes hajlékom sincs; hát hogy élnénk, ha feleségül venném magát?”

- Sokáig beszélgettünk, de én végül már egészen magamon kívül voltam, azt mondtam, hogy nem bírok tovább a nagymama mellett élni, hogy megszököm tőle, nem akarom, hogy odatűzve tartsanak, és ha ő úgy akarja, elmegyek vele Moszkvába, mert nem tudok élni nélküle. A szégyen, a szerelem, a büszkeség - mind egyszerre szólalt meg bennem, és valósággal görcsösen vergődve roskadtam az ágyra. Úgy féltem, hogy visszautasít!

- Ő néhány percig szótlanul ült, aztán fölkelt, hozzám lépett, és megfogta a kezemet.

- „Nézze, kedves, drága Nasztyenyka - kezdte, és az ő szemében is könnyek csillogtak -, hallgasson meg. Esküszöm, ha valaha módomban lesz megnősülni, csakis maga mellett keresném a boldogságomat; biztosítom, hogy csakis maga tudna boldoggá tenni. Hallgasson ide: én most elmegyek Moszkvába, és pontosan egy évig maradok ott. Remélem, el tudom rendezni az ügyeimet. Ha visszatérek, és maga addig ki nem ábrándul belőlem, esküszöm, hogy boldogok leszünk. Most azonban semmit sem tehetünk, még ígéretet tenni sincs jogom. De ismétlem, ha egy év múlva talán még nem, valamikor később okvetlenül teljesülni fog a kívánságunk; természetesen csak abban az esetben, ha közben valaki mást nem fog jobban megszeretni, mint engem, mert lekötni, valamiképpen szavát venni nem akarom, nem is merem.”

- Ezt mondta, és másnap elutazott. Abban állapodtunk meg, hogy nagymamának nem szólok egy szót sem a dologról. Ő így akarta. No és ezzel úgyszólván vége is az én történetemnek. Azóta éppen egy év telt el. Ő meg is érkezett, már három teljes napja itt van, és... és...

- És? - kiáltottam fel türelmetlenül, mert szerettem volna megtudni a végét.

- És mindmáig nem jelentkezett! - felelte Nasztyenyka, és úgy látszott, hogy minden erejét össze kell szednie. - Hírt sem adott magáról...

Elhallgatott, egy darabig szótlanul, lehorgasztott fejjel meredt maga elé, aztán hirtelen elfödte arcát kezeivel, és zokogni kezdett, de úgy, hogy hallatára összeszorult a szívem.

Ez a fejlemény teljesen váratlanul érintett.

- Nasztyenyka! - kezdtem félénk és gyöngéd hangon. - Nasztyenyka, az istenért, ne sírjon! Honnan tudja, hogy már itt van? Talán még meg sem érkezett...

- De itt van, itt van! - vágott szavamba Nasztyenka. - Tudom, hogy itt van. Még akkor, az elutazása előtti estén megállapodtunk valamiben: mikor már mindent elmondtunk egymásnak, amit magának most elbeszéltem, és megállapodtunk, lejöttünk ide sétálni, éppen ide, a partra. Tíz óra volt; ugyanezen a padon ültünk; már nem sírtam, olyan édes érzés volt hallgatni mindazt, amit ő mondott... Azt mondta, hogy mihelyt megérkezik, rögtön eljön hozzánk, és ha én is úgy akarom, mindent elmondunk a nagymamának. Most megérkezett, tudom - és nem jött el, nem mutatkozott...

És újra omlani kezdtek szeméből a könnyek.

- Istenem! - kiáltottam végképp kétségbeesve, és felugrottam a padról. - Hát semmi mód nincs, hogy segítsek magán? Mondja, nem lehetne az, hogy... én elmennék hozzá?

- Hát lehet ilyet tenni? - mondta, hirtelen felkapva a fejét.

- Persze, nem, nem lehet! - kiáltottam észbe kapva. - Hanem mondok mást: írjon neki.

- Nem, azt nem lehet, nem szabad! - felelte határozottan, de lehajtotta a fejét, és már nem nézett rám.

- Hogyhogy nem szabad? Miért nem szabad? - folytattam, belekapaszkodva ötletembe. - De tudja, Nasztyenka, milyen levelet kell írnia? Levél és levél között különbség van... Úgy ám, Nasztyenka! Bízzék meg bennem, bízzék bennem! Nem adok én magának rossz tanácsot. Higgye el, rendbe lehet hozni mindent. Az első lépést maga tette meg - hát akkor most miért...

- Nem lehet, nem szabad! Akkor olyan látszata lenne a dolognak, mintha rá akarnék akaszkodni...

- Ó, kedves jó Nasztyenka! - vágtam szavába, és nem lepleztem mosolyomat. - Dehogyis, dehogyis; magának utóvégre igaza van, hiszen ő tett ígéretet. És mindabból, amit nekem elmondott róla, látom, hogy tapintatos, jó érzésű ember, hogy szépen viselkedett - folytattam, érveim és meggyőződésem logikájától egyre lelkesebben. - Hogyan viselkedett ő? Önmagát lekötötte ígéretével. Azt mondta, senki mást nem vesz feleségül, csakis magácskát, ha egyáltalán megnősül; magácskának azonban teljes szabadságot adott, hogy bármikor, akár mindjárt szakíthasson vele... Így tehát ismét maga teheti meg az első lépést, joga van hozzá, és még az az előnye is megvan, hogy például, ha fel akarná oldani őt adott szava alól...

- Mondja, maga hogy írná meg azt a levelet?

- Micsodát?

- Hát azt a levelet.

- Azt? Így kezdeném: „Mélyen tisztelt Uram!”...

- Okvetlenül kell az a - mélyen tisztelt uram?

- Okvetlenül! Különben nem, miért is kellene? Azt hiszem...

- No, mondja már! Tovább!

- „Mélyen tisztelt Uram! Bocsássa meg, hogy én...” Különben nem, nincs szükség semmiféle mentegetőzésre! Itt maga a tény mindent igazol; írja egyszerűen:

„Én írok Önnek. Bocsássa meg türelmetlenségemet; de egész éven át boldoggá tett a reménység; hiba-e tőlem, hogy most nem bírom elviselni a kétség napjait? Most, hogy Ön megérkezett, talán már megváltoztatta szándékait. Ha így van, akkor e levélben közlöm Önnel, hogy nem zúgolódom, és nem vádolom Önt. Nem vádolom Önt azért, hogy nincs hatalmam a szíve fölött; a sorsom hozta így.

Ön nemes érzésű ember. Nem fog mosolyogni és bosszankodni türelmetlen soraimon. Ne feledje, hogy e sorokat egy szegény leány írja, aki egyedül van, senkije sincs, aki vezetné, aki tanácsot adna neki, és hogy sosem tudott uralkodni a szívén. De bocsásson meg, hogy lelkembe, ha csak egy pillanatra is, belopakodott a kétség. Hiszen Ön még gondolatban is képtelen megbántani azt, aki Önt úgy szerette és szereti.”

- Igen, igen! Ez pontosan olyan, amilyennek én kívántam! - kiáltotta Nasztyenka, és szemében öröm ragyogott fel. - Ó, maga eloszlatta kétségeimet, magát isten küldte hozzám! Köszönöm, köszönöm!

- Mit köszön? Hogy isten magához küldött? - kérdeztem, elragadtatással nézve örömtől sugárzó arcocskájára.

- Igen, azt is!

- Ó, Nasztyenka, Nasztyenka! Hiszen némelyek iránt már azért is hálásak vagyunk, hogy velünk egy városban laknak. Én magának hálás vagyok, hogy találkoztunk, hogy egész életemben gondolhatok magára.

- No, elég, elég! Most pedig hallgasson ide: mi annak idején abban állapodtunk meg vele, hogy mihelyt megérkezik, rögtön tudatja oly módon, hogy levelet hagy számomra egy bizonyos helyen, ismerőseimnél, akik derék, egyszerű emberek, és nem is fogják tudni, miről van szó; vagy ha levelet nem írhatna - hiszen levélben az ember nem mindig mondhat el mindent -, akkor aznap, mikor megérkezik, pontosan tíz órakor eljön ide, ahol, megbeszélésünk szerint, találkoznunk kell. Azt, hogy megérkezett, már tudom; de annak már harmadik napja, és - se levél, sem ő maga. Reggel semmiképpen sem tudok elszabadulni a nagymamától, így hát magát kérem meg, adja át holnap levelemet azoknak a derék embereknek, akikről beszéltem, ők majd továbbítják; és ha lesz válasz, hozza ide este tíz órakor.

- No de a levél, a levél! Hiszen azt a levelet előbb meg kell írni. És akkor legjobb esetben holnapután jut el hozzá...

- A levelet... - felelt Nasztyenka, kissé elmosolyodva - a levél... hát az...

Nem fejezte be. Elfordította tőlem arcocskáját, elpirult, mint a rózsa, és - egyszerre csak kezemben éreztem a levelet, amelyet nyilvánvalóan már régen megírt, összehajtogatott és lepecsételt. Valami ismerős, kedves, derűs zene hangjai jutottak eszembe:

- R o - R o s i - n a - n a - kezdtem én.

- Rosi-i-na! - énekeltük mindketten. Majd megöleltem elragadtatásomban, ő pedig ismét mélyen elpirult, mélyebben már nem is lehetett volna, és mosolygott könnyein keresztül, amelyek, mint apró drágagyöngyök, ragyogtak fekete pilláin.

- No, elég, elég! Most isten vele! - mondta gyorsan. - Tessék a levél, és itt a cím is, ahova vinnie kell. Isten vele! A viszontlátásra holnap!

Erősen megszorította mindkét kezemet, biccentett, azzal tovasuhant, mint a nyíl, és eltűnt az ő kis mellékutcájában. Egy helyben állva sokáig néztem utána, míg csak el nem nyelte a sötétség.

HARMADIK ÉJSZAKA

Ma szomorú, esős nap volt, sivár és fénysugár nélküli, mind majdani öregségem. Olyan különös gondolatok nyomasztanak, olyan sötét érzéseim vannak, olyan tisztázatlan, zavaros kérdések kavarognak a fejemben - és valahogy sem erőm, sem kedvem megoldani e kérdéseket. Nem is lehet mindezt megoldani!

Ma nem találkozunk. Tegnap, amikor elbúcsúztunk, már kezdett beborulni az ég, és köd terjengett. Én azt mondtam, hogy holnap csúnya idő lesz; ő nem felelt, nem akart maga ellen beszélni; az ő szemében ez a nap világos, verőfényes volt, egyetlen felhőcske sem veszélyeztette boldogságát.

- Ha esik, nem találkozunk - mondta. - Akkor nem jövök el.

Azt hittem, észre se vette a mai esőt - de nem jött el.

Tegnap találkoztunk harmadszor, tegnap volt a harmadik fehér éjszakánk...

Hanem milyen jóságossá teszi az embert az öröm és boldogság! Hogy túlárad benne a szeretet! Szeretné szíve minden érzését mások szívébe árasztani, szeretné, ha mindenki vidám volna, mindenki mosolyogna. És milyen ragályos ez az öröm! Nasztyenka szívéből tegnap

annyi gyöngédség, annyi jóság áradt felém... milyen kedves volt hozzám, hogy kényeztetett, hogy vigasztalta, hogy bátorította a lelkemet! Ó, milyen kacérrá tette a boldogság! Én meg... én mindent készpénznek vettem; azt hittem, hogy...

De istenem, hogy is gondolhattam ezt? Hogy is lehettem olyan vak, mikor tudtam, hogy már minden a másé, semmi sem az enyém; amikor már nyilvánvaló volt, hogy irántam tanúsított gyöngédsége, érdeklődése, szeretete... igen, szeretete - semmi egyéb nem volt, mint a másikkal való mielőbbi viszontlátás reménységének öröme és az a kívánság, hogy engem is részeltessen boldogságában? Mikor pedig az a másik nem jött, amikor hiába vártuk, levertség vett erőt rajta, csüggedni, félni kezdett. Mozdulatai, szavai már nem voltak olyan könnyedek, játékosak és vidámak. És - különös dolog - kétszeres figyelmet tanúsított irántam, mintha ösztönszerűen engem akarna részeltetni abban, amit önmagának kívánt, abban, aminek elmaradásától úgy félt. Az én Nasztyenykám úgy elcsüggedt, úgy megrémült: azt hiszem, végre megértette, hogy milyen nehéz a szívem, s hogy szeretem, és szánakozott szerencsétlen szerelmemen. Amikor magunk boldogtalanok vagyunk, fokozottabban érezzük mások boldogtalanságát; az érzés nem oszlik meg, sőt erősebbé válik...

Mikor a találkozóra indultam, tele volt a szívem, és alig vártam, hogy viszontlássam. Nem sejtettem előre, mit fogok tapasztalni, nem sejthettem, hogy mindez másként fog végződni. Nasztyenyka sugárzott az örömtől, várta a választ. A válasz bizonyára maga a másik lesz személyesen, bizonyára sietve, futva jön az ő hívására. Nasztyenyka egy teljes órával korábban érkezett, mint én. Eleinte mindenen kacagott, minden szavamon nevetett. Beszélni kezdtem, de elhallgattam.

- Tudja, miért örülök ennyire? - kérdezte. - Tudja, miért olyan öröm nekem, hogy nézhetem magát? Tudja, miért szeretem ma annyira?

- Miért? - kérdeztem, és szívem megremegett.

- Azért szeretem magát, mert nem lett belém szerelmes. Más az ön helyében zaklatott és ostromolt volna, sóhajtozott volna, belebetegedett volna a fájdalomba, de maga nem, maga olyan kedves!

Úgy megszorította a kezemet, hogy majdnem felkiáltottam. Elmosolyodott.

- Istenem, micsoda barát maga! - szólalt meg egy perc múlva nagyon komolyan. - Hiszen magát isten küldte nekem. Mi volna most velem, ha maga nincs mellettem? Micsoda önzetlen lélek! Milyen nemesen szeret engem! Ha majd férjhez megyek, nagyon jó barátságban leszünk, még meghittebb barátságban, mintha testvérek volnánk. Majdnem úgy fogom magát szeretni, mint őt...

Ebben a pillanatban valahogy borzasztóan elszomorodtam, mégis szinte nevetés tört elő lelkemből.

- Maga most egészen kikelt magából - mondtam. - Megrémült, attól fél, hogy ő nem jön el.

- Jaj, istenem - felelte -, ha nem volnék ilyen boldog, talán sírva fakadnék a maga hitetlensége, a maga jóslatai miatt. Egyébként mindezt maga juttatta eszembe, és hosszas töprengésre adott okot; de erről majd később gondolkozom, most beismerem, hogy igaza van. Csakugyan, valósággal kikeltem magamból, csupa várakozás vagyok, és valahogy mindent túlságosan könnyűnek érzek. De erről elég, hagyjuk az érzéseket!

E pillanatban lépések hallatszottak, a homályban egy járókelő bukkant föl, aki egyenesen felénk tartott. Mindketten összerezzentünk; Nasztyenyka csaknem felsikoltott. Elengedtem a karját, és olyan mozdulatot tettem, mintha távozni akarnék. De tévedtünk: nem ő volt.

- Mitől fél? Miért engedte el a karomat? - mondta, és újra kezét nyújtotta. - Mi szükség erre? Együtt fogunk találkozni vele. Azt akarom: lássa, hogy szeretjük egymást.

- Hogy szeretjük egymást! - kiáltottam.

„Ó, Nasztyenyka, Nasztyenyka! - gondoltam magamban. - Milyen sokat mondtál ezekkel a szavakkal! Az efféle szeretettől némely órában megdermed a szív, mázsás teher nehezedik a lélekre. A te kezed hideg, az enyém forró, mint a tűz. Milyen vak vagy, Nasztyenyka! Ó, milyen elviselhetetlen a boldog ember némelykor! De én nem tudok haragudni rád!”

Végül csordultig telt a szívem.

- Hallgasson ide, Nasztyenyka! - kiáltottam. - Van sejtelme róla, hogyan éltem én át a mai napot?

- No, hogyan, hogyan? Rögtön mesélje el! Miért hallgatott mindeddig?

- Hát először is, Nasztyenyka, teljesítettem összes megbízásait, voltam a maga derék ismerőseinél, átadtam a levelet, aztán... aztán hazamentem, és lefeküdtem aludni.

- Ennyi az egész? - szólt közbe nevetve.

- Igen, úgyszólván csak ennyi - feleltem, és igyekeztem megerősíteni szívemet, mert szememben már kezdtek gyűlni az ostoba könnyek. - Találkozásunk előtt egy órával ébredtem fel, de mintha nem is aludtam volna. Nem tudom, mi volt velem. Miközben jöttem, hogy mindezt elmondjam magának, mintha számomra megállt volna az idő, mintha egy érzésnek mostantól fogva örökre meg kellene maradnia bennem, mintha egy pillanatnak egész örökkévalóságig kellene tartania... mintha számomra az egész élet megállt volna. Amikor felébredtem, úgy tűnt nekem, mintha valami régen ismerős, már hallott, de elfelejtett, édes zenemotívum jutott volna eszembe, úgy tűnt, mintha egész életemen át kikívánkozott volna lelkemből, és csak most...

- Jaj istenem, istenem - vágott szavamba Nasztyenyka -, mit akar mindezzel mondani? Egy szót sem értek az egészből.

- Ó, Nasztyenyka! Szerettem volna valahogyan megvilágítani maga előtt ezt a különös lelkiállapotomat - kezdtem panaszos hangon, amelyben még reménység, bár nagyon halvány reménység bujkált.

- Elég, hagyja abba, elég! - mondta Nasztyenyka; egy pillanat alatt mindent kitalált az agyafúrt kis teremtés.

Egyszerre valahogy szokatlanul beszédes és jókedvű lett, tréfálkozott. Karonfogott, nevetgélt, azt akarta, hogy én is nevessek, és zavart hebegésemre, minden szavamra olyan hosszan, olyan csengőn nevetett... Én már-már megharagudtam, ő pedig hirtelen kacérkodni kezdett.

- Hanem - kezdte - tudja, mégis bosszantó egy kicsit, hogy maga nem szeretett belém. Mit gondoljak mindezek után magáról? De azért, ó, megingathatatlan férfiú, mégis meg kell hogy dicsérjen engem, amiért ilyen egyszerű vagyok. Én magának mindent elmondok, minden ostobaságot, ami az eszembe jut.

- Hallgassa csak! Azt hiszem, a tizenegyet üti - mondtam én, mikor a város egyik távoli tornyában megszólalt a harang. Nasztyenyka azonnal megállt, abbahagyta a nevetést, és számlálta az egyenletes kondulásokat.

- Igen... tizenegy - mondta végre félénk, bizonytalan hangon.

Nyomban megbántam, hogy ráijesztettem, hogy felhívtam figyelmét az óraütésekre, és átkoztam magamat gonoszságomért. Elszomorodtam, megsajnáltam szegény leányt, és nem tudtam, hogyan tegyem jóvá bűnömet. Vigasztalni kezdtem, kerestem a férfi távolmaradásának okait,

érveket, bizonyítékokat sorakoztattam fel magyarázatul. E pillanatban senkit se lett volna könnyebb rászedni, hiszen az ilyen pillanatokban mindenki szívesen fogadja a vigasztalást, bármilyen csekély vigasztalást, és boldog, ha a mentségnek csak árnyékát is föllelheti benne.

- Igazán nevetséges - mondtam, egyre jobban nekibuzdulva és gyönyörködve bizonyítékaim rendkívüli világosságában -, hiszen nem is jöhetett; a maga lelkesedése, Nasztyenyka, engem is megtévesztett, és magával ragadott, úgyhogy még az idővel sem számoltam... Gondolkozzék csak egy kicsit: a levelet aligha kapta meg; tegyük fel, hogy nem jöhet; tegyük fel, hogy válaszolni fog, a levél akkor sem érkezhetik meg előbb, mint holnap. Én pedig holnap mindjárt hajnalhasadáskor nekiindulok felkutatni őt, és mihelyt tudok valamit, értesítem magát. Gondolja meg, hogy utóvégre ezer lehetőség áll fenn: talán nem is volt otthon, mikor a levél megérkezett, talán mindeddig el sem olvasta. Hiszen minden megtörténhetik.

- Persze, persze! - felelte Nasztyenyka. - Erre nem is gondoltam. Természetesen minden megtörténhetik - folytatta a legengedékenyebb hangon, szavaiból azonban, az összhangot sajnálatosan megzavarva, valamilyen más, leplezett gondolat is érezhető volt. - Akkor hát holnap ez lesz a teendője - mondta -, amilyen korán csak lehet, elmegy oda, és ha valami választ kap, rögtön tudatja velem. A címemre emlékszik, ugye? - és ismételgetni kezdte lakáscímét.

Aztán egyszerre olyan szelíd, olyan gyöngéd lett hozzám... Úgy látszott, mintha figyelmesen hallgatta volna, amit mondtam neki; de mikor valami kérdést intéztem hozzá, csak hallgatott, zavarba jött, és fejecskéjét elfordította tőlem. A szemébe néztem - s hát csakugyan: sírt.

- Hát szabad ezt, szabad ezt? Ejnye, milyen gyerek maga! Milyen csacsiság ez! No, hagyja már abba!

Mosolyogni próbált, igyekezett megnyugodni, de álla remegett, és keble még mindig hullámzott.

- Magáról gondolkozom - szólalt meg egy pillanatnyi hallgatás után. - Maga olyan jó, hogy kőszívű volnék, ha ezt nem érezném... Tudja, mi jutott most eszembe? Összehasonlítottam magukat. Miért is nem maga - ő? Miért nem olyan ő, mint maga? Ő rosszabb, ha jobban szeretem is, mint magát.

Nem feleltem. Pedig úgy látszott, várta, hogy mondjak valamit.

- Persze, lehet, hogy én még nem egészen értem, nem egészen ismerem őt. Tudja, én valahogy mindig féltem tőle; mindig olyan komoly volt, mondhatnám büszke. Természetesen tudom, hogy ez csak látszat, hogy a szívében több gyöngédség van, mint az enyémben... Emlékszem, milyen tekintettel nézett rám, amikor - emlékszik, ugye - benyitottam hozzá a batyummal, de mégis, valahogy túlságosan tisztelem őt; azt jelenti ez, hogy nem vagyunk egyenlők?

- Nem, Nasztyenyka, nem - feleltem -, ez azt jelenti, hogy mindenkinél a világon jobban szereti őt, önmagánál is sokkal jobban szereti.

- Igen, tegyük fel, hogy így van - felelte a naiv Nasztyenyka -, és tudja, mi jutott most eszembe? De most nem róla fogok beszélni, hanem csak úgy általánosságban: mindez már régen jár az eszemben. Mondja, mért is nem vagyunk egymással valamennyien úgy, mintha testvérek volnánk? Miért van az, hogy még a legjobb ember is mindig mintha valamit titkolna és elhallgatna a másik elől? Miért nem mondjuk ki mindjárt, nyíltan, ami a szívünket nyomja, mikor tudjuk, hogy nem a levegőbe beszélünk? Miért van az, hogy mindenki úgy néz a világba, mintha mogorvább volna, mint amilyen, mintha mindenki félne, hogy vétkezik saját érzései ellen, ha mindjárt kifejezést ad nekik?

- Tökéletesen igaz, amit mond, Nasztyenyka - vágtam a szavába -, de ennek sok oka van - jelentettem ki, és e pillanatban sokkal jobban elfojtottam érzéseimet, mint valaha.

- Nem, nem! - felelte mély meggyőződéssel. - Maga például nem olyan, mint mások. Igazán nem is tudom, hogyan mondjam el magának, amit érzek; de azt hiszem, hogy maga, például... most is... hogy... valami áldozatot hoz értem - tette hozzá, futó pillantást vetve rám. - Bocsásson meg, hogy így beszélek, de én csak egyszerű, tapasztalatlan leány vagyok, kevéssé ismerem a világot, és igazán, olykor nem tudok beszélni - mondta valami titkolt érzéstől remegő hangon, de azért igyekezve mosolyogni. - Csak azt akartam mondani, hogy én hálás vagyok magának, hogy én is érzem mindezt... Ó, adjon az isten ezért boldogságot magának! Az pedig, amit a maga álmodozójáról elmondott, egyáltalában nem igaz, akarom mondani, egyáltalán nem vonatkozik magára. Ki fog gyógyulni, hisz igazán egészen más ember, mint amilyennek leírta magát. Ha valamikor beleszeret valakibe, adja isten, hogy boldog legyen vele. Választottjának semmit sem kívánok, mert ő boldog lesz magával. Ezt biztosan tudom, hisz én is nő vagyok, hinnie kell nekem, ha így beszélek...

Elhallgatott, és erősen megszorította a kezemet. Én sem szóltam egy szót sem, olyan felindult voltam. Eltelt néhány perc.

- Hát ma nyilvánvalóan nem jön el - mondta végre Nasztyenyka, fejét felemelve. - Már késő van.

- Majd eljön holnap - jelentettem ki a legmeggyőzőbb, leghatározottabb hangon.

- Igen - felelte Nasztyenyka felvidulva -, most már magam is belátom, hogy csak holnap jöhet. Hát akkor a viszontlátásra! Holnap! Ha esni fog, lehet, hogy nem is jövök. De holnapután eljövök, minden körülmények között eljövök; okvetlenül legyen itt, látni akarom, mindent el fogok mondani magának.

Aztán búcsúzóul kezet nyújtott, és derűsen nézett rám:

- Hiszen mi most már örökre együtt maradunk, ugye?

„Ó, Nasztyenyka, Nasztyenyka, ha tudnád, hogy most milyen egyedül maradtam!”

Mikor az óra kilencet ütött, nem bírtam tovább a szobában maradni, felöltöztem, és bár borús volt az ég, elmentem hazulról. Egy darabig üldögéltem a mi padunkon. Elmentem a mellékutcáig, amelyben Nasztyenka lakott, de elszégyelltem magamat, és két lépéssel a házuk előtt visszafordultam, anélkül, hogy felpillantottam volna ablakukra. Mikor hazaértem, olyan mélységes bánat nehezedett rám, amilyet még sosem éreztem. Micsoda nyirkos, csúf idő! Ha nem szemerkélt volna az eső, egész éjszaka ott sétáltam volna...

De holnap, holnap! Holnap mindent elmond nekem.

Levél azonban nem érkezett ma. Egyébként ennek így is kellett történnie, ők már együtt vannak...

NEGYEDIK ÉJSZAKA

Istenem, hogy végződött mindez! Mivel végződött!

Kilenc órakor érkeztem, Nasztyenyka már ott volt; már messziről észrevettem; állt a parton, a korlátra könyökölve, mint akkor, az első estén, és nem hallotta, mikor hozzá léptem.

- Nasztyenyka! - szólítottam meg hangosan, minden erőmmel igyekezve uralkodni felindulásomon.

Tüstént felémfordult.

- No? - mondta. - No? Gyorsabban!

Értetlenül néztem rá.

- Hát hol a levél? Hozott levelet? - ismételte, a korlátba kapaszkodva.

- Nem, levelet nem hoztam - feleltem végre. - Hát ő még nem volt itt?

Borzasztóan elsápadt, és sokáig, mozdulatlanul nézett rám. Utolsó reménységét is szétromboltam.

- Hát isten neki! - mondta végre elcsukló hangon. - Mit tehetek, ha így elhagy engem?

Lesütötte szemét, aztán rám akart nézni, de nem tudott. Néhány percig uralkodott izgalmán, aztán hirtelen elfordult, a mellvéd oszlopára könyökölt, és elkezdett zokogni.

- Ne sírjon, ne sírjon - kérleltem, de amikor ránéztem, nem volt erőm folytatni, és különben is mit mondhattam volna neki?

- Ne vigasztaljon - mondta sírva -, ne beszéljen róla, ne mondja, hogy el fog jönni, hogy nem hagyott el engem kegyetlenül, embertelenül... De miért, miért? Talán volt valami a levelemben, abban a szerencsétlen levélben?

Hangját elfojtotta a zokogás; én csak néztem, s a szívem majd meghasadt.

- Ó, milyen embertelenül kegyetlen! - kezdte újra. - És még csak egy sort sem írt, egyetlen sorocskát sem! Ha legalább válaszolt volna, hogy nem kellek neki, hogy visszautasít, de nem, teljes három nap alatt egyetlen sort sem írt! Milyen könnyen megsebez, megbánt egy szegény, védtelen leányt, akinek csak az a bűne, hogy szereti őt! Mennyit szenvedtem én ez alatt a három nap alatt! Istenem, istenem! Ha eszembe jut, hogy első ízben én mentem el hozzá, hogy megalázkodtam, hogy sírtam, hogy könyörögtem ki egy csöppnyi szerelmet... És ezek után! Tudja - fordult hozzám, és fekete szeme felvillant -, ez nem járja! Ez így lehetetlen! Ez természetellenes! Valamelyikünk tévedett, vagy maga, vagy én: talán nem is kapta meg a levelet? Talán még nem tud semmit? Miképp lehetséges - ítélje meg maga, mondja meg, az istenért, magyarázza meg, én ezt sehogyan sem értem -, miképp lehetséges ilyen barbár módra, ilyen durván viselkedni, ahogyan ő viselkedett velem szemben? Egyetlen szóval sem válaszolni! Hisz még a legutolsó ember iránt is több részvétet szoktak tanúsítani. Talán hallott valamit rólam, talán mondtak rám valamit neki? - jajdult fel, hozzám intézve kérdéseit. - Mondja, mit gondol, mit?

- Hallgasson ide, Nasztyenyka. Holnap a maga megbízásából elmegyek hozzá.

- És?

- Mindent megkérdezek tőle, mindent elmondok neki.

- És? És?

- Írjon egy újabb levelet. Ne mondja, hogy nem, Nasztyenyka, ne mondja, hogy nem! Kényszeríteni fogom őt, hogy tisztelje a maga eljárását, mindent meg fog tudni, és ha...

- Nem, barátom, nem! - vágott szavamba Nasztyenyka. - Elég! Én többé egyetlen sort, egyetlen szót sem írok neki - elég! Nem ismerem, már nem szeretem, és... el... fo... gom fe... lej... te... ni...

Nem fejezte be.

- Nyugodjék meg, no, nyugodjék meg! Üljön ide, Nasztyenyka - mondtam, és leültettem a padra.

- Hiszen nyugodt vagyok. Semmi baj! Ezek a könnyek meg majd felszáradnak! Mit gondol, talán öngyilkos leszek, talán a vízbe ölöm magamat?

Szívem túláradt; beszélni akartam, de nem tudtam.

- Mondja - folytatta, megfogva kezemet -, mondja, ugye, maga nem viselkedett volna így? Nem hagyta volna el azt a lányt, aki magát felkereste szobájában, maga nem vádolta volna szemérmetlenséggel, nem űzött volna gúnyt szegény, gyönge szívéből? Ugye, maga mellett tartotta volna? Maga elgondolta volna, hogy az a lány egyedül állt, nem tudott vigyázni magára, nem tudta elkerülni, hogy szerelemre lobbanjon maga iránt, hogy ő nem hibás, hogy ő utóvégre nem bűnös... hogy ő semmi rosszat nem követett el... ó, istenem, istenem!

- Nasztyenyka! - kiáltottam végül, mert már nem tudtam uralkodni felindulásomon. - Nasztyenyka! Maga engem agyonkínoz! Megmérgezi a szívemet, megöl engem, Nasztyenyka! Nem tudok hallgatni! Most már beszélnem kell, kifejezést kell adnom annak, amit itt ég a szívemben...

Felálltam a padról. Nasztyenyka megfogta a kezemet, és csodálkozva nézett rám.

- Mi lelte? - kérdezte.

- Hallgasson ide! - mondtam határozott hangon. - Hallgasson meg, Nasztyenyka! Amit most mondani fogok, az mind badarság, lehetetlenség, ostobaság! Tudom, hogy sosem valósulhat meg, de nem tudok hallgatni. Annak az érzésnek nevében, amelytől most úgy szenved, kérem, előre kérem, bocsásson meg nekem!

- De hát mi az, miről van szó? - kérdezte; abbahagyta a sírást, figyelmesen nézett rám, és csodálkozó szemében valami különös kíváncsiság csillant fel. - Mi van magával?

- Képtelenség ugyan, de szeretem magát, Nasztyenyka! Erről van szó! Hát most már mindent tud! - mondtam legyintve. - Most megítélheti, szabad-e úgy beszélnie velem, ahogyan az előbb beszélt, és meghallgathatja-e azt, amit én fogok magának mondani...

- Hogy érti ezt? - vágott szavamba Nasztyenyka. - Mit akar ezzel mondani? Hisz én régen tudtam, hogy szeret, de mindig azt gondoltam, hogy csak úgy, valahogy egész egyszerűen szeret... Jaj, istenem, istenem!

- Eleinte csakugyan egyszerű volt a dolog, Nasztyenyka, de most, most... ugyanúgy vagyok én most, mint maga volt, amikor felment hozzá a batyujával. Sőt, rosszabbul, Nasztyenyka, mert ő akkor nem szeretett senkit, maga azonban mást szeret.

- Ejnye, mit beszél! Most már aztán egyáltalában nem értem magát. Nézze... hát mire való ez... azaz hogy nem mire való, hanem... miért beszél így... miért ilyen hirtelen?... Jaj, istenem, ostobaságokat mondok! De maga...

Teljesen belezavarodott a dologba. Arca lángolt; szemét lesütötte.

- Mitévő legyek, Nasztyenyka, mitévő legyek? Hibás vagyok, visszaéltem a... De nem, nem, mégsem vagyok hibás, Nasztyenyka, ezt biztosan tudom, érzem, mert a szívem azt mondja nekem, hogy igazam van, hisz én nem volnék képes megsérteni, megbántani magát! Barátja voltam; most is az vagyok, semmiben nem vétettem maga ellen. Látja, Nasztyenyka, most könnyezem. De csak hadd hulljanak ezek a könnyek, nem zavarnak senkit. Majd felszáradnak, Nasztyenyka...

- Üljön hát le, üljön le - mondta, helyet mutatva maga mellett a padon. - Jaj, istenem!

- Nem, Nasztyenyka, nem ülök le; én nem maradhatok itt tovább, engem most már nem láthat többé; elmondok mindent, és elmegyek. Csak ennyit akarok mondani: sosem tudta volna meg, hogy szeretem. Titkomat megőriztem volna, s ebben a percben nem zaklatnám ilyen önző módon. Nem. De most már nem bírom ki: maga kezdett beszélni erről, maga a hibás, én nem. És nem űzhet el magától...

- Nem, nem hát! Nem is űzöm én el, nem! - felelte Nasztyenyka, és tőle telhetően igyekezett leplezni zavarát, szegényke.

- Nem űz el? De hiszen én magam akartam elmenni. El is megyek, csak előbb elmondok mindent: amikor maga itt beszélt, nem tudtam ülve maradni, mikor itt sírt, kínlódott, mert (nyíltan kimondom, Nasztyenyka), mert félredobták, mert szerelmét visszautasították - akkor éreztem meg, mennyire szeretem. Nasztyenyka, milyen kimondhatatlanul szeretem! És úgy elkeseredtem arra a gondolatra, hogy szerelmemmel nem tudok magán segíteni, majd meghasad a szívem, és... és nem tudtam hallgatni, beszélnem kellett, Nasztyenyka, beszélnem kellett!

- Igen, igen! Beszéljen; így beszéljen velem! - mondta megmagyarázhatatlan felindulással. - Talán különösnek tartja, hogy ezt kérem magától, de... beszéljen! Majd aztán megmondom, miért. Mindent elmondok magának!

- Sajnál engem, Nasztyenyka, egyszerűen sajnál, kedves, jó kis barátnőm! De ami elveszett, az elveszett! A kimondottakat nem lehet kimondatlanná tenni! Nincs igazam? Most hát mindent tud. Ez a kiindulópont. No, jó! Most mindez nagyszerű; de hallgasson csak meg. Amikor itt ült és sírt, azt gondoltam magamban (ó, engedje meg, hogy elmondjam, mit gondoltam!), azt gondoltam, hogy (ez persze nem lehetséges, Nasztyenyka), azt gondoltam, valahogy egész mellékesen, hogy maga már... szóval azt gondoltam, hogy már nem szereti őt. Ebben az esetben pedig - már tegnap és tegnapelőtt is ezen gondolkoztam -, ebben az esetben mindent elkövetnék, mindent, hogy megszeressen engem; hiszen maga hozta szóba, maga mondta, Nasztyenyka, hogy már majdnem belém szeretett. No és aztán? Hát ez úgyszólván minden, amit mondani akartam; még csak arról kívánok beszélni, mi lett volna, ha valóban belém szeret, csak arról, semmi egyébről. Hallgasson ide, kedves barátnőm - mert hiszen azért mégis barátnőm -, én persze egyszerű, szegény és jelentéktelen ember vagyok, de nem ez a lényeg (valahogy sosem a fődologról beszélek, ez azért van, mert zavarban vagyok, Nasztyenyka), de úgy szeretném magát, úgy szeretném, hogy - még ha most is és továbbra is szeretné őt, akit nem ismerek -, hogy semmit se venne észre, és szerelmem nem lenne terhes magának. Csak azt tudná, azt érezné minden percben, hogy maga mellett egy hálás, forró szív dobog, amely magáért... Ó, Nasztyenyka, mit tett maga velem!

- Ne sírjon, nem akarom, hogy sírjon - mondta Nasztyenyka, és gyorsan felkelt a padról. - Menjünk, keljen fel, jöjjön velem, no, ne sírjon hát, ne sírjon - hajtogatta, zsebkendőjével törölve le könnyeimet. - No, menjünk most, talán mondok magának valamit... Igen... bár ő elhagyott engem, elfelejtett engem, és bár én őt még mindig szeretem (nem akarom megtéveszteni magát)... feleljen, kérem: ha én, mondjuk, megszeretném magát, azaz hogy én csak... Ó, kedves barátom, kedves barátom! Hogy megbántottam én magát akkor, ha meggondolom... hogy megcsúfoltam a szerelmét, amikor megdicsértem azért, hogy nem szeretett belém! Ó, istenem, miképp lehetséges, hogy én ezt nem láttam előre, hogy én ezt nem sejtettem, milyen ostoba voltam, de... Hát szóval elhatároztam, hogy mindent elmondok...

- Tudja, mit, Nasztyenyka? Én elmegyek magától, az lesz a legjobb. Hiszen így csak gyötröm. Lám, most is furdalja a lelkiismerete, mert kinevetett engem, én pedig nem akarom, semmiképpen sem akarom, hogy bánatához még ez is... persze, hibás vagyok benne, de búcsúzom is, Nasztyenyka, isten áldja meg!

- Maradjon... hallgasson meg, tud maga várni?

- Várni? Mire?

- Én szeretem őt; de ez elmúlik, el kell múlnia, biztos vagyok benne, már múlófélben is van, érzem... Ki tudja, talán még ma végképp elmúlik, mert gyűlölöm őt, mert ő nevetett rajtam akkor, mikor maga itt velem együtt sírt, mert maga nem dobott volna félre engem, mint ő, mert maga szeret engem, ő pedig nem szeretett, és végül, mert én is szeretem magát... igen, szeretem! Úgy, ahogyan maga szeret engem; hiszen megmondtam én ezt már magának, már hallotta tőlem - azért szeretem, mert maga jobb, mint ő, nemesebb, mint ő, mert... mert ő...

Szegénykén annyira erőt vett az izgalom, hogy nem is tudott tovább beszélni, fejét vállamra hajtotta, majd a mellemre borult, és keservesen sírni kezdett. Vigasztaltam, biztatgattam, de nem tudta abbahagyni a sírást, szorongatta a kezemet, és fel-felzokogva rebegte:

- Várjon, várjon most már... mindjárt abbahagyom... Azt akarom mondani, ne higgye, hogy ezek a könnyek... ez csak a... gyöngeségtől van... várjon, míg elmúlik...

Végre abbahagyta a sírást, letörölte könnyeit, és elindultunk. Én beszélni akartam, de kért, hogy várjak még. Jó ideig egy szót sem szóltunk; végre összeszedte magát, és beszélni kezdett.

- Hát szóval - kezdte gyönge, remegő hangon, amelynek azonban egy hirtelen felcsendülő árnyalata egyenesen szívembe hatolt, édes fájdalmat okozva -, ne higgye, hogy én olyan állhatatlan és csélcsap vagyok, ne higgye, hogy én oly könnyen és hamar tudok feledni, hűtlenné válni... Egy teljes évig szerettem őt, és istenre esküszöm, hogy soha, soha, még gondolatban sem voltam hűtlen hozzá, ő ezt nem becsülte; kinevetett - hát menjen isten hírével. De megmérgezett, és megsebezte a szívemet. Én... én nem szeretem őt, mert én csak olyan embert tudok szeretni, aki nagylelkű, aki megért engem, aki nemes gondolkodású; mert én magam is ilyen vagyok, és ő nem méltó rám - hát csak menjen isten hírével! Jobb, hogy így viselkedett, hogy megismerhettem, mert különben később csalódtam volna benne és várakozásaimban, s csak később tudtam volna meg, miféle ember ő... Hát vége! De ki tudja, kedves jó barátom - folytatta, megszorítva kezemet -, ki tudja, talán ez az egész szerelem csak érzékeim, képzeletem csalódása volt, talán csak pajkoskodásból, jelentéktelen semmiségekből keletkezett, azért, mert a nagymama felügyelete alatt voltam? Talán mást kell szeretnem, mást, nem őt, nem ilyen embert, mást, aki megsajnálna, és... és... No, hagyjuk ezt, hagyjuk - kiáltotta Nasztyenyka, az izgalomtól elakadó lélegzettel -, csak azt akartam mondani magának... azt akartam mondani, hogy, noha szeretem őt (nem, csak szerettem), ha tehát ennek ellenére maga azt mondja... ha maga úgy érzi, hogy szerelme oly nagy, hogy végül talán ki tudja szorítani szívemből a régit... ha részvéttel van irántam, ha nem akar magamra hagyni, vigasztalan és reménytelen sorsomra hagyni, ha mindig úgy akar szeretni engem, mint most, akkor esküszöm, hogy a hálám... hogy szerelmem végül méltó lesz a maga szerelméhez. Elfogadja most a kezemet?

- Nasztyenyka! - kiáltottam zokogástól fuldokolva. - Nasztyenyka! Ó, Nasztyenyka!

- No, elég, elég! Most már igazán elég! - mondta, alig bírva uralkodni magán. - Most már mindent elmondtunk, ugye? Nohát. Maga is boldog, én is boldog vagyok; erről egy szót se többet! Várjon, legyen türelmes, kíméljen... Beszéljen valami másról, az istenért!

- Jó Nasztyenyka, jó! Elég erről, én most boldog vagyok, én... hát beszéljünk valami másról, Nasztyenyka, gyorsan, gyorsan, beszéljünk másról; igen! Én kész vagyok...

De nem tudtunk miről beszélni, nevettünk, sírtunk, mindenféle összefüggéstelen, értelmetlen szavakat hadartunk összevissza; hol a járdán haladtunk, hol hirtelen visszafordultunk, és átmentünk a túlsó oldalra, aztán megálltunk, majd megint kimentünk a partra; olyanok voltunk, mint a gyerekek.

- Én most egyedül lakom, Nasztyenyka - mondtam -, de holnap... Hanem tudja, Nasztyenyka, én persze szegény vagyok, a fizetésem csak ezerkétszáz rubel, de ez nem baj...

- Persze hogy nem, nagymamának is van nyugdíja, így hát nem lesz terhünkre. A nagymamát magunkhoz kell vennünk.

- Természetesen, magunkhoz kell vennünk... csak hát mi legyen Matrjonával?

- Az ám, nálunk meg ott van Fjokla!

- Matrjona jóravaló teremtés, csak egy hibája van: teljesen hiányzik belőle a képzelőerő, nincs semmiféle fantáziája; de sebaj!

- Mindegy az; meglesznek egymással ők ketten; csak költözzék át hozzánk holnap.

- Hogyan? Magukhoz? Jó, szívesen...

- Igen, kiveszi a szobánkat. Van nálunk fenn egy padlásszoba, az most üres. Egy öreg nemesasszony lakott benne, de elköltözött, és tudom, hogy nagymama fiatal embernek szeretné kiadni a szobát. Mondogatom is neki: ugyan miért fiatal embernek? Ő meg azt feleli: „Hát mert én már öreg vagyok, de csak azt ne gondold, Nasztyenyka, hogy a lakóhoz akarlak férjhez adni.” De én kitaláltam, hogy ez az ok...

- Jaj, Nasztyenyka!

És mindketten elnevettük magunkat.

- No, elég, elég. Hanem hol lakik maga? El is felejtettem.

- Az U...-hídnál, Barannyikov házában.

- Az olyan nagy ház, ugye?

- Igen, olyan nagy ház.

- Tudom már; szép ház; de azért csak hagyja ott azt a házat, és költözzék át hozzánk minél előbb.

- Holnap, Nasztyenyka, már holnap átköltözöm; a lakásért még tartozom valamivel, de nem baj... Nemsokára megkapom a fizetésemet...

- Én meg talán órákat fogok adni, tudja, kitanulok valamit, és órákat fogok adni.

- Nagyszerű... én meg rövidesen jutalmat kapok, Nasztyenyka.

- Hát akkor holnap már az én lakóm lesz...

- Igen, és majd elmegyünk meghallgatni a „Sevillai borbély”-t, nemsokára megint adni fogják.

- Igen, elmegyünk - mondta Nasztyenyka nevetve -, de különben ne a „Sevillai borbély”-t hallgassuk meg, hanem valami mást.

- Hát jó, valami mást; persze, az jobb is lesz, erre nem is gondoltam...

Miközben így beszélgettünk, mintha valami ködben bolyongtunk volna, valami bódulatban, mintha magunk se tudtuk volna, mi van velünk. Hol megálltunk, és sokáig egy helyben állva beszélgettünk, hol megint nekiindultunk, tudja isten, merre kószáltunk, hol nevettünk, hol könnyeztünk. Aztán Nasztyenyka egyszerre csak haza akart menni; én nem mertem tartóztatni, és el akartam kísérni egészen a házukig. El is indultunk hazafelé, s hát egy negyedóra múlva azon vesszük észre magunkat, hogy megint a parton vagyunk, a mi padunknál. Nasztyenyka felsóhajt, és szemében megint könny ragyog; én elrémülök, megdermedek, de ő máris megszorítja kezemet, és megint visz magával csevegve, kószálni, beszélgetni...

- De most már ideje hazamennem, azt hiszem, nagyon késő van - mondta végre Nasztyenyka. - Elég volt a gyerekes bolondozásból!

- Igen, Nasztyenyka, de én most nem tudok elaludni. Nem is megyek haza.

- Azt hiszem, én sem fogok aludni, csak kísérjen el...

- Természetesen.

- Hanem most aztán okvetlenül hazamegyünk.

- Okvetlenül, okvetlenül...

- Becsületszavára? Mert hiszen valamikor haza kell menni!

- Becsületszavamra - feleltem nevetve.

- Hát akkor menjünk!

- Menjünk!

- Menjünk!

- Nézze az eget, Nasztyenyka, nézze! Holnap csodaszép idő lesz; milyen kék az ég, milyen gyönyörű a hold! Nézze, az a sárga felhő most el fogja takarni, nézze, nézze! Nem, elment mellette. Hát nézze már!

De Nasztyenyka nem nézte a felhőt, csak állt némán, mintha gyökeret vert volna a lába, s a következő pillanatban félénken, szorosan hozzám simult; keze megremegett a kezemben; ránéztem... Még erősebben rám támaszkodott.

E pillanatban egy fiatalember haladt el mellettünk. Hirtelen megállt, figyelmesen nézett ránk, aztán megint tett néhány lépést. Megdobbant a szívem...

- Nasztyenyka - szóltam halkan -, ki ez, Nasztyenyka?

- Ő az! - felelte suttogva, és még szorosabban, még remegőbben simult hozzám. Alig bírtam a lábamon állni.

- Nasztyenyka! Nasztyenyka! Te vagy az? - hallatszott mögöttünk egy hang, és ugyanekkor a fiatalember néhány lépést tett felénk.

Úristen, micsoda sikoly! Hogy megremegett! Hogy szakította ki magát karjaim közül, és rohant elébe! Álltam, és úgy néztem rájuk, mint akit letaglóztak. De Nasztyenyka alighogy kezet nyújtott a másiknak, alighogy ölelő karjai közé vetette magát, hirtelen visszafordult, és szélsebesen mellettem termett, s mielőtt magamhoz térhettem volna, mindkét karjával átölelte a nyakamat, és erősen, forrón megcsókolt, aztán, anélkül, hogy egyetlen szót szólt volna hozzám, visszarohant a másikhoz, kézen fogta, és elvonszolta maga után.

Sokáig álltam ott, és néztem utánuk... Végül mindketten eltűntek a szemem elől.

REGGEL

Éjszakáim reggel értek véget. Kellemetlen idő volt. Esett az eső, s a cseppek búsan verődtek ablakomnak; a szobában sötét volt, kint bágyadt, gyér világosság terjengett. A fejem fájt, szédültem; tagjaimban láz bujkált.

- Bátyuska, leveled érkezett a városból, a postás hozta - mondta Matrjona fölém hajolva.

- Levél! Kitől? - kiáltottam, felugorva székemről.

- Azt én nem tudom, bátyuska, nézd meg, talán bele van írva, hogy kitől.

Feltörtem a pecsétet. Ő írta!

> *Ó, bocsásson meg, bocsásson meg nekem!* - írta Nasztyenyka. - *Térden állva könyörgök, bocsásson meg! Megcsaltam magát is, magamat is. Álom volt, csalóka látszat... Ma egész nap bánkódtam maga miatt, bocsásson meg, bocsásson meg!*
>
> *Ne vádoljon engem, mert érzéseim maga iránt nem változtak; azt mondtam, hogy szeretni fogom, és szeretem is, sőt ez az érzés még több, mint szeretet. Ó, istenem! Ha mindkettőjüket egyszerre szerethetném! Ha maga - ő volna!*

- Ó, ha ő - maga volna! - villant át agyamon. - Eszembe jutottak tulajdon szavaid, Nasztyenyka!

> *Isten látja, mi mindent megtennék az ön kedvéért! Tudom, hogy szenved, lesújtott. Megbántottam magát, de hisz tudja: ha szeretünk valakit, nem sokáig emlékszünk arra, hogy megbántott bennünket. Maga pedig szeret engem!*
>
> *Köszönöm! Igen! Köszönöm ezt a szerelmet. Mert emlékezetembe úgy vésődött be, mint egy édes álom, amelyre felébredés után is sokáig gondol az ember; mert őrökké emlékezni fogok arra a pillanatra, amikor oly testvériesen feltárta előttem a szívét, és oly nagylelkűen fogadta oltalmába az én agyongyötört szívemet, hogy vigyázzon rá, dédelgesse, kigyógyítsa... Ha megbocsát nekem, akkor a magára való emlékezés bennem fel fog magasztosulni a hála örökké tartó érzésévé, amely sohasem múlik el lelkemből... Őrizni fogom ezt az emléket, hű leszek hozzá, nem tagadom meg, nem tagadom meg a saját szívemet; nagyon állhatatos az én szívem. Tegnap oly gyorsan tért vissza ahhoz, akié mindig is volt.*
>
> *Találkozunk mi még, el fog jönni hozzánk, nem fog elhagyni bennünket, örökké barátom, testvérem lesz... És ha meglát engem, kezet fog nyújtani, ugye? Kezet fog nyújtani, mert megbocsátott, igen? Úgy szeret, mint azelőtt?*
>
> *Ó, szeressen engem, ne hagyjon el, mert én úgy szeretem magát most is, mert méltó vagyok a szeretetére, mert meg is akarom érdemelni... drága jó barátom! A jövő héten férjhez megyek hozzá. Szeret, sosem felejtett el... Ne haragudjék, hogy róla is írtam. De vele együtt akarok elmenni magához; meg fogja szeretni, ugye? Bocsásson meg, ne felejtse el és szeresse*
>
> *Nasztyenykáját*

Hosszú időbe telt, míg végigolvastam ezt a levelet; szememből kikívánkoztak a könnyek. A levél végül kiesett a kezemből, s eltakartam arcomat.

- Lelkecském! Lelkecském! - kezdte Matrjona.

- Mi az, anyó?

- Mind leszedtem ám a pókhálót a mennyezetről; most akár megházasodhatsz, vendégeket hívhatsz!

Ránéztem Matrjonára. Még elég fürge, fiatalos öregasszony volt, de nem tudom, miért, eltompult tekintetével, ráncos arcával egyszerre petyhüdtnek, roskatagnak láttam. Nem tudom, miért, hirtelen úgy rémlett nekem, hogy a szobám is megvénült, akár ez az öregasszony. A falak, a padlók megfakultak, minden megkopott, a pókhálók még dúsabban tenyésztek. Amikor kinéztem az ablakon, nem tudom, miért, úgy láttam, mintha a szemközt levő ház is megroggyant, megfakult volna, mintha oszlopairól hámlott és hullott volna a vakolat, párkányai megfeketedtek, meghasadoztak, élénksárga falai megfoltosodtak volna...

Vagy talán azért láttam így, mert a nap, amely kikandikált a ködgomoly mögül, megint elbújt egy esőfelhő mögé, s az én szememben ekkor megint minden elsötétült; vagy talán, mert egy pillanatra felvillant előttem rideg és szomorú jövőm, és láttam magamat tizenöt év múlva, ugyanilyennek, mint most, megöregedve, ugyanebben a szobában, ugyanilyen magányosan, ugyanezzel a Matrjonával, aki e tizenöt év alatt se lett semmivel sem okosabb?

De hogy én emlékezném a megbántásra, Nasztyenyka!

Hogy én fekete felhővel sötétíteném el a te derűs, zavartalan boldogságodat, hogy én keserű szemrehányásokkal búsítsalak, titkos lelkifurdalásokkal mérgezzem meg életedet, fájó szívdobogást okozzak neked a boldogság perceiben, hogy elhervasszak csak egyet is azokból a zsenge virágocskákból, amelyeket fekete fürtjeidbe fontál, mikor vele együtt az oltár elé léptél... Ó, soha, soha! Legyen verőfényes a te eged, sugárzó és zavartalan a mosolyod, és légy áldott az üdvösség és boldogság pillanatáért, amelyet egy másik, magányos, hálás szívnek adtál!

Istenem! Az üdvösség egy teljes perce! Hát nem elég ez egy egész életre?

ALPHONSE DAUDET

A JOYEUSE[23] CSALÁD

Párizs egyik új és úgyszólván még lakatlan bérházában az év minden napján s mindig pontosan reggel nyolc órakor kiáltozás, egymást szólongató hangok, kedves nevetés tiszta csengése veri fel a lépcsőház hideg csöndjét.

- Papa! ne feledkezz meg a kottámról!

- Papa! a hímzőfonalam...

- Papa! hozz haza zsemlét!

Majd lentről az apa hangja:

- Zaza, kérlek, szaladj le az aktatáskámmal!

- No lám, itt felejtette!...

Vidám sürgés-forgás tölti be a házat, álmos arcocskák bukkannak fel, borzas, futtában igazgatott fürtök repkednek, aztán a korláton áthajolva majd fél tucat leányka búcsúzik hangosan egy korosodó, jól vasalt, helyes kis úriembertől, míg vézna figurája el nem tűnik a lépcsőfordulóban. Joyeuse úr a hivatalába indult... No, a kiröppent galambsereg gyorsan visszaszáll a negyedik emeletre, s amint az ajtó becsukódik mögöttük, az egyik nyitott ablak előtt bújnak össze mindahányan, hogy legalább még egy pillanatra meglássák apjukat. A kisöreg visszafordul, messziről csókot hintenek egymásnak, az ablak becsukódik, ismét csönd borul a sivár, új házra, csak a cégtáblák járnak bolondos táncot az épülő utcán fütyülő szélben, mintha a sok jövés-menéstől azok is nekividámodtak volna. Egy perccel később Maranne úr, a fényképész jön le az ötödik emeletről, hogy kiakassza hordozható kirakatát, melynek üvege mögött soha semmi változás, mindig ugyanazok a csoportképek: a helyes kis öregúr a lányai között; azután a fényképész is visszamegy az ötödik emeletre, s a reggeli kedves zenebonát követő hirtelen csöndben azt hihetné az ember, hogy a papa kisasszony lányaival együtt visszatért a fényképkeretek közé, s mosolyogva, mozdulatlanul ott is maradnak napestig.

A Szent Ferdinánd utcától a *Hermelingue és Fia* bankházig, ahol dolgozott, Joyeuse úrnak jó háromnegyed órás utat kell megtennie. Föltartott állal, mereven lépdel, mintha félne, hogy megtöri a lányai által kötött nyakkendő szép csokrát, félrecsúsztatja a kalapot, amit ugyancsak ők tettek a fejére; és ha a mindig aggályoskodó, mindig elővigyázatos legidősebbik távozása előtt fölhajtotta redingot-ja gallérját, nehogy megcsapja az utcasarki éles szél, lehetett akármilyen fülledt meleg, Joyeuse úr le nem hajtotta volna, míg irodájába nem ért.

A derék ember néhány éve özvegységre jutott, azóta csak gyermekeinek élt, csak rájuk volt gondja, mindennapjait úgy vették körül ezek a kedves, szőke fürtös fejek, mint a mennybemenetel Madonnáját a körötte repkedő angyalok. Minden álma, vágya hozzájuk fűződött, velük foglalkozott szüntelen.

Mint gyakran megesik az olyan családokban, melyek kezdetben jólétben éltek, Aline, a legidősebb lány Párizs egyik legjobb intézetében nevelkedett. Elise is ott tanult két éven át, de a két, jóval később született kisebbik lányka már csak a kerület egyik iskolájába járhatott, tanul-

---

[23] Joyeuse - jelentése: vidám

mányaikat még nem fejezték be, s velük csöppet sem volt könnyű. A kisebbik, ez az örökösen nevető, ifjúi egészségtől, életörömtől sugárzó leányka, akár a tavaszi zsendüléstől mámoros, dalos pacsirta, gondolataiban messze, nagyon messze röppent minden tanítói szigortól, rendszerességtől; Henriette meg a nővére nagyralátó álmokat dédelgetett, neki sem volt csöpp kedve sem a komoly munkához. Ez a tizenöt éves, nagy képzelőerővel megáldott ifjú lány előre kitervezte az életét, s kereken kijelentette, hogy csak arisztokratához megy nőül, hogy három gyermeke lesz majd, „egy fiú, hogy legyen a névnek örököse, meg két kislány, hogy egyformán lehessen őket öltöztetni..."

- No igen, majd egyformán öltözteted őket - mondogatta Mamácska. - De addig is, nézzük csak az igeragozást!

Aline volt a „Mamácska". Még apró leányka volt, mikor ezt a nevet kapta - így hangzott Joyeuse úr magyarázata. Mert olyan kis komolyka volt a fodros főkötőjével, meg hogy ő volt a legidősebb, s a többiek hallgattak rá... Valahogy a nagymamájához hasonlított. Aztán rajt maradt ez a név.

Mikor a derék Joyeuse erről mesélt, a hangján is érzett, szerinte mi sem természetesebb, mint hogy ezen a nagymamás néven szólítsanak egy szép fiatal teremtést. Joyeuse-éknél egyébként mindenki így fogta fel a dolgot, s a többi Joyeuse lány, az öreg szolgáló, meg mindenki „Mamácskának" szólította Aline-t. Ennek a drága névnek volt köszönhető, hogy mindnyájuk szeretetébe valami hízelgő tisztelet vegyült, s anélkül, hogy Aline valaha is ráunt volna, eszményi tekintélye szokatlan, édes felelősségérzettel párosult.

Aline aztán nem ért rá unatkozni! Mindig tele volt tennivalóval: ott volt az apja, akit biztatni, támogatni kellett, a gyerekek, akiket ő tanított, és az egész háztartás, az anya nélkül maradt család minden ügyes-bajos dolga. Gondjai a hajnallal ébredtek, s az estével pihentek el, ha ugyan az álom nem hozta vissza mindahányat - egyszóval ő is azok közé az örökké munkálkodó áldozatos lelkek közé tartozott, akiknek fáradozása sohasem látványos, s akik a nyomorúságos emberi önzés szempontjából oly kényelmes teremtések, hiszen már eleve fölmentik az embert a hála alól: áldozatosságuk oly könnyed, oly magától értetődő, hogy észrevenni is alig lehet. Sok olyan derék fiatal lány van, aki dolgozik, hogy eltarthassa szüleit, reggeltől estig leckék után futkos, s mozgalmas munkája közben tökéletesen megfeledkezik a háztartás ezernyi gondjáról. Aline másként fogta föl feladatát: méhecske volt ő, akinek minden gondja a kaptár, ahonnan villanásnyi időre sem száll ki, hogy a szabadban, virágok között zümmögjön. Ezernyi teendő kötötte le: ő volt a család szabónője, kalaposa, foltozónője, zongoratanárnője, tanítónője, de könyvelője is, mert a minden felelősségtől rettegő Joyeuse papa rábízta a pénzt, ossza be, ahogy tudja.

A tanítványai közül Elise-zel volt a legtöbb baj, háromszor is megbukott, mindig történelemből, s most, hogy újra készült a vizsgára, iszonyú félelem kínozta, nem bízott magában, mindenüvé magával cipelte azt a nyomorult történelemkönyvet, minden pillanatban kinyitotta, az omnibuszon, az utcán, de még ebéd közben is; minthogy azonban már nagylány volt - ráadásul igazán szép -, nem tudott oly gépiesen tanulni, mint a gyerekek, akiknek fejébe minden évszám, minden történelmi esemény egy egész életre bevéződik. Neki más gondja is volt, s amit megtanult, egy pillanat alatt kiröppent a fejéből, pedig oly szorgalmas volt, úgy igyekezett! Hosszú pilláit lehunyta, fürtjei a történelemkönyv lapjait simogatták, rózsás szája reszketett a megfeszített figyelemtől, amint egymás után tízszer is elismételte: „X. vagy Civakodó Lajos, uralkodott 1314-től 1316-ig, 1314-től 1316-ig... V. vagy Hosszú Fülöp, uralkodott 1316-tól 1322-ig... 1322-ig... Jaj, Mamácska, végem van!... Soha nem bírom megtanulni..." Akkor aztán Mamácska segített, megpróbálta a fejébe verni, betanultatni vele a középkor e fontos dátumait, melyek oly vadak, oly ijesztőek, akár a korabeli hadfiak sisakjai! És e sokféle

munka, mindenre kiterjedő és állandó gondoskodás közepett még arra is volt ideje, hogy csinos ruhákat varrjon, hogy munkakosarából, melyet állandóan magával hordott, akárcsak Elise a történelemkönyvét, elővegye a finom csipkét vagy készülő hímzését. Keze beszélgetés közben sem maradt soha tétlen.

Apjuk, útközben az iroda felé, ezernyi ábrándképet festett „kedveskéi" sorsáról. Fáradhatatlan képzelőerővel szőtt csodálatos meséket; ilyenkor furcsán lázas, feszült volt az arca, sehogy sem állt összhangban egyébként oly korrekt hivatalnok külsejével.

Egyik reggel is, a szokott időben, a szokott körülmények között elindult hazulról, s ahogy a Szent Ferdinánd utcára bekanyarodott, elkezdett színezgetni egy ilyen ábrándképet. Az év vége közeledett, s az „ajándék... újévi ajándék" szót talán éppen az hozta eszébe, hogy a szomszéd utcában egy fabódét ácsoltak, afféle alkalmi ajándékboltot. Erről meg rögtön az év végi jutalomra gondolt, s ez a szó indított el benne egy káprázatos ábrándot. Decemberben dupla fizetést kap a Hermelingue bankház minden tisztviselője, s ugye, tudjuk, hogy a kisemberek milyen reményekkel gondolnak erre a jutalomfélére, mennyi nagyszabású vagy kedves terv alapja - ebből vásárolunk ajándékot, megvesszük azt a bizonyos bútordarabot, valami keveset félre is teszünk előre nem látott kiadásokra...

Joyeuse úr elvesztette a vagyonkáját, elszegényedett, s noha Mamácska nagyon okosan irányította a háztartást, nem volt semmi megtakarított pénzük. A jó Joyeuse-nek most hirtelen eszébe jutott, hogy az idén talán magasabb lesz a jutalom, hiszen a tuniszi kölcsönügylet miatt sokkal több volt a munka is. Ez a kölcsön jó üzlet volt a főnökök számára, talán túlságosan is jó, olyannyira, hogy Joyeuse nyugodt lélekkel mondta az irodában: „A Hermelingue és Fia cég ezúttal talán túl alaposan nyírta meg a tuniszi birkát."

„Igen, szinte biztos, hogy az idén dupla jutalmat kapunk" - gondolta, miközben a hivatala felé sietett.

S máris látta, hogy majd egy hónap múlva kollégáival együtt mint lépdel fölfelé a főnök szobájába vezető lépcsőn, hogy boldog új évet kívánjanak Hermelingue úrnak. A főnök majd bejelenti a kellemes hírt, aztán mikor távozni akarnak, őt még visszatartja. És a mindig oly barátságtalan főnök, akit úgy burkolnak be sárga zsírpárnái, mint gubót a sárgás selyemszál, a mindig barátságtalan főnök most egyszeriben szívélyes, közlékeny, és szinte atyai hangon szól. Azt kérdi, vajon hány lánya van Joyeuse-nek.

„Három, báró úr... nem is! négyet akartam mondani... Mindig elvétem. S a legnagyobbik oly okos!"

És hogy milyen idősek, azt is megkérdezi.

„Aline húszéves, báró úr kérem. Ő a legnagyobb... Utána következik Élise-ünk, az most tizennyolc éves, a vizsgájára készül... Henriette tizennégy éves, Zaza meg csak tizenkettő."

És a báró úr csuda jót mulat ezen a helyes kis néven, hogy „Zaza"; és most már arra is kíváncsi, miből él ez az érdekes család.

„A fizetésemből, báró úr kérem... Más nincs... Volt egy kis félretett pénzem, de szegény feleségem betegsége meg a lányok tanulása..."

„De kedves Joyeuse-öm, a maga fizetéséből nagyon nehéz lehet!... Havi ezer frankra emelem."

- Ó, báró úr, ez szinte túlzás...

Noha az utolsó szavakat már fennhangon mondta, méghozzá éppen egy rendőr hátához intézve, úgyhogy az egy darabig gyanakodva figyelt a hadonászó, bólogató emberke után, a szegény álmodozó mégsem kapott észbe. Hogy fogják majd csodálni a lányai, mikor hazamegy, és bejelenti nekik, mi újság, s mikor majd este színházba viszi őket, hogy megünnepeljék ezt a szerencsés napot. Úristen! Milyen aranyosak lesznek majd a Joyeuse lányok, amint kihajolnak a páholyból! Egy csokorra való aranyfürtös fej! Aztán majd másnap a két nagyobbikat feleségül kéri a... Nem tudjuk meg, hogy ki, mert Joyeuse úr egyszerre csak a Hermelingue-cég székházának kapuboltja alatt találta magát, s máris ott állt a szárnyas ajtó előtt, mely fölött aranybetűs felírás díszelgett: „Pénztár".

„Én már csak nem változom meg" - gondolta mosolygósan, s tenyerével végigsimította gyöngyöző homlokát.

Joyeuse úr határozottan kedvre derült a szép regénytől meg a parkettás, rácsozott földszinti irodák sorában duruzsoló tűztől, ahová csak hűvös-bágyadt világosság szűrődött be, s nem káprázott a pénztárosok szeme, mikor az aranyat számolták. Joyeuse úr vidáman üdvözölte a többieket, munkakabátjába bújt, feltette fekete bársony házisapkáját. Hirtelen fütty hangzott fentről, a pénztáros a hangtölcsérhez illesztette fülét, s Hermelingue hangját hallotta, az egyetlen, az igazi Hermelingue-ét, minthogy a másik, a fiú, mindig házon kívül volt - a zsíros-kocsonyás hang Joyeuse-t hívta. Ó! Hát folytatódik az álom?... Mélységes izgalom járta át, a belső lépcső felé sietett, melyen az elébb oly vidoran lépdelt föl, s máris a bankár irodájában, a hosszú, magas, zöld függönyös szobában állt, melynek minden bútorzata a cégfőnök iszonyatos terjedelméhez szabott hatalmas bőrfotelekből állt. Ott volt ő, íróasztala előtt ült, de roppant pocakjától alig fért hozzá, ott ült dagadtan, szuszogva s oly sárgán, hogy a horgas orrú, kerek fej - egy elhízott, beteg bagoly feje - szinte világított az ünnepélyes és elsötétített irodában. Aprócska, nyirkos udvarában megpenészedett kövér mór boltos. Nehéz szemhéját bágyadtan emelte, tekintete egy pillanatra felvillant, mikor a könyvelő belépett; intett neki, majd lassan, hidegen, szavai között egy-egy szusszanással pihenve, „Joyeuse úr, hány lánya is van önnek?..." helyett így kezdte:

- Joyeuse, maga kritizálni merészelte legutóbbi tuniszi ügyleteinket. Ne is mentegetőzzék! Szóról szóra jelentették nekem, amit mondott. S minthogy az ilyesmit nem tűrhetem az alkalmazottaimtól, közlöm magával, hogy e hó végétől nem tartozik a cég tisztviselői közé.

A könyvelő lángvörös lett, aztán elfehéredett, majd ismét arcába szökött a vér, dobolt a füle, fejében tétova gondolatok, képek kergették egymást.

A lányai!

Mi lesz velük?

Év végén oly nehéz állást kapni!

A nyomor víziójával együtt egy másik képet is látott: egy szerencsétlen ember térdre roskad Hermelingue előtt, kérleli, fenyegeti, tehetetlen haragjában a torkának ugrik. A képek gyorsan pergő sorát úgy tükrözte az arca, mint a tó, ha színén szélroham seper végig, s gyorsan gyűrűző örvényeket hagy maga után; de néma maradt, mozdulatlanul állt, s mikor a főnök rászólt, hogy mehet, lebotorkált a lépcsőn, s folytatta munkáját a pénztárnál.

Este, a Szent Ferdinánd utcába hazatérve, egy szót sem szólt a leányainak. Nem volt hozzá bátorsága. Elviselhetetlennek érezte, hogy beszéljen, hogy árnyat borítson az otthont besugárzó vidámságra, hogy könnyeket csaljon a derűs tekintetű szemekbe. És különben is, félénk, kicsit gyáva természetű volt, az a fajta, amelyiknek „majd holnap" az örökös jelszava. Hallgatott hát, először azzal a tétova reménységgel, hogy Hermelingue november végéig majd csak

mást gondol, reménykedett, mert nem tudta, hogy ez a nyálkás puhány mily erős, mily csökönyös, ha az aranyáról van szó. Később meg, mikor kifizették a járandóságát, s egy másik könyvelő foglalta el a helyét a számvevő pultnál, ahol annyi éven át álldogált, tovább hallgatott abban a reményben, hogy hamarosan el tud helyezkedni máshol, hogy jóváteheti a bajt, még mielőtt be kellene vallania.

Minden reggel elment hazulról, mintha az irodába menne, hagyta, hogy öltöztessék, kikísérjék, mint máskor, s kezébe adják nagy bőr aktatáskáját, hogy este legyen miben hazahozni a bevásárolt holmit. A megbízatások közül ugyan egyet-egyet elfelejtett, akarattal, mert ideje ugyan lett volna rá, de közelgett a fenyegető december vége, amikor már nem kap fizetést. Az egész nap a rendelkezésére állt, igen, az egész végeérhetetlen nap szaladgálhatott Párizsban állás után. Kapott címeket, kapott kitűnő ajánlóleveleket. Csakhogy december nehéz hónap, oly hideg, a napok oly rövidek, decemberben több a kiadás, a gond, az alkalmazottak húzzák az időt meg a főnökök is, békességben akarják befejezni az esztendőt, januárra halasztják a személyzetcserét, a fizetésemelést, januárral oly nagyot fordul az idő kereke, majd akkor másként lesz minden.

Bárhol jelentkezett is, látnia kellett, hogy a szívélyesség hirtelen lefagy minden arcról, mihelyt elmondja látogatása célját.

- Ejnye, hát már nincs a Hermelingue és Fia cégnél? Mégis hogyan történt?

Magyarázta, ahogy tudta, főnöki szeszély, ez a Hermelingue olyan könyörtelen, ismeri egész Párizs, de a mindig egyforma válaszból mindig kiérezte a merevséget, a gyanakvást.

- Jöjjön majd az ünnepek után.

Amúgy is félénk volt, most meg úgy elbátortalanodott, hogy alig mert belépni valahova, hússzor is oda-vissza ment egy ajtó előtt, s ha nincsenek a lányai, ugyan át nem lépte volna a küszöböt. A lányaiért érzett rettegés vállon fogta, valósággal belökte az ajtón, bátrabbá tette lépteit, egy nap alatt Párizs egyik végéből a másikig kergette, bizonytalan címekre, amit kollégáitól kapott, elment Aubervilliers[24]-be, egy feketén terpeszkedő, barátságtalan gyárba, ahova három nap egymás után elgyalogoltatták, semmiért.

Jaj, ez a sok jövés-menés esőben, ködben, a zárt ajtók, a főnök, aki hol nincs otthon, hol éppen vendégei vannak; a bíztató, majd hirtelen visszavont ígéretek, csalódásba fúló remények, a hosszú várakozások gyötrelme, a megaláztatás, mely kijut mindenkinek, aki munkát keres, mintha szégyellnie kellene, hogy nincs. Joyeuse megismerte e kínokat, s megismerte a balsors makacsságába belefáradó jóakaratot is. S gondolhatjuk, hogy „a munkát kereső ember” kínszenvedését tízszeresen érezte át ő, akit hol délibábok ringattak, hol rémképek ijesztettek, melyeket képzelete varázsolt Párizs aszfaltjára, miközben keresztül-kasul járta a várost.

Egy álló hónapon át azok közé a szánalmas figurák közé tartozott, akik önmagukkal vitázva, hadonászva járják az utcákat, akik mint holdkórosok rezzennek fel, ha a tömegben nekiütköznek valakinek, s kitör belőlük egy-egy mondat, olyasmi, hogy „előre megmondtam” vagy „uram, csak nyugodtan higgye el”.

A járókelő továbbmegy, először nevethetnékje támad, aztán szánalom fogja el a szerencsétlen láttán, aki egy rögeszme öntudatlan megszállottja, aki vakon megy, amerre álma vezeti, amerre a láthatatlan póráz húzza. A leggyötrelmesebb mégis az volt, mikor a tétlen s oly fárasztó

---

[24] Aubervilliers - lakónegyed Párizsban

nap után Joyeuse hazatért, s meg kellett játszania a munkából hazatérő szerepét, s mint azelőtt, mesélnie kellett leánykáinak arról, hogy mi történt napközben, mit hallott, miről folyik a szó az irodában.

Minden kisember otthonában van egy név, amelyet gyakrabban mondanak ki, melyet fohászkodva emlegetnek a nehéz napokban, mely belevegyül minden óhajba, reménységbe, de jelentőségénél fogva még a gyerekek játékába is, egy név, mely helyettes gondviselést vagy még inkább valami csodálatos házi istenséget jelöl. A főnök, a gyárigazgató, a háztulajdonos, a miniszter, vagyis annak a férfiúnak neve, aki mindenható kezében tartja az otthon létét, nyugalmát. Joyeuse-éknél Hermelingue neve járta, a Joyeuse lányok naponta tízszer is, hússzor is emlegették e nevet, minden tervük, minden kislányos óhajuk e névhez fűződött: „Ha Hermelingue akarja... Ez csak Hermelingue-től függ...” És elképzelni sem lehet kedvesebbet, mint azt a meghittséget, mellyel a leánykák ezt a dagadt pénzeszsákot emlegették, akit sohasem láttak.

Kérdezősködtek felőle... Beszélt vele a papa? Jó hangulatban volt?... Gondoljuk csak meg, hogy noha mindnyájan oly kicsinyek s a sors keze alatt oly görnyedtek vagyunk, vannak nálunk sokkal-sokkal kisebb, sokkal mélyebbre görnyedt emberek, kiknek szemében nagyok vagyunk, istenek vagyunk, s isten voltunkban oly közönyösek, oly gőgösek, oly könyörtelenek.

Elképzelhetjük Joyeuse papa kínszenvedését, mikor kedves apróságokat, vidám történetkéket kellett költenie arról a nyomorultról, aki tízesztendei becsületes munkája után kegyetlenül elkergette. De komédiázott, s olyan ügyesen, hogy becsapta vele az egész világot. Egyetlen apróság tűnt csak fel, az, hogy a papa esténkint mindig nagyszerű étvággyal ül az asztalhoz. Hogyisne! Mióta elvesztette az állását, nem ebédelt szegény feje.

A napok múltak. Joyeuse nem talált munkát. Igaz, kapott volna könyvelői állást egy kis bankháznál, de nem fogadta el, túl alaposan ismerte a pénzügyi világ minden zegét-zugát, minden sötét útvesztőjét, semhogy ebbe a rablóbarlangba betette volna a lábát. Inkább az éhhalált, mint a munkát ilyen kétes tisztességű cégnél, ahol könnyen megérhetné, hogy egy napon felszólítják, álljon a bíróság elé, s ott magyarázza meg a cég ügyleteit.

Tovább futkosott hát, de reményét vesztetten s már nem is keresett állást. Így is, úgy is az utcán kellett csavarognia, elálldogált hát a kirakatok előtt, a rakpartokon, órákon át könyökölt a hidak korlátjánál, nézte az áramló vizet, a kirakodó hajókat. Lassan már ő is azok közé a semmittevők közé tartozott, akik minden utcai csődületben az első sorban állnak, zápor elől a kapualjakba menekülnek, s hogy melegedjenek, az aszfaltozók tüzéhez húzódnak, s ha már a lábuk nem bírja tovább, leroskadnak egy körúti padra.

Az élet meghosszabbításának micsoda remek módja a semmittevés!

Voltak azonban napok, mikor Joyeuse túl fáradt volt, vagy az égbolt nagyon komoran borult a város fölé, ilyenkor az utcasarkon várt, míg a leányai becsukták az ablakot, utána a fal mellett visszaosont a házba, fölsietett a lépcsőkön, lélegzetét visszafojtva lopakodott el otthona ajtaja előtt, s André Maranne-hoz, a fényképészhez menekült, aki tudott balsorsáról, s megszánta, mint ahogy megszánják egymást a derék nincstelenek. A város peremén oly ritkán kopogtatnak be a fényképész-műterembe! Hosszú órákat töltött itt, halkan beszélgettek, olvasott, vagy hallgatta, hogyan dobol az eső az ablaküvegen, a szelet, mely úgy süvöltött, mint a nyílt tengeren, figyelte, hogy lent az utcán, a félig lebontott régi gyárban hogyan csapkodja az ajtókat, ablakokat. Az otthonából felhangzottak a jól ismert, kedves neszek: vidám dal a jól végzett munka után, nagy nevetések, aztán Mamácska zongoraórája, az ütemmérő tiktakolása, minden

szívet melegítően édes, otthonos hang. Ezekben az órákban együtt volt szeretteivel, akik nem is sejtették, hogy oly közel van hozzájuk.

És volt úgy is, hogy Maranne beszélt nagy álmairól; színdarabot írt, s az új ház minden lakója tudta, hogy sikere lesz. Miért is ne? A fényképészet igazán nem sok haszonnal kecsegtetett, kevés állandó megrendelője volt, ismeretlenek meg alig-alig tértek be hozzá. André Maranne magas homloka mögött azonban a bizakodás kimeríthetetlen kincsestára rejtőzött, könnyen talált magyarázatot a műtermével szemben megnyilvánuló közönyre. Hol azt mondta, hogy az évnek ebben a szakában mindig rosszul megy a fényképészeknek, hol meg azt, hogy most éppen mindenkinek kevés a pénze, de mindig ugyanazzal a bíztató refrénnel fejezte be „Ha majd színpadra kerül a *Zendülés*!" Ez volt a darabjának címe, melyen már fél éve dolgozott éjjel-nappal, ez melegítette egész télen, ezen a komor télen át, az írás varázsa enyhítette a műterem hidegét, kietlenségét. És akár a kéményen át becsusszanó, holdsugáron lovagló házi koboldok, úgy jelentek meg e szűk műteremben a költő előtt hősei, és süppedő szőnyegeket, szikrázó csillárokat varázsoltak a padlásszobába, ahova szép parkból vezettek a fényesen kivilágított lépcsők; André Maranne máris látta a káprázatos díszletet... Az ablaküvegen doboló eső, a szélben ide-oda csapódó cégérek lent az utcán: a bemutató előadás közönségének viharos tapsa; a félig lebontott komor raktár falai között sivító szél pedig a nyitott páholyajtókon a folyosóra hol halkabban, hol erősebben halló beszélgetés, ünneplés - a siker hangjait sodorja feléje. Ez az áldott dráma nemcsak dicsőséget és pénzt hoz, dicsőségnél és pénznél sokkal fontosabbat, drágábbat remélt tőle, azt, amiről a családapának még nem mert szólni, amiről még csak Mamácska tudott... Mamácska és persze Elise...

Egy alkalommal, mikor Maranne éppen nem volt otthon, Joyeuse, aki hűségesen őrizte a műtermet meg az új fényképezőgépet, két apró koppanást hallott a negyedik emelet plafonjáról. A két szabályos koppantást halk kaparászás követte, mintha egér surrant volna. A fényképész és Joyeuse-ék között fennálló meleg barátság megengedhetővé tette ugyan, hogy akár a rabok módszerével izenjenek egymásnak, de mit jelentsen mindez? Mit feleljen erre a hívásnak tűnő kopogtatásra? Ő is koppantott kettőt, csak úgy vaktában, ezzel a beszélgetés félbe is szakadt. Mikor André Maranne hazaért, megmagyarázta a kopogtatás jelentését. Nagyon egyszerű az egész. A kisasszonyok, minthogy általában csak este találkoznak szomszédjukkal, napközben néha-néha így kérdezik meg, hogy mi újság, akadt-e megrendelő. A két koppantás jelentése: „Jól megy ma az üzlet?" És Joyeuse úr véletlenül nagyon jól felelt: „Ahhoz képest, hogy tél van, nem is rosszul!" Az ifjú Maranne ugyan erősen elpirult, míg magyarázkodott, de Joyeuse úr elhitte, amit mondott, csak megijedt, hogy a gyakori érintkezés vége az lesz, hogy kitudódik siralmas helyzete. Ettől kezdve lemondott arról, hogy a műteremben töltse - ahogy ő szokta mondani - „a művészetnek szentelt napjait". Egyébként meg közelgett már a perc, mikor szerencsétlenségét nem tudja tovább titkolni, közelgett a hó vége, méghozzá az év végével nehezítve.

Párizs máris felöltötte december végi ünnepi arculatát. A nemzeti és a népi ünnepek közül úgyszólván már csak egyetlen őrizte meg jelentőségét: igaziból már csak újév napját ünnepli Párizs.

December elején valami gyermeteg hangulat fogja el az egész várost. Ahova néz az ember, mindenütt kézikocsikat lát aranyozott dobokkal, falovakkal meg mindenféle más játékszerrel megrakva. Az üzletnegyedek ötemeletes bérkaszárnyáiban, a Marais[25] ódon házaiban, ahol a roppant magas üzlethelyiségekbe csak előkelő dupla ajtókon át lehet bejutni, mindenütt azzal

[25] Marais - lakónegyed Párizsban

teltek az éjszakák, hogy fátylakkal, virágfüzérekkel, flitterekkel ékesítették a falakat pincétől a padlásig, válogatták, selyemmel bevont dobozokba rakták, gondosan becsomagolták, megjelölték az ezerféle ajándékot, melyre Párizs ütötte sajátos eleganciájának bélyegét. Szépültek a kirakatok is. A csillogó üvegek mögött az ajándék könyvek aranyozása szikrázott a gázlámpák fényében; csábító színes szövetek, selymek nehéz redői omlottak, miközben a tornyos frizurájú eladólányok, homlokukon selyemszalaggal, kisujjukat kecsesen félretartva, a pultok mögött buzgólkodtak, s töltötték a selyemzacskókat, melyekbe, mint záporozó gyöngy, hullott a bonbon.

E jólétet sugárzó, dús kirakatok mögött megbúvó üzletekkel szemben sorakoztak fel az alkalmi árusok rögtönzött, széljárta deszkabódéi, melyeknek kettős sora valami vidám, vásári jelleggel színezte a körút megszokott képét. Itt, e deszkabódékban talált szállásra az ajándékozás minden igaz öröme, költészete.

Azelőtt Joyeuse úr is azok közé tartozott, akik a zsebükben pénzzel, kezükben sok apró csomaggal tolongtak a tömegben. Mamácskával kettesben indultak ajándékot keresni a kislányoknak, együtt álltak meg a fabódék előtt, ahol az árusok valósággal meghatódtak minden vevő láttán, hiszen nem tanulták még ki a kereskedés fortélyait, és óriási hasznot reméltek az ünnepek előtti pár forgalmas naptól. És minden apró vásárlást végeérhetetlen megbeszélések, hosszú gondolkozás előzött meg.

Ebben az évben minden elmaradt. Joyeuse papa mélabúsan baktatott a vidám városban, a körötte zajló nagy sürgés-forgástól még jobban elszomorodott, elcsüggedt, minduntalan beleütközött valakibe, minduntalan lökdösték, mintha útjában lett volna azoknak, akik tele vannak munkával, tervvel, szíve riadtan dobogott a félelemtől, mert Mamácska napok óta félreérthetetlen és jelentős célzásokat tett az újévi ajándékokra. Ezért aztán kerülte, hogy kettesben maradjon vele, s megtiltotta neki, hogy érte menjen a bankba. De mindhiába, érezte, hogy egyre közelebb van a perc, mikor nem színlelhet tovább, mikor kiderül gyötrelmes titka.

A Joyeuse család egyik este a nappaliban ült, ahol még megmaradt a két kárpitozott karosszék, sok horgolt csipke, a zongora, két zöldernyős állólámpa, egy mindenféle kedves csecsebecsével teli szekrényke.

Igazi családi hangulat csak a szegények otthonában állandó vendég.

Takarékosságból mindig csak egy szobában égett a tűz, a lámpa, ezt ülték körül esténként, ezt a derék öreg lámpát, melynek ellenzőjén a csillagos égboltot gyermekkorukban oly boldog álmélkodással nézték a Joyeuse kisasszonyok. A homályos szobában négy fürtös fej hajolt a meghitt és meleg fényű lámpa felé, mely tiszta homlokukig világította be az arcukat, lángja mintha új fényeket lobbantott volna a szemükbe, és mintha védte, óvta, elrejtette volna őket minden gonoszságtól, nyomortól és félelemtől, a téli éjszakai Párizs külső kerületeinek utcáin, a hideg sötétben settenkedő minden riasztó árnytól.

Mint egy magas fa ágán rakott fészekben a madarak, úgy bújt össze a Joyeuse család a sivár ház egyik felső emeletén a szeretettel ápolt, tiszta otthon szűk szobájának melegében, biztonságában. Varrtak, olvastak, kicsit beszélgettek. Néha meglobbant a lámpa lángja, pattogott a tűz, legföljebb ennyi nesz törte meg a csendet vagy Joyeuse úr egy-egy hangosabb szava, ő kicsit hátrább ült, a lámpa fénykörén kívül, hogy elrejthesse borús homlokát. Most azon ábrándozott, hogy kétségbeejtő helyzetében, mikor mindent be kell vallania gyermekeinek, még ma este vagy legkésőbb holnap, váratlan segítséget kap. Hermelingue-et lelkiismeretfurdalás fogja el, és mint mindenkinek, aki részt vett a tuniszi ügyletben, majd neki is elküldi az év végi jutalmat. Egy nyurga lakáj hozza majd: „A báró úr küldi...” Fennhangon mondta ki, s a kedves arcok feléje fordultak, mosolyogtak, és a boldogtalan fölriadt ábrándjaiból.

Jaj, hogy haragudott most önmagára, miért is félt mindent bevallani, miért is tartotta fenn a biztonság hazug látszatát, amit most hirtelen kell lerombolnia. Jaj, mit ér az a családfő, akinek nincs ereje ahhoz, hogy megőrizze vagy kiharcolja övéi boldogságát... S amint elnézte a lámpa fénykörében oly kedves, oly megnyugtató képet, mely kiáltó ellentétben állt belső zaklatottságával, gyöngesége miatt oly heves önvád fogta el, hogy már-már megszólalt, hogy zokogás közben kitörjön belőle a vallomás, mikor hirtelen megszólalt a csengő - valóság volt, nem, nem képzelgés! -, mindnyájan összerezzentek, és a vallomás ismét elmaradt.

Ki jöhet ilyenkor? Az édesanyjuk halála óta visszavonultan éltek, úgyszólván senki sem járt hozzájuk. André Maranne, ha néhány percre le-lejött hozzájuk, egyszerűen bekopogott, mint aki tudja, hogy mindig szívesen látják. A nappaliban mély csönd, a lépcsőházban hosszas beszélgetés. Aztán az öreg cseléd - a lámpával egy időben került a házhoz - bevezet egy vadidegen fiatalembert, aki ámulva torpan meg az aranyos kép, az asztal körül összehajló négy fej láttán. Kicsit félénken, sután lépett beljebb, de aztán nagyon értelmesen adta elő látogatása célját. Egy ismerőse, az öreg Passajon küldte őt Joyeuse úrhoz, könyvelést szeretne tanulni. Egyik barátja ugyanis valami nagy pénzügyi vállalkozásban vesz részt, jelentős betéti társaságról van szó. Szeretne segíteni a barátjának azzal, hogy ellenőrzi a tőkék felhasználásának mikéntjét, csakhogy ő ügyvéd, nem járatos a pénzügyekben, a bankügyletekben. Vajon Joyeuse úr lenne-e szíves néhány hónapon át heti három-négy órát adni?...

- Kész örömmel, uram... igazán... - dadogott Joyeuse papa, akit szinte elkábított a nem remélt szerencse. - Merem állítani, hogy néhány hónap alatt tökéletesen megtanítom önt a könyvelés ellenőrzésére... Hogyan kívánja, hol tartsuk meg az órákat?

- Önnél, ha nincs ellene kifogása - válaszolt a fiatalember -, mert semmiképpen nem akarom, hogy kitudódjék, mire készülök... Viszont nagyon bántana, ha minden egyes alkalommal szétszaladna miattam a család, mint ma is.

A négy fürtös fejű lányka ugyanis, alighogy a látogató megszólalt, nagy szoknyasuhogás, susogás közepett eltűnt, s a szoba, középen a lámpa fehér fénykörével, egyszerre kopárnak, kietlennek tűnt.

Joyeuse úr mindig gyanakvó volt, ha a lányairól esett szó, s most is csak annyit mondott, hogy a kisasszonyok minden este korán nyugovóra térnek. E kurta, hűvös mondat határozott jelentése ez volt: „Kérem, ifjú uram, maradjunk csak a leckék ügyénél.” Ezután megbeszélték, hogy mely napokon s esténként hány órakor találkoznak.

- Ami pedig az ügy anyagi részét illeti, ahogy uraságod óhajtja.

A fiatalember kimondott egy számot.

A könyvelő arca lángba borult: ennyi volt a fizetése a Hermelingue-cégnél.

- Nem, ez túl sok lenne!

De a másik mintha nem is hallotta volna, szemmel láthatóan töprengett valamin, amit nehezére esett kimondani, de aztán egyszerre elszánta magát:

- Tessék, uram, az első havi díj...

- De kérem...

A fiatalember azonban nem volt hajlandó meghallgatni. Joyeuse úr elvégre nem ismeri őt. Úgy van az rendjén, hogy előre fizessen... Nyilván Passajon figyelmeztette. Joyeuse megértette, s halkan, a megindultságtól elcsukló hangon mondta:

- Köszönöm. Nagyon köszönöm.

Az életet jelentette ez a pénz, néhány hónapig megélnek belőle, időt nyer arra, hogy összeszedje magát, hogy állást szerezzen. Nem szenvednek szükséget az ő angyalkái! Meglesz az újévi ajándék is! Ó, gondviselés!

- Akkor hát szerdán, Joyeuse úr.

- Igen, uram...

- Géry... Paul de Géry a nevem.

És mikor elváltak, mindketten boldog elragadtatást éreztek. Az egyiket elbűvölte a váratlan megmentő felbukkanása, a másikat meg az angyali kép, amit egy pillanatig látott csak, a könyvekkel, füzetekkel, pamutgombolyagokkal borított asztal körül ülő ifjú lányok, a tisztaságnak, a szorgos tisztességnek az a varázsa, mely betöltötte a zajos forgatagban oly békés csöndet őrző zugot.

És ha valaki őszinte, minden képmutatástól mentes érzésekre, áradó gyöngédségre, kacagásra, már-már meghatott sírással rokon boldog, nagy nevetésre kíváncsi, ha szeretne látni tiszta tekinteteket, melyben ott ragyog a tiszta lélek s a kedves-bolondos ifjúság, az menjen csak el a város végére, abba a bizonyos új, még alig lakott házba. A földszinten a kirakat üvege most még csillogóbb, a cégérek még sohasem táncoltak ily vígan a kapu felett, a nyitott ablakokon át meg, mint galambsereg, száll ki a boldog kacagás hangja.

- Elfogadták! Elfogadták!... Micsoda szerencse!... Henriette, Elise, gyertek hát!... Elfogadták Maranne úr darabját!

André előző nap tudta meg a nagy hírt. A színházigazgató magához kérette, s közölte vele, hogy drámáját máris színre viszik, hogy már a következő hónapban előadják. Az egész estét a díszletek és a szereposztás megbeszélésével töltötték; és mikor hazaért a színházból, már túl későn volt ahhoz, hogy bekopogjon szomszédaihoz, így aztán a boldog szerző lázas izgalommal várta a reggelt, s amint meghallotta, hogy lent már jönnek-mennek, a nyíló zsalugáterek a falhoz csapódnak, leszaladt, hogy gyorsan közölje barátaival az örömhírt. És íme, most mindnyájan együtt vannak, a kisasszonykák csak úgy, háziasan, pongyolában, sebtében feltűzött hajjal, Joyeuse úr meg, akit éppen borotválkozás közben leptek meg, ugyancsak mulatságos látványt nyújt hímzett házisapkájában, félig megborotválva. Mindnyájuk között a legizgatottabb André Maranne, hiszen csak ő és Mamácska tudja, mit jelent számára drámájának elfogadása. Szegény fiú úgy néz Mamácskára, mintha bátorítást várna tőle, s a nevető és jóságos tekintet mintha azt mondaná: „Próbálja meg nyugodtan! Mi baj történhetik?” Hogy bátorságra kapjon, ránéz Elise-re is, aki lesüti hosszú pilláit, s oly szépséges, akár egy virágszál. Végre elszánja magát, s elfúló hangon megszólal:

- Joyeuse úr, valami fontos mondanivalóm volna.

Joyeuse papa elcsodálkozva:

- Mondanivalója... Egek, ne ijesszen meg... - aztán halkan folytatja: - Talán túl sok hölgy van jelen?

- Nem! Mamácska tudja, miről van szó, valószínűleg Elise kisasszony is sejti. Csak a kicsinyek...

Henriette-et és a nővérét felkérik, hogy távozzanak, s ők máris mennek, az egyik gőgösen és sértődötten, a fiatalabbik meg, a mandulaszemű Zaza, alig bírja visszafojtani a nevetést.

Nagy csönd. Aztán a szerelmes ifjú nekikezd mondókájának.

Elise kisasszony valóban sejthetett valamit, mert alighogy ifjú szomszédjuk beszélni kezdett, ő rögtön előkapta történelemkönyvét, s hevesen belevetette magát egy bizonyos, Civakodónak elnevezett uralkodó kalandjaiba, ami nyilván nagyon izgalmas olvasmány lehetett, mert a könyv valósággal reszketett a kisasszony kezében. Egyébként is volt miért reszketnie, mikor látta, hogy Joyeuse papa mily döbbenten, mily méltatlankodva fogadja a leánykérést:

- Lehetséges ez? De hát hogyan történt? Micsoda meglepetés! Ki sejthette volna?

A kisöreg aztán egyszerre hatalmas nevetésben tört ki. No, nem, ez nem volt komoly, hiszen már régóta tudja az egészet, értesült mindenről.

A papa mindenről tud? Mamácska elárulta volna őket?

A szemrehányó pillantásokra a bűnös mosolyogva lépett közelebb:

- Igen. kedveskéim, én árultam el... Nagyon súlyos titok volt ez, nem tarthattam meg magamnak... És a papa oly jó... Nem lehet előtte semmit eltitkolni.

És máris a kisöreg nyakába borult, de volt ott hely kettőjük számára is, sőt mikor már Elise is ott volt, gyöngéd atyai kéz nyúlt a fiatalember felé, akit Joyeuse ezentúl gyermekének tekint. Néma összefonódás, meghatódott és szerelmes, hosszú pillantások, drága, gyorsan röppenő perc, oly jó volna törékeny szárnyánál fogva visszatartani. Aztán beszélgettek, nevetgéltek, fölidéztek kedves apróságokat. Joyeuse papa elmesélte, hogy a titkot mindenekelőtt a kopogó szellemek leplezték le előtte, mikor egyszer egyedül üldögélt Andrénál. „Hogyan megy az üzlet, Maranne úr?” - kérdezték a szellemek; ő pedig a kérdezett távollétében így válaszolt: „Nem is rosszul, kedves szellem-uraságok...” Látni kellett volna, hogy a kisöreg milyen huncut képpel ismételgette: „Nem is olyan rosszul...” - s hogy Elise milyen zavarba jött, mikor megtudta, hogy apja válaszolt neki azon a napon... látni kellett volna, zavarában miként igyekszik arcát kibomlott szőke fürtjei mögé rejteni.

Az első izgalmas percek után megfontoltan, komolyan kezdtek beszélgetni. André Maranne nem vagyonos, de az öreg könyvelő szerencsére csöppet sem nagyralátó. Szeretik egymást, fiatalok, egészségesek és szorgalmasak, ez az igazi hozomány, szép vagyon, s még adót sem kell utána fizetni! A fiatal házaspár majd fent, az ötödik emeleten rendezkedik be. Fenntartják a műtermet, hacsak a „Zendülés” nem hoz óriási pénzt a házhoz. Az édesapjuk mindenképpen mellettük lesz, jó állást kapott egy váltóügynökségen, időnkint szakértői munkát végez a törvényszéken, egyszóval amíg a kis hajó a nagy vizeken ring, az ár, a jó szél és a csillagok segítségével majd csak elboldogul.

Miután megbeszélték a legfontosabb kérdéseket, kinyithatták az ajtót, behívhatták a két kis száműzöttet. Nem akarták a korukhoz nem illő gondokkal, gondolatokkal terhelni őket, ezért úgy állapodtak meg, hogy egyelőre nem mondanak el nekik semmit, öltözködjenek, reggelizzenek csak meg gyorsan, mert kimennek a Bois[26]-ba, ott majd letelepszenek, s Maranne felolvassa nekik a drámáját. Utána meg elmennek Suresnes-be, s esznek valami apróságot Kontzen fogadójában. Pompás program, s mindez a „Zendülés” elfogadásának örömére, de van még egy nagy újság, amit majd később tudnak meg.

- Igazán?... De mégis mi az? - kérdezősködött ártatlan képpel a két leányka.

- Jó, jó, most csak hagyjátok... gyorsan öltözködjetek!

Akkor aztán megkezdődött az örökös nóta:

---

[26] Bois - Párizs „városligete”

- Mamácska, milyen ruhát vegyek fel?... A szürkét?

- Mamácska, hiányzik egy szalag a kalapomról!

- Mamácska, édes lányom, nincs kéznél egy pikényakkendőm?

Tíz percen át topogtak, kérdezősködtek a bájos kis Mamácska körül. Mindenkinek őreá van szüksége, mindennek a helyét ő tudja, ő osztja szét a finoman fodrozott fehérneműt, a hímzett zsebkendőket, a gálakesztyűket, a dobozokból, szekrényekből az ágyra rakosgatott sok szép holmit, mely derűs, vasárnapi örömöt áraszt szét az otthonban.

Csak a dolgozó, az örökösen munkáját végző ember ismeri ezt a hétnaponként visszatérő, szokás szentesítette örömöt. A hétköznapok rabjai előtt ilyenkor kinyílik a szigorú naptárból kovácsolt rács, egyre szélesebbre tárul, és árad a sugárzó fény, a friss levegő. Mily hosszú is a vasárnap az előkelő emberek számára, mennyire zavarja szeszélyeiket! S mily szomorú a hontalanok, a magányosok számára az a vasárnap, mely hat napon át keservesen fáradozó, kínlódó tömegek egyetlen jutalma, legfőbb reménye. Nem számít a szél, nem számít a zápor, nincs, ami otthon tarthatná őket, akárhogy is legyen, becsukják maguk mögött az elcsöndesedett műhely, a fojtogatóan szűk kis lakás ajtaját. De ha tavasz van, ha májusi napfény világít, ha vidám színekbe lehet öltözködni, mint ezen a reggelen is, a vasárnap az ünnepek ünnepe!

Ha valaki tudni akarja, mi is a vasárnap, járja végig a munkásnegyedek szűk, sötét utcáit, nézze csak meg, hogy kiszélesednek, hogy felfénylenek, mihelyt becsuknak a műhelyajtók, kocsiszínbe kerülnek a nagy teherkocsik, s helyet adnak a kimosdatott, ünneplőbe öltöztetett játszadozó gyerekeknek meg a vidám tömegeknek, melyek, mint vonuló fecskék, rajzanak ki Párizs kapuin. Ha valaki meg akarja tudni, mi is az a vasárnap, menjen csak el a lázasan nyüzsgő külvárosokba, nézze meg, mint lebeg az elcsöndesedett gyárak felett, mint terít fölibük édes nyugalmat a megvirradó vasárnap; hallgassa meg a harangok szavát, a mozdony füttyét, vasárnap reggel mind-mind az indulás, a fölszabadulás dalát zengi a külváros népének. Csak így lehet érteni, csak így lehet szeretni a vasárnapot.

Párizsi vasárnap, munkások, kisemberek vasárnapja, áldalak, mert örömöt, felszabadulást hozol a kitartó és tisztes munka világának, kacagást a téged váró gyermekeknek, büszkeséget az anyáknak, akik boldogok, hogy tiszteletedre ünneplőbe öltöztethetik gyermekeiket, áldalak, mert jöttöddel méltóság tölti be a legszegényebb otthonokat, s mert tiszteletedre előkerül a legszebb csecsebecse a bicegő fiókosszekrényből, de most mégis inkább azért az örömért áldalak, amit ezen a reggelen az ódon külvárosi negyed egyik zugába, a nagy új házba hoztál.

Mikor mindnyájan felöltözködtek, s csak úgy hamarjában megreggeliztek, a kisasszonykák a nappali tükre elé álltak, hogy feltegyék kalapjukat. Mamácska még egyszer végignézte az egész társaságot, ide egy tűt tűzött, amott megkötött egy szalagot, megigazította az atyai nyakkendőt, s mikor már valamennyien türelmetlenül topogtak, mert egyre erősebben csalogatta őket a napsütés, hirtelen megszólalt a csengő, s megzavarta az ünnepi hangulatot.

- És ha nem nyitnánk ajtót?... - javasolták a kicsinyek.

De aztán hogy megkönnyebbültek, milyen boldogan kiáltoztak, mikor Géry urat, vagyis immár barátjukat, Pault látták belépni!

- Gyorsan, gyorsan, ide hallgasson, nagy újságot mondunk...

Csakhogy Paul mindegyiküknél előbb tudta, hogy a drámát elfogadták. Éppen eleget bajlódott, míg az igazgatót rá tudta venni, hogy elolvassa. De egy szóval sem árulta el, hogy tett valamit ebben az ügyben. Ami meg a másik nagy eseményt illeti, amiről a kicsinyek miatt nem

beszéltek, nos, azt könnyen kitalálhatta Maranne örvendező jó reggeltjéből meg abból is, hogy szőke üstöke égnek meredt, minthogy a költő az öröm perceiben mindig két kézzel markolta a haját; de kitalálhatta Élise zavarából meg a frissen vasalt ruhában feszítő Joyeuse papa győzelmes arcából, melyről világosan le lehetett olvasni szeretteinek örömét.

Egyedül Mamácska maradt most is nyugodt, de mintha a szokottnál is nagyobb figyelemmel sürgölődött volna a húga körül, mintha még nagyobb gondot fordítana arra, hogy boldognak tudja. S oly megható volt ez a húszéves ifjúság, amint féltékenység, kényszeredettség nélkül szépített másokat azzal a szelíd önfeláldozással, mellyel csak a hajdani boldogságra emlékező anyák tudják ünnepelni lányuk ifjúi szerelmét. Paul észrevette ezt, egyedül ő vette észre, s noha csodálta érte Aline-t, szorongva tette fel önmagának a kérdést: vajon ebben a gyengéd szívben lesz-e hely a családon kívül másnak is, vajon rajtuk kívül tud-e másra is gondolni, vagy nem akar semmi más lenni, mint Mamácska, aki esténként kedvesen vigyáz a lámpa békés fénykörében dolgozgató családra?

Végre elindultak az erdőbe, s mikor maguk mögött hagyták a tó körül futó gondosan ápolt, öntözött, homokos sétányokat, melyeken mindennap megújuló árkokat vágnak a körbe kerengő kocsik, a lombfalak csodálatos díszlete, a szabályozott vizek és virágos sziklák mögött végre megtalálták az igazi erdőt, a tiszta természetet, a lombokat, indákat hajtó sűrű zöldet, a keskeny utakat, a csobogó forrásokat s a lombok között rejtőző búvóhelyeket. Ez itt a kisemberek, a szegények erdeje, kiserdő a nagy mögött.

Tó csillant a füzek alatt: tavirózsa, békalencse úszott a tükrén, itt-ott világos selyemszalag, a lombokon át beszűrődő napsugár fénylett rajta, a vízipókok lábnyoma mint megannyi gyémántkövecske, villant a szalagon.

A lejtős parton telepedtek le, a sűrű, de még zsenge lombok alatt. A kisasszonykák szoknyája kereken terült el a füvön, a szép arcocskák figyelmesen fordultak a felolvasó felé, s mintha a tiszta, nyugodt kép varázsát akarta volna fokozni: az egyik helyen széthajló lombokon át egy suresnes-i szélmalom kerekei látszottak. Mit sem láttak a fényűző sétányokból, a rajtuk gördülő fogatokból, csak a szakadatlan kerékzörgés elmosódó zörejét hallották, de végül már észre sem vették. A csöndben csak a költő szép, ifjúi hangja csengett, zengve szárnyaltak a versek, a hallgatók megindultan vele suttogtak egy-egy sort, ámultak a vers szépségein, remegtek a tragikus részeknél. Még Mamácska is könnyet törölt le a szeméről. Lám, mire vezet, ha az embernek nincs hímzés a kezében!

Az első mű... a „Zendülés”! André első műve zsúfolt volt, gondolatokkal terhes, mint minden első mű, melyben a költő szeretné kimondani minden gondolatát, érzését, mely olyan erővel kívánkozik ki belőle, ahogyan a víz szeretné áttörni a zsilipet - az első mű, mely talán nem mindig a legjobb, de rendszerint leggazdagabb műve minden szerzőnek. Ki tudja, milyen sors vár e drámára? A bizonytalanság csak fokozta a hallgatók izgalmát, valamennyien az elképzelhető legnagyobb sikert kívánták: Elise óhaja hófehér menyasszonyi ruhába öltözött, Joyeuse papa káprázatos álomképeket látott máris, Aline gyakorlatiasabb volt, ő már húga magas, széljárta ágon épülő fészkét rendezte be gondolatban, a szerény s mégis sokak által irigyelt művészotthont.

Ó, ha valamelyik kirándulónak, aki már vagy századszor kocsizta körbe a tavat, a monoton megszokásba belefáradva az az ötlete támadt volna, hogy távolabb megy, s széthajtja a lombokat, hogy meglepődött volna e kép láttán! De ugyan ki sejthette volna, hogy mennyi érzés, mennyi reménység rejtőzik a lombsátor mögött, mely alig nagyobb, mint egy nagyra nőtt páfrány csipkés árnyéka a mohán.

A felolvasás után egyik keskeny, árnyas úton indultak tovább. Paul a karját nyújtotta Aline-nak, mindketten sietősen lépdeltek, s jóval megelőzték a többieket. De korántsem Kontzen apó fogadója, nem is terített asztala vonzotta őket. Az imént hallott szép versek szárnyán szinte a fellegekbe emelkedtek, s még nem tértek vissza a földre. Csak mentek előre, a kiszélesedő erdei út végén világító fényözön felé, mintha ott, az erdőszélen rájuk várna, őket hívogatná e szép nap minden verőfénye. Paul még sohasem volt ilyen boldog. Karján érezte Aline karjának könnyű érintését, apró lépteihez szabta a lépést, s az egész életet oly édesnek, oly könnyűnek látta, mint ezt a sétát a mohos úton, a lombok alatt.

Beszélgetés közben az út végére értek, egy hatalmas tisztás közelébe, ott nyüzsgött a Bois minden kirándulója, a fogatok és a hátaslovak, de a felszálló por fátyolán át ők csak zavarosan kavargó tömeget láttak.

Paul meglassította lépteit, a magány utolsó perceiből merített bátorságot.

- Nézze csak...

Ovális keretbe foglalt arcképet mutatott Aline-nak, egyszerű kis ceruzarajzot. Aline magára ismert a képen, de meglepte, hogy milyen szép rajta, mintha csak a szerelem varázserejű tükrében látná magát. Szívből jövő könnyek öntötték el a szemét; maga sem tudta, miért. Paul folytatta:

- Az enyém ez a kép, én csináltattam... Csakhogy nem egészen tiszta a lelkiismeretem. Szeretném, ha úgy lenne az enyém, hogy magától kaptam... Tessék, odaadom, s ha nálam méltóbb barátot talál, valakit, aki mélyebben, hívebben szereti, mint én, kérem, ajándékozza annak.

Aline erőt vett megindultságán, komolyan és gyöngéden nézett Paul szemébe.

- Ha csak a szívemre hallgatnék, egy percig sem kellene haboznom, mert ha valóban szeret, elárulhatom, hogy viszontszeretem magát... Csakhogy nem vagyok szabad, nem vagyok független ura a sorsomnak... Nézze...

Apjára és húgaira mutatott, akik feléjük integettek, utánuk siettek.

- Ejnye! - vágott közbe élénken Paul. - Rám nem gondol? Nem osztozna velem gondjaiban, terheiben? Kérem, méltasson bizalmára.

- Igazán? Komolyan gondolja?... Mellettük maradhatnék? A maga Aline-ja leszek, és mégis az én kedveseim Mamácskája maradhatok? Ó - mondta örömtől sugározva a drága lányka -, akkor kérem, fogadja el az arcképemet, magának adom... És vele a szívemet is, mindörökre.

OSCAR WILDE

AZ INFÁNSNŐ[27] SZÜLETÉSNAPJA

Az infánsnőnek születésnapja volt. Ma lett tizenkét éves, és a nap fényesen sütött a palota kertjére.

Valódi hercegnő és spanyol infánsnő létére évente mégiscsak egy születésnapja volt, akár a szegény szülők gyermekeinek, s így természetesen az egész ország kitett magáért, hogy ez alkalommal igazán szép napja legyen az infánsnőnek. És szép napja is volt, csakugyan.

A karcsú, csíkos tulipánok egyenesen álltak szárukon, mint hosszú katonasorok, és a gyepen át kihívóan pillantgattak a rózsákra, s azt mondták:

- Vagyunk olyan szépek mint ti.

Bíbor pillangók repkedtek aranyporos szárnyakon és sorra látogatták a virágokat; kis gyíkok bújtak elő a falrepedésekből, és sütkéreztek a fehér ragyogásban; a gránátalmák megpattantak és fölrepedtek a forróságban, és vérző piros szívüket mutogatták. Még a sápadt, sárga citromok is, amelyek oly nagy számban himbálództak a mély árkádok és a cirádás rácsok mentén, még azok is megszínesedtek a csodálatos napfényben, és a magnóliafák is kitárták nagy, földgömbforma, elefántcsontszín virágaikat, és édes, nehéz illattal töltötték be a levegőt.

Maga a kis hercegnő föl s le sétált társaival a függőkertben, és bújócskát játszott a kerek kővázák és a vén, mohos szobrok között. Közönséges napokon csak a rangjabeli gyerekekkel volt szabad játszania, s így azután akarva-akaratlan mindig egyedül játszogatott, de a születése napja kivétel volt, s a király úgy rendelkezett, hogy meghívhatja bármelyik kis pajtását, és kedvére elszórakozhat velük. Volt valami méltóságteljes báj ezekben a törékeny spanyol gyermekekben, amint ide-oda futkostak, a fiúk nagy, tollas kalappal, kurta, libegő köpenyben, a lányok pedig fel-felkapva hosszú brokátruhájuk uszályát s óriás, fekete és ezüstlegyezőkkel védve szemüket a naptól. De az infánsnő volt mindnyájuk között a legbájosabb, s őt öltöztették, a kor kissé esetlen divatja szerint is, a legízlésesebben. Szürke atlaszruha volt rajta, alján és a nagy puffos ujjakon nehéz ezüsthímzés, feszes derekát pedig igazgyöngysorok díszítették. Járás közben két kis cipellő szalagcsokra kandikált ki szoknyája alól. Nagy fátyollegyezője rózsás-gyöngyös színben játszott, s hajában - amely mereven, mint valami aranyglória, övezte sápadt kis arcát - gyönyörű fehér rózsa világolt.

A palota egyik ablakából figyelte őket a szomorú, mélabús király. Mögötte állt öccse, Aragóniai Don Pedro, akit gyűlölt, s mellette ült gyóntatója, Granada főinkvizitora. A király a szokottnál is szomorúbb volt, mert míg az infánsnőt nézte, ahogy gyermekes komolysággal meghajolt az egybesereglett udvaroncok előtt, vagy legyezője mögött kinevette állandó kísérőjét, a mord Albuquerque hercegnőt, akaratlanul is a fiatal királynőre, az infánsnő anyjára kellett gondolnia, aki - legalábbis úgy tetszett - nem is olyan rég érkezett a franciák vidám országából, s hervadt el hirtelen a spanyol udvar komor pompájában, s halt meg éppen hat hónappal gyermeke születése után, még mielőtt másodszor látta volna virágba borulni a kertben a mandulafákat, vagy másodévben ízlelhette volna meg gyümölcseit a vén, bütykös fügefának, amely ott áll az udvar most már begyepesedett közepén. A király nagy szerelmében nem tudta

[27] Infánsnő - a spanyol és portugál királyi hercegnők címe

elviselni, hogy felesége testét elrejtse előle a sír. A királynét hát bebalzsamozta egy mór orvos - szolgálatai jutalmául visszakapta életét, amelyet eretnekség és mágia gyanúja miatt állítólag már megkaparintott a Szent Inkvizíció[28] -, s teste még most is ott feküdt hímzett ravatalán a palota feketemárvány-kápolnájában, úgy, ahogy a barátok felravatalozták azon a szeles márciusi napon, vagy tizenkét évvel ezelőtt. A király minden hónapban egyszer, fekete köpenybe burkolózva, lesötétített lámpással kezében, belépett a kápolnába, letérdelt eléje, és felzokogott: *„Mi reina! Mi reina!”*[29] - és olykor áthágva a rideg etikettet, amely Spanyolországban az élet minden egyes cselekedetén uralkodik, és még a király bánatának is határt szab, észbontó, vad fájdalmában megragadta a sápadt, felékszerezett kezet, és őrjöngő csókjaival megpróbálta életre kelteni a festett, hideg arcot.

Ma úgy rémlett neki, mintha újra látná, úgy, ahogy először pillantotta meg a fontainebleau-i[30] kastélyban, amikor ő maga még csak tizenöt esztendős volt, és a lány még nála is fiatalabb. A pápai nuncius[31] szertartásosan eljegyezte őket a francia király és az egész udvar jelenlétében, s ő azután visszatért az Escorial[32]-ba, egy kis sárga hajfürtöt hozva magával s egy gyermeki ajak emlékét, amely ráhajolt a kezére, és megcsókolta, amikor kocsiba szállt. Később eljött az esküvő, amelyet a két ország között, Burgosban, egy határmenti városkában tartottak sebtében, majd a nagy nyilvános bevonulás Madridba, a szokásos szentmise celebrálásával a La Atocha-székesegyházban, és a szokottnál is ünnepélyesebb autodafé[33], amelyen közel háromszáz eretneket - köztük sok angolt is - adtak át a világi hatalomnak, hogy égesse meg őket.

Valóban őrülten szerette, sokak szerint már az ország vesztére, amely akkoriban harcban állott Angliával az Újvilág uralmáért. Alig engedte meg neki, hogy egy-egy pillanatra távol legyen tőle; kedvéért megfeledkezett vagy megfeledkezni látszott az ország nehéz gondjairól; s azzal a félelmetes vakséggal, amellyel a szenvedély veri meg áldozatait, nem vette észre, hogy a mulattatására szánt s gondosan előkészített ünnepélyek csak elmélyítik azt a különös betegséget, amelyben szenvedett. A királyné halála után egy ideig olyan volt, mintha megháborodott volna. Nem kétséges, hogy nyilvánosan lemond, és visszavonul a granadai nagy trappista kolostorba[34], amelynek cím szerint amúgy is priorja[35] volt, ha nem félt volna rábízni a kis infánsnőt öccse kényére, akinek kegyetlensége hírhedt volt még Spanyolországban is, s akit sokan azzal gyanúsítottak, hogy ő okozta a királyné halálát egy pár mérgezett kesztyűvel, amelyet akkor nyújtott át neki, amikor vendégül látta aragóniai kastélyában. Még a háromesztendős nyilvános gyász leteltével se tűrte - királyi rendelettel parancsolta rá az egész birodalomra -, még azután se tűrte, hogy miniszterei új házasságról beszéljenek, s amikor maga a császár küldött hozzá és ajánlotta fel unokahúga, a bájos cseh főhercegnő kezét, azzal bocsátotta el a követeket, mondják meg uruknak, hogy a spanyol királynak a Szomorúság a frigyese, s bár az meddő hitves, jobban szereti mégis a Szépségnél; s ezt a választ a spanyol korona német-

---

[28] Inkvizíció - egyházi törvényszék, melynek feladata az eretnekség felkutatása volt

[29] Mi reina! (spanyol) - jelentése: királynőm!

[30] Fontainebleau - francia város, a közeli erdőben királyi kastéllyal

[31] Pápai nuncius - a pápa megbízottja vagy követe

[32] Escorial - spanyol királyi palota Madrid közelében

[33] Autodafé - az eretnekek elégetésének ünnepi szertartása

[34] Trappista kolostor - a legszigorúbb szabályoknak alávetett szerzetesrend kolostora

[35] Prior - a kolostor elöljárója

alföldi dús tartományaival fizette meg, amelyek a császár bujtogatására, a református egyház néhány fanatikus hívének vezetésével, hamarosan fellázadtak ellene. Egész házasélete, a szenvedély lobogó gyönyörűsége s a hirtelen vég rettentő fájdalma felrémlett benne ma, amint elnézte a függőkertben játszogató infánsnőt. Akár valaha a királynő, éppoly bájosan szeszélyes, fejét éppoly akaratosan veti hátra, ugyanaz a kevélyen ívelt csodálatos száj, ugyanaz az elbűvölő mosoly - az a *vrai sourire de France*[36] - amint olykor-olykor felpillant az ablakra, vagy csókra nyújtja kis kezét a méltóságteljes spanyol uraknak. De fülét sértette a gyerekek hangos kacagása, s a ragyogó, kíméletlen napfény is gúnyolta bánatát, és úgy érezte - vagy csak képzelődés lett volna? -, a tiszta reggeli levegőbe furcsa fűszerszag tompa illata vegyül, fűszereké, amelyeket a balzsamozáshoz használnak. Kezébe temette arcát, és mire az infánsnő újból feltekintett, már bevonták a függönyöket, és a király visszavonult.

Az infánsnő csalódottan elbiggyesztette az ajkát, és vállat vont. A születése napján igazán ott maradhatott volna a király. Mit törődik az ostoba államügyekkel! Vagy odament talán, abba a komor kápolnába, ahol örökösen égnek a gyertyák, s ahova neki sohasem szabad belépnie? Ostobaság; hiszen oly ragyogóan süt a nap, és mindenki olyan boldog! Amellett el fogja mulasztani a játék-bikaviadalt, amelyre már hívogatnak a kürtök, a bábjátékról meg a többi gyönyörűségről nem is szólva. Nagybátyja és a főinkvizitor mégiscsak okosabbak voltak. Kijöttek a függőkertbe, és kedves bókokat mondtak neki. Így azután hátraszegve bájos fejecskéjét, kézen fogta Don Pedrót, s lassan lesétált a lépcsőn egy hosszan elnyúló biborselyem pavilon felé, amelyet a kert végében állítottak fel; a vendég gyerekek szigorú rangsorban követték, legelöl azok, akiknek leghosszabb nevük volt.

Torreádornak öltözött nemes fiúk hivalkodó csapata vonult elébe, s Tierra-Nueva fiatal grófja, egy csodálatosan szép tizennégy éves ifjú, a született spanyol grandok és hidalgók[37] tökéletes kecsességével emelte le előtte a kalapját, és vezette oda ünnepélyesen egy kicsi, arany és elefántcsont székhez, amely a porond felett egy dobogón állott. A gyerekek körülötte helyezkedtek el, libegtették nagy legyezőjüket, súgtak-búgtak egymás közt, Don Pedro és a főinkvizitor pedig mosolyogva állt a bejárat mellett. Még a hercegnő, a Camerera-Mayor, ahogy nevezték - egy sovány, szigorú arcú nő, sárga fodorgallérban -, még ő sem volt olyan rosszkedvű, mint rendesen, s mintha valami fagyos mosoly próbálgatta volna magát ráncos arcán, s remegett volna vékony, vértelen ajka körül.

Valóban csodálatos bikaviadal ez, gondolta az infánsnő, szebb, mint az igazi, amelyre elvitték egyszer Sevillába, amikor édesapja vendégül látta a pármai herceget. Néhány fiú gazdagon felkantározott vesszőparipán ugrándozott ide-oda, s forgatta dárdáját, amelyen fényes szalagok tarka zászlói lobogtak; mások gyalogosan lobogtatták vörös köpenyüket a bika előtt, s ha rájuk támadt, könnyedén átszökkentek a palánkon; ami pedig a bikát illeti, olyan volt, mint egy eleven bika, holott fűzfavesszőből fonták, s ráfeszítették a bőrt, és időnként ragaszkodott ahhoz, hogy hátsó lábain fussa körül az arénát, ami egy eleven bikának még álmában sem jutna eszébe. Pompásan viaskodott, és a gyermekek izgatottságukban felugráltak a padok tetejére, lobogtatták csipke zsebkendőjüket, s mintha felnőttek volnának, éppoly okosan kiáltották: *„Bravo toro! Bravo toro!”*[38] Végre hosszú-hosszú küzdelem után, miközben jó néhány vesszőparipát keresztüldöfött, és lovasaikat letaszította, Tierra-Nueva fiatal grófja mégis térdre kényszerítette a bikát, s miután engedélyt kapott az infánsnőtől, hogy megadja neki a

---

[36] Vrai sourire de France - igazi francia mosoly

[37] Grand, hidalgó - spanyol nemesi rangok

[38] Bravo toro! - a bikaviadalokon szokásos buzdító kiáltás

kegyelemdöfést, lesújtott fakardjával az állat nyakára, méghozzá akkora erővel, hogy a fej elvált a törzstől, s láthatóvá lett a madridi francia követ fiának, a kis Monsieur de Lorrainenek nevető arca.

Ezután nagy taps közepette kiürült az aréna, az elhullt vesszőparipákat ünnepélyesen kivonszolta két sárga és fekete libériás mór apród, s rövid közjáték után, amelyben egy francia kötéltáncos mutatta be tudományát a kötélen, olasz bábuk léptek fel a Sophonisba című álklasszikus tragédiában egy kis színház színpadán, amit éppen erre a célra készítettek. Olyan jól játszottak, olyan természetes volt minden mozdulatuk, hogy a darab végén elhomályosították az infánsnő szemét a könnyek. S bizony a gyerekek közül néhányan csakugyan sírtak, és édességekkel kellett őket megvigasztalni, sőt maga a főinkvizitor meghatottságában nem tudta megállni, hogy el ne mondja Don Pedrónak, mennyire kínozza őt, hogy ezek a fából és festett viaszból készült és gépiesen dróton rángatott teremtések ennyire boldogtalanok, és ilyen szörnyűséges balsorsra jutnak.

Egy afrikai bűvész következett ezután, aki piros kendővel letakart nagy, lapos kosarat hozott be, letette az aréna közepére, turbánjából elővett egy különös nádsípot, s játszani kezdett rajta. Néhány pillanat múlva megmozdult a kendő, s a síp egyre élesebb és élesebb sikoltozására két zöldes-aranyos kígyó dugta ki a kosárból különös, ék alakú fejét, s lassan magasba emelkedve ide-oda himbálódzott a zene ütemére, ahogy a vízben lebegnek a növények. De a gyerekeket inkább csak megijesztette foltos bőrük és kiöltött, cikázó nyelvük, és sokkal jobban örültek, amikor a bűvész egy apró narancsfát növesztett a homokból, szép fehér virágokkal és egész csomó valódi naranccsal; amikor pedig elvette Las-Torres márki kislányának a legyezőjét, és kék madárrá változtatta, s a madár körülrepülte a pavilont, és énekelt, gyönyörűségük és elragadtatásuk minden képzeletet felülmúlt. Elragadó volt az az ünnepélyes menüett is, amelyet a Nuestra Señora del Pilar templomának fiú tánckara mutatott be. Az infánsnő még sohasem látta ezt a csodálatos szertartást, amelyet évente egyszer, május havában végeznek a Szent Szűz tiszteletére, főoltára előtt; hiszen a spanyol királyi családnak egyetlen tagja se lépte át a zaragozai székesegyház küszöbét, amióta egy őrült pap - azt beszélték róla, hogy Erzsébet angol királynő zsoldjában állt - mérgezett ostyát próbált általadni Asturia hercegének. Így azután az infánsnő csak hallomásból ismerte a táncot, amelyet „Miasszonyunk táncá”-nak neveztek, pedig gyönyörű látvány volt. A fiúk régimódi fehér bársony udvari ruhát viseltek, különös háromszögletű kalapjukat ezüst szegélyezte, és óriás structollak díszítették, s ahogy a napfényben ide-oda forogtak, sötét arcbőrük és hosszú fekete hajuk még jobban kiemelte ruhájuk vakító fehérségét. Mindenkit megigézett komoly méltóságuk, amellyel a tánc bonyolult figuráit járták, lassú mozdulataik és méltóságteljes hajlongásuk választékos bája; amikor pedig befejezték az előadást, és nagy tollas kalapjukat levették az infánsnő előtt, hódolatukat az infánsnő nagy szívélyességgel vette tudomásul, és megfogadta, hogy a pilari Miasszonyunk oltárára nagy viaszgyertyát küld, hálából az élvezetért, amelyet a Szűzanyának köszönhet.

Utánuk egy csapat csinos egyiptomi - így hívták akkoriban a cigányokat - lépett a porondra, és ült le körbe, keresztbe tett lábbal, s kezdett halkan játszani citeráján; testüket a dallam ütemére ringatták, s alig hallhatóan dúdoltak valami mély, álmodozó éneket. Amikor Don Pedrót észrevették, sötéten pillantottak rá, egyikük-másikuk rémülten, mert a herceg alig néhány hete akasztatta fel törzsük két tagját varázslásért Sevilla piacán; de a szép infánsnő elbájolta őket, amint székén hátradőlve, nagy kék szemével előkandikált a legyezője mögül, és biztosra vették, hogy aki ilyen gyönyörű, az nem lehet soha senkihez sem kegyetlen. Így hát nagyon halkan tovább játszottak, alig-alig érintve hosszú, hegyes körmükkel a citera húrjait, fejük megmegbiccent, mintha mindjárt elaludnának. Hirtelen, vad kiáltással - hogy a gyerekek megrémültek, s Don Pedro megmarkolta tőre agát markolatát - talpra szökkentek, s eszeveszetten forogtak-örvénylettek a porondon, verték tamburinjaikat, és furcsa, torokhangú nyelvükön

valami vad szerelmi dalt énekeltek. Azután egy másik jelre megint földre vetették magukat, mozdulatlanul, némán feküdtek, s csak citeráik egyhangú pengése törte meg a csendet. Ezt még néhányszor megismételték, majd eltűntek egy pillanatra, s egy láncon vezetett, bozontos barna medvével tértek vissza, a vállukon meg kis berber majmokkal. A medve a legnagyobb méltósággal tótágast állt, a ráncos képű majmok meg különböző mulatságos jeleneteket játszottak két cigánygyerekkel, akik - úgy látszik - gazdáik voltak; apró kardokkal vívtak, puskákat sütögettek, s szabályszerű katonai gyakorlatokat végeztek, akárcsak a király testőrei. Meg kell adni, a cigányoknak nagy sikerük volt.

De a délelőtti mulatság legtréfásabb része kétségtelenül a törpe tánca volt. Amikor görbe lábain bebotorkált a porondra, és jobbra-balra ingatta nagy, esetlen fejét, a gyerekek sikoltoztak gyönyörűségükben, s az infánsnő maga is úgy kacagott, hogy a Camerera kénytelen volt figyelmeztetni; számos esetben előfordult ugyan Spanyolországban, hogy egy-egy királylány sírva fakadt egyenrangúak előtt, de nem akadt egyetlen vérbeli királyi hercegnő sem, aki ilyen vidám lett volna alacsonyabb rangúak jelenlétében. De hát a törpe csakugyan ellenállhatatlan volt; ilyen fantasztikus kis szörnyeteget sohasem láttak, még a spanyol udvarban sem, pedig közismert volt az udvar borzalmakat hajszoló, odaadó szenvedélye. Amellett a törpe most lépett fel legelőször. Mindeddig vadul futkározott a rengetegben, s csak egy napja bukkant rá két nemesember, akik történetesen a várost körülvevő tölgyerdő távoli zugában vadásztak, és aztán elhozták a palotába, meglepetésül, az infánsnőnek; apja, egy szegény szénégető, boldog volt, hogy túladhatott a csúf, semmirevaló gyereken. Talán éppen az volt benne a legmulatságosabb, hogy halvány sejtelme sem volt groteszk külsejéről. Sőt, úgy látszott, boldog, s csupa jókedv. Ha a gyerekek nevettek, ő is nevetett, éppen olyan szabadon és vidáman, mint bármelyikük, és tánca végén mindegyik gyerek felé bohókásan meghajolt, mosolygott, és integetett nekik, mintha csak közülük való volna, nem afféle torzszülött apróság, amelyet a természet bolond kedvében teremtett, hogy másoknak legyen min mulatniuk. S az infánsnő - ó, az infánsnő teljesen megigézte! Nem tudta levenni róla a szemét, és úgy tetszett, mintha egyedül neki táncolna; amikor pedig az infánsnő a táncok befejeztével kivette hajából azt a fehér rózsát - mert eszébe jutott, hogy az udvar előkelő hölgyei csokrokat hajítottak Caffarellinek, a híres olasz szopránnak, akit a pápa saját kápolnájából küldött Madridba, hogy hangja édességével gyógyítsa a király mélabúját -, kivette a rózsát, és félig tréfából, félig a Camerera bosszantására, legédesebb mosolyával a porondon keresztül odahajította neki: a törpe nagyon is komolyan fogta föl a dolgot, durva, duzzadt ajkához szorította a virágot, kezét szívére téve térdre ereszkedett az infánsnő előtt, vigyorgásában két füléig ért a szája, s apró, fényes szeme ragyogott az örömtől.

Ez aztán végzett az infánsnő komolyságával; kacagott, kacagott még hosszan azután is, hogy a kis törpe kiszaladt a porondról, majd nagybátyjának tudomására hozta azt az óhaját, hogy a táncot nyomban ismételjék meg. A Camerera azonban azzal az ürüggyel, hogy a nap nagyon forrón süt, úgy döntött, jobb, ha a fenség késedelem nélkül visszatér a palotába, ahol már csudás ünnepi lakomával várják, többek között valódi születésnapi tortával, amelyen neve kezdőbetűi színes cukorból vannak kirakva, s a tetején szép ezüstzászló leng. Az infánsnő tehát nagy méltósággal felemelkedett helyéről, és parancsot adva, hogy a kis törpe a pihenőóra után ismételje meg előtte táncát, köszönetet mondott a fiatal Tierra-Nueva grófnak a kedves fogadtatásért, s visszatért lakosztályába; a gyerekek meg ugyanabban a rendben követték, ahogy bevonultak.

A kis törpe pedig, mikor hallotta, hogy ismét táncolnia kell az infánsnő előtt, méghozzá az infánsnő kifejezett kívánságára, túláradó boldogságában kiszaladt a kertbe, mámorosan csókolgatta a fehér rózsát, és elragadtatásában a legesetlenebbül és leggyámoltalanabbul ugrándozott.

A virágok bizony felháborodtak az esztelen merészségen, hogy betört gyönyörű otthonukba, s mikor látták, hogy föl s alá szökdécsel a sétányokon, s karját nevetségesen lóbálja a feje fölött, nem tudták többé magukba fojtani haragjukat.

- Olyan csúf - kiáltották a tulipánok -, meg kellene tiltani, hogy a közelünkben mutatkozzék!

- Igyék az ilyen mákonyt, és aludjon el ezer évre - mondták az óriás tűzliliomok, és szinte felizzottak haragjukban.

- Kész szörnyeteg! - visította a kaktusz. - Nézzétek, milyen kifacsarodott, milyen torz; hogy aránylik feje a lábához. Szavamra, bizsereg minden porcikám, s ha a közelembe jön, megszúrom a tüskéimmel.

- És valahogyan kezébe került a legszebb virágom! - kiáltotta a fehér rózsa. - Magam adtam ma reggel születésnapi ajándékul az infánsnőnek, ő pedig ellopta - és torkaszakadtából sikoltotta: - Tolvaj, tolvaj, tolvaj!

Még a piros gerániumok is, amelyek pedig nemigen szoktak kevélykedni, mert köztudomású, hogy temérdek szegény rokonuk van, még ők is undorral fordultak el, amikor megpillantották, s amikor az ibolyák szelíden megjegyezték, hogy rettentő csúf ugyan, de hát nem tehet róla, azt felelték tökéletes igazsággal, hogy hiszen éppen ez a baja, és semmi értelme valakit azért csodálni, mert menthetetlen; és csakugyan, egyik-másik ibolya maga is érezte, hogy a kis törpe minden mértéken felül csúf, s ha jobb ízlése volna, legalább szomorúan járna vagy legalábbis mélázva, ahelyett, hogy vidáman ugrabugrál, és furán, esetlenül hányja-veti magát.

Ami pedig a vén napórát illeti, aki aztán igazán híres-nevezetes egyéniség volt, s valamikor nem kisebb személynek, magának V. Károly császárnak mutatta az időt - mondom, őt annyira megdöbbentette a kis törpe, hogy majd két teljes percet elfelejtett jelezni hosszú árnyékujjaival, és meg nem állhatta, hogy oda ne szóljon a mellvéden sütkérező, nagy, tejfehér pávának: az egész világ tudja, hogy a királyok gyermekei királyok, és a szénégetők gyermekei szénégetők, bizony, semmi kétség - a páva ezzel a megállapítással tökéletesen egyetértett, és olyan harsányan rikoltotta: persze, persze - hogy az aranyhalak a hűvös, csobogó szökőkút medencéjében kidugták fejüket a vízből, és megkérdezték az óriás kőtritonoktól, hogy mi baj van a szárazon.

De a madarak mégis szerették a törpét. Gyakran látták az erdőben; ott szökdécselt, mint egy kis manó, a szélben forgó levelek után, vagy megbújt valamelyik vén tölgyfa odvában, és megosztotta dióit a mókusokkal. Csöppet sem törődtek azzal, hogy csúf. Hiszen maga a csalogány se mutat sokat, pedig éjjelente olyan édesen dalol a narancsligetben, hogy néha a hold is aláhajlik az égen, és hallgatja; s különben is, hozzájuk mindig jó volt, s azon a szörnyű zord télen, amikor bogyót sem leltek már a fákon, s a föld olyan keményre fagyott, mint a vas, és a farkasok a város falai alatt kóboroltak éhségükben, ő sohasem feledkezett meg róluk, morzsát szórt nekik aprócska fekete kenyeréből, és mindig megosztotta velük, bármi volt is szegényes reggelije.

Így azután ide-oda cikáztak körülötte, szárnyukkal már-már megsimogatták az arcát, és összevissza csiviteltek, a kis törpe pedig örömében nem tudta megállni, hogy meg ne mutassa nekik a gyönyörű fehér rózsát, és el ne mesélje, hogy az infánsnőtől kapta, mert az szerelmes belé.

A madarak, persze, egy árva szót se értettek beszédéből, de ez igazán nem volt baj, mert féloldalt fordították fejüket, és okosan néztek, ami éppen olyan jó, mint megérteni valamit, csakhogy sokkal könnyebb.

A gyíkok is végtelenül megkedvelték, s amikor már belefáradt a szaladgálásba, és leheveredett pihenni a fűbe, dévajkodva játszadozni kezdtek rajta, és mindent megtettek, hogy mulattassák.

- Nem lehet mindenki oly szép, mint egy gyík - kiáltották -, ez sok volna a jóból! És bármilyen furcsán hangzik, ez a kis törpe nem is olyan csúnya, kivált, ha az ember behunyja szemét, és rá se pillant.

Hiába, a gyíkok született filozófusok, s néha bizony órák hosszat is elüldögélnek együtt, gondolatokba merülve, ha nincs éppen más dolguk, vagy ha az idő esőre áll, és nem tanácsos kimenniük.

Ám a virágok szerfelett felháborodtak viselkedésükön és a madarak magatartásán.

- Ez is csak azt mutatja - mondták -, hova vezet, mennyire lealacsonyít a szüntelen szaladgálás, a sok röpködés. Jól nevelt ember, akárcsak mi, egy helyben marad. Bennünket ugyan senki sem látott még fel s alá ugrándozni a sétányokon, vagy veszettül vágtatni szitakötők után a gyepen át. Ha levegőváltozásra van szükségünk, elküldünk a kertészért, és ő átültet bennünket egy másik ágyba. Ebben van méltóság, és úgy történik, ahogy történnie kell. De a madarak meg a gyíkok nem tudják, mi az a nyugalom, sőt, a madaraknak még állandó címük sincs. Úgy kóborolnak, akár a cigányok, s mint a cigányokkal, éppúgy kellene bánni velük is.

Felhúzták hát az orrukat, gőgösen néztek a világba, és ugyancsak megörültek, amikor kisvártatva észrevették, hogy a kis törpe föltápászkodik a fűből, és elindul a függőkerten át a palota felé.

- Igazán be kellene zárni hátralevő földi életére - mondták. - Nézzétek, púpos a háta, görbe a lába! - és vihogtak.

A kis törpe minderről semmit sem tudott. Végtelenül szerette a madarakat és a gyíkokat, és azt gondolta, hogy a virágok a földkerekség legszebb teremtményei, persze, az infánsnő kivételével, hiszen tőle kapta szerelme jeléül a gyönyörű fehér rózsát, s ez mégiscsak más. Mennyire sajnálta, hogy nem ment utána a palotába! Az infánsnő bizonyára jobbjára ültette volna, rámosolygott volna; ő pedig sohasem tágítana mellőle, és játszópajtásaként megtanítaná a legkülönbözőbb mulatságos furfangokra. Mert ha nem is járt még soha palotában, egész sereg csodálatos dolgot tudott. Sásból kis kalitkákat tudott fonni a szöcskéknek, hogy abban cirpeljenek, és hosszú szárú nádból sípot metszeni, olyat, hogy örömest hallgassa maga Pán[39] is. Ismerte a madarak szavát, le tudta csalogatni a seregélyt a fa tetejéről, és kicsalta a kócsagot a nádasból. Ismerte az állatok nyomát, felfedezte a nyúl útját a könnyű lábnyomokból és a vaddisznóét a letaposott levelekből. Ismerte a szél minden táncát, bíborruhás, bolond vigadalmát ősszel, könnyű, kékszandálos lebegését a gabonaföldek fölött, fehér, hókoszorús táncát télen át, és kikeleti táncát a tavaszi kertekben. Tudta, hol fészkel a vadgalamb, és egyszer, amikor valamelyik madarász elfogta a szülőket, ő nevelte fel a fiókákat, s egy kettétört szilfa

[39] Pán - a görög mitológia vidám pásztoristene, aki az erdőkben és a hegyek közt él

odvában kis galambdúcot épített nekik. Egészen megszelídültek, és a kezéből ettek minden reggel. Az infánsnő is megszeretné őket, akárcsak a nyulakat, amelyek a nagy páfrányok között futkároznak, meg az acéltollú, fekete csőrű szajkókat, a sündisznókat, amelyek tüskés labdává gömbölyödnek össze, és az óriás, bölcs teknősbékákat, amelyek fejüket támogatva és fiatal leveleket rágcsálva lassan mászkálnak ide-oda. Igen, el kell jönnie az infánsnőnek az erdőbe, ott kell egymással játszaniuk. A maga kis ágyát adná át neki, és virradatig őrködne az ablak előtt, hogy az erdőmélyi szarvasok ne bántsák, és az éhes farkas közel ne lopakodjék a kunyhóhoz. És reggel bekopogna a zsalun, és felébresztené; s azután együtt indulnának, és egymással táncolnának egész álló nap. És ami azt illeti, az erdő csöppet sem elhagyatott. Néhanapján fehér öszvéren, festett könyvet olvasva egy püspök kocogott át rajta. Máskor meg zöld bársonysapkában s cserzett szarvasbőr ujjasban solymászok vonultak arra, kezükön csuklyás sólymok. Szüret idején jöttek a szőlőtaposók, kezük, lábuk bíborpiros volt, fejüket fényes borostyán koszorúzta, s csepegő borostömlőket cipeltek; a szénégetők meg éjjelente körülülték óriás tűzrakásaikat, s elnézték, hogy szenesednek el lassan a száraz hasábok; gesztenyét sütöttek a hamuban, és a rablók előbújtak barlangjaikból, s együtt mulatoztak velük. Egyszer még egy gyönyörű körmenetet is látott, amint lassan kígyózott a hosszú, poros úton Toledo felé. Barátok haladtak az élén, aranykeresztekkel, fényes zászlók alatt, édesen énekelve, utánuk katonák jöttek ezüstvértben, muskétákkal és dárdával, és soraik között három mezítlábas ember lépkedett, égő gyertyával a kezükben, furcsa sárga ruhában, amely telis-tele volt csodálatos jelekkel. Bizony, rengeteg látnivaló akad az erdőben, és ha az infánsnő elfáradna, lágy mohapadot keresne neki, vagy a karjába venné, hiszen ő nagyon erős, noha tudja, hogy nem nőtt éppenséggel nagyra. Piros csipkerózsabogyóból fűzne nyakláncot neki, szép lenne az is, legalább olyan szép, mint ruháján most a fehér bogyók, és ha ráunna, hát elhajítaná, ő pedig másikat csinálna helyette. Hozna neki makk-kopáncsot és harmatos kökörcsint és apró szentjánosbogárkát, hogy csillagként tündököljön haja sápadt aranyában.

De hova tűnt az infánsnő? Megkérdezte a fehér rózsától, de az nem felelt. Mintha aludt volna az egész palota, és még ott is, ahol az ablaktáblák nem voltak betéve, lebocsátott súlyos függönyök zárták ki a napfényt. A falak mentén keringett, s fürkészte, hol tudna bejutni, míg végül egy kis rejtekajtóra bukkant, amely nyitva állt. Besurrant, és egy fényes nagy teremben találta magát, fényesebben - attól tartott -, mint az erdő, mert minden telis-tele volt aranyozással, és még a padló is nagy, színes kövekből volt összerakva geometriai minta szerint. De a kis infánsnő nem volt ott, s csak néhány csodálatos, fehér szobor nézett le rá üres szemmel, furcsa, szomorúan mosolygó szájjal a jáspistalapzatokról.

A terem végét dúsan hímzett fekete bársonyfüggöny takarta, telehintve a király kedvenc jelképeivel: napokkal, csillagokkal - ezek díszítették a király legkedvesebb színét. Talán a függöny mögött rejtőzik? Mindenesetre megnézi.

Csendesen odalopózott hát, és félrevonta. De nem; csak egy másik terem nyílt mögötte, még szebb is, úgy találta, mint az előbbi. A falakat tűöltéses, zöld arrasi kárpit díszítette, amely vadászatot ábrázolt számos résztvevővel; egy flamand mester munkája, aki több mint hét évig dolgozott rajta. A szoba valaha Jean le Fou szobája volt; így nevezték a bolond királyt, aki olyan szenvedélyesen szerette a vadászatot, hogy őrült rohamaiban megpróbált felszállni az ágaskodó lovakra, vagy le akarta teríteni a szarvast, amelyre már ráugrottak a nagy kutyák, vadászkürtjébe fújt, és tőrével a halvány, menekülő őz után döfött. Most tanácsteremnek használták a szobát, és a középső asztalon ott feküdtek a miniszterek piros mappái, bőrükbe préselve a spanyol aranytulipánok, és a Habsburg-ház címerei és jelvényei.

A kis törpe ámuldozva nézett körül, és alig mert továbbmenni. A különös, néma lovasok, akik sebesen és nesztelenül vágtattak át a tisztáson, mintha azok a félelmetes fantomok lettek volna, akikről a szénégetők meséltek, akik csak éjszaka vadásznak, és ha emberrel találkoznak, szarvasünővé változtatják, és űzőbe veszik. De a szépséges infánsnőre gondolt, és összeszedte mégis a bátorságát. Egyedül akart találkozni vele, meg akarta neki mondani, hogy ő is szereti. Talán éppen itt van a következő teremben.

Végigszaladt a puha, mór szőnyegen, és kinyitotta az ajtót. Nem! Itt sincs. A szoba teljesen üres volt.

Ez volt a trónterem, ahol a külföldi követeket fogadták, ha a király rászánta magát - ami ugyan az utóbbi időben nemigen esett meg -, hogy személyesen fogadja őket; ugyanaz a terem, amelyben sok-sok év előtt Anglia követei megjelentek, hogy házassági szerződést kössenek királynőjük - aki akkor még Európa egyik katolikus uralkodónője volt - és a császár legidősebb fia között. Falait aranyozott kordovánbőr kárpitozta, és a fekete és fehér mennyezetről dúsan aranyozott kandeláber lógott alá háromszáz gyertyakarral. Hatalmas, vontarany mennyezet alatt - amelyre gyöngyökből Kasztília oroszlánjait és tornyait hímezték ki - állott maga a trónus; gyöngyös, ezüstrojtos, ezüsttulipánokkal ékes, fekete bársonylepel borította. A trón második lépcsőjén állt az infánsnő térdeplőzsámolya, rajta ezüstszövésű párnák, és megint lejjebb, a mennyezet szélén túl állt a pápai nuncius széke, akinek egyedül volt joga leülni a király jelenlétében nyilvános szertartás idején, s akinek skarlátbojtos bíbornoki kalapja a szék előtt nyugodott egy bíbor taburetten[40]. A falon, a trónnal szemben, V. Károly életnagyságú képe függött, vadászruhában, hatalmas szelindekkel az oldalán, a másik fal közepét pedig II. Fülöp képe foglalta el, amint Németalföld hódolatát fogadja. Az ablakok között elefántcsont mintákkal berakott fekete ébenfa szekrény állt, amelyre rávésték Holbein „Haláltánc”-ának alakjait - állítólag a híres mester keze munkája.

A kis törpe azonban mit sem törődött ezekkel a csodálatos dolgokkal. Oda nem adta volna a rózsáját a trónmennyezet gyöngyeiért, egyetlenegy szirmát sem magáért a trónért. Nem vágyott másra, csak hogy lássa az infánsnőt, mielőtt lemegy a kerti pavilonba, és hogy megkérje, jöjjön el vele, mihelyt befejezte a táncot. Itt, a palotában nehéz és fojtó a levegő, de az erdőben szabadon fúj a szél, és a napsugár bolygó aranykezével tör utat a rezgő levelek között. És virágok is vannak az erdőben, ha nem is olyan pompásak talán, mint a kerti virágok, de annál édesebben illatozók; a jácint kora tavasszal hullámzó bíborával elborítja a hűs völgyeket és a pázsitos dombokat; a sárga kankalin apró csomókban fészkel a tölgyek bütykös gyökerei között; fényes boglárka is nő ott, kék veronikafű, lila és arany liliom. Szürke barka himbálódzik a mogyoróbokrokon, s a gyűszűvirág lehajtja fejét pettyes kamrácskái s a bennük vadászó méhek terhe alatt. A gesztenyefa fehér csillagos tornyocskákat ringat s a galagonya a Szépség sápadt holdjait. Igen: bizonyosan el is jönne vele, csak meg tudná találni! Eljönne vele a szépséges erdőbe, és akkor ő egész nap csak táncolna az infánsnő gyönyörűségére. Elmosolyodott erre a gondolatra, s belépett a következő terembe.

Mindegyik között ez volt a legfényesebb és a leggyönyörűbb. Falait rózsaszínű luccai damaszt borította, madarak mintázták, s finom ezüstvirágokkal volt telehintve; ezüstből voltak a bútorok is, s díszítésük: lebegő Cupidók[41] és virágfüzérek; a két hatalmas kandalló előtt papagáj- és pávahímű ellenzők álltak, és a tengerzöld onixpadló mintha belenyúlt volna valami távoli messziségbe. És nem is volt egyedül a teremben. Az ajtó árnyékában állva, a terem túlsó végé-

---

[40] Taburett - kárpitozott, támla nélküli szék

[41] Cupido - a rómaiaknál a szerelem istene

ben aprócska alakot pillantott meg, aki őt figyelte. Szíve megremegett, ajka örömkiáltásba tört ki, s azzal kilépett a napfényre. Ahogy ő, az az alak is előrelépett, és most már tisztán láthatta.

Az infánsnő! Nem, csak egy szörny, a leggroteszkebb szörny, akit valaha is látott. Nem olyan csinos, formás, mint az emberek általában, hanem púpos hátú, és görbe lábú, nagy, előrelógó fején fekete hajbozont. A kis törpe összeráncolta homlokát, és a szörny is összeráncolta. Nevetett, és a másik vele nevetett, és az oldalát fogta, éppen úgy, ahogy ő. Gúnyosan meghajolt előtte, s az viszonozta mély meghajlását. Feléje indult, és a szörny elébe jött, utánozta minden lépését, s megállt, ha ő megállt. A kis törpe felrikoltott jókedvében, előreszaladt, kinyújtotta kezét, és a szörny keze hozzáért kezéhez, s olyan volt, mint a jég. Megijedt, elrántotta a kezét, s a szörny is elrántotta. Tovább akart menni, de valami sima és kemény útját állta. A szörny arca most közvetlenül belemeredt az övébe, és látszott, hogy rémület ül rajta. Félresimította homlokából a haját, az is félresimította. Feléje sújtott, az pedig ütésre ütéssel válaszolt; utálattal nézett rá, s az is undok torzképeket vágott. Hátralépett, s az is visszavonult.

Mi volt ez? Gondolkodott egy pillanatig, és körülnézett a teremben. Furcsa, de mintha ebben a láthatatlan, áttetsző vízfalban minden kettőzötten látszanék. Igen, képtől képig, párnától párnáig minden megismétlődött. Az ajtó melletti alkov alvó faunjának[42] ott szunnyadt az ikertestvére, és a napfényben álló ezüst Vénusz kitárta karjait a másik Vénusz felé, aki éppoly bájos volt, mint ő.

Ez hát a visszhang? Valamikor megszólította már a völgyben, és akkor szóról szóra vissza is felelt neki. De hát rá tudja-e vajon szedni a szemet éppúgy, ahogy utánozni tudja a hangot? Teremthet-e vajon olyan mímelt világot, amilyen a valódi világ? A dolgok árnyékának lehet-e színe, élete és mozgása? Lehetséges ez?...

Megborzongott, s elővéve kebléből a szép fehér rózsát, megfordult és megcsókolta. A szörnynek szakasztott olyan rózsája volt, szirma, fodra, akár az övé. Az is megcsókolta, ugyanazzal a csókkal, és otromba mozdulattal a szívére szorította.

Mikor az igazság felderengett benne, kétségbeesésében vad sikoltásba tört ki, és zokogva zuhant a padlóra. Így hát ő volt ez az idomtalan púpos, aki első pillantásra utálatos és nevetséges. Maga volt a szörny, és rajta nevettek mind a gyerekek, és rajta nevetett a kis királykisasszony, akiről pedig azt hitte, hogy szerelmes belé - az is csak csúfolódott a csúfságán, és mulatott görbe lábszárain. Miért nem hagyták hát az erdőben, ahol nem volt tükör, nem volt, ami megmutatta volna, milyen undok teremtés? Miért nem ölte meg inkább az apja, mintsem hogy eladja gyalázatára? Forró könnyek gördültek végig az arcán, s a fehér rózsát ízekre szaggatta. A fetrengő szörny ugyanazt tette, és a levegőbe szórta a halvány szirmokat. Hasmánt csúszkált a földön, és amikor ráemelte szemét, ez fájdalomtól torzult arccal nézett vissza rá. Odább mászott, hogy ne lássa többé, és szemét eltakarta a kezével. Mint a sebzett vad, árnyékba vonszolta magát, és ott hevert nyöszörögve.

Ekkor a nyitott ajtón át belépett játszótársaival maga az infánsnő, és amikor látták, hogy a csúf kis törpe ott fekszik a földön, és eszeveszett mozdulatokkal veri öklével a padlót, önfeledt, hangos kacagásban törtek ki, körülállták, és úgy figyelték.

- A tánca is mulatságos volt - mondta az infánsnő -, de a játéka még mulatságosabb. Igazán, van olyan jó, mint azok a bábok, csak persze nem olyan természetes - és meglebegtette nagy legyezőjét, és tapsolt.

---

[42] Faun - helyesen Faunus, a görög Pan isten megfelelője a római mitológiában, a nyájak és erdők védelmezője

De a kis törpe egyszer sem pillantott fel, zokogása pedig egyre inkább halkult, majd hirtelen furcsán hördült egyet, és a szívéhez kapott. Azután megint visszahanyatlott, és nem mozdult többé.

- Pompás volt - mondta kis idő múlva az infánsnő -, de most táncolj valamit.

- Igen, igen - kiáltották a gyerekek -, kelj fel és táncolj, hiszen legalább olyan ügyes vagy, mint a berber majmok, csak sokkal nevetségesebb.

De a kis törpe nem felelt nekik.

Az infánsnő toppantott kis lábával, és beszólította nagybátyját, aki a teraszon sétált a kamarással, és a Mexikóból érkezett legújabb jelentéseket olvasta, ahol nemrégen állították fel a Szent Inkvizíciót.

- Az én furcsa kis törpém durcáskodik - kiáltotta -, keltsd fel, és mondd meg neki, hogy táncoljon!

A két férfi egymásra mosolygott, belépett, s Don Pedro lehajolt, és hímzett kesztyűjével megütögette a törpe arcát.

- Táncolj, kis szörnyeteg - mondta. - Táncolnod kell, Spanyolország és a két India infánsnője mulatni akar.

De a kis törpe nem mozdult.

- Egy korbácsmestert kellene hívni - mondta unottan Don Pedro, és visszament a teraszra. De a kamarás elkomorodott, letérdelt a törpe mellé, és kezét rátette a szívére. Néhány pillanat múlva megvonta vállát, felállt, és az infánsnő előtt mélyen meghajolva így szólt:

- *Mi bella Princessa*[43], a te furcsa kis törpéd sosem táncol többé. Kár pedig, mert olyan csúf, hogy talán még a király ajkára is mosolyt csalhatott volna.

- De hát miért nem táncol többé? - kérdezte nevetve az infánsnő.

- Mert megszakadt a szíve - felelte a kamarás.

És az infánsnő elkomolyodott, és gyenge rózsasziromajka csöpp megvetéssel lebiggyedt.

- Máskor ne legyen szívük azoknak, akik ide jönnek hozzám játszani! - kiáltotta, és kiszaladt a kertbe.

---

[43] Mi bella Princessa (spanyol) - szépséges hercegnőm

JAN NERUDA

MÁRY KISASSZONY KÉRŐI

Nem tudom, hányszor jön még ki halottak napján a košířei temetőbe, de ma már bizony nehézkesen lépdel, nem bírja úgy a lába, mint azelőtt. Egyébként minden pontosan úgy történt, mint eddig is évről évre. Hatalmas, nehéz testével tizenegy óra körül leszállt a bérkocsiról, a kocsis aztán leszedte a fehér kendőbe burkolt koszorúkat. Utána leemelt egy meleg brokátba öltöztetett ötéves kislányt. A kislány már tizenöt éve állandóan ötéves, Máry kisasszony mindig úgy veszi kölcsön valahonnan a szomszédból.

- Úgy, kicsikém, nézd csak, itt vannak a bácsik és a nénik... látod? És a gyertyák, a mécsesek és a virágok! Na, menj csak szépen előre, ne félj, menj, amerre akarsz, én majd utánad megyek.

A kislány félénken lépked előtte. Máry kisasszony közvetlenül mögötte halad, és biztatja, anélkül, hogy az utat mutatná.

Így lépkednek, amikor a kisasszony hirtelen megszólal:

- Várj! - kézen fogja a gyereket, és a sírok közé vezeti. Nem mennek messzire. Egy bizonyos vaskeresztről leveszi a szétfoszlott, széltől és esőtől elnyűtt koszorút, helyére odaakasztja az újat, fekete és fehér művirágokból. Azután kezével a keresztre támaszkodik, és imádkozni kezd. Letérdelnie nagyon terhes volna. A sír hervadt pázsitját és barna agyagját nézi, aztán hirtelen felemeli a fejét. A kisasszony kerek, kellemes arca nagy, kék, őszinte szemével mintha a távolba merengene. Tekintete lassan elhomályosul, szája szöglete megvonaglik, imádkozó ajkát remegve szorítja össze. Bőven előtörő könnyei lassan peregnek lefelé...

A gyermek bámulva néz fel, de a kisasszony se nem lát, se nem hall. Egy kis idő múlva - erőt vesz magán - hosszan és nehezen fellélegzik, fájdalmas mosollyal lenéz a kicsire, és kissé érdesen suttogva így szól:

- No, menjünk, gyermekem, menj, amerre akarsz, én majd utánad megyek.

Egy ideig ide-oda lépdel a gyerek után, aztán megint megszólal a kisasszony:

- Várj! - s egy másik sírhoz lép. Itt is éppen úgy cselekszik, mint az előzőnél, s úgy hiszem, egy pillanattal sem időzik tovább az egyiknél, mint a másiknál. Aztán a másik foszlott koszorút is odateszi a kendőbe, az elsőhöz, s kézen fogja a kislányt:

- Látod, már hideg van, gyere, meg ne fázzál. Beülünk a kocsiba, és hazamegyünk. Szeretsz kocsikázni, ugye?

Lassan a kocsihoz mennek. A kisasszony elhelyezi a kocsin a lánykát és a koszorúkat, aztán nehézkesen felkapaszkodik maga is. Reccsen a kerék, a lónak két-három ostorlegyintés is kell, míg végre húzni kezd, s elindulnak.

Ez így megy évről évre.

Ha még naiv novellaíró volnék, most így folytatnám: „Azt kérdik, kiknek a sírjai azok?” De tudom, hogy az olvasó soha életében semmit sem kérdez. A novellaírónak egyenesen rá kell kényszerítenie az olvasóra jótéteményeit. Itt azonban ez egy kissé nehéz lesz. Máry kisasszony hozzáférhetetlen és hallgatag teremtés, életében még soha senkit sem avatott be sorsának fordulataiba, még a legközelebbi szomszédját sem. Kivéve gyermekkori s még ma is hű

barátnőjét, a valamikor csinos Lujza kisasszonyt, aki ma Nocár pénzügyi főszemlész úr hervadt özvegye. A mai napon mindjárt ebéd után összeülnek Nocárné asszonyság lakásán. Egyébként nemigen történik meg, hogy Máry kisasszony elmenjen barátnőjéhez az Olasz utcába, ő csak nagyon ritkán hagyja el a Szent János-dombalján levő földszinti lakását. Majdnem soha máskor, mint vasárnap, kora reggel, amikor a Szent Miklós-templomba megy. Hatalmas termete miatt ugyanis már régen nehezére esik a járás. Ezért aztán barátnője kíméli őt, s inkább maga keresi fel naponta. A sok esztendős őszinte barátság szinte egybeforrasztotta őket.

Ma azonban Máry kisasszonynak nagyon is terhes lett volna otthon maradni. Üresebbnek és elhagyatottabbnak érezné otthonát, mint máskor, ezért barátnőjéhez siet, s így aztán Nocárné asszonynak is ünnep a mai nap. Sohasem pörköli a kávét olyan gondosan, mint ma, és sohasem ügyel olyan mélyrehatóan, hogy a kuglóf könnyű és jó omlós legyen. S a mai szórakozásuknak tompított és ünnepélyes a hangja. Nem beszélnek sokat, s bármit mondanak is, egyformán hangzik, de mégis élénk visszhangra talál. Néha egy-egy könny is megcsillan szemükben, és gyakrabban ölelik meg egymást, mint máskor. Végül - mikor már jó sokáig elüldögéltek egymás mellett a kanapén - az évforduló tárgyára kerül a szó.

- Kérlek - szól Nocárné asszonyság -, az Isten csaknem egyforma sorsot rendelt nekünk. Derék és jó férjem volt, s két év múlva örökre itt hagyott, még csak gyermekem sem maradt vigasztalásul. Azóta én is egyedül vagyok, és nem tudom, melyik rosszabb: senkit sem ismerni, vagy megismerni őt, és aztán elveszíteni.

- Te jól tudod, hogy én mindig belenyugszom az Úr akaratába - mondotta ünnepélyesen Máry kisasszony -, hiszen mindig tudtam előre a sorsomat. Megálmodtam én azt. Mikor húszéves voltam, azt álmodtam, hogy bálban vagyok. Te tudod, hogy soha életemben nem voltam bálban. Zeneszó mellett sétáltunk, sugárzó kivilágításban pár pár után, de csodálatosképpen a táncterem, mint valami tágas padlás, fent volt a háztetők alatt. Egyszerre csak az első párok megindultak lefelé a lépcsőn. Én utolsónak mentem, valamelyik táncossal, az arcára nem is emlékszem. Már csak néhányan voltunk fent, én megfordultam és körülnéztem. Látom, hogy a Halál lépdel utánunk. Zöld bársonypalást volt rajta, kalapján fehér toll, és kard az oldalán. Siettem, hogy hamarább leérjünk, de a többiek már rég eltűntek az én táncosommal együtt. Egyszerre csak a Halál megfogta a kezemet, és elvitt magával. Aztán nagyon sokáig éltem egy palotában, és a Halál mintha a férjem lett volna. A legkedvesebben bánt velem, szeretett is, de nekem nagyon ellenszenves volt. Mérhetetlen pompa vett körül bennünket, csupa kristály, arany és bársony, de én nem örültem semminek. Folyton visszavágyakoztam a világba, s a küldöncünk - az is valami másik Halál volt - mindig hírt hozott arról, hogy mi történik a földön. Vágyakozásom fájdalmat okozott férjemnek, láttam is rajta, és sajnáltam őt. Ettől az időtől kezdve már tudtam, hogy sohasem megyek férjhez, s a Halál a vőlegényem. No és látod, Lujzi, hát nem Isten keze irányítja az álmokat? És nem kettőnek a halála választotta-e el egész életemet a többiek életétől?

Nocárné asszony sír - jóllehet már számtalanszor hallotta ezt a történetet -, s a barátnő sírása üdítő, illatos balzsamként permetezik a kisasszony fájó lelkére.

Valóban csodálatos, hogy a kisasszony sohasem ment férjhez. Korán elárvult, független volt, és a Szent János-domb aljában egy csinos, kétemeletes házat mondhatott magáénak. Biztosan nem volt csúnya, azt még ma is látni rajta. Kevés hölgynek volt olyan magas termete, kék szeme valósággal gyönyörűnek mondható, arca kissé széles, de szabályos és kellemes. Csakhogy már kora ifjúságától fogva túlságosan testes volt, ennek köszönhette a „kövér Máry” nevet, kövérsége elcsúfította egy kissé, kiskorában nem játszott a többi gyerekkel, később társaságba sem járt sehová, csak a Mária-sáncba ment ki naponta egy-egy kis sétára.

És mégis egyetlen Malá Strana[44]-i polgár sem esett gondolkodóba azon, hogy tulajdonképpen miért nem ment férjhez Máry kisasszony. Az itteni társadalomnak megvannak a maga határozott típusai. Máry kisasszony az aggszűz típust képviseli benne, és senki sem gondolt arra, hogy másként is lehetne a dolog. S ha véletlenül valamelyik asszony szokásos női kíváncsiságból megkérdezte a kisasszonyt, akkor ő nyugodt mosollyal így válaszolt:

- Azt hiszem, leányként is szolgálhatom a jó Istent, nem igaz?

S ha valaki ugyanezt Nocárné asszonyságtól kérdi, ő hegyes állát felhúzva azt feleli:

- Hát ha egyszer nem akart! Szent igaz, hogy jó néhányszor férjhez mehetett volna. Magam is tudok kettőről - nagyon derék emberek voltak -, de ha egyszer nem akart.

Ám én, a Malá Strana eleven emlékezete, tudom, hogy mind a ketten mulatós fickók voltak, és bizony nem sokat értek. Hiszen a szóban forgó két férfi nem volt más, mint Cibulka, a kereskedő és Rechner, a vésnök. Ha bárhol is szó esett róluk, így emlegették őket: „Azok a lumpok!" Nem mondom, hogy bűnözők lettek volna, még csak az hiányoznék. De egyáltalában semmi jóra nem voltak valók, hiányzott belőlük a rend, a komolyság s az értelem. Rechner szerda előtt sohasem kezdte el a heti munkát, szombaton délután pedig már pihent. Sok pénzt kereshetett volna, mert igen ügyes volt, mint ezt Hermann úr, a díjnok - anyám földije - állította róla. De hát sehogy sem ízlett neki a munka. Cibulka, a kereskedő pedig több időt töltött a borozó boltívei alatt, mint az üzletében. Mindig világos nappalig aludt, s ha mégis odaállt a pult mögé, akkor álmos volt, és örökké csak morgott. Állítólag tudott franciául is, de az üzlettel nem törődött, az inasa azt csinált a bolttal, amit akart.

Ezek ketten mindig együtt voltak, s ha mégis fellobbant volna valamelyiknek lelkében a nemesebb szándéknak csak egy szikrája is, a másik azonnal elfojtotta. Ha valaki melléjük telepedett, nem akadt náluk mulattatóbb társalgó. A kis Rechnernek simára borotvált, szögletes arcán mindig könnyű mosoly futkározott, mint ahogy a napocska fénye átfut a mezőkön. Magas homlokáról hátrafésülte gesztenyeszínű haját, mindig víg volt, halovány ajkán örökös mosoly. Sovány teste, melyen állandóan sárgás színű ruha virított - ez volt a kedvenc színe -, folytonosan izgett-mozgott, s válla minden pillanatban megrándult.

Barátja, Cibulka fekete ruhát viselt, és sokkal nyugodtabbnak látszott. De csak szemre. Sovány volt, mint Rechner, de valamivel magasabb. Feje kicsiny, homloka alacsony és négyszögletes. Homlokcsontja kiállt egy kissé, sűrű, sötét szemöldöke alatt villogott a szeme, fekete haját ráfésülte a halántékára, és élesen ívelt szája felett bársonyos bajusz feketéllett. Ha nevetett, bajusza alól kivillantak hófehér fogai. Valami vadság, de egyúttal jóindulat is tükröződött Cibulka arcán. Ha nevethetnékje támadt, rendszerint visszafojtotta, míg végül ki nem tört belőle; aztán megint nyugodtnak tettette magát. Rechnerrel egy szempillantásból is megértették egymást. De csak ritkán ült valaki hozzájuk, tiszteletre méltó szomszédjaik szabadosnak és idegennek érezték és nem nagyon értették meg vicceiket. Beszédmódjuk olyan volt, mintha állandóan ócsárolnának mindent. De Rechnernek és Cibulkának sem nagyon tetszett a komoly Malá Strana-i társaság. A távolabbi óvárosi kisvendéglőket kedvesebbnek találták. Esténként bebarangolták az egész várost, még a messzi Ferencvárosban is ismerték őket. Ha aztán a Malá Strana-i utcákon jóval éjfél után víg nevetés hangzott fel, biztosan Rechner és Cibulka igyekezett hazafelé. Mindketten körülbelül egyidősek voltak Máry kisasszonnyal. A Szent Miklós-plébánia iskolájába együtt is jártak, de azóta nem törődtek vele, s a kisasszony sem övelük. Legfeljebb az utcán találkoztak néha, akkor is könnyedén, hanyagul üdvözölték egymást.

---

[44] Malá Strana - Prága egyik régi negyede

Történt egyszer, hogy Máry kisasszony részére egy küldönc gondosan, csaknem kalligráfiával írott levelet hozott. Amint elolvasta, keze lehanyatlott, s a levél a földre csúszott, így hangzott:

Nagyra becsült Kisasszony!

Bizonyára csodálkozik, hogy én írok Önnek, éppen én. És még jobban meglepheti levelem tartalma. Sohasem mertem Önhöz közeledni, nehogy felesleges szóbeszédre adjak alkalmat, jóllehet szeretem Önt már régen. Érzéseimet gondosan megvizsgáltam, és rájöttem, hogy csak Önnel lehetnék boldog.

Máry kisasszony! Talán csodálkozik, és elutasít engem, talán különféle rosszakaratú pletykák befolyásolják rólam alkotott véleményét, és megvetően vállat von. Nem tehetek egyebet, csupán arra kérem, ne határozzon első meglepetésében. Fontolja meg, mielőtt a döntő szót kimondja. Annyit azonban mondhatok, hogy bennem olyan férjet találna, aki minden lélegzetével csak az Ön boldoggá tételére törekednék. Még egyszer kérem: gondolja meg jól. Mától számított négy hétre várom döntését, nem korábban, és nem később.

Ezután bocsánatát kérem.

Lángoló vágyakozással,

az Ön odaadó
Cibulka Vilmosa

Máry kisasszony szédült. Már vagy harminc éves volt, s most hirtelen a lábánál feküdt az első szerelmi vallomás. Valóban az első. Soha eddig nem gondolt a szerelemre, s nem is beszélt róla. Vörös karikák táncoltak a szeme előtt, halántéka lüktetett, lélegzete elakadt. Nem volt egyetlen határozott gondolata sem, csak a vörös karikák között jelent meg olykor egy határozott alak: a komor Cibulka. Végül is felemelte a levelet, és még egyszer, remegve átolvasta.

Milyen gyönyörűen ír!

Milyen gyöngéden!

Nem tudott segíteni magán, kénytelen volt a levéllel barátnőjét, özvegy Nocárnét felkeresni. Szó nélkül adta oda az írást.

- No, látod - szólalt meg végül Nocárné asszonyság, és zavart csodálkozás volt a szemében. - Most mit akarsz cselekedni?

- Nem tudom, Lujzi!

- No hiszen van elegendő gondolkozási idő d. Minden lehetséges... de megbocsáss... tudod, milyenek a férfiak, és sokan csak a pénzt hajszolják... De miért is ne szeretne téged őszintén? Tudod mit, én alaposan utánanézek a dolognak.

Máry kisasszony hallgatott.

- Idehallgass - szólt Nocárné asszony -, Cibulka szép ember! Szeme olyan, mint a szén, a bajusza fekete, és a fogai - mondhatom -, a fogai olyanok, mint a cukor. Igazán nagyon szép férfi! - és Nocárné nagy szeretettel átölelte barátnőjét.

Máry kisasszony bíborvörös lett.

Pontosan egy héttel később, amikor Máry kisasszony a templomból hazatért, egy másik levél várta. Egyre növekvő csodálkozással olvasta:

Mélyen Tisztelt Kisasszony!

Ne vegye rossz néven, hogy írni bátorkodom Önnek. Nősülni szándékozom, és egy jó háziasszonyra lenne szükségem otthonom számára. Semmi ismeretségem nincs, mert elfoglaltságom nem hagy időt a szórakozásra, de ahogy a helyzetet vizsgálom, egyre erősödik az a meggyőződésem, hogy Ön igazán jó feleségem lenne. Kérem, ne ítéljen meg engem, én valóban jó ember vagyok, és bennem nem csalódik. Van rendes megélhetésem, tudok dolgozni, és Isten segítségével semmink sem hiányoznék. Harmincegy éves vagyok, ismer engem, én is ismerem Önt, tudom, hogy vagyonos, de ez mit sem árt, az csak jópont. Annyit meg kell jegyeznem, hogy háztartásom már nem lehet el gazdasszony nélkül, sokáig nem várhatok, ezért arra kérem, hogy legkésőbb két héten belül szíveskedjék választ adni. Ellenesetben más irányban kellene érdeklődnöm. A szép szavakhoz nem értek, de valakit szeretni tudnék. Tehát tizennégy napot várok.

Odaadó tisztelettel
Rechner János, vésnök

- Őszintén ír, mint afféle egyszerű ember - szólt délután Nocárné asszony. - Hát most van választék, látod, Máry. Most aztán mit csinálsz?

- Mit csinálok? - ismételte Máry kisasszony, mintegy álomban.

- Melyiket szereted jobban? Mondd meg őszintén tetszik neked valamelyik?... Melyik?

- Vilmos - suttogta a kisasszony elpirulva.

Cibulka már Vilmos volt. Rechnert tehát elejtették. A barátnők elhatározták, hogy a Rechnernek szóló levelet Nocárné asszony fogalmazza meg, mert ő a tapasztaltabb, Máry kisasszony pedig lemásolja. De egy hét sem múlt el, és Máry kisasszony, kezében új levéllel jött barátnőjéhez.

Arca megelégedést árult el. A levél így hangzott:

Tisztelt Kisasszony!

Ne vegye rossz néven, hogy soraimmal ismét terhelem. Így is jó, én nem tehetek róla. Ha korábban tudtam volna, hogy az én kedves barátom, Cibulka az Ön kezére pályázik, akkor nem jelentkeztem volna, de ő semmit sem szólt erről, s így én semmiről sem tudhattam. Vele már mindent közöltem, s most önként visszalépek, mert ő szereti Önt, csak arra kérem, ne nevessen ki engem, az igazán nem lenne szép Öntől, és én még másutt is megtalálhatom a szerencsémet. Mindenesetre sajnálom, de hát nem tesz semmit, felejtsen el engem.

Odaadó tisztelettel
Rechner János, vésnök

- Most legalább nem lehetnek kétségeid - vélekedett Nocárné asszony.

- Hála istennek!

Máry kisasszony magára maradt, de ez a magány ma határozottan kellemes volt. Képzelete olyan csábító színekkel festette jövőjét, hogy jólesett neki e gondolatokat újból és újból átismételni. Ezek a gondolatok hamarosan egyre plasztikusabb formát öltöttek. Végül is jövendő szép életének képévé állottak össze.

A következő napon Nocárné asszony betegen találta Máry kisasszonyt. A kanapén feküdt, halvány volt, a szeme bágyadt és sírástól vörös.

A megrémült barátnő alig tudott egyetlen kérdést is kinyögni.

Máry kisasszony felzokogott. Némán az asztalra mutatott. Az asztalon megint egy levél feküdt.

Nocárné asszony valami nyomasztót érzett. S a levél valóban nagyon komoly volt:

> *Mélyen tisztelt Kisasszony!*
>
> *Most már nem lehetek boldog! Az álom szétfoszlott, kezemet a homlokomra szorítom, s a fejem szédül a fájdalomtól.*
>
> *Ugyanis nem... nem akarok arra az útra lépni, amely az én egyetlen és legjobb barátom megsemmisített reményeivel van kikövezve. Szegény barátom olyan sajnálatra méltó, amilyen most magam is vagyok.*
>
> *Ön ugyan még nem határozott, de milyen elhatározás lenne most lehetséges? Nem tudnék boldogságban élni, ha Jánoskámat kétségbeesetten látnám. És ha Ön nekem valóban a legteljesebb életörömet nyújtaná is, nem fogadhatom el.*
>
> *Elhatároztam, hogy mindenről lemondok.*
>
> *Mindössze egyre kérem, ne emlékezzék rám úgy, mint egy nevetséges, szánalmas figurára.*
>
> *Az Ön odaadó*
> *Cibulka Vilmosa*

- Ez nevetséges - Nocárné asszony haragosan felnevetett. Máry kisasszony kérdően és szorongva nézett rá. - Na, igen! - és Nocárné asszony gondolatokba merült. - Nemes gondolkozású emberek... mindketten, azt látom. De Máry, te nem ismered a férfiakat. Az ilyen nemes elhatározás nem tartós. A férfi egyszerre csak minden kíméletet félretesz, és kizárólag magára gondol. Csak hagyd, Máry, majd még meggondolják. Rechner, amint látszik, igen praktikus gondolkozású ember, de Cibulka... látszik, hogy őrülten szerelmes, Cibulka még jönni fog!

Máry kisasszony szeme álmatagon csillogott: hitt a barátnőjének, és a barátnő is szentül hitt abban, amit mondott. Mind a kettő becsületes és jó lélek volt, s a kételynek még csak az árnyéka sem merült fel bennük. Lehetetlen gondolat lett volna számukra, hogy ez az egész csak valami ízléstelen és méltatlan tréfa.

- Egyelőre várj... majd csak jön... majd meggondolja magát! - erősítgette Nocárné asszonyság.

És Máry kisasszony várt... tovább szövögette régi gondolatait. Ezek nem voltak olyan boldogítók, mint az előzőek, az igaz, valami elégikus hangulat vegyült beléjük, de a kisasszony éppen ezért többre becsülte őket.

Máry kisasszonyt várt... és a hónapok egymás után múltak. Néhanapján, ha megszokott sétáját végezte a Mária-sáncon, találkozott a két baráttal, akik most is állandóan együtt jártak. Lehet, hogy előzőleg, mikor még mindkettő közömbös volt számára, ezeket a találkozásokat észre sem vette, de mostanában feltűnően gyakoriaknak találta őket.

- Hízelegnek neked, majd meglátod! - oktatgatta Nocárné asszony. Máry kisasszony eleinte mindig lesütötte a szemét, ha találkoztak. Később felbátorodott, és rájuk nézett. Kikerülték, és tisztelettel köszöntötték, aztán mindketten szomorúan lesütötték a szemüket. Észrevették-e

néha az ártatlan kérdést, mely a kisasszony nagy szeméből szállt feléjük?... Mindenesetre a kisasszony nem vette észre, hogy ajkukat mind a ketten óvatosan összeharapják.

Elmúlt egy év. Nocárné asszony furcsa híreket hozott, s csak félve közölte azokat a kisasszonnyal. Azt beszélték, hogy züllenek, és mindenki csak „lumpoknak" nevezi őket, az a vélemény, hogy rosszul fogják végezni. Vajon ő lenne ennek az oka? A barátnő nem tudta, mitévő legyen, a kisasszonyt pedig a női szemérem visszatartotta attól, hogy maga tegye meg az elhatározó lépést. Mégis bűnösnek érezte magát.

Eltelt a második gyötrelmes év is, és Rechnert eltemették. Sorvadásban halt meg. Máry kisasszony megrendülve vette tudomásul a hírt. Az a praktikus Rechner, ahogy Nocárné mindig mondogatta, elemésztette volna magát?

Nocárné felsóhajtott, és így szólt:

- Cibulka most gondolkozik egy ideig, aztán eljön - s homlokon csókolta a reszkető Máry kisasszonyt.

De Cibulka nem gondolkozott sokáig, négy hónapra rá már ő is a košířei temetőben volt. Tüdőgyulladás vitte el.

Tizenhat éve, hogy mindketten ott fekszenek.

Máry kisasszony semmi pénzért nem döntött volna maga, hogy a két sír közül melyikhez lépjen először halottak napján. Egy ötéves ártatlan leánykának kellett ezt eldöntenie. Ahová a gyerek elsőnek tipeg, oda helyezi a kisasszony az első koszorút. Cibulka és Rechner sírján kívül Máry kisasszony még egy harmadik sírt is megvásárolt örök időkre. Az emberek azt hiszik, hogy Máry kisasszonynak az a szenvedélye, hogy megvásárolja olyan emberek sírját, akikhez semmi köze sincs. Toepfer Magdaléna asszonyság fekszik abban a sírban... no igen, az a tudós asszony, akiről olyan sok mindent mesélnek. Mikor Vels kereskedőt temették, Toepferné asszony észrevette, hogy a viaszárus Hirtné átlépte a szomszédos sírt. Mindjárt megmondta, hogy a viaszárusné holt gyermeket fog szülni. Úgy is történt. Egyszer pedig amikor Toepferné asszony bement a szomszédasszonyához, egy kesztyűkészítőhöz, és látta, hogy az sárgarépát kapar, azonnal megmondotta, hogy szeplős gyereke lesz. És a kesztyűsék Marijának csakugyan olyan vörös haja van, mint a tégla, és olyan szeplős, hogy az rettenetes. Tudós asszony, de...

De amint már elmondottam, Máry kisasszonynak Toepferné asszonyhoz a legcsekélyebb köze sem volt. Ellenben Toepferné sírja a Rechneré és a Cibulkáé között körülbelül a középen van. Megsérteném olvasóim éleslátását, ha közölném sejtésemet, hogy miért éppen azt a sírt vette meg, és vajon hol fog majd egykor megpihenni Máry kisasszony.

ANTON PAVLOVICS CSEHOV

LELKECSKÉM

Olenyka, Plemjannyikov nyugalmazott táblabíró leánya, az udvari tornácon üldögélt és elgondolkozott. A nagy hőségben szemtelenül dongták körül a legyek, és kellemes volt arra gondolni, hogy nemsokára itt az este. Keleten sötét esőfelhők gyülekeztek, és néha-néha párás szellő lebbent meg.

Az udvar közepén megállt Kukin vállalkozó - a „Tivoli" nevezetű mulatópark tulajdonosa, aki ott lakott az udvarban, a szárnyépületben -, és felnézett az égre.

- Már megint! - kiáltott fel kétségbeesetten. - Már megint esni fog! Mindennap esik az eső, minden áldott nap, mintha csak a sors is ellenem esküdött volna! De hiszen ez katasztrófa! Tönkremegyek! Minden nap rettenetes veszteséggel jár!

Összecsapta kezét; majd Olenykához fordulva, így folytatta:

- Látja, Olga Szemjonovna, ilyen az élet! Siralmas! Az ember dolgozik, küszködik, igyekszik, éjjel nem alszik, egyre azon töri a fejét, mit hogyan lehetne a legjobban elrendezni... és mi az eredmény? Egyrészt a közönség durva, műveletlen. Hiába nyújtom neki a legjobb operettet, mesejátékot, kiváló kupléénekeseket, nem kell az nekik! Hiszen nem is értenek belőle semmit. Nem! A közönségnek vásári komédia kell, útszéli tréfák, banalitás! Másrészt meg: nézze meg az időjárást! Majdnem minden este zuhog. Május 10-én kezdődött, s azóta ilyen volt egész május, június, valami rettenetes! A közönség nem jön, miből fizessem a bérletet? Hát a művészeimet?

Másnap estefelé ismét felhők gyülekeztek, és Kukin hisztériás nevetésben tört ki:

- Hát tessék! Bánom is én! Mossa el az egész parkot, velem együtt! Ne ismerhessem a boldogságot sem ezen, sem a túlvilágon! Jelentsenek föl a művészeim a bíróságon! Mit nekem a bíróság? Küldjenek kényszermunkára Szibériába, küldjenek a vérpadra, bánom is én! Ha-ha-ha!

És harmadnap megint ugyanaz...

Olenyka hallgatagon, komolyan hallgatta Kukin panaszait, néha még a szeme is megtelt könnyel. Kukin szerencsétlensége végül meghatotta. Megszerette Kukint. Igaz, hogy kis növésű volt, sovány, sárga arcú, haját halántékán hátrafelé kefélte, vékonyka tenor hangon beszélt, beszéd közben elhúzta száját, és arcára rá volt írva a kétségbeesés; Olenykában mégis mély, őszinte érzelmet ébresztett. Olenyka állandóan szeretett valakit, e nélkül nem is tudott volna élni. Régebben papuskáját szerette, aki most betegen ült a sötét szobában, a karosszékben, és nehezen lélegzett; szerette nagynénikéjét, aki ritkán - kétévenként egyszer - meglátogatta őket Brjanszkból; még azelőtt, amikor kis gimnazista volt, francia tanárát szerette. Olenyka csendes, jólelkű, könyörületes szívű kisasszonyka volt, gyengéd, lágy pillantású, és hihetetlenül egészséges. Telt, rózsás arca, puha fehér nyaka - amelyen kis barna anyajegy látszott -, kedves, naiv mosolya, amellyel a széptevést hallgatta, a férfiakban azt a gondolatot ébresztette: „Milyen helyes teremtés..." és maguk is elmosolyodtak. Ha pedig hölgyvendég érkezett Plemjannyikovékhoz, meg nem állhatta, hogy beszélgetés közben meg ne ragadja Olenyka kezét, és fel ne kiáltson elragadtatásában:

- Lelkecském!

A ház, amelyben születése óta élt, s amely végrendeletileg nevére volt írva, a város szélén állt, az úgynevezett cigánysoron, nem messze a „Tivoli” parktól. Este és éjszaka Olenykához behallatszott a parkból a zene, a rakéták pufogása; ilyenkor úgy tetszett neki, Kukin harcol sorsával, és rohamot intéz fő-fő ellensége: a közönség ellen. Szívén ilyenkor édes szorongás vett erőt, az álom messze elkerülte, s amikor hajnalfelé Kukin hazatért, Olenyka bentről halkan megkopogtatta hálószobája ablakát, a függönyön keresztül kinézett hozzá, és csupán arcát meg egyik vállát mutatva, gyengéden elmosolyodott...

Kukin megkérte a kezét, és összeházasodtak. S amikor az esküvő után úgy istenigazában meglátta kis felesége nyakát és telt, üde vállait, összecsapta kezét és felkiáltott:

- Lelkecském!

Boldog volt, de mivel az esküvő napján és estéjén is esett az eső, arcáról akkor sem múlt el a kétségbeesés kifejezése.

Az esküvő után jól éltek. Olenyka a kasszában ült, rendet tartott a mulatóparkban, felírta a kiadásokat, fizette a béreket; rózsás orcája, kedves, naiv, sugárzó mosolya hol a pénztárablakban, hol a kulisszák mögött, hol a büfében tűnt fel. Mostanában már azt mondogatta ismerőseinek, hogy a legnagyszerűbb, legfontosabb és legszükségesebb dolog a világon - a színház, csak a színházban lehet igazi élvezethez jutni, műveltségre, valódi emberségre szert tenni.

- De a közönség, sajnos, nem érti ezt! - mondogatta. - A közönségnek vásári komédia kell. Tegnap a „Doktor Faust” ment nálunk, és majdnem valamennyi páholy üres volt, de ha valami olcsó burleszket vittünk volna színre Vanyicskával, akkor higgye el, zsúfolásig megtelt volna a színház. Holnap az „Orfeusz a pokolban”-t adjuk Vanyicskával, jöjjön el és nézze meg.

S amit Kukin mondott színházról, színészekről, ugyanazt ismételte ő is. Ugyanúgy megvetette a közönséget műveletlenségéért, közönyéért a művészet iránt; a próbákba beleszólt, kijavította a színészeket, felügyelt a zenészek viselkedésére, és amikor a helybeli újság rosszat írt a színházról, sírt, majd elment a szerkesztőségbe veszekedni.

A színészek szerették, és „lelkecském”-nek nevezték; Olenyka sajnálta őket, és kisebb kölcsönöket folyósított nekik. Ha megesett, hogy becsapták, csak magában sírdogált, de férjénél soha nem tett panaszt.

A tél elég jól telt el. Egész évadra kibérelték a városi színházat, és rövidebb időre bérbe adták hol egy kisorosz társulatnak, hol egy bűvésznek, hol a helybeli műkedvelőknek. Olenyka meghízott, és sugárzott a megelégedettségtől, de Kukin egyre fogyott, sárgult, és panaszkodott, milyen rettenetes veszteségei vannak, holott egyáltalában nem mentek rosszul a dolgok. Éjjelente köhögött, Olenyka málnaszörpöt, hársfateát itatott vele, ledörzsölte kölnivízzel, meleg kendőkbe bugyolálta.

- Milyen édes vagy! - mondogatta neki teljes meggyőződéssel, és haját simogatta. - Milyen nagyszerű ember vagy!

Nagyböjt alatt Kukin Moszkvába utazott, hogy társulatot verbuváljon. Olenyka nem tudott aludni nélküle, egész éjjel az ablaknál ült, és a csillagokat bámulta. A tyúkokhoz hasonlított, akik ugyancsak nem tudnak aludni, és egész éjjel nyugtalankodnak, ha nincs az ólban a kakas. Kukin hosszabb ideig maradt Moszkvában; a nagyhétre hazaérkezik, írta, és leveleiben már a „Tivoli”-ra nézve is intézkedett. De nagypénteken, késő este, hirtelen baljóslatú zörgés hallatszott a kapun: bum-bum-bum! - döngette valaki az ajtót, mint a hordót. Az álmos szakácsnő mezítláb csoszogott a pocsolyás kerten át.

- Nyissanak már ki, az isten áldja meg magukat! - kiáltotta odakinn egy dörmögő hang. - Sürgöny érkezett.

Olenyka azelőtt is kapott már táviratot urától, de most maga sem tudta, miért, szinte elájult az ijedtségtől. Reszkető kézzel bontotta fel a sürgönyt, és olvasni kezdte:

„Iván Petrovics ma hirtelen tamála elhunyt intézkedést várunk hemetés kedden.”

Így állt a sürgönyben: „hemetés”; a „tamála” szó pedig éppenséggel érthetetlen volt. A táviratot az operett-társulat igazgatója írta alá.

- Drága galambocskám! - zokogott Olenyka. - Édes jó Vanyicskám, drága galambocskám! Miért is kellett találkoznunk? Miért ismertelek és szerettelek meg téged? Miért hagytad el a te szegény Olenykádat, szegény szerencsétlen kis feleségedet?

Kukint kedden temették el Moszkvában: Olenyka szerdán tért haza, és amint belépett lakásába, leborult az ágyra, és olyan hangos zokogásban tört ki, hogy a szomszédban és az utcán is meghallották.

- Lelkecském! - sóhajtottak fel a szomszédasszonyok. - Lelkecském, Olga Szemjonovna, szegény, hogy kínlódik!

Három hónappal később Olenyka egyszer déli miséről tért haza bánatosan, mély gyászban. Véletlenül ugyanakkor lépegetett hazafelé a templomból egyik szomszédja, Vaszilij Andrejics Pusztovalov, Babakajev kereskedő faraktárának felügyelője. Szalmakalapot viselt, fehér mellényt arany óralánccal, és inkább földbirtokosnak nézte volna az ember, semmint kereskedőnek.

- Mindennek megvan a maga ideje, Olga Szemjonovna - kezdte a beszélgetést nagy komolyan, és hangjában részvét csengett. - Ha közelállóink közül valaki meghal, akkor az nyilván isten akarata volt, ezt szem előtt kell tartanunk, és sorsunkat alázattal kell elviselnünk.

Olenykát a kapuig kísérte, elbúcsúzott tőle, és továbbment. De Olenykának egész nap fülében csengett komoly hangja, és ha behunyta szemét, megjelent előtte Pusztovalov sötét szakálla. Igen megtetszett neki a férfi.

És úgy látszik, Olenyka is mély benyomást tehetett a férfira, mert rövid idővel ezután eljött hozzá kávéra egy éltes hölgy, akit Olenyka alig ismert; alighogy asztalhoz ült, a hölgy Pusztovalovról kezdett beszélni, arról, hogy milyen derék, szolid ember, és minden leány boldogan hozzámenne felségül. Három nappal később maga Pusztovalov is eljött látogatóba; nem sokáig időzött, mindössze tíz percig, keveset beszélt, de Olenyka megszerette - annyira megszerette, hogy egész éjjel nem aludt, lázban égett, reggel pedig elküldött az idős hölgyért. Pusztovalov hamarosan megkérte a kezét, és megesküdtek.

Olenyka jól élt Pusztovalov oldalán. A férfi rendesen ebédig a faraktárban ült, majd elment dolgai után, és ilyenkor Olenyka váltotta őt föl; estig az irodában ült, számlákat írt, és kiadta az árut.

- A fa évről évre húsz százalékkal drágul - mondogatta a vevőknek, ismerősöknek. - Képzeljék csak el: azelőtt itteni fával kereskedtünk, most meg Vaszicskának minden évben a mogilevi kormányzóságba kell utaznia fáért. És micsoda árak! - sopánkodott, kezét arcához szorítva rémülete jeléül. - Micsoda árak!

Olenykának úgy tetszett, hogy már réges-régen fával kereskedik, hogy a fa a legfontosabb és legszükségesebb dolog az életben; valami otthonos, megható csengése volt fülében az efféle szavaknak: gerenda, gömbfa, deszka, rönk, léc, kéreg... Éjjel, álmában deszka- és léchegyeket

látott, végtelen hosszú szekérsorokat, amelyek valahová messzire szállították a fát; azt álmodta, hogy húszarsinos, ötversokos[45] gerendák egész hadserege vonul fel a faraktárak ellen, a gerendák, tuskók és rönkök megütköznek, száraz fa tompa robaja hallszik, elesnek, és ismét fölkelnek, egymásra tornyosulva... Olenyka felsikoltott álmában, és Pusztovalov gyengéden megrázta:

- Olenyka, mi bajod, kedves? Rosszat álmodtál? Vess keresztet!

Amit a férje gondolt, azt gondolta ő is. Ha Pusztovalov úgy találta, hogy a szobában igen meleg van, vagy hogy az üzlet mostanában rosszul megy, akkor ő is úgy találta. Férje nem kedvelte a szórakozást, ünnepnapon otthon ült, és Olenyka is otthon ült vele.

- Mindig csak otthon ül vagy az irodában - mondták néha az ismerősök. - Miért nem megy egyszer színházba, lelkecském, vagy cirkuszba?

- Minekünk Vaszicskával nincs időnk színházba járni - mondotta Olenyka méltóságteljesen. - Dolgozó emberek vagyunk, nem érünk rá az effajta szórakozásra. De hát mire való az a színház egyáltalában? Nincs abban semmi jó!

Szombatonként Pusztovalovék éjjeli istentiszteletre jártak, vasárnap hajnali misére; a templomból hazafelé szépen egymás mellett mentek, meghatott arccal, mindkettőjükből áradt a jó szag, és Olenyka selyemruhája kellemesen suhogott. Odahaza teát ittak tejeskenyérrel és különféle befőttekkel, utána süteményt ettek. Delente az udvarban, sőt még a kapun kívül is borscsleves, bárányesült vagy kacsapecsenye kellemes illata terjengett - böjtös napokon halszag -, és aki a kapu előtt elhaladt, feltétlenül jó étvágyra gerjedt. Az irodában állandóan forrt a szamovár, az ügyfeleket teával, pereccel vendégelték meg. Hetenként egyszer a házaspár fürdőbe ment, ahonnan szépen egymás mellett, kipirulva tértek haza.

- Jól élünk, hála istennek - mondogatta Olenyka ismerőseinek. - Adná isten, hogy mindenki úgy éljen, mint mi Vaszicskával.

Amikor Pusztovalov elutazott a mogilevi kormányzóságba fát vásárolni, Olenyka erősen vágyódott utána, éjjelente nem aludt, sírdogált. Esténként néha meglátogatta őt Szmirnyin, az ezred fiatal állatorvosa, aki nála volt bekvártélyozva a szárnyépületben. Elbeszélgettek vagy kártyáztak, s ez elszórakoztatta az asszonyt. Különösen érdekelte őt, amit az állatorvos családi életéről mesélt: nős ember volt, egyetlen fiú apja, de feleségétől elvált, mivel az asszony megcsalta; most gyűlölte volt feleségét, és havonta negyven rubelt küldött neki fia neveltetésére. Amikor erről hallott, Olenyka felsóhajtott, fejét csóválta, és igen-igen megsajnálta a fiatal állatorvost.

- No. isten áldja meg - búcsúzott tőle, miközben gyertyával kísérte ki a lépcsőig. - Köszönöm, hogy eljött hozzám unatkozni, adjon isten erőt, egészséget, a Szentséges Szűz vigyázza lépéseit...

Mindig ilyen komolyan, bölcselkedve fejezte ki magát, ebben is férjét utánozta. Az állatorvos már eltűnt odalenn az ajtó mögött, amikor még utána kiáltott:

- Vlagyimir Platonics, higgye meg, a legjobb lenne, ha kibékülne a feleségével. Ha megbocsátana neki a fia kedvéért... Mert az a kisfiú mindent megér ám!

Amikor Pusztovalov hazaérkezett, Olenyka suttogva elmesélte neki az állatorvos egész sorsát, boldogtalan családi életét, és mind a ketten sóhajtoztak, és fejüket csóválták, és sokáig beszélgettek a kisfiúról, aki valószínűleg vágyódik édesapja után; majd - rejtélyes gondolattársítás

---

[45] Arsin, versok - régi orosz hosszmérték; 1 arsin = 16 versok = 71,12 cm

útján - mindketten a szentképek elé álltak, földig hajoltak előttük, és imádkoztak, hogy isten küldjön nekik gyermekáldást.

Így éldegéltek Pusztovalovék csendesen és békésen, szerelemben és tökéletes egyetértésben hat esztendeig. Akkor egy télen megesett, hogy Vaszilij Andrejics a raktárban forró teát ivott, majd közvetlenül utána sapka nélkül ment ki az udvarra árut kiadni; meghűlt, és ágynak esett. A legjobb orvosok gyógyították, de a betegség erősebb volt, megkövetelte a maga áldozatát, és Pusztovalov négyhónapi gyengélkedés után meghalt. És Olenyka másodszor is özvegyen maradt.

- Miért hagytál el engemet, galambocskám? - zokogott Olenyka, amikor eltemette urát. - Hogyan éljek tovább nélküled, ó, én szerencsétlen, elkeseredett teremtés? Jó emberek, szánjátok meg az árvát...

Gyászfátyolban, fekete ruhában járt, s úgy látszott, örökre félretette kalapját, kesztyűjét. Ritkán hagyta el házát, legfeljebb a templomba meg az ura sírjához járt; otthon élt, mint az apáca. Hat hónap telt el, amíg végre levetette gyászfátyolát, és kinyitotta a zsalugátereket. Most már néha reggelenként látták, amint szakácsnőjével a piacra ment bevásárolni; de hogyan él, mit csinál otthon egész nap, azt csak sejteni lehetett. Például abból sejthették, hogy néha látták, amint kertecskéjében teázik az állatorvossal, aki felolvassa neki az újságot; meg abból is, hogy egy ismerősének, akivel a postán találkozott, ezt mondta:

- A mi városunkban az a baj, hogy nincsen kellő állatorvosi felügyelet, és ez sok betegség okozója. Minduntalan hallani, hogy emberek megbetegednek a tejtől vagy tehenektől, lovaktól ragályos betegségeket kapnak. A háziállatok egészségéről éppen úgy kellene gondoskodni, mint az emberekéről.

Az állatorvos véleményeit ismételgette, és most már mindenről éppen úgy vélekedett, mint ő. Világos: Olenyka egyetlen évig sem bírt élni ragaszkodás és szívbéli vonzalom nélkül, s most a szárnyépületben találta meg boldogságát. Másvalakit talán elítéltek volna ezért, de Olenykáról senki sem gondolt semmi rosszat, minden olyan érthető és átlátszó volt az életében. Sem ő, sem az állatorvos nem beszélt a változásról, amely beállott viszonyukban, sőt igyekeztek eltitkolni, de ez nem sikerült, mert Olenykának nem lehettek titkai. Ha az állatorvoshoz vendégek jöttek, ezredtársai vagy kollégái, Olenyka töltötte be nekik a teát, kínálgatta a vacsorát, és közben szarvasmarhavészről, gyöngykórról, a városi vágóhidak higiene-viszonyairól beszélgetett; a férfi rettenetes zavarba jött, és amikor a vendégek eltávoztak, megragadta Olenyka kezét, és haragosan sziszegte:

- Megkértelek, hogy ne beszélj arról, amihez nem értesz! Ha mi, állatorvosok, egymás között beszélgetünk, kérlek, ne elegyedj belé. Utóvégre is mindennek van határa!

Olenyka pedig értetlenül bámult rá, és ámulva kérdezte:

- De Vologyicska, hát miről beszéljek?

És könnyes szemmel átölelte, kérlelte, hogy ne haragudjék rá, és mind a ketten boldogok voltak.

Boldogságuk azonban nem tartott sokáig. Az állatorvost ezredével együtt áthelyezték, örökre elutazott, mivel valahová nagyon-nagyon messzire helyezték az ezredét, majdnem Szibériába. És Olenyka egyedül maradt.

Végképp és teljesen egyedül maradt. Apja már régen meghalt, karosszéke a padláson hányódott porosan, sántán. Olenyka megfogyott, megcsúnyult, az utcán szembejövők már nem nézték meg úgy, mint régen, nem mosolyogtak rá: nyilvánvaló volt, hogy legszebb évei elmúltak,

messze maradtak mögötte, és most új élet kezdődik, ismeretlen és valamiképpen félelmetes, amelyre jobb nem is gondolni. Esténként Olenyka a tornácon ült, a „Tivoli”-ból áthallatszott a zene meg a rakéták pufogása - de ez most már nem ébresztett benne semmiféle gondolatot. Egykedvűen szemlélte üres udvarát, semmire sem gondolt, semmire sem vágyott; majd amikor egészen besötétedett, lefeküdt aludni, és álmában is puszta udvarát látta. Gépiesen, szinte öntudatlanul evett és ivott.

A legnagyobb baj pedig az volt, hogy semmiről sem volt véleménye! Látta maga körül a tárgyakat, s megértette, hogy mi történik, de véleményt semmiről sem alkotott, és nem tudta, miről beszéljen. Pedig az borzasztó, ha az embernek semmiről sincs véleménye. Az ember meglát például egy üres üveget a polcon, vagy esik az eső, vagy paraszt halad el a ház előtt szekéren - de hogy mire való az az üveg, az eső, a paraszt, mi a céljuk, értelmük: azt nem tudja, és ezer rubelért sem volna képes kitalálni. Kukin és Pusztovalov oldalán, majd később az állatorvos mellett is, Olenyka mindent meg tudott magyarázni, mindenről tudott véleményt mondani, amiről csak akart; most pedig gondolataiban, szívében ugyanolyan pusztaság uralkodott, mint udvarában. És kívül-belül minden bús, keserű, mint az üröm.

A város lassanként nőtt, terjeszkedett minden irányban; a cigánysort már utcának nevezték, a „Tivoli” park meg a faraktárak helyén is házak épültek, és egész sor mellékutca alakult. Milyen gyorsan repül az idő! Olenyka háza megbarnult, teteje megrozsdált, a pajta megdőlt, az udvart benőtte a csípős csalán meg mindenféle gizgaz. Olenyka maga is megöregedett, megcsúnyult; nyáron a tornácon üldögél, lelke üres, keserű és mélabús; télen az ablaknál ül, és kinéz a hóba. Néha, amikor szél fúj, ha elrepíti hozzá a templomi harang szavát, hirtelen feltámadnak a múlt emlékei, és szíve édesen összeszorul, szeméből bőséges könnyek hullanak - de mindez csak egy percig tart, azután megint üres minden, és nem tudja, miért is él. Briszka, a fekete macska, lábához simul, és lágyan dorombol, de Olenyka szívét nem hatja meg a cica kedveskedése. Nem erre vágyik ő! Olyan szeretet kellene neki, amely megragadja egész lelkét, szívét, értelmét, amely gondolatokat sugall, irányt szab életének, felhevíti öregedő vérkeringését. Ledobja öléből a fekete Briszkát, és bosszúsan szól rá:

- Eredj innen!... Nincs itt semmi!

Így telik nap nap után, év év után - örömtelenül, véleménytelenül. Akármit mond Mavra, a szakácsnő - helybenhagyja.

Egy forró júliusi napon estefelé, amikor a csordát hazafelé hajtották, és az egész utca megtelt porfellegekkel, valaki kopogtatott a kapun. Olenyka maga ment kinyitni, és amint kinézett, hát majdnem elájult: Szmirnyin állatorvos állt a kapu előtt, megőszülve, civil ruhában. Hirtelen minden az eszébe jutott, nem is próbált magán uralkodni, sírva fakadt, és fejét Szmirnyin mellére fektette. Egy árva szót sem szólt, és mélységes felindulásában azt se tudta, hogyan kerültek be a házba és ültek le teázni.

- Galambocskám - motyogta az örömtől remegve -, Vlagyimir Platonics! Mi szél hozta errefelé?

- Itt akarok letelepedni - magyarázta az állatorvos. - Nyugdíjaztattam magam, és most idejöttem, hogy a magam szakállára próbáljak szerencsét, és végre egy helyben éljek. A fiamat is be kell adni a gimnáziumba. Meg aztán, tudja, kibékültem a feleségemmel.

- Hol van most? - kérdezte Olenyka.

- A szállóban van a fiunkkal együtt, én meg lakást keresek.

- Istenem, uram, hát vegye ki az én házamat! Az csak elég jó lakás? És egy fillért sem fogadok el magától - lelkesedett Olenyka, és ismét sírva fakadt. - Éljenek itt az én házamban, nekem jó lesz a szárnyépület is. Micsoda öröm, uram isten, micsoda öröm!

Másnap már festették a háztetőt, meszelték a falakat, Olenyka pedig csípőre rakott kézzel járkált az udvaron, és intézkedett. Arcán régi mosolya tündökölt, megélénkült, felfrissült, mintha hosszú álomból ébredne. Megérkezett az állatorvos felesége is, sovány, csúnyácska hölgy, rövidre vágott hajjal, szeszélyes arckifejezéssel, s vele együtt a fia, Szása, korához képest kis növésű (már tizedik évében járt), pufók gyerek, ragyogó kék szemű, gödröcskés arcú. Amint belépett az udvarra, a macska után vetette magát, és felhangzott vidám, csilingelő kacagása.

- Ez a néni macskája? - kérdezte Olenykától. - Néni kérem, ha kölykei lesznek, tessék nekünk is adni egyet a kismacskákból. Anyukám nagyon fél az egerektől.

Olenyka beszélgetett vele, teával itatta, és szíve egyszerre csak egészen átforrósodott, édesen összeszorult, akárcsak édes fia lenne ez a gyerek. Amikor Szása este az ebédlőben ült, és leckéjét tanulta, meghatottan, szánakozva nézte:

- Galambocskám, szépségem... - suttogta. - Kicsi fiam, milyen okos vagy, milyen ügyes...

- Szigetnek nevezzük a szárazföld olyan részét - olvasta a gyerek fennhangon -, amelyet minden oldalról víz vesz körül.

- Szigetnek nevezzük a szárazföld olyan részét... ismételte Olenyka, és ez volt az első vélemény, amelyet határozottan mondott ki ennyi évi hallgatás és üresség után.

Most már megint volt véleménye, és vacsoránál arról beszélgetett Szása szüleivel, milyen nehéz sora van manapság a gyerekeknek a gimnáziumban, de hát azért a klasszikus műveltség mégis többet ér a reáliskolainál, mert a gimnáziumból mindenfelé nyitva áll az út: aki akar, orvosnak megy, aki akar, mérnöknek.

Szását beíratták a gimnáziumba. Anyja elutazott Harkovba a nővéréhez, és sokáig nem jött vissza; édesapja állandóan a vidéket járta, nyájat, csordát felülvizsgálni, és megesett, hogy csak három nap múlva érkezett haza. Olenykának úgy tetszett, Szását mindenki elhagyta, senki sem törődik vele a házban, és a végén még éhen hal; így hát átköltöztette magához a kis házba, és ott elhelyezte az egyik szobácskában.

És íme, Szása már egy fél éve él Olenykánál a kis házban. Olenyka minden reggel bemegy hozzá a szobájába; a gyerek mélyen alszik, kezét feje alá fektetve, a lélegzete se hallszik. Olenyka sajnálja felkelteni.

- Szasenyka! - suttogja halkan. - Kelj fel, galambocskám! Ideje iskolába menni!

Szasenyka felkel, felöltözik, imádkozik, azután leül teázni; megiszik három pohárral, és megeszik hozzá két hatalmas kiflit meg egy fél francia kenyeret vajjal. Félig-meddig még alszik, és ezért rosszkedvű.

- Szasenyka, nem nagyon tudod azt a verset - mondja ilyenkor Olenyka, és olyan pillantással néz rá, mintha messzi útra engedné el. - Sok a gondom miattad. Igyekezzél, galambocskám, tanulj szépen... És engedelmeskedjél a tanár uraknak.

- Ugyan tessék hagyni - mormogja Szása rosszkedvűen.

Azután elindul az iskolába, kicsi gyerek nagy sapkában, iskolatáskával a hátán. Olenyka nesztelenül követi lépteit.

- Szasenyka! - szólítja meg hirtelen; Szasenyka megfordul, és ő gyorsan cukrozott datolyát, karamellát dug a markába. Amikor befordulnak abba az utcába, ahol a gimnázium van, Szása szégyellni kezdi, hogy ez a magas, kövér néni követi őt - megfordul:

- Néni, most már tessék hazamenni, innen magam is eltalálok.

Olenyka megáll, és utána néz, mindaddig, amíg el nem tűnik az iskola kapujában. Istenem, mennyire szereti ezt a gyereket! Régi érzései közül egy sem volt ilyen mély, egynek sem engedte át magát ennyire fenntartás nélkül, ilyen önzetlenül és boldogan, mint most, amikor az anyai szeretet lángolt fel benne. Ezért az idegen gyerekért, gödröcskéiért, diáksapkájáért odaadná egész életét, boldogan odaadná.

Miért? Ugyan ki tudná azt megmondani, hogy miért?

Miután elkísérte Szását a gimnáziumba, Olenyka szép csendesen hazamegy, szíve telve nyugalommal, elégedettséggel, szeretettel; arca, amely az utolsó fél évben megfiatalodott, mosolyt sugárzik; aki csak találkozik vele, örömmel köszönti:

- Jó reggel, Olga Szemjonovna, lelkecském! Hogy van ma reggel, lelkecském?

- Sokat követelnek ma a gyerekektől a gimnáziumban - beszéli Olenyka a piacon, bevásárlás közben. - Nem tréfadolog. Tegnap is föladtak az elsősöknek egy egész verset kívülről, latin fordítást, számtanpéldát... Szegény kicsinyek!

És beszél tanárokról, tanórákról, tankönyvekről - ugyanazt, amit Szasa mond.

Három órakor együtt ebédelnek, este együtt tanulják a leckét, és sírdogálnak. Amikor lefekteti Szását ágyába, Olenyka sokáig veti reá a keresztet, és imádságot suttog, azután maga is lefekszik, és a távoli ködös jövőről álmodozik, amikor Szása elvégzi majd az egyetemet, orvos lesz vagy mérnök, saját, nagy háza lesz, lovai, kocsija; majd megnősül és gyermekei születnek... Elalszik, de még álmában is erre gondol, és a könnyek csorognak lehunyt szemhéja alól, végig az arcán. A fekete macska mellette fekszik és dorombol:

- Murr... murr... murr...

Hirtelen dörömbölés a kapun. Olenyka felriad, és lélegzete elakad a félelemtől: szíve csak úgy kalimpál. Fél perc eltelik, majd újabb dörömbölés.

„Bizonyára sürgöny érkezett Harkovból - gondolja Olenyka egész testében remegve. - Az édesanyja hívatja magához Szását Harkovba... Ó, istenem!”

Már-már úrrá lesz rajta a kétségbeesés, feje, keze, lába jéghideg, és úgy érzi, nincs nála szerencsétlenebb ember az egész kerek világon. Azután eltelik még egy hosszú perc, hangok hallatszanak: az állatorvos jött haza a klubból.

„Hála istennek” - gondolja Olenyka.

Lassan-lassan megkönnyebbül a szíve, megint jól érzi magát; fejét a párnára hajtja, és Szására gondol, aki a szomszéd szobában mélyen alszik, és néha álmában beszél:

- Majd adok én neked! Eredj innen! Ne verekedjél!

MAGDALENE THORESEN

HARDANGERI TÖRTÉNET

A hardangeri fjordnak azt a részét, amelyet Szem-fjordnak szoktak mondani, szörnyű nagy sziklatömegek zárják körül: hidegen, elutasítóan fordulnak el a tenger vizétől, mintha csak gőgösen pihennének erejük tudatában. Mert igaz ugyan, hogy a fjord néha oly lágyan, szerelmesen simul a sötét sziklatömeghez, mint a gyermek, aki puha párnák között dudorászva szenderedik álomba, máskor meg felkorbácsolja a vihar, dacossá válik, és tombolva csapkodja hullámait fel a magasba, hogy azt hinnéd: zubogó üst vize tajtékzik feléd - ámde a szikla hatalmas tömege továbbra is egykedvűen, gondolataiba mélyedve tornyosodik ott; nem áll ki harcra a fortyogó vízzel, nem is ereszkedik le játszadozni a szökellő hullámocskákhoz - csak éppen ott van. Mégis a víz okozza a pusztulását: ez a torkos szörnyeteg lágy nyelvével elnyaldossa a sziklát, és csak akkor csillapul falánksága, amikor már felmorzsolta az egészet, és a hullámok dölyfösen átcsapnak a szikla felett.

Nyárba hajlott már az esztendő. A nap melegen mosolygott a fjordra. A könnyű ellenszél apró, csillogó hullámokat hajtott felénk, de úgy látszott, nem lesz nehéz dolog áthatolni a csapdosó hullámokon. De a tenger örvénylett, a csónak, bár könnyű volt, és három férfi evezőcsapásai hajtották, mégis nehezen haladt előre. Aztán megálltunk. Előszedtük az élelmiszeres ládikót, megettük egyszerű uzsonnánkat, miközben a csónak, mint a dióhéj, fel s alá bukdácsolt a csapkodó hullámokon, és azzal fenyegetett, hogy bármelyik pillanatban nekivág bennünket a vöröslő földnyelvnek, amely óriási kanyarral hasít bele a víztükörbe.

Közben mozgás támadt odafönn a sziklán. Emberek jöttek elő, a keskeny vízfelület csak úgy hemzsegett a járművektől, itt-ott egy-egy alak tűnt fel: végigkutatta a sziklákat, és letépte a kiálló kövek között előbúvó kevéske füvet.

Most, hogy a bárka utasai békésen ültek és eddegéltek, megeredt a szavuk. Kiderült, hogy falubeliek mászkálnak a sziklákon, és hogy Knud Legrének, a falu legmódosabb gazdájának van ott fent a birtoka.

A magasból kiáltás csattant! Végigvisszhangzott a sziklák között - s nyomban utána újabb kiáltás harsant. Női hang volt, de ezúttal könnyedén, vidáman nevetve csilingelt felénk. Mi történt?

A szemünkhöz tartottuk a kezünket, úgy néztünk fel. Tarka ruhadarab lebegett lefelé a sziklafal mentén, aztán fennakadt egy hatalmas borókabokron, amely mintegy ezer lábnyira a víz felett egy sziklahasadékból tárta szét ágait.

Valaki lekiáltott hozzánk, és bár irdatlan távolságból jött a hang, tisztán értettük a szavakat, mintha hangtölcsér beszélne. A szavak rákapaszkodtak a hanghullámokra, és azoknak a hátán lovagoltak le a csónakba.

Így aztán megtudtuk, miről is van szó. Thorbjör Legre kiejtette kezéből a kendőjét, éppen amikor fel akarta akasztani egy ágra, hogy ne piszkolódjék be egész addig, amíg hazafelé menet ismét felveszi a munkaruhájára. Most aztán nézhette, hogy ott függ lenn a borókabokron, és onnan lebeg-lobog feléje.

A következő baj volt az egészben: fentről lemászni és onnan felvinni teljes lehetetlenség, még gondolni sem lehet arra, hogy valaki megpróbálja. Lentről, a csónak felől pedig szinte szédítően emelkedett a magasba a sima, lecsiszolt sziklafal, és ameddig a szem fellátott, sehol egy hasadék, amelyben a legkisebb láb is megkapaszkodhatna - még a gondolat is lecsúszik onnan.

- Mit adsz a kendődért, Thorbjör? - kiáltott fel a legfiatalabb fiú a csónakból. Jóképű, fekete hajú legény volt, kék szeme élénken villogott, kihívóan mosolygott, míg homlokát szigorúan ráncolta össze.

- Ugyan, szóra sem érdemes, ott lóghat nyugodtan - kiáltott le egy fiatal, tisztán csengő női hang.

- Azt kérdeztem, mit adsz a kendődért - makacskodott a fiú.

- Kár annyit fecsegni a kendőről - nevetett le a lány. - Ha kell, hozd el, neked adom!

- Jól vigyázz - kiáltott vissza fiú, és vetkőzni kezdett -, a szavadon foglak!

- Mit akarsz, te fiú? - nézett fel a legidősebb csónakos, egy öreg férfi, aki egy mócsingos húsdarabot rágcsált.

- Hogy mit akarok? - mosolygott a legény. - Azt, hogy elhozom a kendőmet.

- Őrültség! - robbant ki az öreg férfi. - Ameddig a szem ellát, nincs egy kiálló szikla, amelyen megvethetnéd a lábadat, és mire hazaérünk, már besötétedik.

De a legény nem tágított, ő bizony elhozza a kendőt, és ha nincs, amin megvesse a lábát, hát majd csinál magának lábtámaszt. Ezzel kinyitott a csónak végében egy kis rekeszt, és elővett hét-nyolc rövid facöveket: a halászemberek mindig tartanak ilyesmit, hogy szükség esetén gyorsan fabrikálhassanak evezőtámasztót. És a csónakban állva elkezdte ék alakúra kifaragni a cövekeket, tengerkék szemével időnként magabiztosan, fürkészve felnézett a sziklára, és valahányszor a borókabokorhoz ért a tekintete, mintha megvilágosodott volna napégette, sötét arca.

Odafordította a csónakot, szorosan a sziklafalhoz, felállt a csónak szélére, felnyúlt olyan magasra, amennyire csak bírt, beverte az egyik éket egy lentről nem is látható sziklahasadékba, bámulatos hajlékonysággal felhúzózkodott, jobban mondva felkapaszkodott a cövekre, és megvetette rajta a lábát. Itt megint teljes magasságában kinyújtózott - egyik oldalát állandóan a sziklafalhoz szorította -, keresett egy újabb hasadékot, abba beleverte a másik éket, és - ugyanúgy mint az előbb - felmászott rá, és valamivel feljebb a harmadik után kutatott. Most megkapaszkodott a lábával a legfelső cöveken, fejjel lefelé lassan lecsúszott a másodikhoz, és bal kezével megragadta, a jobbal meg kihúzta a legalsó éket, aztán a lábát a legfelső ékről letette a középsőre, megfordult, és megint felfelé igyekezett, így haladt fel, szabályosan kúszva a törékeny lépcsőzeten. Felette a sima, lecsiszolt szikla, alatta a sötéten tátongó víz.

Szörnyű volt nézni, mégsem tudta senki levenni róla a szemét. Mindenki úgy érezte, mintha kísértethistóriát hallgatna: minél borzasztóbb a történet, annál nagyobb kíváncsisággal figyel oda az ember, így nyilatkozik meg futólag a démoniság a természetünkben.

De lent a csónakban az embereket látható módon nem különösebben rendítette meg az egész, ők is felnéztek a fiúra, aki lassanként elveszett már a szemük elől, de nem nyugtalankodtak, nem féltek, ugyanúgy figyelték a legényt, mint ahogy a felhők járásából igyekeznek kiolvasni, milyen messze jár a vihar, vagy merre fordul a szél. Az egyik csónakos például megjegyezte, hogy elég nehéz lehet megkapaszkodni ott fent a magasban, a másik pedig ráfelelte, hogy tőle ugyan mászhat a legény, ameddig neki tetszik. Az öreg időnként nagyot ásított, a fiatalabbik meg valami népdalt énekelt, amely tulajdonképpen a boldogságról szólt, de mindig oly lassú-

dan, búbánatosan hangzott, hogy egyetlen vidám gondolatot nem tudott ébreszteni sem abban, aki énekelte, sem abban, aki hallgatta.

A szikla tetején feszülten figyeltek az emberek. Hirtelen letört az egyik ék, a legény megcsúszott, és tehetetlenül lógott le a legfelső cövekről. Kétségbeesett sikoltás hangzott a szikláról, majd egy mély férfihang szólt le:

- Ne ereszd el! Hát ilyen gyenge legény vagy, te fiú?

- A fa volt gyenge, nem én! - válaszolta bosszúsan a fiú, és alaposan nekirugaszkodva felkapaszkodott a szilárdan álló ékre, és újra kezdte, egymás után vágta be az ékeket, olyan hévvel és erővel, hogy valóban nemsokára fent volt a borókabokron. Soha nem emeltek magasra győzelmi trófeát oly büszkén, oly boldogan, mint ahogy a fiú - ég és föld között lebegve - a borókabokorról belelobogtatta a vörös csíkos kendőt a lebukó nap fényébe.

- Thorbjör, mit adsz a kendődért? - kiáltott diadalmasan a fiú.

- Szégyellheted magadat, hogy egy vacak kendőért kockára teszed az életedet - morogta az előbbi mély férfihang.

- Ó, nem - felelt vissza a fiú -, a kendő nagyon is jó, és most már az enyém.

Ezzel leszedte a bokorról a kendőt, és szorosan a hátára kötötte.

- Aztán kinek adod, te fiú? - szólt le a szikla pereméről a férfi. - Nincs feleséged, aki felvehetné.

- Soha nem árt, ha az ember előrelátó - vágott vissza a fiú, és elkezdett készülődni a lemászáshoz. - Arra gondoltam, hogy elteszem jegykendőnek a kedvesem számára.

És ezzel lekászálódott a borókabokorról.

- Hohó - nevetett fent a férfi -, nem olyan egyszerű ám az! Vigyázz csak, és ne siess annyira lefelé a kendővel, különben a lány kereshet magának másik vőlegényt és másik jegykendőt.

- Ugyan, csak az első lépés nehéz! - válaszolta a legény, és most már komolyan nekilátott, hogy lemásszon.

Lefelé gyorsabban haladt, ám sokkal megerőltetőbb és veszélyesebb volt a kúszás, mint felfelé, mert amikor megfordult, hogy kiszedje a legalsó éket, mindig remegni kezdett, aztán össze kellett csavarodnia, mint egy csigának, hogy megvethesse a lábát a középsőn. A lefelé való kúszásnál azok voltak a legizgalmasabb pillanatok, amikor a fiú - a lábával a legfelső ékbe kapaszkodva úgy lógott lefelé, mint egy kampó, a térdével rátámaszkodott a középsőre, és leereszkedett, hogy találjon egy elég nagy hasadékot, amelybe belefér a faék. A felmászásnál még lehetett egyszer-másszor hátborzongató históriákra emlékezni, de most, amikor a legény oly nehezen csúszott lefelé, az emberben csak egyetlen gondolat élt: „Bárcsak simán lejutna!”

A csónakban egyetlen szó nem hangzott el, senki nem mert a másikra nézni, és az öregember arcán időnként árny suhant végig.

De a fiú merészen jött lefelé. Nem adta könnyen az életét: hiszen csak most kezdett élni, és az életért érdemes harcolni!

És lám! Még néhány merész fogás - és már ott is áll a csónakban.

Itt aztán egyszerre megváltozott minden. Vidám egymásutánban váltakozott a „csakhogy itt vagy” és a „fene a dolgodat”, és ez az ellentét mutatta meg igazán, mennyire féltek. Mint aki menekülés közben hátranézeget, hogy megmutassa: ő azért ott volt.

A fiúnak - érthető módon - még kóválygott a feje. Szeme vöröslött, arcizmai remegtek. „Mindjárt magához tér” - mondta az öregember, és megragadta az evezőket. De a legény már leült a padra, és társai kedélyes biztatása közepette óvatosan, szinte szeretetteljesen a térdére terítette a kendőt, kifeszítette az evezőket, és a csónak, mint a sirály, repült a villogó vízen.

- Most már csak találj valakit, aki felveszi a kendődet - dünnyögte az öreg -, mert úgy illik, hogy ismerőshöz kerüljön.

- Azzal ugyan várhat - vetette oda nyeglén a fiatalabbik. - Thorbjör Legre még csitri gyerek, különben sem könnyű őt táncba vinni. Olyan férfi kell neki, akinek elég földje van, akkor aztán mindkettő büszkélkedhetik a magáéval, és egyik sem lesz alábbvaló a másiknál.

- Tőlem azt csinál, amit akar - vágott vissza a fiú. - Tudom én, hogy nem Thorbjör az egyetlen lány a faluban.

És úgy megrántotta az evezőket, hogy a csónak beleremegett. De a szája körül megfeszült valami, ajka összerándult, nagyon nyelt, mintha gombóc menne le a torkán. Vagy talán gondterhelten sóhajtott? Valószínűleg, mert könnycsepp csordult ki szemhéja alól, és végiggurult az arcán. A legény szörnyűségesen goromba képet vágott, mert nem volt ínyére, hogy ilyesmit látnak rajta.

De már elérték útjuk célját. A csónak besiklott a csendes öbölbe, amely békésen tükrözte vissza a lemenő nap fényében izzó magas sziklacsúcsot.

Amikor megálltak, és kikötötték a csónakot, a sziklaösvényen egy zömök, éltesebb gazdaember jött lefelé; gyorsan, bátran közeledett a nyaktörő úton. Mögötte - szinte a sarkában - egy gyönyörű, világosszőke hajú lány lépegetett; olyan finom termetű, olyan sudár növésű volt, mint a nyírfák szemben a hegyoldalban. Egyenest felénk jöttek.

- Isten hozta magukat a szárazföldön! - üdvözölt bennünket a gazda.

Ugyanaz a mély, erős férfihang volt, amely az imént a szikláról szólt le.

- Ügyes vadászok ma a vendégeink - folytatta kurta, ellenvetést nem tűrő modorában: látható módon nem várt választ.

- Ezúttal megmenekültél, Ejnar - mondta a fiúnak, aki ott állt tanácstalanul, azt sem tudta, hova nézzen. - Hát illik egy férfiemberhez, hogy ilyen vacak holmiért kockára tegye az életét?

Keményen beszélt, de az arca meghazudtolta szavait, mert kedvtelve nézegette a fiút.

A legény megkérdezte, miért jöttek le ma este olyan korán a földekről, és hogy vajon a csónakkal akarnak-e hazatérni.

- Igen, így gondoltuk - mondta a gazda -, és arra is gondoltam, hogy ha már szereztél ma jegykendőt, legjobb, ha mindjárt menyasszonyt is kapsz hozzá... és Thorbjörnek is ez a véleménye.

De Ejnar sem az a legény, akinek kétszer kell ilyesmit mondani. Egyszerre ott termett a lángba borult arcú lány mellett, aki kétségbeesetten igyekezett megbújni apja széles háta mögött.

- Nézd ezt az Ejnart! - szólt fel a csónakból az öregember. - Azt hiszem, a fiú a hátad mögött csavarta el a lány fejét - sőt biztos vagyok benne, hogy már találkoztak is a kerítés mögött.

- Én is azt hiszem - mondta az apa, és hátranézett a fiatalokra, rájuk is mosolygott. - Nos, Ejnar, azt hiszem, indulhatunk haza.

Ejnar beugrott a csónakba, és a vörös csíkos kendőt ráterítette az evezőpadra. A következő pillanatban már ott ült rajta a szemérmesen mosolygó Thorbjör, hátul a kormánynál pedig a vakmerő fiú. Mert most az apa akarta megmutatni, mit tud, hadd pihenje ki magát Ejnar.

És a csónak a csendes, vöröslő vízen kisuhant az öbölből. A lenyugvó nap egyik sugara tisztán, vidáman végigsiklott a boldog páron - aztán eltűntek a földnyelv mögött.

HANS CHRISTIAN ANDERSEN

IB ÉS KRISZTINKA

A Gudenaa partján, a silkeborgi erdőben alacsony hegyhát húzódik, olyan, mint egy széles sánc; Aasennek hívják. A hegyhát nyugati tövében parasztház állt magában, s áll még ma is; sovány földek veszik körül, a szántók homokos talaja átsárgállik a rozs meg az árpa csenevész zöldjén. Néhány esztendeje vetették csak be a földet a parasztház lakói, három birkát, egy disznót és két ökröt tartottak mellette; egyszóval szépen gyarapodtak, s nem is kívántak többet, pedig még vehettek volna egy pár lovat is. De ők is azt tartották, amit a környékbeli parasztok: „A ló magát eszi meg!” Egyszóval, hogy ami hasznot hajt, azt el is viszi. Jeppe-Jäns nyáron a földjét művelgette, télen meg szorgalmasan faragta a facipőket. Még segédje is volt ehhez a munkához, egy ügyes legény, aki értette a módját, hogyan kell erős, mégis könnyű és szép formájú facipőt faragni. Fakanalat is faragcsáltak, szépen gyűlt a pénzecske a házhoz; Jeppe-Jänséket senki sem tartotta szegény embereknek.

A kis Ib, a gazda hétesztendős fia, a család egyetlen gyermeke, ott ült mellettük, és nézte őket, egy fadarabon faragcsált, s néha ujjába is belevágott, egy nap aztán olyan ügyesen munkált meg két darab fát, hogy egy parányi facipőhöz hasonlított. Ib azt mondta, Krisztinkának faragta. Krisztinka a tutajos leánykája volt, olyan finom és törékeny, mint egy úri kisasszony. Ha olyan ruhákat hordott volna, amiket az ő testére szabtak, senki sem mondta volna, hogy egy Seis-pusztai vályogviskóban született. Abban a viskóban lakott az apjával, aki özvegyember volt, s abból tengette kettejük életét, hogy tűzifát tutajozott le az erdőből a silkeborgi Angolna-fűrészmalomhoz, sokszor még messzebbre, Randersbe. Nem volt senkije, akire Krisztinkát rábízhatta volna, hát magával vitte, vagy otthagyta a hangafüves, áfonyabokros pusztán. Ha a messzi Randersbe indult, Krisztinka, aki egy esztendővel volt fiatalabb Ibnél, átment Jeppe-Jänsék házába.

Ib és Krisztinka pompásan elmulatott egymással; jól megfértek az asztalnál is; várat építettek, árkot ástak, mindenhová bekukkantottak. Egy nap fölmerészkedtek az Aasen hegyhátra is, és jó darabot mentek a sűrű erdőben. Egy fészekben szalonkatojást találtak, s ez igen nagy esemény volt.

Ib még sohasem járt a Seis-pusztán, nem evezett át a tavakon Gudenaába; először történt, hogy a tutajos megígérte: magával viszi. Az indulás estéjén átment a tutajossal a Seis-pusztára.

A tutajra hordott magas farakáson már kora hajnalban ott ült a két gyerek, s málnát meg kenyeret eddegélt. Krisztinka apja meg a legény hosszú rudakkal ellökte a tutajt a parttól, s már siklottak is sebesen, vitte őket lefelé az ár. Kijutottak a tavakra, amelyeket - úgy látszott - erdők, nádasok választottak el egymástól, de mindig találtak egy keskeny átjárót közöttük; öreg fák borultak a víz fölé, a tölgyek úgy nyújtották szét hámlott kérgű ágaikat, mintha felgyűrt ingujjú, izmos karjukat mutogatták volna. A hatalmas égerfák, amelyeknek gyökerei közül kimosta a földet a víz, keményen kapaszkodtak a partba; olyanok voltak, mint egy-egy kis erdős sziget. A tavak tükrén vízirózsák ringatóztak csodálatosan szép volt az út! Végre megérkeztek az Angolna-malomhoz, ahol hatalmas zsilipeken zuhogott át a víz. Ez már aztán Ibnek és Krisztinkának való látványosság volt!

Akkoriban még nem volt ott se gyár, se falu, csak egy öreg major, kevés jószággal; csak a zsilipen átömlő víz zuhogása meg a vadkacsák lármája népesítette be hangokkal a vidéket.

Krisztinka apja kihordta a partra a fát, aztán vett néhány angolnát és egy levágott malacot, kosárba rakta az egészet, és letette a tutaj végébe. Elindult haza, ár ellen, de felvonták a vitorlákat, s mivel jó szelet kaptak, úgy repült a tutaj, mintha egy pár ló húzta volna. Amikor az erdőnek abba a részébe értek, ahonnan már nem volt messze a tutajoslegény háza, kikötöttek, és a legény Krisztinka apjával együtt kilépett a partra. A gyerekeknek meghagyták, hogy várjanak nyugodtan, és vigyázzanak magukra. Vártak is egy darabig, de aztán elunták a várakozást, és belekukkantottak a kosárba, hogy megnézzék, mit csinálnak az angolnák meg a levágott malac. Akkor aztán már nem tudták megállni, hogy ki ne vegyék a malacot, és ölükbe ne kapják; de mivel mind a ketten tartani akarták, hát persze hogy elejtették, mégpedig egyenest a vízbe! Az ár mindjárt elragadta, és vitte - rettenetes volt!

Ib mindjárt kiugrott a partra, és lefelé rohant a folyó mentén. Krisztinka utána.

- Várj meg! - kiáltotta, s nemsokára ott csörtettek a sűrű bokrosban. Nem láttak már se tutajt, se folyót, de csak futottak tovább; Krisztinka egy helyen megbotlott és elesett, Ib fölsegítette a síró kislányt.

- Gyere csak! - biztatta. - Ott van már a házunk!

De tévedett. Mentek, csak mentek a zörgő avaron, hullott gallyak ropogtak a lábuk alatt; egyszer csak egy éles kiáltást hallottak. Megálltak, körülhallgatóztak, egy keselyű vijjogott csúf hangján, megijedtek tőle, de körülöttük az erdő mélyében gyönyörű kökénybokrok kínálgatták tenger gyümölcsüket. Nem tudtak ellenállni a csábításnak, letelepedtek, s addig lakmároztak, amíg kékmaszatos lett az arcuk meg a kezük. Az erdő mélyén megint felhangzott a rémítő kiáltás.

- Kapunk majd a malacért! - aggodalmaskodott Krisztinka.

- Gyere el mihozzánk! - mondta Ib. - Erre van a házunk az erdőben.

Továbbmentek, s nemsokára ki is értek egy erdei kocsiútra, de azon se találtak haza. Besötétedett, s ők félni kezdtek. Az erdő különös csendjét csak a nagy fülesbaglyok huhogása, nyugodni készülő madarak pityegése törte meg; a két gyerek egy bokor alá húzódott, Krisztinka sírt, Ibnek is kicsordult a könnye; sírdogáltak egy darabig, aztán befészkelték magukat a lombok közé, és elaludtak.

Magasan járt már a nap, amikor kinyitották a szemüket; arra ébredtek, hogy fáznak. Távolabb egy dombom besütött a nap az ágak közé, Ib úgy vélte, ott biztosan jó meleg van, s onnan meg is látják az apja házát. Nem: tudta, hogy az ő házuk még messze van onnan s egészen másfelé, mint képzelte. Fölmásztak hát a dombra, s amikor fölértek, kristályos vizű, kék tavat pillantottak meg; maguk alatt a mélyben. Rajokban cikáztak benne a halak, megcsillant a napfényben aranyos pikkelyük; csodálatos látvány volt. Mellettük nagy bokor zöldellt, ágai tele mogyoróval; hét szem dupla is volt közöttük. Szedték a mogyorót, feltörték, és ették gyönge belét. Egyszer csak ijedten rezzentek össze: egy jól megtermett öregasszony lépett ki a bokorból. Barna volt az arca, a haja fényes fekete, a szeme fehérje úgy villogott, mint a szerecseneké. Bugyrot cipelt a hátán, kezében görcsös botot tartott. Cigányasszony volt. A gyerekek nemigen értették meg először a szavát; a cigányasszony akkor három diót vett elő a zsebéből, s elmondta, hogy mind a három bűvös dió, és a legcsodálatosabb dolgokat rejti.

Ib felnézett az asszony arcába, s olyan barátságosnak látta, hogy meg merte kérdezni tőle, neki adná-e a három diót. A cigányasszony neki adta szívesen, és helyette mogyorót szedett, azzal tömte meg a zsebét.

Ib és Krisztinka tágra nyitott szemmel bámulta a három bűvös diót.

- Kocsi meg ló is van benne? - mutatott Ib az egyikre.

- Aranyhintó van benne, aranylovak húzzák! - felelte az asszony.

- Akkor azt add nekem! - kérte Krisztinka. Ib neki adta, és a cigányasszony belekötötte a kislány kendőjébe.

- Hát ebben van-e olyan kendő, mint Krisztinkáé? - fogta kezébe Ib a másodikat.

- Nem is egy, de tíz! Még szépséges ruhák, kalapok, harisnyák is vannak benne! - mondta a cigányasszony.

- Akkor hadd legyen az is az enyém! - kunyerált Krisztinka, és Ib azt is neki adta. A harmadik dió kicsi volt és fekete.

- Az legyen a tiéd - mondta Krisztinka. - Az is szép dió.

- Hát ebben mi van?

- A legjobb, amit kívánhatsz - felelte az asszony.

Ib féltve szorongatta dióját. Az asszony azt mondta, hazavezeti őket, s elindultak vele az úton, csakhogy éppen az ellenkező irányba, mint amerre a házuk volt. Persze, azért nem foghatjuk rá a cigányasszonyra, hogy el akarta lopni a gyerekeket.

A vadon erdőben találkoztak a kerülővel, aki ismerte a kisfiút, és elvezette őket Ib apjának házába, ahol már nagyon nyugtalankodtak miattuk. Megbocsátottak nekik, bár alapos verést érdemeltek volna, először, mert elúsztatták a malacot, másodszor, mert elszöktek a tutajról.

Krisztinka hazament a pusztai viskóba, Ib meg ottmaradt az erdei házikóban. Este mindjárt elővette a dióját, amely a legjobbat rejtette magában, amit kívánhat. Óvatosan beszorította az ajtósarokba, s egy kicsit mozdított az ajtón - a dió megroppant és feltört, de bizony nem volt benne más, mint valami fekete por, erdei földhöz vagy tubákhoz hasonló - közönséges férges dió volt.

- Gondolhattam volna - mondta Ib. - Hogy is férhetett volna el ebben a kis dióban a legjobb, amit remélhetek? Krisztinka se talál a maga dióiban szépséges ruhákat, meg aranyhintót aranyos lovakkal!

Esztendők teltek-múltak; Ib már a konfirmációjára[46] készült, s eljárt messzire, a paphoz. Akkoriban történt, hogy a tutajos átlátogatott Ib szüleihez, s elmondta neki, hogy Krisztinkát kiadja a házból, hadd éljen a maga kenyerén. Nagy szerencse érte: jó emberek fogadták fel szolgálónak, a herningi gazdag kocsmárosék. A kocsmárosnénak segít majd a ház körül, s később, ha ügyesnek és igyekvőnek bizonyul, meg is konfirmálják a kocsmárosék, és ott tartják maguknál.

Ib és Krisztinka - a „jegyespár", ahogy emlegették őket - egy nap elbúcsúzott egymástól. Krisztinka megmutatta Ibnek a két diót, amit tőle kapott, amikor eltévedtek az erdőben, s azt is elárulta neki, hogy gondosan őrzi ládájában a kis facipőt, amit Ib gyermekkorában faragott neki. Aztán nehéz szívvel elváltak.

Ibet megkonfirmálták, de továbbra is ottmaradt anyja házában; ügyes és szorgalmas facipőkészítő vált belőle, nyáron pedig kevéske földjét művelgette. Az apja már rég meghalt, s az anyja nem boldogult volna maga a földdel.

---

[46] Konfirmáció - protestáns egyházi szertartás

Krisztinkáról csak nagy ritkán hozott hírt egy-egy postakocsis vagy angolnát áruló paraszt: jól megy a sora a gazdag kocsmároséknál. Konfirmációja után maga írt az apjának, tiszteltette levelében Ibet meg az anyját; megírta, hogy gazdáitól fél tucat új inget és egy szép ruhát kapott. Csupa jó hírt hozott a levél.

A következő tavaszon egyszer csak kopogtattak Ibék ajtaján: a tutajos hozta el Krisztinkát látogatóba. Egy napra érkezett haza valami alkalmatossággal. Themig szekerén tette meg az utat. A lány szép volt és finom, mint az úri kisasszonyok, ruhája jól illett karcsú termetére, gyönyörű volt benne; Ib meg csak az ócska köznapi ruháját viselte. Mintha megbénult volna a nyelve, amikor a lányt meglátta, nem talált szavakat, csak szorongatta a lány kezét, és érezte, hogy az öröm csordultig tölti a szívét. Krisztinkának azonban szaporán pergett a nyelve, beszélt, beszélt, s végül szájon csókolta Ibet.

- Hát nem ismersz meg? - álmélkodott a legény szótlanságán, amikor magukra maradtak. Ib még akkor is csak a lány kezét fogta, és csak ennyit tudott kimondani:

- Valóságos úri kisasszony lett belőled, én meg, lám, milyen lompos vagyok! Ha tudnád, Krisztinka, mennyit gondoltam rád meg a gyerekkorunkra!

Karonfogták egymást, és felmentek az Aasen hegyhátra, Gudenaa fölött elnéztek a Seis-puszta hangafüves buckáira. Ib még mindig nem tudott szólni, csak amikor elbúcsúztak, akkor vált világossá előtte, hogy Krisztinkát feleségül kell vennie. Hiszen már gyermekkorukban „jegyespárnak” emlegették őket, jegyesek is voltak, bár nem kötelezték el magukat egymásnak.

Már csak néhány órát tölthettek együtt, mert Krisztinkának vissza kellett mennie Thembe, ahonnan másnap reggel szekér viszi tovább nyugat felé, Herningbe. Apja és Ib elkísérték a faluig. Holdvilágos éjjel volt már, mire megérkeztek, s Ib még mindig nem engedte el Krisztinka kezét. A szeme sugárzott, nyelve még most is akadozott, de amit mondott, azt tiszta szívéből mondta.

- Ha nem kényesedtél el túlságosan a jómódban, s úgy érzed, oda tudnál költözni hozzám, anyám házába, akkor mi nemsokára férj és feleség leszünk. Egy kicsit várhatunk még, ha úgy akarod.

- Igen, okosabb, ha várunk még, Ib! - felelte Krisztinka, és megszorította a fiú kezét. Ib az ajkára hajolt és megcsókolta. - Hiszek benned, Ib! Úgy érzem, szeretlek, de előbb még hadd aludjam rá egyet.

Aztán elbúcsúztak, Ib megmondta a lány apjának, hogy ők félig-meddig jegyesek; a tutajos azt felelte, hogy ő is így gondolta a dolgot. Hazakísérte Ibet, és náluk töltötte az éjszakát. Több szót aztán nem is ejtettek a jegyváltásról.

Elmúlt egy esztendő. Ib meg Krisztinka kétszer váltottak levelet egymással. „Sírig tartó hűséggel” - írták a levelük végén. Egy nap Krisztinka üdvözletével állított be Ibhez a tutajos; a többi mondanivalóját sokáig forgatta magában, végül előállt vele; Krisztinkának jól megy a dolga, még annál is jobban, nem csoda, hiszen szép teremtés, szemrevaló és kedves. Nemrég hazalátogatott a kocsmárosék fia, akinek egy koppenhágai irodában van fényes állása. Krisztinka az első látásra megtetszett neki, a lány is hajlik hozzá, a kocsmárosék sem volnának ellene a dolognak. Hanem Krisztinka azt mondja, hogy Ibnek már félig-meddig elkötelezte magát, a fiú bizonyosan vár rá, s ezért inkább futni hagyja a szerencséjét. Ennyit mondott a tutajos.

Ib egy szót se szólt, de fehér lett, mint a gyolcs. Aztán megrázta a fejét, s csak ennyit mondott:

- Krisztinka nem lökheti el magától a szerencsét!

- Hát írjál neki néhány sort - mondta a tutajos megkönnyebbülten.

Ib neki is fogott, de sehogy sem tudta megírni, amit szeretett volna. Sok szót húzott át, sok papírt tépett össze, de reggelre készen volt a levél. Ezt írta Krisztinkának:

> *Olvastam a leveled, amit apádnak írtál, s megtudtam belőle, hogy jól megy a dolgod, s még jobban mehet, ha akarod. Kérdezd meg, Krisztinka, a szívedet, s vedd fontolóra, milyen élet vár rád mellettem - tudod, hogy nem élek fényes módban. Ne gondolj azzal, hogy velem mi lesz, csak a magad javát tekintsd. Te nekem nem kötelezted el magadat, ha szívedben hűséget fogadtál is, én feloldalak fogadalmad alól. Kísérjen az élet minden öröme, Krisztinka! Engem majd megvigasztal a jó Isten!*
>
> *Örökké hűséges barátod:*
> *Ib*

Elküldte a levelet, és Krisztinka meg is kapta.

Novemberben, Márton napján kihirdették Krisztinkát meg a kocsmárosék fiát a pusztai templomban és odaát Koppenhágában is, ahol a vőlegény lakott. Oda utazott el Krisztinka is jövendő napával, mert a vőlegény ügyes-bajos dolgai miatt nem mehetett el Jyllandba. Krisztinka úgy egyezett meg az apjával, hogy Funder városkában találkoznak, mert ez útba esett, s a tutajos a folyón könnyen elérhette. Apa és lánya itt búcsúzott el egymástól. A tutajos később beszélt is erről a találkozásról, de Ib nem szólt rá semmit. „Olyan tűnődő lett” - mondta az öreg édesanyja. Igen. Ib sokat tűnődött; a három varázsdió jutott eszébe, amit gyerekkorukban kaptak a cigányasszonytól. Kettőt Krisztinának adott belőle: aranyhintó volt az egyikben, aranyos lovakkal, szépséges ruhák a másikban. Nem hazudott a cigányasszony, Krisztinka mindezt megkapta Koppenhágában, az ő számára beteljesedett a jóslat. Ib csak fekete földet talált a maga diójában, „a legjobbat, amit kívánhat” - mondta a cigányasszony. De hiszen ez is igaz! A fekete föld a legjobb, amit kívánhat - most értette csak meg a cigányasszony szavait. Fekete föld, egy sír sötét mélye - várhat, kívánhat-e jobbat?

Megint eltelt néhány esztendő; nem sok, de Ib nagyon hosszúnak érezte. A herningi öreg kocsmáros nemsokára meghalt, s hamarosan követte a felesége is. Minden jószágukat, sok ezer tallér vagyonukat a fiuk örökölte. Igen, Krisztinka most már igazán megkaphatta az aranyhintót meg a sok szép ruhát.

A következő két hosszú esztendőben nem érkezett levél Krisztinkától. Amikor aztán végre levelet írt az apjának, bizony nem dicsekedett benne se fényes móddal, se boldog élettel. Szegény Krisztinka! Nem tudott bánni a pénzzel sem ő, sem az ura, szétfolyt a nagy vagyon a kezük között, nem volt áldás, rajta, mert nem tudták megbecsülni.

Megint kivirágzott a hangafüves puszta, aztán újra ősz lett, a hó is leesett. Sok télen át kavarta a szél a havat a Seis-puszta meg az Aasen hegyhát fölött, amelynek tövében Ib szelektől védett háza állt. Egyik tavasszal, amikor kisütött a nap, Ib megint belehasított eké jével a földbe - elkezdte a szántást. Egyszer csak, mintha kőbe ütközött volna a csoroszlya, ki is fordított a földből egy kemény, fekete göröngyöt. Ib fölvette, érezte a súlyán, hogy ércdarab; azon a sarkán, ahol az ekevas belevágott, szemkáprázatón ragyogott. Megtisztogatta, s akkor látta, hogy egy nehéz, pogánykori arany karperecet fordított ki a földből; ősi temetkezési helyet tárt fel az ekevasa, és legdrágább kincsét hozta napvilágra. Ib megmutatta a lelkésznek, aki megmondta neki, milyen roppant érték, amit talált; Ib akkor a járásbíróhoz vitte az aranyat, aki

nyomban hírt adott róla Koppenhágába, s azt tanácsolta Ibnek, hogy maga vigye a drága holmit a fővárosba.

- A legjobbat találtad a földben, amit csak találhattál! - mondta neki a bíró.

„A legjobbat - gondolta Ib -, amit csak kívánhattam. Megjósolta a cigányasszony. Ha ugyan valóban ez a legjobb."

Ib Aarhusban hajóra ült, és elindult Koppenhágába; valóságos világjáró út volt ez számára, hiszen eddig még nem járt messzebb Gudenaa túlsó partjánál. Megérkezett a fővárosba.

Az aranylelet értékét rögtön kifizették neki, sok pénzt kapott, hatszáz dán tallért. És Ib, az erdők lakója, elindult, hogy bejárja a lármás, sokadalmas várost.

Éppen azon az estén, amikor vissza akart indulni az aarhusi hajóval, eltévedt a kanyargós utcákon, éppen az ellenkező irányba ment, mint amerre kellett volna. A sáncok mentén a Vesterport utcába akart jutni, ahelyett a Knippel-hídra tévedt, s egyszer csak Christianshavn-ben találta magát. Nyugat felé haladt, de nem azon az úton, amelyiken kellett volna. Elhagyott utcákon járt, egy lelket se látott sehol. Egy nyomorúságos kis házból egy aprócska leány lépett ki, és Ib tőle akarta megtudakolni az utat. A kislány megállt, felnézett rá, és keservesen felzokogott. Ib faggatni kezdte, mi baja; a kislány érthetetlen szavakat tördelt. Utcai lámpa elé értek, s a fény a kislány arcába hullott; Ibet különös érzés fogta el. Krisztinkát látta maga előtt; hajszálra úgy, ahogy gyermekkori arcát őrizte emlékeiben.

Belépett a kislánnyal a szegényes házba, fölhaladt a keskeny rozoga lépcsőn, föl, egészen a tető alá, s egy lejtős mennyezetű kis padlásszobába jutott. Nehéz levegő volt odabenn, lámpa sem égett; az egyik sarokból keserű sóhajtozás és akadozó lélegzés hallatszott. Ib gyufát gyújtott, s odament az ágyhoz: a leányka anyja feküdt ott nagybetegen.

- Segíthetek valamivel? - kérdezte Ib. - A kislánya vezetett ide, magam idegen vagyok a városban. Nincs szomszédja vagy valakije, akit idehívhatnék? - és fölemelte az asszony fejét.

Krisztinka volt, a Seis-pusztai Krisztinka.

Odahaza Jyllandban már évek óta nem emlegették; senki sem akarta megzavarni vele Ib csöndes életét. Különben sem voltak jó hírek, amik Krisztinkáról érkeztek; a nagy vagyon, amit a kocsmároséktól örököltek, elvette az ura józan eszét, elbizakodottá és vakmerővé tette; lemondott biztos állásáról, fél esztendeig külországokban csavargott, amikor aztán hazaérkezett, adósságot adósságra halmozott, és igen nagy lábon élt. Egyre jobban vágtatott a kocsija, végül aztán felborult. Még vidám ivócimborái is azt mondták róla, megérdemli a sorsát, mert két kézzel szórta a pénzét. Egy reggel aztán holtan találták a palotakert árkában.

Krisztinka már a halált hordozta a szívében; legkisebbik gyermekét, akit még a jólétben hordozott, és nyomorúságban hozott a világra, néhány hetes korában eltemette. S most maga is halálos betegen, elhagyatva feküdt az ínséges kis padlásszobában. Nyomorúságát régen, Seis-pusztai éveiben jobban el tudta viselni, mint most, amikor hosszú évekig kényelemben és úri módban élt. Nagyobbik gyermeke, a kislány, aki Ibet felvezette hozzá. - őt is Krisztinkának hívták -, vele együtt éhezett és nélkülözött.

- Az aggaszt, hogy ha meghalok, mi lesz a szegény gyermekemmel? - sóhajtotta. - Egymaga marad a világban.

Ib talált egy kis gyertyacsonkot, meggyújtotta, s a pislogó láng bevilágította a nyomorúságos szobát.

Elnézte a kislányt, s a régi Krisztinkára gondolt, a hajdani napokra; a gyermeket, akit nem is ismert, megszerette az anyján keresztül. A haldokló nézte, nézte Ibet, s mind tágabbra nyílt a szeme - megismerte vajon? Ib nem tudhatta meg soha, mert a szegény asszony örökre elnémult.

A Gudenaa-parti erdőben, a Seis-puszta közelében szürke köd ülte meg a vidéket; elvirágzott a hangafű, nyugati szelek szaggatták a sárga lombot, s belepergették a folyóba, vagy messzire sodorták a pusztán, ahol a kis vályogviskóban most idegen emberek laktak; de az Aasen hegyhát alatt, öreg fák oltalmában biztosan állt a fehérre meszelt kis ház. Jó meleg volt a szobában, a kemencében pusztai tőzeg égett; tavaszi napfény sugárzott a gyermek szeméből, és a tavasz pacsirtái szólaltak meg a gyermekajkon. Élet és derű költözött a házba a kis Krisztinkával, aki most ott ült Ib ölében: Ib volt a gondviselője halott apja és anyja helyett, akik úgy tűntek el mellőle, mint az álomkép, mely gyermekek és felnőttek szeme elől egyformán elillan. Ib jómódban, elégedettségben élt a takaros kis házban Krisztinkával, akinek anyja ott nyugodott a koppenhágai szegények temetőjében.

Ibnek pénze volt a ládafiában; arannyal fizetett neki a föld, ahogy mondják. És az övé volt Krisztinka is.

LEV NYIKOLAJEVICS TOLSZTOJ

BÁL UTÁN

- Önök tehát azt állítják, hogy az ember magában nem értheti meg, mi a jó, mi a rossz, minden a környezeten múlik, a környezet felőrli az embert. Én pedig azt mondom, hogy minden a véletlenen múlik. Magamról beszélek...

Így szólt a köztiszteletben álló Iván Vasziljevics, miután jó ideig arról folyt a beszélgetés, hogy az egyéni tökéletesedés érdekében mindenekelőtt az emberek életkörülményeit kell megváltoztatni. Tulajdonképpen senki sem állította, hogy az ember magában nem értheti meg, mi a jó, mi a rossz, de Iván Vasziljevicsnek megvolt az a szokása, hogy saját gondolataira válaszolt, amelyek a beszélgetés során felbukkantak, és e gondolatokhoz epizódokat fűzött saját életéből. Ilyenkor néha teljesen megfeledkezett arról, ami elbeszélésére alkalmat adott, elragadta a mesélés heve, annál is inkább, mert lelkesen, hitelesen tudott mesélni.

Így történt most is.

- Magamról beszélek. Hogy az egész életem így alakult, és nem másképp, azt nem a környezet okozta, hanem egészen más.

- Ugyan mi? - kérdeztük.

- Hosszú história. Hogy megértsék, sokat kellene mesélnem.

- Meséljen hát.

Iván Vasziljevics elgondolkozva bólogatott.

- Hát bizony - mondotta -, egyetlen éjszaka - vagy pontosabban, hajnal - az egész életemet megváltoztatta.

- De hát mi történt?

- Az történt, hogy nagyon szerelmes voltam. Sokszor voltam szerelmes életemben, de ez volt a legnagyobb szerelmem. Rég volt: most már a lányai is férjhez mentek. B.-nek hívták, igen, Varenyka B.-nek - Iván Vasziljevics megmondta családnevét. - Még ötvenéves korában is feltűnő szépség volt. De fiatalon, tizennyolc éves korában, valósággal elbűvölő volt: magas, karcsú, kecses és fenséges. Mindig rendkívül egyenesen tartotta magát, mintha nem is tudná másképpen, fejét kissé hátravetette, s ez a tartás - sovány, csontos alkata ellenére - valósággal királynőivé tette szép, sudár termetét. Tartása talán elriasztotta volna az embereket, ha nem lett volna kedves, örökké vidám mosolya: mosolygott a szája, gyönyörű, ragyogó szeme, egész bájos, fiatal lénye.

- Hogy színezi, Iván Vasziljevics!

- Akárhogyan színezem, nem színezhetem úgy, hogy el tudják képzelni, milyen volt Varenyka. De nem is erről van szó. Amit el akarok mondani, a negyvenes években történt. Akkoriban egy vidéki egyetemen diákoskodtam. Nem tudóim, jó-e vagy rossz, de akkoriban a mi egyetemünkön nem volt semmiféle kör, semmiféle elmélet, egyszerűen fiatalok voltunk, és éltük a fiatalság életét, tanultunk és szórakoztunk. Vidám, talpraesett fickó voltam s ráadásul jómódú. Volt jó lovam, télen szánkáztam a kisasszonyokkal (a korcsolya akkor még nem volt divatban), mulattam a cimboráimmal; abban az időben nem ittunk mást, csak pezsgőt, ha nem volt

pénzünk, inkább semmit sem ittunk, de vodkára nem fanyalodtunk, mint manapság. Legjobban szerettem bálba, estélyekre járni. Jól táncoltam, és nem voltam éppen csúnya.

- Ugyan, mit szerénykedik - szakította félbe a társaság egyik hölgytagja. - Hisz ismerjük az arcképét. Nemcsak hogy csúnya nem volt, határozottan szép férfi volt.

- Szép vagy nem szép, most nem erről van szó. Hanem arról, hogy amikor a legszerelmesebb voltam Varenykába, farsang utolsó napján bálba voltam hivatalos a kormányzóság nemesi marsalljához, egy szívélyes, vendégszerető, dúsgazdag öreg kamaráshoz. Az érkezőket felesége fogadta, aki éppoly szívélyes volt, mint maga a kamarás; briliáns fejékével, vörösbarna bársonyruhájában, amely födetlenül hagyta fehér, öreges vállát, keblét, olyan volt, mint Erzsébet cárnő a képein. A bál csodálatosnak ígérkezett: pompás, erkélyes terem, a muzsikát egy zenekedvelő földbirtokos jobbágyzenekara szolgáltatta, az asztalok roskadoztak a válogatott ételektől, és patakokban folyt a pezsgő. Szerettem a pezsgőt, mégsem ittam, hisz anélkül is részeg voltam a szerelemtől, ellenben végkimerülésig táncoltam - francia négyest, valcert, polkát; persze, amennyire lehetett, mindet Varenykával. Rózsaszín öves fehér ruha volt rajta, fehér atlaszcipellő és fehér glaszékesztyű, mely nem ért fel egészen sovány, szögletes könyökéig. A mazurkát elütötte kezemről az az utálatos Anyiszimov mérnök - a mai napig sem tudom neki megbocsátani -, felkérte őt, amint belépett a bálterembe, én pedig a kesztyűmért mentem be a borbélyhoz, és elkéstem, így hát a mazurkát nem vele táncoltam, hanem egy német lánnyal, akinek azelőtt egy kicsit udvarolgattam. De attól tartok, aznap este figyelmetlen voltam hozzá, nem beszélgettem vele, még csak rá sem néztem, nem láttam mást, mint a magas, karcsú, fehér ruhás lányt, sugárzó, kipirult, gödröcskés arcát és gyengéd, kedves szemét. Nemcsak én - mindenki őt nézte, benne gyönyörködött, a nők csakúgy, mint a férfiak, noha Varenyka valamennyiüket elhomályosította szépségével. Lehetetlenség volt nem gyönyörködni benne.

- Táncrend szerint, hogy úgy mondjam, nem vele jártam hát a mazurkát, de a valóságban csaknem egész idő alatt vele táncoltam. A legkisebb zavar nélkül az egész termen át egyenesen felém jött, s én felugrottam, meg sem várva felszólítását, ő pedig mosollyal hálálta meg találékonyságomat. Amikor bennünket vezettek oda a hölgyekhez, s ő nem találta el a tulajdonságot, melyet meg kellett játszanom, és másnak nyújtotta kezét, vállat vont, és sajnálkozása jeléül vigasztalóan rám mosolygott.

- Amikor valcerrel vegyítettük a mazurka figuráit, sokáig keringőztem vele, s ő pihegve, mosolyogva így szólt: *„Encore...”*[47] És én tovább, tovább forogtam vele, amíg már nem is éreztem a testemet.

- Hogyne érezte volna! Úgy gondolom, nagyon is érezte, amikor átfogta a derekát, nemcsak a saját testét, hanem az övét is, Varenykáét - jegyezte meg az egyik jelenlevő.

Iván Vasziljevics hirtelen elpirult, és dühösen, majdnem kiabálva válaszolt:

- Ilyen a mai fiatalság! Nem látnak mást, csak a testet. A mi időnkben másképp volt. Minél szerelmesebb voltam, annál testetlenebbé vált számomra szerelmem tárgya. Maguk, fiatalok a lábat nézik, a bokát, mit tudom én, mit, maguk levetkőztetik a nőt, akibe szerelmesek; az én számomra pedig, ahogy Alphonse Karr[48] mondja... be nagyszerű író volt... szerelmesem mindig talpig bronzba volt öltözve. Mi nem vetkőztettünk, hanem ellenkezőleg, igyekeztünk eltakarni a mezítelenséget, mint Noé jó fia. De maguk ezt már nem értik...

---

[47] Encore - még

[48] Alphonse Karr (1808-1890) - francia író

- Ne törődjék vele. Folytassa!

- Igen, többnyire vele táncoltam, és észre se vettem az idő múlását. A muzsikusok már valami kétségbeesett fáradtsággal húzták - hisz tudják, hogy szokott ez lenni bál vége felé -, mindig egy és ugyanazt a mazurkamotívumot kezdték elölről, a szalonokban a papák, mamák már felálltak a kártyaasztalok mellől, a szupéra várakozva. A lakájok egyre sűrűbben szaladtak át a termen, tálcákkal, tálakkal. Három óra felé járt az idő. Ki kellett használni az utolsó perceket. Még egyszer felkértem Varenykát, s talán századszor lejtettünk végig a termen.

„Tehát szupé után az első négyes az enyém?" - kérdeztem, miközben visszavezettem helyére.

„Ha nem visznek haza" - válaszolta mosolyogva.

„Nem engedem" - mondtam én.

„Adja ide a legyezőmet."

„Sajnálom visszaadni" - feleltem, és átnyújtottam neki olcsó kis fehér legyezőjét.

„Tessék, hogy ne sajnálja" - szólt Varenyka, kitépett egy tollat a legyezőjéből, és odaadta nekem.

- Elvettem a tollat, és csak pillantásommal tudtam kifejezni hálámat, elragadtatásomat. Nem elég, hogy jókedvű és elégedett voltam - nem, boldog voltam, átszellemült, csupa jóság, mintha nem is én volnék, hanem valami földöntúli lény, amely nem ismeri a rosszat, s csupán a jóra képes. Kesztyűmbe rejtettem a tollat, s csak álltam előtte tovább, nem volt hozzá erőm, hogy elmenjek tőle.

„Nézze csak, a papát táncra kérik" - mondotta, s egy magas, délceg férfira mutatott, aki ezüst vállrojtos ezredesi egyenruhájában ott állt az ajtóban, s a háziasszonnyal meg néhány más hölggyel beszélgetett.

„Varenyka, jöjjön csak ide" - szólalt meg a briliáns fejékes, cárnői vállú háziasszony erős hangja.

- Varenyka odalépett az ajtóhoz, s nyomában én is.

„Beszélje rá édesapját, *ma chère*[49], hogy táncoljon magával. Kérem, Pjotr Vlagyiszlovics" - fordult az ezredeshez.

- Varenyka édesapja magas, délceg, feltűnően piros arcú öregúr volt. Fehér bajuszát felfelé pödörte, mint I. Miklós cár, fehér pofaszakálla bajuszáig ért, haját halántékán előrefésülte. Szemét, száját ugyanaz a ragyogó mosoly sugározta be, mint lányáét. Gyönyörű termete volt, széles válla, hosszú, karcsú lába; katonásan kidüllesztett, domború mellét csak kevés érdemrend díszítette. Típusa volt a régi, Miklós-korabeli, buzgó, öreg katonatisztnek.

- Amikor odaléptünk az ajtóhoz, az ezredes még szabadkozott, mondván, hogy elfelejtett táncolni, de a végén mégis mosolyogva átnyúlt bal oldalára, lecsatolta kardját, átadta egy szolgálatkész fiatalembernek, s jobb kezére felhúzta szarvasbőr kesztyűjét. „Mindent annak rendje és módja szerint" - jegyezte meg mosolyogva, megfogta leánya kezét, s negyedfordulatba állt, a tánc ütemét figyelve.

- Kivárta a mazurkamotívum kezdetét, merészen toppantott az egyik lábával, a másikkal előrelépett, s magas, kissé nehézkes alakja hol nesztelenül és simán, hol meg zajosan, viharosan, dobbantva és bokázva lejtett végig a termen. Varenyka kecsesen ringott körülötte,

---

[49] Ma chère - kedvesem

idejében, észrevétlenül fogta hosszabbra-rövidebbre fehér atlaszcipellős lábacskája lépéseit. Az egész terem némán figyelte minden mozdulatukat. Én is gyönyörködtem bennük, sőt: elragadtatva, meghatottan szemléltem őket. Különösen meghatott az ezredes cipője, amely kilátszott talpallós nadrágja alól: kitűnő borjúbőr cipő volt, de nem divatos, hegyes orrú, hanem régimódi, szegletes orrú és sarkatlan. Nyilvánvalóan az ezred csizmadiája készítette. „Hogy társaságba járathassa és illőn öltöztethesse imádott leányát, nem vesz magának új cipőt, hanem divatjamúlt lábbeliben jár" - gondoltam magambam, s könnyekig meghatott a cipő szögletes orra. Az ezredes valamikor nagyon szépen táncolhatott, de most már elnehezedett, lába már nem volt eléggé rugalmas azokhoz a gyors és szép tánclépésekhez, amelyeket be akart mutatni. De azért ügyesen megtett két kört. Amikor a végén fürgén szétvetette, majd ismét összezárta két lábát, és - bár kissé nehézkesen - fél térdre ereszkedett, Varenyka pedig mosolyogva igazította meg fennakadt szoknyáját, és kecsesen körüllibegte apját - hangosan megtapsolták őket. Az ezredes kissé erőlködve felállt, gyengéden, kedvesen tenyerébe fogta leánya arcát, homlokon csókolta, s odavezette hozzám, abban a hiszemben, hogy én táncolok vele. Megmondtam, hogy nem én vagyok a párja.

„Mindegy, csak táncoljon vele" - mondta; barátságosan rám mosolygott, s fölcsatolta kardját.

- Mint ahogy az első kicsorduló csepp nyomában az üveg egész tartalma vastag sugárban ömlik - úgy szabadította fel az én lelkemben is szerelmem Varenyka iránt a szeretetnek addig rejtett forrásait. Az egész világot magamhoz öleltem határtalan szeretetemben. Szerettem a briliáns fejékes, hervatag keblű háziasszonyt, szerettem férjét, vendégeit, lakájait, még haragosomat, Anyiszimov mérnököt is. Varenyka apja iránt pedig, ódivatú cipője meg lányáéhoz annyira hasonló, kedves mosolya miatt, valósággal rajongó gyengédséget éreztem.

- A mazurka véget ért, a háziasszony szupéhoz invitálta a vendégeket, de B. ezredes kimentette magát, s elbúcsúzott, mondván, hogy másnap korán kell kelnie. Megijedtem, hogy Varenykát is hazaviszik, de ottmaradt édesanyjával. Vacsora után eltáncoltam vele a megígért négyest. Már azelőtt is határtalanul boldognak éreztem magam, de boldogságom nőttön nőtt. Nem beszéltünk szerelemről. Nem kérdeztem sem tőle, sem magamtól, hogy szeret-e. Elég volt tudnom, hogy én szeretem őt. Csak attól féltem, hogy valami elrontja boldogságomat.

- Amikor hazaérkeztem, levetettem köpenyemet, és alvásra gondoltam, beláttam, hogy ez teljességgel lehetetlen. Kezemben volt a legyezőjéből kitépett tollacska meg fél kesztyűje, amelyet elmenet adott, amikor hintóba szállt, s én felsegítettem előbb édesanyját s azután őt. Elnéztem ezeket a kis emlékeket, és nyitott szemmel is magam előtt láttam őt, abban a pillanatban, amikor két gavallér közül engem választ, eltalálja tulajdonságomat, hallottam kedves hangját, amint ezt mondja: „Büszkeség, ugye?" - és örömmel nyújtja kezét; vagy amikor a vacsoránál ajkához emeli a pezsgőspoharat, és lopva rám néz gyengéd pillantással. De leginkább úgy látom őt, amint apjával táncol, kecsesen lebeg körülötte, boldogan és büszkén, hogy mindenki őbennük gyönyörködik. És akaratlanul is *egy* közös, gyengéd, meghatott érzésbe foglaltam össze kettejüket.

- Akkoriban megboldogult öcsémmel laktunk együtt. Öcsém nem szerette a társaságot, nem járt bálba, akkortájt meg éppen kandidátusi vizsgára készült, és rendkívül szabályos életmódot folytatott. Aludt. Fejét a párnába fúrta, füléig húzta a flanelltakarót. Elnéztem őt, és szeretetteljes sajnálkozás fogott el: sajnáltam, amiért nem ismeri és nem osztja meg velem boldogságomat.

- Petruska, jobbágy inasunk gyertyával jött elém, és segíteni akart levetkőzni, de én aludni küldtem. Álmos arca, borzas haja valósággal meghatott. Igyekeztem minél kevesebb lármát csapni, és lábujjhegyen beosontam szobámba. Leültem az ágyra. Nem: túlságosan boldog

voltam, semhogy aludni tudjak. Amellett melegem is volt a fűtött szobában; le sem vetettem mundéromat, halkan kilopóztam az előszobába, felvettem köpenyemet, kinyitottam az ajtót, és kiléptem az utcára.

- A bálból öt óra tájt jöttem el; amíg hazaértem, otthon üldögéltem, eltelt még vagy két óra, s így már világos volt, amikor kiléptem az utcára. Igazi ködös, farsangvégi idő volt, a lucskos hó olvadt az utcákon, s az ereszekről csepegett. B.-ék akkoriban a város szélén laktak, egy nagy szabad mező közelében, amelynek egyik végén korzó volt, a másikon pedig leányintézet. Végigmentem a kihalt kis utcákon, s kiértem a főútra; itt már elvétve járókelőkkel is találkoztam meg fát szállító fuvarosokkal, szánjuk talpa a kövezetét súrolta. A fénylő járomfa alatt vizes fejükkel ütemesen bólogató lovak, a gyékénnyel letakart fuvarosok, akik otromba csizmáikban csoszogtak szánjuk mellett, a ködben valószínűtlenül magasba nyúló házak - mindez mérhetetlenül kedves és jelentős volt nekem.

- Amikor kiértem a mezőre, túlsó végén, a korzó felé, valami nagyot, feketét láttam meg, flóta és dobszó ütötte meg a fülemet. A lelkem egész idő alatt dalolt, néha a mazurka motívuma is felcsendült benne - de ez másfajta, durva, bántó muzsika volt.

- Mi lehet ez? - gondoltam, s megindultam a hangok felé a mező közepén átvezető síkos úton. Amikor megtettem vagy száz lépést, a ködben már meg tudtam különböztetni sok fekete alakot. Katonák voltak. Alighanem gyakorlat - gondoltam, s megindultam feléjük, nyomon követve egy bekecses, köténes kovácsot, aki valamit vitt a kezében. A fekete egyenruhás katonák két sorban álltak egymással szemben, lábhoz tett fegyverrel, mozdulatlanul. Mögöttük a fuvolás meg a dobos szüntelenül ugyanazt a fülsértő, sivító dallamot ismételte.

„Mit csinálnak itt?” - kérdeztem a kovácstól.

„Egy tatárt futtatnak, mert szökni akart” - felelte dühösen a kovács, és a sor végére pillantott.

- Én is arra néztem, és a katonák sorfala közt valami szörnyűségeset pillantottam meg, ami felém közeledett. Ez a felém közeledő valami egy övig lemeztelenített ember volt, akit két katona vezetett puskájához kötözve. Mellette magas termetű tiszt lépkedett köpenyben; egész alakja valahogy ismerősnek tetszett. A tatár lábaival cuppogva vonszolta magát a kásás hóban, egész teste vonaglott a kétfelől rázúduló ütések alatt, s ahogy felém közeledett, hol hátrahanyatlott, s akkor a két altiszt, aki puskájához kötözve vezette, előrelökte őt, hol meg előrebukott, és akkor az altisztek hátrahúzták, nehogy elessék. És mögötte peckes, kemény léptekkel haladt a magas tiszt - el nem maradt volna tőle. Varenyka apja volt az, pirospozsgás arcával, fehér bajszával, pofaszakállával.

- A tatár minden egyes vesszőcsapásnál arra fordította fájdalomtól eltorzult arcát, ahonnan az ütés érte, mintha csodálkoznék; és hófehér fogát kivillantva, ugyanazokat a szavakat ismételte. Csak akkor értettem meg e szavakat, amikor egészen közel ért hozzám. Nem is mondta, hanem zokogta: „Irgalmazzatok, testvéreim! Irgalmazzatok, testvéreim!” De a testvérek nem irgalmaztak, s amikor a menet odaért, láttam, hogy a velem szemben álló katona elszántan előrelép, süvítve meglendíti a vesszőt, és nagy erővel lesújt vele a tatár hátára. A tatár előrebukott, de az altisztek erősen fogták, s ugyanolyan ütés érte a másik oldalról is, majd megint amonnan... Az ezredes mellette lépkedett, hol a lába elé nézett, hol a megvesszőzött emberre, arcát felfújva szívta be a levegőt, s ajkát előrecsücsörítve bocsátotta ki száján. Amikor a menet elhaladt mellettem, egy pillanatra megláttam a tatár katona hátát. Nehéz volt elhinni arról a csíkos, nedves, nyersvörös természetellenes valamiről, hogy emberi test.

„Szentséges isten” - szólalt meg mellettem a kovács.

- A menet lassan távolodott. Az ütések továbbra is éppúgy záporoztak a botladozó, vonagló emberre, éppúgy pergett a dob, sivított a fuvola, s a magas, délceg ezredes éppoly peckesen lépkedett. Egyszer csak megállt, s gyorsan odalépett az egyik katonához,

„Majd adok én neked! - csattant fel dühösen a hangja. - Fogsz rendesen ütni? Vagy nem?”

- S láttam, ahogy szarvasbőr kesztyűs, erős kezével arcul ütötte a csenevész, gyönge, riadt katonát, amiért az nem elég erősen sújtott le a vesszővel a tatár véres hátára.

„Hozzanak friss vesszőket!” - kiáltotta, azután megfordult, és meglátott engem. Úgy tett, mintha nem ismerne, mérgesen, fenyegetően összeráncolta szemöldökét, és gyorsan félrefordult. Én annyira szégyenkeztem, hogy nem tudtam, merre nézzek, mintha valami gyalázatosságon kaptak volna. Lesütöttem szemem, és hazasiettem. Egész úton hallani véltem a dobpergést, a flóta sivítását, a tatár könyörgését: „Irgalmazzatok, testvéreim!” és az ezredes erélyes, mérges hangját. „Fogsz rendesen ütni?” És szívemet szinte fizikai fájdalom szorította össze; néhányszor megálltam, és úgy éreztem, mindjárt okádok az iszonyattól, amellyel a látottak eltöltöttek. Nem tudom, hogyan kerültem haza és az ágyba. De amint elnyomott az álom, megint ugyanazt hallottam, láttam magam előtt, és kiugrottam ágyamból.

- Nyilván tud valamit az ezredes, amit én nem tudok - gondoltam. - Ha én is tudnám, amit ő, akkor megérteném, amit láttam, és nem gyötörne annyira. De akármennyit törtem a fejem, nem tudtam megfejteni, hogy mi az, amit az ezredes tud. Csak estefelé aludtam el, akkor is úgy, hogy elmentem egy barátomhoz, és vele együtt a sárga földig leittam magam.

- Azt hiszik talán, hogy eldöntöttem magamban, hogy amit láttam, gonosz és alávaló? A legkevésbé sem! Ha olyan önérzetesen végezték dolgukat, ha mindannyian szükségesnek tartották, hogy ez így legyen, akkor nyilván tudnak valamit, amit én nem tudok - gondoltam, és igyekeztem megfejteni a talányt. De bármennyire igyekeztem, nem sikerült. S mivel nem sikerült, nem léphettem a katonai pályára, ahogy szándékoztam; nem léptem katonai szolgálatba, és amint látják, nem lett belőlem semmi.

- Jó, jó, tudjuk mi azt, hogy mi lett magából, Iván Vasziljevics - mondta egyikünk. - Arra gondoljon inkább, hány emberből nem lett volna semmi maga nélkül!

- Ugyan, badarság - tiltakozott Iván Vasziljevics.

- És a szerelem? - kérdeztük.

- A szerelem? A szerelem attól a naptól fogva fogyton-fogyott. Valahányszor Varenyka, szokása szerint mosolygó arccal, elrévedezett, mindjárt eszembe jutott az ezredes a gyakorlótéren, feszengő rossz érzés fogott el, s egyre ritkábban mentem fel hozzája. Így aztán semmi sem lett a szerelemből... Hát ilyen véletlen események irányítják az ember életét - fejezte be. - És önök még azt mondják...

GUY DE MAUPASSANT

HOLDFÉNY

Marignan[50] abbéhoz illett harcias neve. Magas, szikár pap volt, vakbuzgó, mindig túlfűtött, de becsületes lélek. Hite mindenben rendíthetetlen, nem ismerte az ingadozást. Úgy érezte: ismeri az ő Urát, érti terveit, akaratát, szándékát.

Amikor nagy léptekkel sétált kis vidéki plébániája kertjében, néha-néha feltámadt benne a kérdés: „Ezt vajon miért tetted, Istenem?" És makacsul kereste a választ, gondolatban elfoglalta az Úr helyét, s végül majdnem mindig megtalálta a feleletet. Nem tartozott azok közé, akik a jámbor alázat áhítatában így suttognak: „Kifürkészhetetlen a te akaratod, Uram!" Ő ezt gondolta: „Isten szolgája vagyok, tudnom kell, mit miért tesz, és ha nem tudom, ki kell találnom."

Úgy érezte - a világot tökéletes és csodálatos logikával teremtette az Úr. Minden „miért"-nek megfelel egy „azért". A hajnalok rendeltetése, hogy vidámmá tegyék az ébredést, a nappaloké, hogy érleljék a vetést, az esőké, hogy megöntözzék azt, az esték előkészítenek az álomra, és a sötét éjszakák azért vannak, hogy aludjunk.

A négy évszak tökéletesen kielégíti mindazt, amit a föld művelése megkíván; és az abbéban soha nem támadt olyan gyanú, hogy a természetnek nincsen semmilyen szándéka - ellenkezőleg: ami él, az mind-mind évszázadok, égtájak és az anyag kemény feltételeihez igazodik.

De az asszonyt gyűlölte; öntudatlanul gyűlölte, és ösztönösen megvetette. Gyakran elismételte Krisztus szavait: „Asszony, mi dolgom lehet véled?" Marignan abbé magában hozzátette: „Mintha maga az Úr is elégedetlen lett volna ezzel a művével!" Az asszonyt ő valóban annak a tizenkétszeresen tisztátalan gyermeknek tartotta, akiről a költő beszélt. A kísértő volt, aki az első férfit megrontotta, és aki azóta is folytatja kárhozatba vivő munkáját - gyenge, veszélyes, titokzatosan izgató lény. De az elkárhozó asszonyi testnél is jobban gyűlölte szerető lelküket.

Gyakran érezte feléje áramló gyengédségüket, és bár tudta, hogy ő megtámadhatatlan, végképp felizgatta a bennük remegő, örökös szomjúság, hogy szerethessenek.

Úgy hitte - Isten csak azért teremtette az asszonyt, hogy kísértésbe vigye és próbára tegye a férfit. Védekező óvatossággal szabad csak közeledni hozzá, félni kell tőle, akár a csapdától. És úgy látta - a férfi felé tárt asszonyi kar és nyitott ajak valóban csapdára emlékeztet.

Csak az apácákkal volt elnéző, fogadalmuk ártalmatlanná tette őket; de azért velük is keményen bánt, mert érezte, hogy még az ő megláncolt, alázatos szívük mélyén is kiolthatatlanul él az az örök gyöngédség, mely hozzá, a paphoz is elér.

A tekintetükben érezte ezt, mely az áhítattól párásabb, mint a szerzetesek tekintete, a rajongó felindultságukban, melybe nemük is belekeveredett, Krisztushoz szárnyaló szerelmükben, mely asszonyi szerelem volt, a test szerelme; jól érezte ezt az átkozott gyengédséget még az engedelmességükben is, a hangjuk lágyságában, amikor vele beszéltek, a lesütött szemükben és a lemondó könnyeikben, ha nyersen megfeddte őket.

---

[50] Marignan - olasz városka Milánó közelében. (Olasz neve: Molegnano.) Itt aratott győzelmet 1515-ben I. Ferenc francia király a svájci csapatok felett. Ugyanitt 1859-ben a franciák legyőzték az osztrákokat

Ha a zárda kapuin kijutott, megrázta reverendáját, majd olyan nagyokat lépett, mintha csak valamilyen veszedelem elől menekülne.

Volt egy unokahúga, aki anyjával egy közeli kis házban élt. Erőnek erejével azt akarta: legyen a húga irgalmas nővér.

A lány csinos volt, szeles, csipkelődő kedvű. Ha az abbé leckéztette, ő csak nevetett; s ha nagybátyja megharagudott rá, ő hevesen átölelte, magához szorította; az abbé akaratlanul is szabadulni próbált a szorításból, mely mégis valamilyen édes örömet ízleltetett meg vele, és felébresztette benne a minden férfiban szunnyadó apai érzést.

Gyakran beszélt neki Istenről, az ő Istenéről, míg egymás mellett sétáltak a mezei utakon. A lány oda se hallgatott, az eget nézte, a füvet, a virágokat, szemében az élet boldogsága fénylett. Néha nekiiramodott, hogy elfogjon egy-egy repülő állatkát, és szinte kiáltotta, amikor odahozta:

- Nézd, bácsi, milyen szép! Kedvem volna megcsókolni!

És ez a vágy, hogy „megcsókolja" a legyeket vagy az orgonafürtök kicsi csészéit - nyugtalanította, izgatta, felháborította az abbét, aki ismét a kiirthatatlan gyengédséggel találkozott, mely örökké ott csírázik a nők szívében.

És azután egy nap a sekrestyés felesége - ő vezette Marignan abbé háztartását - óvatosan elárulta neki, hogy unokahúgának van valakije.

A hír ijesztően megrázta; beszappanozott arccal csak állt, állt - mert éppen borotválkozott -, s úgy érezte, azonnal megfullad.

Majd amikor ismét gondolkodni és szólni tudott, felkiáltott:

- Nem igaz! Maga hazudik, Mélanie!

De a parasztasszony kezét szívére szorította:

- Verjen meg az Isten, ha hazudok, plébános úr! Azt mondom, minden este odamegy, mihelyst az anyja lefeküdt. A folyó mellett találkoznak. Csak nézze meg őket, ott vannak azok tíztől éjfélig.

Nem kaparta tovább az állát, hevesen járkálni kezdett, mint mindig a komoly meditáció óráiban. Amikor később folytatta a borotválkozást, háromszor is megvágta magát, orrától a füléig. Egész nap néma maradt, a harag s a felháborodás feszítette. A legyőzhetetlen szerelem váltotta ki haragját, s a pap haragja találkozott a lelki apa, a gyám, a szellemi vezető elkeseredésével - megcsalta, meglopta, kijátszotta egy gyerek! A szülők önző elszörnyedése volt ez, amikor lányuk bejelenti: nélkülük és ellenükre választott magának férjet.

Vacsorája után olvasni próbált - de nem sikerült; egyre izgatottabb lett. Amikor tízet ütött az óra, vette a botját, a félelmetes tölgyfa botot, mely éjszakai útjainak kísérője volt, ha beteget látogatott. Nézte a hatalmas fütyköst, s elmosolyodott, erős, paraszti kezével megforgatta, fenyegető köröket írva a levegőbe. Majd hirtelen felemelte, fogcsikorgatva egy székre dobta, a szék meghasadt támlája a földre esett.

Kivágta az ajtót, hogy induljon; de a küszöbön megállt: csodálatos holdfény állította meg, ilyen holdfényt soha nem látott.

És mert szertelen és szenvedélyes lélek volt (ilyenek lehettek az egyházatyák, ezek az álmodozó költők) egyszerre lecsillapodott; megrendítette a sápadt éjszaka hatalmas, derült szépsége.

Kis kertje lágy fényben úszott, s a felsorakozó gyümölcsfák az útra vetették alig lombosodó, törékeny tagjaik árnyképét; a ház falára felfutó dús jerikói loncból bódító, édes lehelet áradt, ez az illat lebegett a langyos és világos éjszakában.

Mély lélegzetet vett, beleivott a levegőbe, úgy itta, mint a részegek a bort, s elragadtatva, elbűvölve lassan megindult - már-már megfeledkezve unokahúgáról.

Amint kiért a rétre, megállt, nézte a nagy, sík területet, a simogató fénytől elöntött rét szinte belefulladt a világos éjszakák gyengéd és bágyadt szépségébe. A békák pillanatonként belekiáltottak az űrbe, kurtán és telten, messziről fülemülék hangja gyöngyözött, elkeverték a levegőben könnyed és remegő zenéjüket, mely álmokat hoz, anélkül, hogy gondolatokkal terhelne - a varázslatos holdfényben csak a csókért szól.

Az abbé ismét megindult, szíve elnehezedett, nem tudta, miért. Hirtelen gyenge lett s nagyon fáradt; legszívesebben leült volna, ott marad, szemlélődik, és csodálja Isten teremtett világát.

Odalent a kis folyó hullámzó vonalát követve nyárfák hosszú sora kígyózott. Finom pára és füstszerű fehérség lebegett a meredek part mentén s a folyó fölött, a hold sugarai áttörtek rajta, beragyogták, beezüstözték, mintha könnyű, áttetsző vatta takarta volna végig a kanyargó vizet.

A pap még egyszer megállt, egész lényét erősödő, ellenállhatatlan megindultság járta át.

És valamilyen kétely, tétova nyugtalanság mozdult benne; olyan kérdés, amellyel máskor is szembenézett már.

Mi célja lehetett mindezzel Istennek? Ha az éjszaka rendeltetése az álom, az öntudatlanság, a nyugalom, a nagy feledés, miért kell szebbé tenni az éjszakát, mint a nappalt, miért édesebb, mint a hajnal és az este, és ha a hold, ez a lassú, elbűvölő, a napnál költőibb csillag olyan tapintatos, mintha az volna a feladata, hogy felkeresse, ami a fény elől érzékenyen elrejtőzik - miért világítja át mégis oly ragyogóan a sötétséget?

És a szép hangú madarak közül a legszebb hangú énekes miért nem pihen úgy, mint a többi - miért énekli dalát a nyugtalanító homályban?

Miért borul a világra ez a fátyol? Miért remeg a szív, szorong a lélek, s miért bágyad el a test?

Mire való ennyiféle csábítás, ha nem az emberhez szól, aki nem is látja, hiszen ágyában fekszik. Kinek szánják ezt a felséges látványt, a magasból a földre áradó költészetet?

Az abbé nem értette.

De ekkor a távolban, a rét szélén, a ragyogó ködben fürdő fák boltozata alatt két árny jelent meg, egymás mellett lépkedve.

A férfi magasabb volt, keze a lány vállát fogta, s meg-megcsókolta szerelmese homlokát. Egyetlen pillanat alatt élővé varázsolták a mozdulatlan tájat, mely úgy körülölelte őket, mint egy nekik készült isteni keret. Ketten voltak, mégis egyetlen lénynek látszottak, annak az egynek, akinek ez a hangtalan, nyugodt éjszaka rendeltetett; s jöttek-jöttek a pap felé, mint az eleven felelet, amit Teremtője küldött kérdésére.

Felindultan állt, szíve hevesebben dobbant, úgy érezte, valamilyen bibliai látomás jelent meg előtte, ilyen lehetett Ruth és Boáz szerelme, az Úr akaratának beteljesülése, olyan hatalmas díszletek között, amilyenekről a szent könyvekben esik szó. Fejében már zsongott is az Énekek Éneke, a forróság kiáltása, a test hívása, a gyengédségtől égő vers tüzes költészete.

„Isten talán azért teremtett ilyen éjszakákat - gondolta ekkor -, hogy megnemesítse az emberek szerelmét.”

-&-